

Τ.Ε.Ι ΠΑΤΡΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΘΕΜΑ: ΟΙ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΙΚΕΣ
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΤΩΝ
ΓΥΝΑΙΚΩΝ: ΑΠΟΨΕΙΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ

ΜΕΤΕΧΟΥΣΕΣ ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ
ΑΝΘΗ ΟΛΓΑ
ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ ΧΡΙΣΤΙΝΑ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ
ΔΡ. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΑΝΕΣΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΓΙΑ ΤΗ ΛΗΨΗ ΠΤΥΧΙΟΥ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΤΟΥ
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ(Τ.Ε.Ι) ΠΑΤΡΑΣ

ΠΑΤΡΑ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2010

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	2
Ευχαριστίες.....	4
Περίληψη.....	5
Abstract.....	7
Εισαγωγή.....	9
Το πρόβλημα.....	9
Σκοπός και στόχοι μελέτης.....	10
Ορισμοί εννοιών.....	11
ΜΕΡΟΣ Α: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ.....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η οικογένεια.....	12
1.1 Η οικογένεια ως θεσμός.....	12
1.2 Οι μορφές της οικογένειας.....	13
1.3 Η δομή της οικογένειας.....	16
1.4 Οι λειτουργίες της οικογένειας.....	20
1.5 Ανδρικοί και γυναικείοι ρόλοι.....	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Οι ρόλοι της γυναίκας.....	26
2.1 Η γυναίκα εργαζόμενη.....	26
2.2 Η γυναίκα εργαζόμενη σε διοικητικές θέσεις.....	30
2.3 Η γυναίκα μητέρα.....	33
2.4 Η γυναίκα ως σύζυγος.....	35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : Θεωρίες για τις διαφορές των δύο φύλων.....	38
3.1 «Το φύλο».....	38
3.2 Η θέση της γυναίκας.....	39
3.3 Οι θεωρίες που εξηγούν τις διαφορές των δύο φύλων.....	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η γυναικεία εκπαίδευση στην Ελλάδα.....	48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : Στερεότυπα και επαγγελματικός προσανατολισμός.....	59
5.1 Τα στερεότυπα.....	59
5.2 Ο ρόλος της οικογένειας στην επιλογή επαγγέλματος και στις διαφυλικές σχέσεις.....	61
5.3 Ο ρόλος της εκπαίδευσης στην καλλιέργεια στερεοτύπων σχετικά με τον επαγγελματικό προσανατολισμό των δύο φύλων.....	64
5.3.1 Τα σχολικά εγχειρίδια.....	67
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Έρευνες.....	70
ΜΕΡΟΣ Β: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ.....	76

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Μεθοδολογία έρευνας.....	76
Εισαγωγή.....	76
7.1 Είδος της έρευνας.....	76
7.2 Ερευνητικές υποθέσεις.....	77
7.3 Πληθυσμός, δείγμα.....	77
7.4 Εργαλείο της έρευνας.....	80
7.5 Η διαδικασία της έρευνας.....	82
7.6 Ηθικοί Προβληματισμοί και Δεοντολογία.....	82
7.7 Πρόσβαση.....	83
ΜΕΡΟΣ Γ.....	85
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: Παρουσίαση ευρημάτων - συζήτηση.....	86
8.1 Παρουσίαση Ευρημάτων.....	86
8.2 Συζήτηση.....	135
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9: Συμπεράσματα.....	138
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10: Προτάσεις.....	140
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	142
Ελληνική βιβλιογραφία.....	142
Ξένη Βιβλιογραφία.....	144
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	145

Ευχαριστίες.

Η ολοκλήρωση της παρούσας μελέτης, δεν θα ήταν δυνατή χωρίς την πολύτιμη βοήθεια και στήριξη του υπεύθυνου καθηγητή Δρ. Νικόλαου Μάνεση, καθώς και την ηθική και οικονομική στήριξη των οικογενειών και των φίλων μας.

Περίληψη.

Προσεγγίζοντας το θέμα γυναίκα διαχρονικά, μέσα από μια αναδρομή στο ρόλο της παρατηρήσαμε τις διαφορές σε κάθε εποχή και τόπο. Σε κάποιες εποχές η γυναίκα κατείχε ηγετικό ρόλο αλλά στις περισσότερες ο ρόλος και η θέση της επισκιάζονταν από την κυριαρχία του άνδρα. Από τον προηγούμενο αιώνα, παράγοντες όπως η βιομηχανική επανάσταση και η ανάγκη της οικογένειας για περαιτέρω οικονομική στήριξη ώθησαν τη γυναίκα στην αγορά εργασίας με αποτέλεσμα να καταρριφθεί ως ένα βαθμό ο παραδοσιακός της ρόλος.

Στην εργασία με τίτλο: «Οι στερεοτυπικές επαγγελματικές επιλογές των γυναικών: Απόψεις εκπαιδευτικών», αναφερόμαστε αρχικά στο πως η οικογένεια, ως θεσμός λειτουργεί, το ρόλο της αλλά την επιρροή που ασκεί στα μέλη της, όσον αφορά την εξέλιξή τους ως άτομα, προσωπικότητες και ως επαγγελματίες μετέπειτα. Όλα αυτά μέσα από βιώματα και εμπειρίες που μεταδίδονται στα άτομα μέσω της μίμησης προτύπων. Η οικογένεια προωθεί τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης, μεταδίδει ηθικές αξίες, στόχους, ιδανικά, συναισθήματα και επηρεάζει το κομμάτι της ανάληψης ρόλων που συνήθως διαφέρουν αυτοί που αναλαμβάνουν οι άνδρες από αυτούς που αναλαμβάνουν οι γυναίκες. Ο ρόλος της συζύγου ποικίλει ως προς τις ευθύνες της φροντίδας και της διαπαιδαγώγησης των παιδιών ενώ του συζύγου περιορίζεται σε αυτόν του «κουβαλητή» και εκείνου που συνήθως αναλαμβάνει την ψυχαγωγία των παιδιών.

Η οικογένεια είναι ένας θεσμός που παρουσιάζει ένα πλέγμα κοινωνικά καθορισμένων ρόλων που επηρεάζουν τα άτομα και τις επιλογές τους. Οι τύποι οικογένειας όπως μονογονεϊκές, οικογένειες διπλής σταδιοδρομίας κ.α επηρεάζουν τα μέλη της ανάλογα με τη λειτουργία και τον καταμερισμό των ρόλων. Μέσα σε κάθε οικογένεια δημιουργούνται και διάφορα υποσυστήματα ανάλογα με το στάδιο που βρίσκεται το ζευγάρι ή τα παιδιά π.χ. το γονεϊκό υποσύστημα, το συζυγικό ή το αδελφικό. Το γονεϊκό υποσύστημα είναι αυτό που κάνει τις γυναίκες να εξαρτώνται από το σύζυγο όσον αφορά την ανατροφή των παιδιών και να εγκαταλείπουν την εργασία του ή αντίθετα να έχουν τη βοήθεια συγγενικών προσώπων (κυρίως γυναικών) και να μην αναγκάζονται να την εγκαταλείπουν. Συνήθως όμως σε μια ελληνική παραδοσιακή οικογένεια το προνόμιο της απασχόλησης και της οικονομικής ανεξαρτησίας είναι χαρακτηριστικά του συζύγου και αυτά της νοικοκυράς χαρακτηρίζουν τη γυναίκα. Η ανάληψη της αποκλειστικής ευθύνης των παιδιών από της γυναίκες λειτουργεί ανασταλτικά για την επαγγελματική τους πορεία. Έτσι λοιπόν οι γυναίκες είναι αυτές που συνήθως συναντάμε στα επαγγέλματα μερικής απασχόλησης (χαμηλές απολαβές) και στα οικιακά (μη αμειβόμενη εργασία). Φυσική λοιπόν απόληξη είναι και η υποεκπροσώπηση του γυναικείου φύλου στη διοίκηση, όπως προκύπτει και από έρευνες που παραθέτουμε, καθώς

εμπειρικά λειτουργώντας αναλαμβάνουν το εύρος των οικογενειακών υποχρεώσεων . Βέβαια και οι ευκαιρίες που δίνονται από τους οργανισμούς εργασίας ευνοούν τους άνδρες.

Ακόμα και η εκπαίδευση συνέβαλε αλλά και συμβάλλει στη διαφοροποίηση του ρόλου των φύλων. Αυτό συμβαίνει μέσα από τα εγχειρίδια που δίνουν έμφαση στο ανδρικό φύλο και συνδέουν αποκλειστικά το γυναικείο με τη μητρότητα, το νοικοκυριό και «γυναικεία» επαγγέλματα. Σημαντικό επίσης ρόλο παίζουν οι απόψεις και η κουλτούρα των εκπαιδευτικών οι οποίοι λειτουργούν ως πρότυπα για τα παιδιά και μεταδίδουν απόψεις και τρόπους συμπεριφοράς. Παλαιότερα αυτή η διάκριση από την πλευρά της εκπαίδευσης ήταν ακόμη πιο εμφανής μέσα από την απαγόρευση των κοριτσιών για πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και τη διδασκαλία μαθημάτων σχετικά με τα οικιακά αποκλειστικά και μόνο στα κορίτσια, προετοιμάζοντας τες για έναν και μόνο ρόλο.

Έτσι λοιπόν τα άτομα ωθούνται στην επιλογή διαφορετικού επαγγελματικού προσανατολισμού και στόχων επηρεασμένα απ'την εκπαίδευση, από την οικογένεια και τα στερεότυπα που προβάλλονται και γενικότερα με όσα η κοινωνία προστάζει και θεωρεί επιθυμητά και αποδεκτά.

Abstract.

Approaching the topic of women throughout the ages, we managed to pinpoint the different stances dominant in different times and places. In some, women were assuming a leading role but in most, their role and place were outshined by male dominance. In modern ages, factors such as the industrial revolution and families' need for extra income have propelled women in the labour market; which, in turn, resulted to the rejection –to a certain extent– of their traditional role.

In this essay, titled “The women’s stereotyped professional choices: School teacher’s views”, our intent is to search woman’s role in concurrent Greece and also her position in working and the reasons that lead them in resumption of specific employment. We begin by elaborating on the way family, as an institution, is functioning, as well as on the influence it has on its members -concerning their development as individuals, personalities and professionals later on- through common lived experiences which are transferred through the conducive process of reproducing the exemplars given. Family socializer its member and transfers moral values, goals, aims, ideals and emotions to its members; it also influences the part of role assumption; a process which is considered to be highly gendered, with definite distinctions between the tasks men and women partake. Women’s traditional role is mainly focused on child care and edification, whereas men assume roles such as breadwinners and coordinators of family leisure time.

Family is regarded as an institution which encompasses a grid of socially determined roles that influence individuals’ choices. Different family types, such as single-parent or dual-earner, have distinct effects on its respective members, according to the way role division is played out. Additionally, sub-groups tend to be created within the familial realm, depending on the stage the couple or the children are at, for example there is the parental, the spousal, the sibling sub-group etc. The parental sub-group is the one making women financially dependent on their spouses -since they have to stop working in order to care for their children- or relying on relatives to help with child care (usually other women) so that they will not have to give up their employment. In most cases of Greek traditional families, men are portrayed as earners and women as homekeeperer and carers. Shouldering the full responsibility of child care will, most probably, hinder a woman’s career; thus, the wide representation of women in part-time, low-paying jobs, as well as the unpaid work of care-giving and housekeeping, is to be expected. It is only natural, then, that women would turn out to be underrepresented in higher administrative positions. Our research in teachers, supports that women underrepresented in

higher administrative positions, since women tend to follow certain learned behaviours, leading them to shoulder the bulk of homemaking and caring responsibilities, while various career opportunities given in professional setting are favouring men.

Education has played a pivotal role in the distinction of gender roles. This is evident through various school books, where men are the primary focus and women are associated only with motherhood, housekeeping and traditionally “female” professions. Other important elements which shape the gendered essence of education are the stances and culture of the educators, who operate as exemplars to children and are transmitting opinions and behaviours. In earlier years, gender-based education was much more evident. Girls were not encouraged to pursue further studies; instead, they were exclusively taught homemaking classes, in order to be prepared for the only possible role they could assume.

This is the way individuals choose a different professional orientation influenced by the education they receive, their family values, dominant stereotypes and societal norms as and our research in the last part of the essay supports.

In the research part of the essay, which is after the bibliography part , we refer teacher’s options about women being in administrative positions and also the different opinions because of their, sex.

Εισαγωγή.

Η γυναίκα σήμερα βρίσκεται αναμφισβήτητα σε καλύτερη θέση, συγκριτικά με το παρελθόν. Έχει αποκτήσει μια σχετική αυτονομία, περισσότερα δικαιώματα και οι δραστηριότητες της και τα ενδιαφέροντα της, δεν περιορίζονται αποκλειστικά και μόνο στα όρια του σπιτιού.

Οι γυναίκες του 21^{ου} αιώνα σπουδάζουν, εργάζονται και επιλέγουν ποια θα είναι η πορεία τους στην ζωή. Ακολουθούν οποιοδήποτε επάγγελμα θέλουν, συμμετέχουν στην πολιτική ζωή της χώρας και απαιτούν βελτίωση των συνθηκών εργασίας.

Ενώ όμως έχει γίνει προσπάθεια με τη νομοθετική ρύθμιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και της ισοτιμίας των δύο φύλων, για την ισότητα, τα ίδια δικαιώματα και τις ίδιες ευκαιρίες, ωστόσο δεν έχει επιτευχθεί η πλήρης απελευθέρωση της γυναίκας.

Βλέπουμε πως δεν έχουν εκλείψει οι προκαταλήψεις παλιότερων εποχών, που θέλουν τη γυναίκα στο σπίτι αφιερωμένη στη φροντίδα των παιδιών και του συζύγου της. Πολλές γυναίκες μάλιστα ακόμα και σήμερα, επηρεασμένες από αυτές τις προκαταλήψεις δέχονται παθητικά τις πιέσεις που τους ασκούνται από διάφορους θεσμούς και ρόλους.

Το πρόβλημα.

Η παρούσα μελέτη πραγματοποιείται με αφορμή τις αλλαγές της σύγχρονης κοινωνίας και των πολλαπλών ρόλων που αναλαμβάνει πλέον η σύγχρονη γυναίκα στην καθημερινότητά της. Οι ρόλοι της ως μητέρα, ως εργαζόμενη καθώς και ως γυναίκα, της δημιουργούν δυσκολίες και πολλές φορές προβλήματα, και την εμποδίζουν στο να εξελιχθεί επαγγελματικά.

Σκοπός και στόχοι μελέτης.

Σκοπός της παρούσας εργασίας, είναι η εξέταση και η διερεύνηση του ρόλου της γυναίκας στην οικογένεια και κυρίως του ρόλου της στον εργασιακό χώρο, στην σύγχρονη Ελλάδα. Επιπλέον η διερεύνηση των λόγων για τους οποίους η επαγγελματική εξέλιξη της γυναίκας, χαρακτηρίζεται από στασιμότητα και κατά πόσο στερεοτυπικές αντιλήψεις και νοοτροπίες συντελούν σε αυτό. Τέλος θα αναφερθούμε στο ρόλο της εκπαίδευσης.

Ο σκοπός αυτός υλοποιείται μέσα από την επίτευξη επιμέρους στόχων:

- Διερεύνηση των διοικητικών θέσεων που αναλαμβάνουν οι γυναίκες στην εκπαίδευση
- Διερεύνηση του ρόλου που διαδραματίζει η εκπαίδευση στη διαμόρφωση στερεοτύπων για τους ρόλους των φύλων
- Διερεύνηση των απόψεων των ανδρών και των γυναικών εκπαιδευτικών σχετικά με το ζήτημα
- Διερεύνηση των λόγων για τους οποίους δεν εκπροσωπούνται αρκετά οι γυναίκες στην διοίκηση της εκπαίδευσης

Ορισμοί εννοιών.

Στη συνέχεια παραθέτουμε τους σημαντικότερους ορισμούς εννοιών, που θα συναντήσουμε στη μελέτη μας(Μπαμπινιώτης, 1998):

Γυναίκα: « Το θηλυκό πρόσωπο που, με τη συμπεριφορά και τις επιλογές του ανταποκρίνεται στο ρόλο ή στο στερεότυπο που η κάθε κοινωνία αναγνωρίζει ως κατεξοχήν γυναικείο».

Εκπαιδευτικός: «Αυτός που σχετίζεται με την εκπαίδευση ή τους εκπαιδευτικούς (δασκάλους-καθηγητές)

Εργασία: « Η καταβολή σωματικών και πνευματικών δυνάμεων για την παραγωγή επιθυμητού η επιβεβλημένου έργου».

Απασχόληση: « η δραστηριότητα που αναπτύσσει κανείς με βάση κάποιο αντικείμενο, ο τρόπος με τον οποίο περνά την ώρα του».

Θεσμός: « Πρότυπο ή κανόνας ατομικής ή συλλογικής συμπεριφοράς και δράσεως, που έχει καθιερωθεί με τη συνεχή και ομοιόμορφη επανάληψη και εκ παραδόσεως ή από κοινή συμφωνία επιδιώκει σημαντικούς κοινωνικούς σκοπούς».

Διοίκηση: « Η διεύθυνση. Η διαχείριση, ο τρόπος με τον οποίο διοικείται κάποιος ή κάτι».

Ευθύνη: « Η υποχρέωση που έχει κανείς να πραγματοποιήσει κάτι, καθώς και να δώσει λόγο γι' αυτό».

Ρόλος: « Η κοινωνική συμπεριφορά που αναμένεται από πρόσωπο το οποίο κατέχει συγκεκριμένη κοινωνική θέση σε σχέση με τον κάτοχο άλλης θέσης.

ΜΕΡΟΣ Α: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η οικογένεια.

1.1 Η οικογένεια ως θεσμός.

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί (1), θα αναφερθούμε στην οικογένεια ως θεσμό και στις μορφές οικογένειας από το παρελθόν έως και σήμερα. Επιπλέον, θα ασχοληθούμε με την δομή της οικογένειας και τις λειτουργίες της, ενώ στο τέλος του κεφαλαίου θα μιλήσουμε για τους ρόλους του άνδρα και της γυναίκας μέσα στο χρόνο.

Ως κοινωνικός θεσμός, η οικογένεια, παίζει καθοριστικό ρόλο στην κοινωνική και ατομική ζωή. Μέσα από αυτήν το άτομο αναπτύσσεται υλικά αλλά και πνευματικά. Η υλική προστασία, η διατροφή αλλά και όλες οι βιολογικές ανάγκες του ατόμου, ικανοποιούνται από την οικογένεια. Επίσης, συντελείται η πνευματική ανάπτυξη του ατόμου, καθώς ενεργοποιείται η σκέψη του και καλλιεργείται η λογική και η κρίση του.

Επιπροσθέτως, μέσα στην οικογένεια, το άτομο έρχεται σε επαφή με ηθικές αξίες όπως είναι η αγάπη, η αξιοπρέπεια, η ακεραιότητα και με αυτόν τον τρόπο συντελείται η ηθική διαμόρφωση του. Με την κοινωνική αγωγή, που παίρνει το άτομο μέσα από την οικογένεια, μαθαίνει την σημαντικότητα των κοινωνικών σχέσεων αλλά και των κοινωνικών αρετών και με αυτόν τον τρόπο είναι πιο εύκολη η ένταξη του στο κοινωνικό σύνολο.

Επίσης, μέσα από την οικογένεια το άτομο μαθαίνει να συμπεριφέρεται δημοκρατικά καθώς εκεί πολιτικοποιείται. Γι' αυτό ακριβώς το λόγο, η οικογένεια θα πρέπει να μεταδίδει ηθικές αξίες, στόχους αλλά και ιδανικά. Τέλος, μέσα από τη ζεστή οικογενειακή ατμόσφαιρα, το άτομο αναπτύσσεται συναισθηματικά και νιώθει ασφάλεια καθώς αντιλαμβάνεται πως οτιδήποτε και αν του συμβεί η οικογένεια θα είναι δίπλα του, συμπαραστάτης, βοηθός και σύμμαχος (Μουσουρού, 2006).

Η οικογένεια είναι ένας θεσμός καθώς πρόκειται για ένα πλέγμα σχέσεων μεταξύ κοινωνικά καθορισμένων ρόλων. Εάν ένα άτομο δεν δέχεται τον ρόλο του ή την σχέση του ρόλου του με έναν άλλο μέσα στην οικογένεια, δεν αλλάζει ο θεσμός. Υπάρχει όμως το ενδεχόμενο, κάτι τέτοιο να έχει επιπτώσεις στο ίδιο το άτομο. Όσο πιο παραδοσιακή είναι μια κοινωνία, τόσο πιο άκαμπτος είναι ο προσδιορισμός των ρόλων καθώς και η τήρηση των μεταξύ τους σχέσεων. Επομένως, τόσο πιο δυσάρεστες και οι επιπτώσεις για το άτομο που διαφέρει.

Ο θεσμός της οικογένειας, εμφανίζεται σε όλες τις κοινωνίες και σε όλες τις εποχές. Σε αυτό σημαντικό ρόλο παίζει, η ύπαρξη ενός πλέγματος σχέσεων μεταξύ καθορισμένων ρόλων, σε όλες τις κοινωνίες: του συζύγου και πατέρα, της συζύγου και μητέρας και του παιδιού τους.

Αυτή την τριάδα, την ονομάζουμε «οικογένεια – πυρήνα» και χαρακτηρίζεται από καθολικότητα.(Μουσούρου, 2006).

Την οικογένεια – πυρήνα την ταυτίζουμε συχνά με την συζυγική οικογένεια. Η τελευταία όμως περιλαμβάνει τις σχέσεις που δημιουργούνται και διατηρούνται με τις οικογένειες των συζύγων καθώς επίσης και τις σχέσεις που δημιουργούνται με τους γάμους των παιδιών τους. Οι σχέσεις αυτές αποδίδουν στα άτομα της οικογένειας – πυρήνα, την ιδιότητα της κοινωνικής ομάδας.

Άλλο πολύ σημαντικό ζήτημα, είναι και η ταύτιση της οικογένειας με το νοικοκυριό, η οποία όμως δεν πρέπει να γίνεται επειδή το νοικοκυριό, που είναι ένας ευρύτερος όρος σε σχέση με εκείνον της οικογένειας, αναφέρεται στο σύνολο των ατόμων που συγκατοικούν και συντρώνουν. Σε περιόδους, όπου με την οικογένεια συγκατοικούσαν εργάτες, υπηρέτες, οικότροφοι, μπορούσε κανείς να αντιληφθεί πιο εύκολα την διαφορά μεταξύ οικογένειας και νοικοκυριού συγκριτικά με την σημερινή εποχή, όπου το νοικοκυριό περιλαμβάνει την οικογένεια.

Καθώς η κοινωνία εξελίσσεται και μετατρέπεται από παραδοσιακή γεωργική σε σύγχρονη βιομηχανική, οι κοινωνικοί θεσμοί πολλαπλασιάζονται. Σιγά – σιγά οι παραδοσιακοί θεσμοί, χάνουν λειτουργίες, τις οποίες αναλαμβάνουν καινούργιοι εξειδικευμένοι θεσμοί. Φυσικά κάτι τέτοιο επηρέασε την οικογένεια, της λειτουργίες της αλλά και την εξέλιξη αυτών.

Τέλος, ανεπηρέαστη δεν έμεινε και η καθολικότητα του θεσμού της οικογένειας. Υποστηρίζεται ότι η καθολικότητα της οικογένειας οφείλεται στην σύνθεση των λειτουργιών της και πως άλλες εναλλακτικές ομάδες δεν μπορούν να αντικαταστήσουν, με τρόπο ικανοποιητικό, όσο η οικογένεια το κοινωνικό σύνολο (Μουσούρου, 2006).

1.2 Οι μορφές της οικογένειας.

Η δημιουργία οικογένειας ήταν πάντοτε συνδεδεμένη με την εξέλιξη της κοινωνίας. Η δημιουργία οικογένειας είναι προσωπική υπόθεση, αλλά και αναφαίρετο δικαίωμα του καθενός. Στις παραδοσιακές κοινωνίες έχουμε την εικόνα ενός ζευγαριού, των παιδιών και των παππούδων που λειτουργούν ως ομάδα. Μια ομάδα, η οποία ζει σε ένα σπίτι όπου ο καθένας έχει τον δικό του ρόλο, ανάλογα με το φύλο και την ηλικία του.

Οι δύο βασικότερες μορφές οικογένειας είναι: η εκτεταμένη, με πιο γνωστή την πατριαρχική, όπου πολλά άτομα ζουν μαζί και η πυρηνική, όπου περιλαμβάνει το ζευγάρι μαζί με τα παιδιά του. Η πρώτη αφορά κυρίως τις αγροτικές κοινωνίες, όπου, ο πατέρας, ως

αργηχός, είχε τον πρώτο λόγο μέσα στο σπίτι. Η δεύτερη θεωρείται πιο μοντέρνα μορφή οικογένειας καθώς συναντάται κυρίως στα αστικά κέντρα.

Ωστόσο με το πέρασμα των χρόνων αλλά και με τις αλλαγές που έχουν συμβεί στην δομή της κοινωνίας έχουν δημιουργηθεί και άλλες μορφές οικογένειας. Μερικές από αυτές είναι:

α) μονογονεϊκές οικογένειες

Πρόκειται για μια από τις πιο συνηθισμένες παραλλαγές της παραδοσιακής οικογένειας, η οποία δημιουργείται μέσα από διαφορετικές περιπτώσεις. Μια από τις πιο συνηθισμένες περιπτώσεις μονογονεϊκής οικογένειας είναι η απουσία του ενός από τους δύο συντρόφους λόγω θανάτου. Άλλη περίπτωση είναι όταν οι σύντροφοι αρνούνται τον συζυγικό ρόλο αλλά όχι τον γονεϊκό. Μονογονεϊκή οικογένεια αποκαλούνται και οι άγαμες μητέρες, που είτε αναγκάζονται να μεγαλώσουν το παιδί τους είτε είναι δική τους επιθυμία (Μουσούρου, 2006).

β) «χωλές οικογένειες»

Πρόκειται για οικογένειες οι οποίες έχουν μοιραστεί σε δύο τμήματα, όχι γιατί οι δύο σύζυγοι δεν θέλουν να ζουν μαζί αλλά επειδή μη οικογενειακοί λόγοι τους οδήγησαν σε αυτό. Η κατάσταση αυτή έχει να κάνει κυρίως με κοινωνικοοικονομικούς λόγους..

Έτσι λοιπόν χωλές οικογένειες προκύπτουν όταν :α)οι σύζυγοι είναι μακριά εξαιτίας της εργασίας τους όπως ναυτικοί, μετανάστες, υπάλληλοι αποσπασμένοι σε άλλη περιοχή από αυτή που βρίσκεται η οικογένεια τους και β) το ζευγάρι ζει χωριστά χωρίς όμως να υφίστανται επαγγελματικός λόγος όπως όταν ο ένας σύντροφος είναι ασθενής, φαντάρος ή βρίσκεται στην φυλακή (Μουσούρου, 2006).

γ)οικογένειες που δημιουργούνται από τον δεύτερο γάμο του ενός ή και των δυο συζύγων

Την σημερινή εποχή τα διαζύγια έχουν αυξηθεί σε μεγάλο ποσοστό και επομένως έχουν αυξηθεί και οι δεύτεροι γάμοι. Προκύπτουν άπειροι συνδυασμοί οικογενειακών δεσμών ενώ ταυτόχρονα αναπτύσσονται συγγενικοί δεσμοί και νέες προσφωνήσεις. Συνήθως, σε αυτές τις μορφές οικογένειας παρουσιάζονται προβλήματα για τα οποία χρειάζεται μεγάλη προσπάθεια για να ξεπεραστούν (Μουσούρου, 2006).

δ) το κοινόβιο

Δυο είναι οι βασικότεροι τύποι κοινοβιακής συμβίωσης: ο πρώτος ονομάζεται συλλογικό νοικοκυριό και η συζυγική οικογένεια συμμετέχει με άλλες συζυγικές οικογένειες σε κοινές δραστηριότητες και ο δεύτερος ονομάζεται καθαυτό κοινοβιακό νοικοκυριό και το άτομο συμμετέχει με άλλα άτομα σε κοινές δραστηριότητες.

Το μέγεθος των κοινοβίων ξεκινά από πέντε ενήλικες που θεωρείται ως ελάχιστο έως είκοσι πέντε και παραπάνω. Όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των μελών του κοινοβίου, τόσο πιο πολλά προβλήματα οργάνωσης και δομής δημιουργούνται και τόσο πιο δύσκολα μπορούν να λυθούν.

ε) οικογένειες διπλής σταδιοδρομίας

Αυτή η μορφή οικογένειας σχετίζεται με τις οικογένειες όπου και οι δύο σύζυγοι έχουν ως στόχο την επαγγελματική σταδιοδρομία. Αν υποθέσουμε πως στην παραδοσιακή οικογένεια ο σύζυγος αφοσιώνεται στην σταδιοδρομία του και η σύζυγος στην οικογένεια, οι οικογένειες διπλής σταδιοδρομίας ενδέχεται να είναι: 1) "παραδοσιακές", όπου παρά το γεγονός ότι και οι δύο σύζυγοι θέλουν να ασχοληθούν με την επαγγελματική τους σταδιοδρομία, ο σύζυγος ασχολείται με αυτή και η σύζυγος με την οικογένεια. 2) "οικογενειοκεντρικές", όπου και οι δύο σύζυγοι ασχολούνται με την οικογένεια. 3) "επαγγελματοκεντρικές", όπου και οι δύο σύζυγοι ασχολούνται μόνο με το επάγγελμα τους και 4) "επαναστατικές", όπου η σύζυγος ασχολείται μόνο με την καριέρα της και ο σύζυγος με την οικογένεια (Μουσούρου, 2006).

Πρόκειται λοιπόν για σχήματα οικογένειας όπου η μορφή της οικογένειας είναι συμβατική συζυγική αλλά η δομή της είναι διαφορετική από την συμβατική. Εδώ οι ρόλοι αλλά και οι σχέσεις μεταξύ των μελών, μέσα στην οικογένεια, προσαρμόζονται ανάλογα με τις δυνατότητες και τις επιθυμίες των ατόμων και όχι ανάλογα με την κατά φύλο κατανομή. (Μουσούρου, 2006).

Γίνεται λοιπόν αντιληπτό, ότι ο τρόπος ζωής, της συγκεκριμένης μορφής οικογένειας είναι κάτι καινοτόμο για τα μέχρι τώρα δεδομένα. Ο καινοτόμος αυτός, τρόπος ζωής, δημιουργεί στην οικογένεια διπλής σταδιοδρομίας προβλήματα τα οποία προστίθενται σε εκείνα που αντιμετωπίζει η συμβατική οικογένεια. Ωστόσο, θα πρέπει να αναφέρουμε πως τα ζευγάρια διπλής σταδιοδρομίας απολαμβάνουν συνθήκες ζωής που τα παραδοσιακά ζευγάρια δεν μπορούν να απολαύσουν.

στ) ομοφυλόφιλα ζευγάρια

Αυτή η μορφή οικογένειας αποτελεί πλήρη άρνηση του γάμου και της οικογένειας, που είναι η γενετήσια σχέση ετερόφυλων ενηλίκων. Οι δύο τάσεις που διαμορφώνουν αυτό το σχήμα οικογένειας είναι οι εξής: 1) αρνητική στάση απέναντι σε αυτό το σχήμα, η οποία στηρίζεται στην αδυναμία αναπαραγωγής αλλά και στην δυσκολία κοινωνικής ένταξης και ψυχολογικής ανάπτυξης των παιδιών, 2) θετική στάση απέναντι σε αυτό το σχήμα, η οποία προσπαθεί να εξαλείψει τις προκαταλήψεις που γεννιούνται από την αρνητική στάση. Οι προκαταλήψεις αυτές, μεγαλώνουν τα προβλήματα που ήδη αντιμετωπίσει το σχήμα αυτό και επιπλέον δημιουργεί δυσκολίες στην λειτουργία του.

ζ) άτεκνα ζευγάρια

Φυσικά εδώ δεν μιλάμε για ζευγάρια που δεν μπορούν να κάνουν παιδιά αλλά για ζευγάρια που επιλέγουν συνειδητά να μην κάνουν παιδιά. Αυτό που κεντρίζει το ενδιαφέρον σε αυτή την μορφή οικογένειας, δεν είναι το ποσοστό του, το οποίο είναι χαμηλό αλλά η ύπαρξη του ως κοινωνικά αποδεκτή επιλογή. Η οργάνωση του ιδιωτικού βίου σε αυτή την μορφή οικογένειας, μπορεί να έχει ορισμένη διάρκεια ζωής αλλά μπορεί να είναι και ένας τρόπος ζωής του ζευγαριού. Τέλος αυτού του είδους τα ζευγάρια συνήθως είναι ζευγάρια διπλής σταδιοδρομίας.

η) μοναχικότητα

Σε όλες τις εποχές και τις κοινωνίες υπήρχαν πάντοτε ενήλικές, οι οποίοι δεν παντρεύονταν και δεν έκαναν παιδιά. Η αγαμία και κατ'επέκταση η μοναχικότητα επιβάλλονταν στους ενήλικες για διάφορους λόγους: οικονομικούς, δημογραφικούς, πολιτικούς. Στις σύγχρονες κοινωνίες υπάρχει ένα μεγάλο ποσοστό ενηλίκων που αποφεύγουν να παντρευτούν και να κάνουν παιδιά, επιλέγοντας να ζουν μόνοι. Αυτό είναι αποτέλεσμα της σύγχρονης αυτονόμησης του ατόμου και αποτελεί μια μορφή οργάνωσης του ιδιωτικού βίου. Βέβαια, από την στιγμή που απουσιάζουν και οι δυο σχέσεις, οι οποίες θεμελιώνουν την οικογένεια, το σχήμα αυτό καταλήγει στην άρνηση της.

1.3 Η δομή της οικογένειας.

Η δομή της οικογένειας είναι το σύνολο των λειτουργικών επιταγών, οι οποίες καθορίζουν τον τρόπο, με τον οποίο τα μέλη της οικογένειας αλληλεπιδρούν. Η οικογένεια είναι το σύστημα που λειτουργεί βασιζόμενο στα σχήματα αμοιβαίας αλληλεπίδρασης. Αυτά διαμορφώνουν την συμπεριφορά των μελών της οικογένειας και χαρακτηρίζονται από δύο μεγάλους περιορισμούς σχετικά με τους παγκόσμιους κανόνες που διέπουν την οργάνωση της οικογένειας και σχετικά με τις προσδοκίες των μελών της οικογένειας.

Το σύστημα της οικογένειας επιτελεί τις λειτουργίες του μέσα από τα υποσυστήματα της τα οποία αποτελούνται από τα μέλη της. Δυάδες, όπως οι δύο σύζυγοι ή η μητέρα και το παιδί αποτελούν υποσυστήματα. Ο σχηματισμός των υποσυστημάτων εξαρτάται από την ηλικία, το φύλο, ή τις λειτουργίες που έχει κάθε μέλος.

Καθένα από τα μέλη της οικογένειας μπορεί να ανήκει σε περισσότερο από ένα υποσύστημα και στο καθένα από αυτό μπορεί να ασκεί διαφορετική εξουσία. Ο άντρας για παράδειγμα μπορεί να είναι γιος, ανιψιός, ο μεγάλος αδερφός ή ο μικρός αδερφός, ο σύζυγος, ο πατέρας. Έτσι λοιπόν έχουμε τα εξής υποσυστήματα:

α) το συζυγικό υποσύστημα

Δημιουργείται με την ένωση δύο ατόμων του αντίθετου φύλου με σκοπό την οικογένεια. Οι λειτουργίες του υποσυστήματος αυτού παίζουν καθοριστικό ρόλο στην επιβίωση της οικογένειας. Ο καθένας από τους συζύγους θα πρέπει να υποστηρίζει τις δραστηριότητες του άλλου σε όλα τα επίπεδα (Napier, 1997).

Επιπλέον θα πρέπει να αναπτύξουν σχέσεις αλληλεπίδρασης τέτοιες, ούτως ώστε να μπορεί κάθε μέλος να υποχωρεί όταν είναι απαραίτητο χωρίς να νιώθει ότι έχει παραιτηθεί. Η αμοιβαία αλληλεξάρτηση είναι μια σχέση πολύ σημαντική, η οποία ωστόσο μπορεί να πληγεί από την επιμονή του ενός να διατηρεί μόνο αυτός την ανεξαρτησία του.

β) το γονεϊκό υποσύστημα

Το σύστημα αυτό δημιουργείται με την γέννηση του πρώτου παιδιού. Το συζυγικό υποσύστημα τώρα πρέπει να αλλάξει έτσι ώστε να μπορέσει να κοινωνικοποιήσει το παιδί που έρχεται, χωρίς να χαθεί η αμοιβαία υποστήριξη, που χαρακτηρίζει το συζυγικό υποσύστημα. Είναι αναγκαίο λοιπόν να οριοθετηθούν τα δύο υποσυστήματα, για να μπορεί το παιδί να έρχεται σε επαφή και με τους δύο γονείς του και να μην παρερμηνεύει την λειτουργία των συζύγων (Napier, 1997).

γ) το υποσύστημα των αδερφών

Μέσα από το υποσύστημα των αδερφών, τα παιδιά μαθαίνουν να διαπραγματεύονται, να συνεργάζονται και να συναγωνίζονται. Μαθαίνουν να κάνουν φίλους, να διατηρούν την αξιοπρέπεια τους ενώ υποχωρούν και να απολαμβάνουν την αναγνώριση των δεξιοτήτων που κατέχουν.

Η σπουδαιότητα του υποσυστήματος αυτού, γίνεται φανερή όταν δεν υπάρχει. Τα μοναχοπαιδιά εμφανίζουν μια πρώιμη προσαρμογή στον κόσμο των ενήλικών. Ωστόσο, μπορεί να εμφανίσουν και δυσκολίες στην ανάπτυξη της αυτονομίας τους καθώς επίσης και στην ικανότητα να μοιράζονται και να συναγωνίζονται με τους άλλους (Napier, 1997).

Όπως είδαμε, η δομή της οικογένειας αποτελείται από ένα σταθερό πλέγμα κοινωνικών θέσεων και κοινωνικών ρόλων που διαφοροποιούνται από εποχή σε εποχή. Έτσι αλλάζει και η δομή της οικογένειας, όπως θα περιγράψουμε παρακάτω.

Η παραδοσιακή οικογένεια, διαμορφώθηκε πριν από τον καπιταλισμό και έχει ως στόχο τη διατήρηση και μεταβίβαση των παραδόσεων. Η παράδοση είναι αυτή που δίνει, σε κάθε μέλος, την θέση του μέσα στην οικογένεια, η οποία λειτουργεί ως πλήρης οικονομική ομάδα (Ομάδα παραγωγής και κατανάλωσης). Η αυτάρκεια που έχει η οικογένεια δεν σχετίζεται μόνο με τα υλικά αγαθά αλλά και με την κουλτούρα.

Αργότερα, η οικογένεια αρχίζει να στηρίζεται στην αρχή της αυτονομίας. Βασίζεται στην εμπορευματική παραγωγή και έχει σαν στόχο την δημιουργία αυτόνομων προσωπικοτήτων. Η παράδοση που έπαιζε καθοριστικό ρόλο, στην θέση κάθε μέλους, στην οικογένεια, τώρα εξασθενεί και η οικογένεια από πλήρης οικονομική μονάδα μετατρέπεται σε καταναλωτική κοινότητα (Μουσούρου, 1984).

Στην συνέχεια η οικογένεια παίρνει τον τίτλο της Αστεακής αγροτικά οικογένειας. Αυτού του είδους η οικογένεια, ενώ είναι παραδοσιακή στο εσωτερικό της, το γεγονός ότι είναι εγκατεστημένη στην πόλη, την εμποδίζει να λειτουργήσει ως πλήρης οικονομική μονάδα. Η Προ – Αστεακή οικογένεια δεν είναι παραδοσιακή, δεν λειτουργεί ως πλήρης οικονομική μονάδα αλλά δεν έχει αναπτύξει ακόμα αξίες που θα την οδηγήσουν στην δημιουργία αυτόνομων προσωπικοτήτων.

Η Μετά – Αστεακή οικογένεια λειτουργεί ως ένα πλαίσιο για την ανάπτυξη αυτόνομων προσωπικοτήτων. Και τέλος, φθάνουμε στην ιδεατή σύγχρονη οικογένεια, η οποία έχει ως επίκεντρο την προσωπικότητα και τα μέλη της δημιουργούν, παρά αναλαμβάνουν τους ρόλους τους, σύμφωνα με τα ιδιαίτερα ατομικά χαρακτηριστικά τους.

Αναλύοντας λοιπόν, την δομή της οικογένειας δεν θα μπορούσαμε να μην αναφερθούμε στους παράγοντες που καθορίζουν αυτήν αλλά και την δυναμική της οικογένειας. Οι παράγοντες αυτοί είναι τέσσερις: α) ο αριθμός και η ηλικία των παιδιών, β) το εκπαιδευτικό επίπεδο των συζύγων, γ) η απασχόληση των συζύγων και δ) η διαφορά εισοδήματος μεταξύ των συζύγων. Πιο αναλυτικά:

Όσον αφορά τα παιδιά, στις βιομηχανικά ανεπτυγμένες κοινωνίες, όσο πιο πολλά παιδιά υπάρχουν, τόσο πιο ανισότιμοι είναι οι ρόλοι. Στην Ελλάδα για παράδειγμα η εξουσία του συζύγου μειώνεται μετά την γέννηση των παιδιών. Αυτό συμβαίνει καθώς η Ελληνίδα έχει βοήθεια από γυναίκες συγγενείς και κυρίως την μητέρα της. Η βοήθεια αυτή της δίνει την δυνατότητα να μην εξαρτάται από το σύζυγο της αλλά και να συνεχίσει να εργάζεται (Μουσούρου,2006).

Το εκπαιδευτικό επίπεδο, είναι ένας παράγοντας, που έχει διπλή σημασία για την δομή της οικογένειας, η οποία επηρεάζεται τόσο από το εκπαιδευτικό επίπεδο όσο και από τη διαφορά του επιπέδου αυτού μεταξύ του ζευγαριού.

Στην Γαλλία πχ, όσο υψηλότερο είναι το εκπαιδευτικό επίπεδο του συζύγου, τόσο αυξάνεται η εξουσία του μέσα στην οικογένεια. Στις Ηνωμένες Πολιτείες πάλι, η εξουσία του συζύγου αρχίζει να μειώνεται, αλλά παραμένει υψηλότερη σε σχέση με αυτή της συζύγου. Στην Ελλάδα ωστόσο, όσο αυξάνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο του συζύγου, τόσο αυξάνεται

και η συνεργασία του ζευγαριού, πληθαίνοντας οι ευκαιρίες ανάληψης πρωτοβουλιών από μέρους της συζύγου (Μουσούρου, 2006).

Σχετικά με την απασχόληση, στην παραδοσιακή οικογένεια, η επαγγελματική δραστηριότητα καθώς και η οικονομική ανεξαρτησία είναι χαρακτηριστικά του συζύγου. Ο χαρακτήρας που έχει, αυτό το είδος οικογένειας οδηγεί στην διάκριση μεταξύ του «προμηθευτή» συζύγου και την «νοικοκυράς» συζύγου. Έτσι λοιπόν, γίνεται αντιληπτό, ότι ο συγκεκριμένος παράγοντας, παίζει σημαντικό ρόλο στον προσδιορισμό της δομής της οικογένειας αλλά και στον βαθμό εκσυγχρονισμού της.

Στην Γαλλία αλλά και στις Η.Π.Α, όσο υψηλότερο επαγγελματικό γόητρο έχει ο σύζυγος, τόσο υψηλότερη θέση κατέχει στην επαγγελματική ιεραρχία και φυσικά τόσο μεγαλύτερη είναι η εξουσία του μέσα στην οικογένεια. Στην Ελλάδα, από την άλλη μέρια όσο πιο υψηλό το επαγγελματικό γόητρο του συζύγου, τόσο πιο πολύ η σχέση τους στηρίζεται στην συνεργασία και όχι στην εξουσία επάνω της.

Στις οικογένειες όπου και οι δύο σύζυγοι εργάζονται, οι ρόλοι είναι περισσότερο ισότιμοι σχετικά με οικογένειες, που η σύζυγος δεν εργάζεται. Πάρα το γεγονός ότι η εργαζόμενη γυναίκα εξακολουθεί να έχει πολλούς και δύσκολους ρόλους(όπως θα παρουσιάσουμε αναλυτικά στο επόμενο κεφάλαιο), η διαφοροποίηση των ρόλων είναι ποσοτική και όχι ποιοτική. Αυτό που ουσιαστικά συμβαίνει είναι ότι η σύζυγος αποκτά περισσότερο λόγο σχετικά με αρμοδιότητες που την αφορούν. Επιπροσθέτως η ποιοτική διαφοροποίηση των ρόλων, των συζύγων έγκειται, στην επιδίωξη σταδιοδρομίας από την πλευρά της εργαζόμενης συζύγου και στην δέσμευση στην εργασία της.

Η διαφορά εισοδήματος μεταξύ των συζύγων, είναι επίσης ένας πολύ σημαντικός παράγοντας. Όταν το εισόδημα της συζύγου είναι υψηλότερο από του συζύγου, τότε η σύζυγος έχει ποσοτικά αυξημένη και ποιοτικά διάφορη εξουσία. Φυσικά μιλάμε για εισόδημα, το οποίο προέρχεται από τη εργασία και επομένως μιλάμε για μια επαγγελματικά επιτυχημένη σύζυγο, που η επιτυχία της ξεπερνά του συζύγου της (Μουσούρου, 2006).

Όσο υψηλότερο είναι το εκπαιδευτικό επίπεδο της συζύγου, τόσο πιο αυξημένες οι πιθανότητες επαγγελματικής της απασχόλησης αλλά και τόσο υψηλότερο το εισόδημα από την απασχόληση αυτή. Φυσικά, το θέμα της επαγγελματικής απασχόλησης συνδέεται και με την απόκτηση παιδιών.

Έτσι, μια γυναίκα με χαμηλή μόρφωση, έχει αποκτήσει το πρώτο της παιδί πολύ πιο μικρή από ότι η σύζυγος με υψηλή μόρφωση. Η γυναίκα με χαμηλή μόρφωση έχει λοιπόν δύο παράγοντες που την εμποδίζουν να αποκτήσει μια ικανοποιητική απασχόληση, την έλλειψη

εξειδίκευσης και τη μεγαλύτερη περίοδο κατά την οποία επιβαρύνεται με την φροντίδα των παιδιών (Μουσούρου, 2006)

1.4 Οι λειτουργίες της οικογένειας.

Οι λειτουργίες που συντελούν την οικογένεια μπορούν να συνοψιστούν σε τέσσερις κατηγορίες: 1) αναπαραγωγικές, 2) οικονομικές, 3) εκπαιδευτικές και 4) ψυχολογικές. Τις παρουσιάζουμε αναλυτικά:

Μέσα από τις **αναπαραγωγικές λειτουργίες**, εξασφαλίζεται η βιολογική αναπαραγωγή της κοινωνίας. Τα παιδιά, είναι απαραίτητα για την δημιουργία της οικογένειας αλλά και για την συνέχεια των συγγενικών δεσμών. Την σημερινή εποχή, η αναπαραγωγική λειτουργία και οι σεξουαλικές σχέσεις, έχουν διαχωριστεί και επομένως ανήκουν σε δύο διαφορετικές λειτουργίες της οικογένειας. Φυσικά, η εξέλιξη αυτή είχε πολύ σημαντικές συνέπειες για την οικογένεια και την δυναμική της (Μουσούρου, 2006).

Επιπροσθέτως, η αλλαγή που υφίστανται οι ρόλοι των φύλων κατά την αναπαραγωγική λειτουργία, επηρεάζει τον ρόλο τους και στις υπόλοιπες λειτουργίες. Όσο πιο παραδοσιακή είναι μια κοινωνία, τόσο πιο καθοριστικός είναι ο βιολογικός ρόλος στον προσδιορισμό των κοινωνικών ρόλων.

Σχετικά με τις **οικονομικές λειτουργίες**, σε μια παραδοσιακή κοινωνία, οι λειτουργίες αυτές αποτελούνται από μια ποικιλία δραστηριοτήτων, όπου η κατανομή της εργασίας εξαρτάται από το φύλο .Η οικογένεια εδώ, λειτουργεί σαν μια πλήρη οικονομική μονάδα, δηλαδή σαν μονάδα παραγωγής και κατανάλωσης.

«Ο εκσυγχρονισμός ωστόσο επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τις λειτουργίες της οικογένειας. Αυτό συνέβη καθώς στην σύγχρονη κοινωνία, το κέντρο παραγωγής δεν είναι το σπίτι αλλά το εργοστάσιο. Πλέον , δεν είναι οικονομικά ενεργή η οικογένεια ως ομάδα αλλά είναι οικονομικά ενεργά τα μέλη της οικογένειας ως άτομα. Επίσης, η βιομηχανική οικονομία παράγει αγαθά και υπηρεσίες, τις οποίες αγοράζουν τα άτομα, προκειμένου να καταναλωθούν από την οικογένεια»(Μουσούρου, 2006, σελ: 20).

Έτσι λοιπόν, η οικογένεια ως ομάδα είναι μια μονάδα κατανάλωσης και όχι μια μονάδα παραγωγής και κατανάλωσης. Η διαφοροποίηση αυτή θα επηρεάσει και τους ρόλους των φύλων σε πολύ σημαντικό βαθμό.

Οι εκπαιδευτικές λειτουργίες, είναι οι λειτουργίες μέσω των οποίων εξασφαλίζεται η πολιτισμική αναπαραγωγή της κοινωνίας. Οι λειτουργίες αυτές χωρίζονται σε δύο κατηγορίες: α) σε αυτές που έχουν ως στόχο την απόκτηση γνώσεων και ικανοτήτων και β) σε αυτές που έχουν ως στόχο την κοινωνικοποίηση. Το κοινωνικό σύνολο αντιλαμβάνεται την λειτουργία

της κοινωνικοποίησης ως την μεταβίβαση της πολιτισμικής κληρονομιάς από γενιά σε γενιά. Από την άλλη πλευρά το άτομο αντιλαμβάνεται αυτή την λειτουργία ως την εσωτερίκευση των κανόνων συμπεριφοράς.

Στις παραδοσιακές κοινωνίες, οι λειτουργίες της εκπαίδευσης δεν διαχωρίζονται. Στις σύγχρονες ωστόσο κοινωνίες, η κοινωνικοποίηση αποτελεί ευθύνη εξειδικευμένων θεσμών (Μουσούρου, 2006).

Αν και η κοινωνικοποίηση ανήκει στις λειτουργίες και άλλων φορέων, παραμένει μια από τις πιο σπουδαίες λειτουργίες της οικογένειας. Η λειτουργία αυτή είναι καίριας σημασίας για τα μέλη της οικογένειας και το κοινωνικό σύνολο. Δεν είναι μόνο τα μεγαλύτερης ηλικίας άτομα που διδάσκουν στα νεότερα άτομα κανόνες συμπεριφοράς και αξίες, είναι και τα νεότερα άτομα που δείχνουν στους γονείς και τους παππούδες τους, τις διαφοροποιήσεις που επιβάλλει η εξέλιξη σε αυτούς τους τρόπους συμπεριφοράς και στις αξίες.

Επομένως η όλη διαδικασία της κοινωνικοποίησης γίνεται πιο σύνθετη από την στιγμή που συνδέεται με την συνεχή διαδικασία αναπροσαρμογής της κοινωνικής κληρονομιάς. Μια αναπροσαρμογή από την οποία τελικά εξαρτάται η επιβίωση της κληρονομιάς αυτής.

Τέλος, **οι ψυχολογικές λειτουργίες** αναφέρονται στην ικανοποίηση της ανάγκης του ατόμου να νιώθει ασφάλεια και να απολαμβάνει την στοργή των άλλων. Στην σύγχρονη κοινωνία, όπου οι σχέσεις χαρακτηρίζονται από ρευστότητα και τα άτομα συνήθως νιώθουν ανασφαλή, οι λειτουργίες αυτές έχουν αποκτήσει πολύ μεγάλη σημασία. Ένα από τα πιο σημαντικά προβλήματα είναι οι υπερβολικές προσδοκίες των μελών της οικογένειας για σταθερότητα και ασφάλεια. Προσδοκίες που στην σύγχρονη κοινωνία δεν ικανοποιούνται (Μουσούρου, 2006).

Μια πολύ σημαντική εξέλιξη, που επηρέασε τις λειτουργίες αυτές, είναι η απώλεια από την οικογένεια της κάλυψης των προνοιακών αναγκών των μελών. Την σημερινή εποχή, εξειδικευμένοι φορείς αναλαμβάνουν την φροντίδα ασθενών, βρεφών, ηλικιωμένων. Η διαφοροποίηση αυτή αποδεσμεύει την υλική μέριμνα από την συναισθηματική φροντίδα που παραμένει ευθύνη της οικογένειας. Η στήριξη αυτή αυξάνει την ήδη τεράστια σημασία που έχουν οι ψυχολογικές λειτουργίες για την οικογένεια.

Η οικογένεια λοιπόν, ως κοινωνική ομάδα, έχει δομή και λειτουργίες οι οποίες είναι πολύ σημαντικές για αυτήν. Εξασφαλίζει στα μέλη της οικογένειας κοινωνική ένταξη και αποδοχή, βοηθά τα μέλη να επιλέξουν τον προτιμότερο τρόπο επίτευξης, των κοινωνικά αποδεκτών, ατομικών όσο και συλλογικών στόχων, εξασφαλίζει την καθολικότητα του θεσμού της οικογένειας και καθορίζει τους κοινωνικούς ρόλους και τις κοινωνικές θέσεις των μελών της οικογένειας.

1.5 Ανδρικοί και γυναικείοι ρόλοι.

Ρόλος είναι το σύνολο των τρόπων συμπεριφοράς που μια κοινωνία αναμένει από το άτομο. Κάθε άνθρωπος αναλαμβάνει διάφορους ρόλους, ανάλογα με τον κοινωνικό χώρο στον οποίο βρίσκεται (Κυριακίδης, 2000).

Με το γάμο κάθε άνθρωπος αναλαμβάνει έναν ρόλο, ο οποίος κατέχει πρωταρχική θέση σε σχέση με τους ρόλους που είχε το άτομο έως τότε. Ο ρόλος π.χ που είχε ο γιος ή η κόρη αντικαθίστανται από τον νέο ρόλο του/της συζύγου. Σε περίπτωση που δεν πραγματοποιηθεί η ομαλή αντικατάσταση των ρόλων δημιουργούνται οξύτητες που οδηγούν σε μια όχι ομαλή πορεία της οικογένειας.

Η κατανομή των ρόλων βοηθά στην ομαλή λειτουργία της οικογένειας. Είναι πολύ σημαντικό, κάθε μέλος της οικογένειας να γνωρίζει το ρόλο του, τους ρόλους των άλλων μελών και να έχει ανάλογη συμπεριφορά. Όσο πιο σαφή είναι τα όρια του κάθε ρόλου, τόσο καλύτερα τα άτομα μπορούν να επικοινωνήσουν μεταξύ τους, χωρίς να αφήνουν περιθώρια παρεξήγησης και παρερμηνείας. Η σύγχυση ή η άρνηση των ρόλων έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία τεραστίων προβλημάτων στην οικογενειακή ζωή (Κυριακίδης, 2000).

Στην συνέχεια θα αναφερθούμε στην εξέλιξη του ρόλου του άνδρα και της γυναίκας διαχρονικά:

Κατά την προϊστορική εποχή, η γυναίκα είχε ηγετική θέση στην οικογένεια. Λατρεύτηκε ως θεά της γονιμότητας μιας και αυτή έφερνε στον κόσμο τα παιδιά. Όλοι την σέβονταν και την εκτιμούσαν καθώς είχε κυρίαρχη θέση μέσα στην οικογένεια(μητριαρχική οικογένεια).

Ωστόσο, μετά την εμφάνιση του αρότρου, τα πάντα αλλάζουν. Η γυναίκα δεν έχει την σωματική δύναμη να οργώνει και έτσι η εξουσία περνάει στον άνδρα(πατριαρχία). Η εξουσία που παίρνει ο άνδρας επιδεινώνει την θέση της γυναίκας και την κάνει σκλάβο και υποταγμένη στις απαιτήσεις του συζύγου (Πυργιωτάκη, 1984).

Στην Αρχαία Αθήνα, η θέση της γυναίκας ήταν υποβιβασμένη. Ασχολούνταν αποκλειστικά με την ανατροφή των παιδιών της και με τις δουλειές του σπιτιού. Ο άνδρας, δεν ασχολούνταν καθόλου με τα παιδιά του καθώς ή θα εργάζονταν όλη την μέρα ή θα ασχολούνταν με υποθέσεις του δήμου (Borneman, 1988).

Στην Αρχαία Σπάρτη, η κατάσταση ήταν πολύ διαφορετική. Η θέση της γυναίκας δεν ήταν υποβαθμισμένη και τύγχανε του ίδιου σεβασμού με την θέση του άνδρα. Η γυναίκα μορφώνονταν(όχι βέβαια όπως ο άνδρας) και προσπαθούσε να έχει άποψη πάνω σε όλα τα θέματα ακόμα και στα πολιτικά.

Στην Αρχαία Ρώμη, ο άνδρας είχε το ρόλο του αρχηγού και ηγεμόνα μέσα στην οικογένεια. Είχε απόλυτη εξουσία επάνω στην γυναίκα του και στα παιδιά του, τα οποία μπορούσε να τα αγοράσει και να τα σκοτώσει μιας και τα θεωρούσε κτήμα του. Φυσικά δεν ασχολούνταν καθόλου με την ανατροφή τους, κάτι το οποίο είχε αναλάβει αποκλειστικά η μητέρα μαζί με τις υπόλοιπες δουλείες του σπιτιού. Ουσιαστικά ο πατέρας - άνδρας σε αυτήν την εποχή εφάρμοζε την σημασία του ονόματος του «pater» που σημαίνει παραγωγός και κάτοχος και η μητέρα – γυναίκα βρίσκονταν υπό την εξουσία του.

Η εποχή του Μεσαίωνα είχε ως βασικό στοιχείο την χριστιανική ιδέα, με όλες τις προκαταλήψεις που υπήρχαν και τις βαριές τιμωρίες που έπρεπε να υποστεί κάποιος που είχε διαφορετικές αντιλήψεις ή κάποια ερωτήματα για τον Χριστιανισμό. Σε αυτήν λοιπόν την εποχή, ο άνδρας (κυρίως των χαμηλών τάξεων), προσπαθούσε να βρει δουλειά και αδιαφορούσε εντελώς για το σπίτι και την αγωγή και ανατροφή των παιδιών του, την οποία είχε αναλάβει η μητέρα.

Την εποχή της Αναγέννησης, οι βιοτικές και κοινωνικοπολιτιστικές συνθήκες βελτιώνονται. Ωστόσο στις οικογένειες χαμηλών τάξεων, τα πράγματα είναι ακριβώς όπως και στον Μεσαίωνα: η μητέρα προσπαθεί να αναθρέψει μόνη της, τα παιδιά και ο άνδρας προσπαθεί να βρει μια μόνιμη εργασία, διατηρώντας ένα ρόλο κάπως πιο έμμεσο μέσα στην οικογένεια.

Στη περίοδο της Τουρκοκρατίας, λόγω του πολέμου, υπάρχουν προβλήματα. Ο άνδρας βρίσκεται συνεχώς μακριά από την οικογένεια του, αλλά και σπίτι να είναι τα προβλήματα είναι τόσα πολλά που δεν του επιτρέπουν να ασκήσει τον ρόλο του. Η μητέρα από την άλλη είναι και αυτή αναστατωμένη και δεν έχει στο νου της, ούτε το νοικοκυριό της αλλά ούτε και την διαπαιδαγώγηση των παιδιών της. Κύρια σκέψη της είναι μήπως οι Τούρκοι αρπάξουν τα παιδιά της.

Οι ιδεολογικές και κοινωνικές αλλαγές της σημερινής κοινωνίας, έχουν επιφέρει αρκετές αλλαγές μέσα στην οικογένεια. Η βιομηχανική επανάσταση αλλά και το φεμινιστικό κίνημα συνέβαλλαν στο να περάσει η γυναίκα στον χώρο της εργασίας και αυτό είχε ως αποτέλεσμα να έχει λιγότερη ισχύ ο παραδοσιακός ρόλος του άνδρα, ο οποίος είχε την απόλυτη εξουσία στο σπίτι. Η οικογένεια λοιπόν και επομένως και ο ρόλος της γυναίκας μέσα σε αυτή, βρίσκονται στα πρόθυρα καινούργιων προσανατολισμών (Τσαρδάκη, 1984).

Συμπερασματικά στην προβιομηχανική κοινωνία, ο άνδρας ήταν η κεφαλή της οικογένειας, αυτός καθόριζε την μοίρα όλων των μελών της και αυτό καθορίζονταν από άγραφους νόμους και κανόνες. Περνώντας στην βιομηχανική κοινωνία, ο άνδρας

απομακρύνεται εντελώς από το νοικοκυριό καθώς κερδίζει το ψωμί της οικογένειας του ως εργάτης ή υπάλληλος στην νέα αγορά εργασίας.

Ο άνδρας λοιπόν, έχει τον εκτελεστικό ρόλο συνδέσμου με την κοινωνία και προμηθευτή των υλικών αγαθών της οικογένειας του. Ο εκτελεστικός ρόλος του άνδρα σχετίζεται με την άσκηση του επαγγέλματος του, το οποίο αποτελεί σημαντικό κριτήριο για την θέση που καταλαμβάνει η οικογένεια του στην κοινωνία. Έχοντας ένα επάγγελμα και ένα παραδεκτό εισόδημα, ο σύζυγος – πατέρας επιτελεί μια λειτουργία, η οποία είναι ουσιαστική για την οικογένεια ως σύστημα. Αυτό συμβαίνει καθώς, έτσι της εξασφαλίζει μια θέση στην κοινωνία (Μουσούρου, 1987).

Πρωταρχικός ρόλος του ενήλικα άνδρα είναι να εξασφαλίσει τους πόρους της οικογένειας του. Αυτό βέβαια έχει σαν αποτέλεσμα την ελάχιστη συμμετοχή του συζύγου στις οικιακές ασχολίες και την κύρια ασχολία της συζύγου με το νοικοκυριό και τα παιδιά.

Ο άνδρας κυριαρχεί έξω από το σπίτι. Σε κοινωνικό επίπεδο δρα συνεχώς δημιουργεί ,οικοδομεί, πολεμά, καταστρέφει. Ξέρει τι ακριβώς θέλει και πώς να το αποκτήσει. Δείχνει να είναι ικανοποιημένος με τον εαυτό του καθώς μοιάζει να τα έχει όλα: δύναμη, σιγουριά, άπειρες δυνατότητες (Κατάκη, 1984).

Από την άλλη πλευρά, η γυναίκα αποτελούσε τον κεντρικό άξονα, γύρω από τον οποίο κινούνται όλα τα μέλη της οικογένειας. Εκφράζει καλύτερα την συναισθηματική ζωή της οικογένειας καθώς βρίσκεται κοντά στα παιδιά και οφείλει να διατηρεί την συνοχή της οικογενειακής ομάδας. Γίνεται αντιληπτό ότι ο γυναικείος ρόλος είναι συνδεδεμένος με τις εσωτερικές υποθέσεις της οικογένειας, ως ρόλος συζύγου, μητέρας και νοικοκυράς.

«Η παραδοσιακή γυναίκα είχε έναν σκοπό ζωής. Η ταυτότητα της ήταν συνυφασμένη με τον κοινό σκοπό της ανθρώπινης ομάδας στην οποία ανήκε. Δεν υπήρχαν περιθώρια αμφισβητήσεων. Η ταυτότητα της στηρίζονταν σε δύο βασικά στοιχεία, την προσφορά και την δύναμη. Από την προσφορά αντλούσε δύναμη και από τη δύναμη προσφορά» (Κατάκη, 1984 σελ.134).

Παρά τη σημαντικότητα του ρόλου της γυναίκας, ο άντρας ήταν πάντα ο εκπρόσωπος της οικογένειας. Μπροστά του εκείνη δεν μιλούσε, δεν είχε γνώμη. Ουσιαστικά ενώ η γυναίκα αποφάσιζε για σημαντικά θέματα μέσα στην οικογένεια, ο ρόλος της έξω από αυτήν δεν είχε καμία ισχύ.

Πολλές από αυτές τις γυναίκες, αισθάνονταν αποξένωση και αναζήτησαν διέξοδο στην επαγγελματική απασχόληση. Έτσι, είτε εργάζονταν για να καλύψουν ανάγκες της οικογένειας τους είτε εργάζονταν για να καλύψουν προσωπικές τους ανάγκες, οι δυσκολίες που αντιμετώπιζαν ήταν αρκετές. Στην πρώτη περίπτωση, αισθάνονταν φορτωμένες με ευθύνες

που και οι ίδιες αλλά και ο σύζυγος τους, δεν θεωρεί δικές τους. Ενώ είναι αναγκασμένες να δουλεύουν, ο άντρας τους δεν είναι ευχαριστημένος καθώς μειώνεται κοινωνικά. Στην δεύτερη περίπτωση τα πράγματα δεν είναι καλύτερα γιατί πόσο εύκολο είναι να ασχοληθεί κανείς με κάτι χωρίς να έχει συγκεκριμένα ενδιαφέροντα και συγκεκριμένο στόχο;

Φαίνεται ότι οι ρόλοι του άνδρα και της γυναίκας ως γονιών, αλλά και γενικότερα μέσα στην οικογένεια, αλλάζουν από εποχή σε εποχή και διαμορφώνονται από τις κοινωνικές αλλά και οικονομικές συνθήκες που επικρατούν αναλόγως.

Συμπερασματικά, σε αυτό το κεφάλαιο αναφερθήκαμε στην σημαντικότητα του ρόλου της οικογένειας, τόσο στην σωματική, όσο και στην πνευματική ανάπτυξη του ατόμου. Στη συνέχεια πραγματοποιήσαμε μια μικρή αναφορά στις διάφορες μορφές που μπορεί να έχει μια οικογένεια, διαχωρίζοντας τις δύο βασικότερες που είναι η πυρηνική και η εκτεταμένη. Αναφερθήκαμε στην δομή της οικογένειας και στο πως η αλλαγή αυτής οδηγεί στη διαχρονική εξέλιξη της οικογένειας. Επιπλέον αναφέραμε ποιες είναι οι λειτουργίες της οικογένειας και πόσο σημαντικές είναι για το άτομο, ενώ στο τέλος του κεφαλαίου αναφερθήκαμε στην εξέλιξη του ρόλου του άνδρα και της γυναίκας διαχρονικά. Στο επόμενο κεφάλαιο(2), θα ασχοληθούμε πιο αναλυτικά με τους ρόλους της γυναίκας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Οι ρόλοι της γυναίκας.

2.1 Η γυναίκα εργαζόμενη.

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί(2), θα αναφερθούμε περισσότερο αναλυτικά, στους πολλαπλούς ρόλους που αναλαμβάνει η γυναίκα στην καθημερινότητα της. Έτσι λοιπόν θα αναλύσουμε το ρόλο της ως εργαζόμενης, ως μητέρας αλλά και ως συζύγου. Μέσα από αυτήν την αναφορά θα προσπαθήσουμε να κατανοήσουμε τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει μια γυναίκα, προσπαθώντας να ανταπεξέλθει σε όλους τους ρόλους της.

Η αρχή της ισότητας των δύο φύλων καθιερώθηκε στην Ελλάδα με το Σύνταγμα του 1975 και θεμελιώθηκε κατά την δεκαετία του '80, με μια σειρά από νομοθετικές και θεσμικές αλλαγές, οι οποίες εξασφαλίζουν την ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών. Αυτό πραγματοποιείται μέσα από την αναθεώρηση του Οικογενειακού Δικαίου αλλά και με την εισαγωγή νέων Νόμων σχετικά με την εξάλειψη των διακρίσεων στην πρόσβαση των γυναικών στην εκπαίδευση την επαγγελματική κατάρτιση και την απασχόληση.

Ωστόσο, η συμμετοχή των γυναικών στην εργασία, είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τα γεγονότα του κύκλου ζωής τους, δηλαδή με το γάμο και τα παιδιά. Στην Ελλάδα οι γυναίκες που εργάζονται, διατηρούν την εργασία τους, μέχρι να παντρευτούν ή να κάνουν το πρώτο τους παιδί. Στην συνέχεια διακόπτουν την απασχόληση τους και δεν επανέρχονται στην αγορά εργασίας (Νικολαΐδου, 1978).

Ο αριθμός των παιδιών, μπορεί να λειτουργήσει αρνητικά, στην απασχόληση των γυναικών. Η γυναίκα η οποία έχει πολλά παιδιά και μάλιστα προσχολικής ηλικίας, δυσκολεύεται να εργαστεί και αυτό γιατί δεν έχει που να τα αφήσει. Επίσης, και το εισόδημα του νοικοκυριού, ενδέχεται να έχει αρνητική επίδραση στη συμμετοχή των γυναικών στο εργατικό δυναμικό.

Όσο υπάρχει ένας καταμερισμός εργασίας, με βάση το φύλο, όπου ο άνδρας δεν ασχολείται με τα οικιακά καθήκοντα και η γυναίκα δεν έχει ίση πρόσβαση και ίσους όρους στην αγορά εργασίας, το ζευγάρι έχει όχι μόνο κοινά αλλά και ξεχωριστά συμφέροντα από την εργασία της γυναίκας. Η διάθεση των γυναικών να εργαστούν, περιορίζεται από τις προδιαγραφές που επικρατούν σχετικά με τον κατά φύλο καταμερισμό της εργασίας, αλλά και με την μη προσοδοφόρο εργασία που προσφέρουν οι γυναίκες στο σπίτι.

Σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα, οι γυναίκες αποτρέπονται από το να εργαστούν και από τους συζύγους τους. Όπου η γυναίκα εργάζεται με τον σύζυγό της, αυτός ασκεί έλεγχο όσον αφορά το προϊόν της εργασίας της. Έτσι λοιπόν, η γυναικεία εργασία, αποτελεί ένα πρίσμα για την επανεξέταση θεσμών και πολιτισμικών διαδικασιών, τις οποίες επαναπροσδιορίζει και ανασηματοδοτεί (Συμεωνίδου, 1994).

Η θέση που έχουν οι γυναίκες στην αγορά εργασίας εξαρτάται από την θέση που έχουν μέσα στην οικογένεια αλλά και από το γεγονός ότι σηκώνουν το βάρος της οικιακής εργασίας. Ο χώρος δουλειάς είναι ένας χώρος, που δεν διαμορφώνονται μόνο σχέσεις παραγωγής, αλλά δημιουργούνται και σχέσεις εξουσίας ανάμεσα στα δύο φύλα.

Οι γυναίκες έρχονται αντιμέτωπες με την εκμετάλλευση στην αγορά εργασίας και αυτό εξαιτίας των οικογενειακών τους υποχρεώσεων. Αναγκάζονται να δεχθούν μερική απασχόληση ή δουλειές με δυσμενέστερους όρους εργασίας, οι οποίες μπορούν πιο εύκολα να συνδυαστούν με τις οικογενειακές τους υποχρεώσεις (Δήμου, 1989).

Ο διαχωρισμός ανάμεσα στους ρόλους των δύο φύλων, μεταξύ εργασίας και οικογένειας και αντίστοιχα ανάμεσα στον ιδιωτικό και τον δημόσιο χώρο, παραγνωρίζει την διάσταση της οικονομικής συνεισφοράς των γυναικών. Αυτό έχει ως άμεση συνέπεια, την δημιουργία μειονεκτικών συνθηκών στην πρόσληψη των γυναικών στην εργασία, στην διαμόρφωση των μισθών τους και στην επαγγελματική τους εξέλιξη.

Η αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στην παραγωγική διαδικασία, είχε σαν αποτέλεσμα την αυξανόμενη συμμετοχή τους στις βαθμίδες της εκπαίδευσης και κατάρτισης. Η αύξηση αυτή ήταν ανάλογη με τις ανάγκες που δημιουργήθηκαν από τις εξελίξεις και τους μετασχηματισμούς στις κοινωνικές δομές, στην οικονομική ανάπτυξη και στην οργάνωση της εργασίας.

Ωστόσο, οι αλλαγές αυτές, δεν εμπόδισαν την δημιουργία προβλημάτων και διακρίσεων σε βάρος των γυναικών, σε ότι αφορά την αγορά εργασίας. Λαμβάνοντας αυτό υπόψη, θα μπορούσαμε να κατανοήσουμε, το γεγονός ότι αρκετοί ερευνητές, διαπιστώνουν την υποεκπροσώπηση των γυναικών σε σημαντικούς τομείς της κοινωνικής και οικονομικής ζωής. Μερικοί από αυτούς τους τομείς είναι: ο τομέας της επιστήμης, της έρευνας, τα κέντρα λήψης αποφάσεων και γενικότερα τις υψηλές βαθμίδες της επαγγελματικής ιεραρχίας (Μαγγανάρα, 1998).

Αυτό λοιπόν που γίνεται αντιληπτό είναι πως οι γυναίκες, ανεξάρτητα από το που εργάζονται(στο σπίτι, στην αγορά εργασίας) είναι πάντοτε ζημιωμένες. Ακόμα και όταν θέλουν να εργαστούν, έξω από το σπίτι ,έχοντας τα προσόντα, έρχονται αντιμέτωπες με την εκμετάλλευση αλλά και με διακρίσεις που βασίζονται στο φύλο τους.

Η γυναικεία μη αμειβομένη εργασία τις πιο πολλές φορές παίρνει την μορφή της εθελοντικής εργασίας. Ως γυναικεία μη αμειβομένη εργασία ορίζεται ο όγκος της εργασίας που χρειάζεται να αναλάβουν οι γυναίκες – μέλη των νοικοκυριών και δεν σχετίζεται μόνο με τις υπηρεσίες που παρέχονται μέσα στα πλαίσια της οικογένειας, αλλά επεκτείνεται και στις υπηρεσίες που παρέχονται δημόσια (Βαίου, Γολέμης, Λαμπριανίδης, 1996).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι γυναίκες – συγγενείς που φροντίζουν τον νοσηλευόμενο ασθενή στο νοσοκομείο. Αυτή η εθελοντική εργασία πολύ σπάνια αναγνωρίζεται ως τέτοια και ο όγκος της μένει να αποτιμηθεί. Πρόκειται λοιπόν, για ένα είδος απλήρωτης οικιακής εργασίας που αναπληρώνει την ελλειμματική λειτουργία των δημόσιων υπηρεσιών.

Στην πόλη ιδιαίτερα, δημιουργείται ένα γυναικείο εργατικό δυναμικό που ενώ θέλει να εργαστεί, βρίσκεται παγιδευμένο σε ένα κόσμο οικιακής εργασίας η οποία καλύπτεται καθώς περιγράφεται ως αγάπη, προσφορά και φροντίδα. Στην Ελλάδα, η παροχή υπηρεσιών από το κράτος προϋποθέτει την ύπαρξη της νοικοκυράς πλήρους απασχόλησης σε κάθε νοικοκυριό(Βαίου, Γολέμης, Λαμπριανίδης, 1996).

Πολλές φορές η γυναικεία εργασία περιλαμβάνει διάφορες ευέλικτες μορφές απασχόλησης. Με τον όρο αυτό, εννοούμε εκείνες τις μορφές που αποκλίνουν από το κανονικό μοντέλο εργασίας. Αυτό το μοντέλο εργασίας παραπέμπει στην σχέση εξαρτημένης εργασίας πλήρους απασχόλησης αορίστου χρόνου. Ουσιαστικά πρόκειται για εργασία που παρέχεται έναντι μισθού ή ωρομισθίου και είναι εξαρτημένη από έναν εργοδότη.

Οι κυριότερες ευέλικτες μορφές απασχόλησης είναι: η μερική απασχόληση, που είναι παροχή εργασίας μειωμένου χρόνου με μειωμένες αποδοχές και η άτυπη απασχόληση, όπου βασικό της χαρακτηριστικό είναι η μεγάλη προσφορά εργατικού δυναμικού που βρίσκεται σε δυσμενή θέση στην αγορά εργασίας ανάλογα με την ηλικία, το φύλο και την κοινωνική προέλευση (Αβραμίδου, 2001).

Στην Ελλάδα οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης θεσμοθετήθηκαν το 1990 και το 1998 θεσμοθετήθηκαν ρυθμίσεις στην αγορά εργασίας σχετικά με την προστασία των « άτυπα εργαζόμενων» και ταυτόχρονα επιδιώχθηκε η καταγραφή του μεγέθους τις «άτυπης απασχόλησης».

Αυτό που κυρίως μας απασχολεί, είναι πως οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης αντί να αποτρέπουν τον παραδοσιακό ρόλο της γυναίκας, τον ενισχύουν και τον αναπαράγουν. Το πρόβλημα έγκειται στους όρους με τους οποίους οι γυναίκες εισέρχονται στην συγκεκριμένη αγορά εργασίας.

Πιο συγκεκριμένα, μέσα από τις ευέλικτες μορφές εργασίας επιβεβαιώνεται ο συμπληρωματικός χαρακτήρας της γυναικείας εργασίας καθώς επίσης και η ευκαιριακή συμμετοχή της στην παραγωγή. Επιπροσθέτως, αποτρέπεται η πλήρης και ισότιμη συμμετοχή της γυναίκας στην εργασία και αυτό γιατί εγκλωβίζεται στην εξής σκέψη « αβέβαιη και υποβαθμισμένη δουλειά ή ανεργία;»

Επιπλέον, η συμμετοχή των γυναικών στις ευέλικτες μορφές εργασίας έχει σαν αποτέλεσμα, την ενίσχυση της διάκρισης των επαγγελμάτων σε ανδρικά και γυναικεία. Ταυτόχρονα διαιρείται η αγορά εργασίας σε εργαζόμενους γένους αρσενικού και σε εργαζόμενους γένους θηλυκού (Καραντινός, Ζιώμας, Κετσετζοπούλου, Μουρίκη, 1997).

Ωστόσο, ορισμένοι κοινωνιολόγοι υποστηρίζουν πως μέσα από τις ευέλικτες μορφές εργασίας οι γυναίκες έχουν μεγαλύτερη πρόσβαση στην παραγωγή και αυτό έχει σαν αποτέλεσμα τον περιορισμό της απόκλισης τους από αυτήν. Επιπλέον, παρουσιάζεται βελτίωση ανάμεσα στις σχέσεις των δύο φύλων καθώς υπάρχει συμμετρική κατανομή στην οικιακή εργασία.

Επιπλέον, επισημαίνεται ότι τα δύο φύλα επιλέγουν αυτές τις μορφές απασχόλησης για διαφορετικούς λόγους. Έτσι ενώ οι άνδρες επιλέγουν τις ευέλικτες μορφές απασχόλησης προκειμένου να ενισχύσουν το είδη υπάρχον εισόδημα τους, οι γυναίκες την επιλέγουν έτσι ώστε να έχουν ένα κύριο και μοναδικό εισόδημα.

Η αμειβομένη εργασία στο σπίτι θεωρείται ότι ταυτίζεται με τα οικιακά καθήκοντα των γυναικών. Ωστόσο, η εργασία στο σπίτι, σε συνδυασμό με την αμειβομένη οικιακή εργασία, δεν εξασφαλίζει στις γυναίκες το χαρακτηρισμό και τα προνόμια των εργαζομένων, ούτε διαφοροποιεί την υποδεέστερη θέση τους στην παραγωγή.

Αντίθετα, οι γυναίκες εισέρχονται στην αγορά εργασίας με όλες τις δεσμεύσεις του προσδιορισμού τους ως νοικοκυρών. Αυτός ο προσδιορισμός βασίζεται στην πεποίθηση ότι υπάρχει ένας φυσικός καταμερισμός εργασίας ανάμεσα στα δύο φύλα. Δηλαδή υπάρχουν χώροι αλλά και χρόνοι που αντιστοιχούν σε καθένα από το φύλο από τη φύση του (Dubish, 1986).

Πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι η υποτίμηση αυτής της μορφής απασχόλησης, αναπαράγει την αντίληψη πως στην πραγματικότητα, οι γυναίκες αυτές συντηρούνται από τους συζύγους τους. Από την άλλη πλευρά, η υποτίμηση αυτή αποτελεί κοινωνική υπεροχή για τους άνδρες, καθώς ενισχύεται η παραδοσιακή ταύτιση των γυναικών με το νοικοκυριό και την φροντίδα των παιδιών (Αλιπράντη – Μαράτου, 1999).

Επιπροσθέτως, οι εργαζόμενες στο σπίτι είναι δύσκολο να διαχωρίσουν τους όρους εργασίας της νοικοκυράς και της εργαζόμενης με αμοιβή. Αυτό συμβαίνει καθώς παραβιάζονται τα όρια και διαπλέκονται ο ιδιωτικός χώρος με τον χώρο εργασίας. Προσπαθώντας να συνδυαστούν οι δύο αυτοί κόσμοι, οι κατά φύλο ανισότητες, γίνονται μεγαλύτερες. Και αυτό επειδή, οι γυναίκες τοποθετούνται σε υποδεέστερες θέσεις ως εργαζόμενες, δεδομένου ότι στο σπίτι δεν μπορούν να αποκτήσουν την ταυτότητα της

εργαζόμενη, ούτε απέναντι στον εαυτό τους, ούτε απέναντι στους άλλους εργαζόμενους (Κραβαρίτου, 1992).

Τέλος, το γεγονός ότι η αμειβόμενη εργασία στο σπίτι δεν καταγράφεται στις επίσημες στατιστικές, έχει σαν αποτέλεσμα να υποτιμάται πιο πολύ η συνολική εργασία των γυναικών, παρά των ανδρών. Με αυτόν τον τρόπο αναπαράγονται οι κατά φύλο ανισότητες όχι με τον αποκλεισμό των γυναικών αλλά με βάση τους όρους με τους οποίους εργάζονται οι γυναίκες.

Οι ερευνητές έχουν διαπιστώσει σε αρκετές μελέτες, πως υπάρχει μισθολογικό χάσμα ανάμεσα στην αντρική και γυναικεία εργασία. Το γεγονός αυτό είναι αποτέλεσμα των εργοδοτικών πρακτικών αλλά και των συλλογικών διαπραγματεύσεων που προσδιορίζουν τους μισθούς στα επαγγέλματα και στους κλάδους. Είναι επίσης αποτέλεσμα των κοινωνικών αντιλήψεων περί κατώτερης αξίας της γυναικείας εργασίας συγκριτικά με την ανδρική, καθώς επίσης και στην μικρή συνδικαλιστική δύναμη των εργαζομένων στα επαγγέλματα και στους κλάδους που επικρατούν γυναίκες.

Ένας επιπλέον προσδιοριστικός παράγοντας του χάσματος των μισθών, μεταξύ των φύλων, είναι και οι διαφορές φύλου στην εργασιακή εμπειρία και την προϋπηρεσία στην δουλειά. Αυτό, δεν συνδέεται μόνο με το γεγονός ότι το γυναικείο εργατικό δυναμικό είναι πιο νεανικό από το ανδρικό αλλά και με το γεγονός ότι οι γυναίκες, κάποιες στιγμές στην ζωή τους, διακόπτουν την σταδιοδρομία τους. Μερικά από τα επιχειρήματα στα οποία στηρίζεται, το μισθολογικό χάσμα είναι ότι οι γυναίκες έχουν μικρότερη ισχύ από τους άνδρες σε ότι αφορά την διαπραγμάτευση του μισθού τους και ότι υπάρχουν μεγαλύτερα περιθώρια διακρίσεων στις αμοιβές, στις μικρές παρά στις μεγάλες επιχειρήσεις.

Έτσι λοιπόν, για να σταματήσει η διαφορά των αμοιβών μεταξύ των δύο φύλων, θα πρέπει να διευκολυνθούν οι γυναίκες, έτσι ώστε να μην διακόπτουν την επαγγελματική τους δραστηριότητα και να επανέρχονται στην αγορά εργασίας, χωρίς υποβάθμιση του μισθού τους και των όρων απασχόλησης τους. Ακόμα, θα μπορούσε να υπάρξει βελτίωση των προοπτικών παραγωγής και επαγγελματικής τους εξέλιξης.

Αυτό που γίνεται αντιληπτό απ' όλα τα παραπάνω είναι ότι, αν και η αρχή της ίσης αμοιβής για εργασία ίσης αξίας, θεσμοθετήθηκε το 1975, έχει αγνοηθεί παντελώς, τόσο από τους κοινωνικούς εταίρους όσο και από τις εκάστοτε κυβερνήσεις.

2.2 Η γυναίκα εργαζόμενη σε διοικητικές θέσεις.

Ένα άλλο πολύ ενδιαφέρον θέμα, το οποίο σχετίζεται με την γυναίκα – εργαζόμενη, είναι η υποεκπροσώπηση της στις υψηλές βαθμίδες της επαγγελματικής ιεραρχίας.

Σύμφωνα, με τον Fagenson(1990,σελ267), οι ερευνητές προτείνουν τρεις θεωρήσεις σχετικά με την θέση της γυναίκας στις υψηλές βαθμίδες της επαγγελματικής ιεραρχίας(διοίκηση).

Η πρώτη θεώρηση είναι βασισμένη στο φύλο. Υποστηρίζει ότι το φύλο καθορίζει τον τρόπο που οι άνδρες και οι γυναίκες ενεργούν. Με βάση αυτή την θεώρηση, οποιαδήποτε διαφορά στην συμπεριφορά, τις στάσεις και τα γνωρίσματα οφείλεται στα σχέδια κοινωνικοποίησης αλλά και στα γνωρίσματα ανδρών και γυναικών.

Οι υποστηρικτές αυτής της θεώρησης, αντιλαμβάνονται την συμπεριφορά και τα χαρακτηριστικά των ατόμων, ως τα κύρια στοιχεία για την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των διευθυντών/ τριών. Πιο συγκεκριμένα, επιτυχημένος διευθυντής είναι εκείνος που παρουσιάζει τα τυπικά ανδρικά χαρακτηριστικά όπως επιθετικότητα, δύναμη, λογική ανταγωνισμού, αυτοπεποίθηση και αποφασιστικότητα.

Από την άλλη πλευρά, οι γυναίκες παρουσιάζουν χαρακτηριστικά όπως ευγένεια,, παθητικότητα, έλλειψη εμπιστοσύνης και ρίσκου, φόβο για την επιτυχία, χαρακτηριστικά που θεωρούνται κυρίως θηλυκά. Έτσι λοιπόν, καθώς οι ενέργειες τους αλλά και η συμπεριφορά τους παρεκκλίνει από αυτό που ονομάζουμε αρσενικοί κανόνες, δεν θα είναι αποτελεσματικές σε μια θέση υψηλής επαγγελματικής ιεραρχίας, όπως είναι αυτή της διευθύντριας.

Η δεύτερη θεώρηση, εστιάζει στην δομή του οργανισμού και υποστηρίζει ότι η συμπεριφορά και οι στάσεις των ανδρών και των γυναικών καθορίζουν τη δομή και τις συνθήκες που επικρατούν στην υπηρεσία που εργάζονται. Πιο συγκεκριμένα, υπάρχουν δύο είδη θέσεων σε κάθε υπηρεσία. Οι προνομιούχες θέσεις, που προσφέρουν σε αυτούς που τις κατέχουν ευκαιρίες και δύναμη και καταλαμβάνονται κυρίως από άνδρες και οι μη προνομιούχες που προσφέρουν λίγες ευκαιρίες και δύναμη και καταλαμβάνονται κυρίως από γυναίκες.

Σχετικά λοιπόν με τους άνδρες, οι γυναίκες είναι λιγότερες στις διευθυντικές θέσεις. Προσανατολίζονται κυρίως σε θέσεις με χαμηλή κινητικότητα, ενώ παράλληλα τους δίνεται περιορισμένη οργανωτική δύναμη από την ίδια την υπηρεσία στην οποία εργάζονται. Έτσι λοιπόν, αυτή η θεώρηση υποστηρίζει ότι οι άνδρες και οι γυναίκες συμπεριφέρονται διαφορετικά λόγω των διαφορετικών συνθηκών που επικρατούν στο χώρο που εργάζονται.

Η τρίτη και τελευταία θεώρηση, εστιάζει στο τρίπτυχο φύλο – οργανισμός – σύστημα. Αυτή η θεώρηση καλύπτει τις άλλες δύο και υποστηρίζει πως τα άτομα και οι οργανισμοί δεν μπορούν να μελετηθούν ξεχωριστά από την κοινωνία και τον πολιτισμό. Επιπλέον, υποστηρίζει πως μια αλλαγή στο άτομο ή στο σύστημα θα επιφέρει αλλαγές και σε άλλες δομές. Ένας διοικητικός οργανισμός περιέχει όχι μόνο έναν αριθμό ατόμων, δύναμης και

ευκαιριακών δομών αλλά και επιχειρησιακές πολιτικές, ιστορία, φιλοσοφία και δομή, που επηρεάζουν την συμπεριφορά του ατόμου.

«Σύμφωνα με αυτήν την θεώρηση, οι αλλαγές είναι αποτέλεσμα σύνθετων αλληλεπιδράσεων μεταξύ διαφορετικών παραγόντων όπως, της μεμονωμένης συμπεριφοράς, των οργανωτικών πολιτικών και πρακτικών, των κοινωνικών πεποιθήσεων ή αξιών και της κυβερνητικής νομοθεσίας. Ως αποτέλεσμα λοιπόν, όλων αυτών, η πρόοδος των γυναικών στην διοίκηση δεν θα είναι ομοιόμορφη σε κάθε αλλά διαφορετική σε κάθε χώρα» (Yukondi στο Fagenson1990, σελ. 269).

Οι ευκαιρίες για τις γυναίκες στην διοίκηση έρχονται από την αλληλεπίδραση ενός αριθμού δυνάμεων και όχι από ένα απλό μεμονωμένο γεγονός. Εκ των πραγμάτων λοιπόν ,δικαιοσύνη για τις γυναίκες διευθύντριες, μπορεί να επιτευχθεί μέσω της ρύθμισης διαφόρων δυνάμεων όπως του ατόμου, του οργανισμού, της κοινωνίας και της κυβερνητικής νομοθεσίας.

Αναλύοντας λοιπόν όλα τα παραπάνω και βλέποντας, πως οι γυναίκες, είτε με τον ένα τρόπο, είτε με τον άλλο τρόπο, καταλαμβάνουν υποδεέστερες θέσεις στη διοίκηση, μας γεννάται το εξής ερώτημα: ποιες είναι οι αιτίες υποαντιπροσώπευσης των γυναικών στην διοίκηση; Αυτό λοιπόν το ερώτημα επιχειρούμε να αναλύσουμε παρακάτω.

Η επισκόπηση της βιβλιογραφίας έδειξε ότι είναι τα βασικότερα αίτια υποαντιπροσώπευσης των γυναικών στη διοίκηση είναι:

Καταρχήν η έλλειψη φιλοδοξιών για επαγγελματική εξέλιξη. Η σχετική βιβλιογραφία αναφέρει πως οι γυναίκες δεν υποβάλουν καν αίτηση για επιλογή σε διευθυντικές θέσεις. Καταλογίζει δηλαδή, στις ίδιες την ευθύνη για την υποδεέστερη επαγγελματική τους κατάσταση. Την αποδίδει μάλιστα, στην έλλειψη επαγγελματικών φιλοδοξιών ή στην έλλειψη ενδιαφέροντος για άνοδο στην διοικητική ιεραρχία (Μαραγκουδάκη, 1997).

Επιπροσθέτως, ως εμπόδια για την διεκδίκηση διοικητικών θέσεων είναι το χαμηλό προφίλ των γυναικών, η έλλειψη αυτοπεποίθησης και το αίσθημα χαμηλής αυτοεκτίμησης που τις χαρακτηρίζει. Έτσι λοιπόν, η απουσία ευρύτερων οριζόντων στην επαγγελματική τους ζωή και ο φόβος μήπως αποτύχουν τις οδηγεί σε επαγγελματική στασιμότητα. Στασιμότητα που όχι μόνο δεν τις προβληματίζει ή τις κινητοποιεί αλλά όπως φαίνεται την θεωρού κάτι το φυσιολογικό.

Ένας άλλος σημαντικός λόγος που εξηγεί τη μειωμένη διάθεση των γυναικών, να διεκδικήσουν ηγετικές θέσεις στην διοίκηση είναι και ο φόρτος των οικογενειακών υποχρεώσεων, τις οποίες αναλαμβάνουν αποκλειστικά. Η σύνδεση της γυναίκας με την ανατροφή των παιδιών και την οικιακή εργασία εξακολουθεί να είναι μια βαθιά ριζωμένη

αντίληψη. Έτσι οι γυναίκες αναγκάζονται να αναστείλουν τις φιλοδοξίες τους λόγω των οικογενειακών τους υποχρεώσεων (Μαραγκουδάκη, 1997).

Ο διπλός ρόλος της γυναίκας ως μητέρα και επαγγελματίας, με προτεραιότητα τις πιο πολλές φορές το πρώτο, αλλά και η προτεραιότητα που δίνεται στην καριέρα του συζύγου, εις βάρος της δικής της, παίζει καθοριστικό ρόλο στην μικρή συμμετοχή των γυναικών στην διοικητική ιεραρχία.

Η Μουσούρου (1993, σελ 113), υποστηρίζει πως «ο γάμος και η μητρότητα συνδέονται άμεσα με τις μειωμένες επαγγελματικές προοπτικές των γυναικών πολύ περισσότερο από το φύλο τους». Πολλές γυναίκες μετά τον γάμο τους εγκαταλείπουν τις προσωπικές τους φιλοδοξίες για επαγγελματική εξέλιξη, θέτουν τις υπηρεσίες τους αποκλειστικά στις οικονομικές και συναισθηματικές ανάγκες της οικογένειας, δέχονται τους όρους που επιβάλλει ο σύζυγος και λειτουργούν σαν οικογενειακό σύνολο που δεν τις εμπεριέχει ισότιμα.

Τέλος, για να κατανοήσουμε την περιορισμένη συμμετοχή των γυναικών στην διοικητική ιεραρχία θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας κάποια στερεότυπα σχετικά με τα δύο φύλα και τους ρόλους τους.

Σύμφωνα με την Lip (στο Αθανασιάδου, 2002), τα στερεότυπα του φύλου, είναι διαδεδομένες κοινωνικές αντιλήψεις, οι οποίες αποδίδουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, σε ομάδες ατόμων, με βάση το φύλο και κατατάσσει τους ανθρώπους σε δύο κατηγορίες: τους άνδρες και τις γυναίκες.

Στις πιο πολλές κοινωνίες, υπάρχει μια ιστορία ιεραρχικών σχέσεων, ανάμεσα στον άνδρα και την γυναίκα. Σύμφωνα με αυτήν την ιστορία οι άνδρες έχουν περισσότερη κοινωνική εξουσία από τις γυναίκες. Με αυτόν τον τρόπο, τα στερεότυπα διατηρούνται και αναπαράγονται επειδή δικαιολογούν τις προκαταλήψεις και την ανισότητα έναντι της υποδεέστερης ομάδας των γυναικών.

Τα κοινωνικά στερεότυπα αλλά και οι προκαταλήψεις, θεωρούν τους άνδρες τους μόνους ικανούς για την άσκηση αποτελεσματικής διοίκησης, προβάλλοντας έτσι το διοικητικό στερεότυπο διοικητής – άνδρας, το οποίο αποτελεί εμπόδιο στην πρόσβαση των γυναικών για την κατάληψη διοικητικών θέσεων.

2.3 Η γυναίκα μητέρα.

Η μητρότητα έχει θεωρηθεί, από πολύ παλιά, το νόημα και το σύμβολο της γυναικείας ζωής. Όταν μια γυναίκα αποκτούσε παιδί σήμαινε πως είχε εκπληρώσει το σκοπό της ζωής της. Μια γυναίκα χωρίς παιδιά δεν μπορούσε να εξηγήσει το λόγο της ύπαρξης της. Η μητέρα

είναι αυτή που αναλαμβάνει την οποιαδήποτε φροντίδα του παιδιού και το παιδί είναι εξαρτημένο από αυτήν (Βουλκέρη, 1986).

Ωστόσο την σημερινή εποχή τα πράγματα έχουν αλλάξει. Ενώ ο ρόλος της μητέρας, εξακολουθεί να είναι σημαντικότερος, η μητέρα βγαίνει στην αγορά εργασίας και έτσι ο ρόλος της μοιράζεται. Η εργασία της μητέρας παίζει καθοριστικό ρόλο στην ψυχοσύνθεση της. Και ενώ το αναμενόμενο ήταν, οι εργαζόμενες μητέρες να έχουν πιο πολλά προβλήματα, σε ότι αφορά την διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους, συμβαίνει το ακριβώς αντίθετο.

Η εργαζόμενη μητέρα, είτε εργάζεται επειδή έχει οικονομική ανάγκη είτε για να διεκδικήσει την ανεξαρτησία της ή σαν μια διέξοδο, αντιμετωπίζει δυσκολίες με τα παιδιά της. Μερικά από αυτά είναι η φύλαξη των παιδιών, όσο η ίδια εργάζεται, οι αρρώστιες των παιδιών, η έλλειψη χρόνου. Όλα αυτά έχουν σαν αποτέλεσμα διπλή δουλειά, διπλό κόπο και πολλές ενοχές επειδή δεν αφιερώνει αρκετό χρόνο στα παιδιά της.

Η μητρότητα και η καριέρα είναι οι τομείς, οι οποίοι είναι απαραίτητο να ισορροπηθούν, έτσι ώστε να μην υπάρχει άγχος και εκνευρισμός. Προγραμματισμός και καλή θέληση είναι δύο χαρακτηριστικά που πρέπει να έχει μια εργαζόμενη μητέρα, που δεν θέλει να είναι ούτε κακή μητέρα, ούτε κακή επαγγελματίας. Ταυτόχρονα, είναι απαραίτητη η βοήθεια του συζύγου και των άλλων μελών της οικογένειας καθώς και της Πολιτείας, η οποία πρέπει να δημιουργήσει τις κατάλληλες δομές.

Ωστόσο, ακόμη και την σημερινή εποχή, υπάρχουν άνδρες που θεωρούν την εργασία της συζύγου τους, ως άσκοπη, μάταιη και φυσικά τις κατηγορούν ότι παραμελούν τα παιδιά αλλά και γενικότερα την οικογένεια τους. Όπως λοιπόν, είναι λογικό, αυτή η κατηγορία ανδρών δεν συμπαραστέκεται στην γυναίκα και αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την απροθυμία αυτής, να εργαστεί, ακόμα και αν το επιθυμεί.

Πάντως ανεξάρτητα από την εργασία της μητέρας, ο ρόλος της είναι αποφασιστικής σημασίας, κυρίως στα πρώτα στάδια της ανάπτυξης του παιδιού. Αυτό συμβαίνει καθώς εκείνη μεταβιβάζει στο παιδί τις πρώτες και αποφασιστικές εμπειρίες ανθρώπινης σχέσης και επιπλέον εισάγει το παιδί στην κοινωνική ζωή (Αντωνοπούλου, 1999).

Η ψυχική ζωή του παιδιού είναι προσανατολισμένη προς την μητέρα. Από αυτήν θα πάρει τις βάσεις για την ανάπτυξη της προσωπικότητας του. Μια ισορροπημένη και καλή μητέρα δημιουργεί στο παιδί της αισθήματα προθυμίας και ευχαρίστησης για ανάπτυξη, η οποία αργότερα μετατρέπεται σε σωματική και ψυχική ενέργεια.

Από την άλλη πλευρά, μια γυναίκα που μπορεί να μην είναι ικανοποιημένη από τον γάμο της ή να μην είναι ικανοποιημένη από την ζωή της, μπορεί να διαπαιδαγωγήσει με λάθος

τρόπο το παιδί της. Αυτή η μητέρα, παρεμποδίζει την ωρίμανση της προσωπικότητας του παιδιού σε πλήρως υπεύθυνο άτομο (Νικολαΐδου, 1978).

Η μητρότητα δεν είναι μια καθαρά βιολογική λειτουργία, η οποία συνεχίζεται αυτονόητα και μετά τον τοκετό. Η μητέρα είναι αυτή που διαπλάθει, την προσωπικότητα του παιδιού, αυτή είναι η πρώτη και η καλύτερη δασκάλα για το παιδί και η δική της ψυχική και συναισθηματική υγεία παίζει καθοριστικό ρόλο για την διαπαιδαγώγηση του παιδιού.

Υπάρχει ωστόσο, διαφορά στον τρόπο που διαπαιδαγωγεί το παιδί της, μια μητέρα του χωριού και μια μητέρα της πόλης. Πιο συγκεκριμένα, η μητέρα του χωριού, δεν χρειάζεται να κάνει καμία προσπάθεια για να διαπαιδαγωγήσει το παιδί της. Η κοινωνικοποίηση του παιδιού γίνεται απλά, σχεδόν φυσικά, μέσα από τη συνεχή, στενή ανθρώπινη συναλλαγή, μέσα στην κοινότητα.

Από την άλλη πλευρά, η μητέρα της πόλης, χρειάζεται να καταβάλει προσπάθεια για την καθημερινή αλληλεπίδραση με το παιδί. Ο ρόλος της, είναι αρκετά δύσκολος, καθώς καλείται από την μια πλευρά να φέρει στον κόσμο μια καινούργια ζωή και από την άλλη, να παίζει καθοριστικό ρόλο στην διαπαιδαγώγηση του. Εκείνη οφείλει να το περιθάλψει, να του συμπαρασταθεί σε ότι δύσκολο και αν του συμβεί, να το καθοδηγήσει, να το συμβουλέψει στις αποφάσεις της ζωής του, να ξαγρυπνήσει στην αρρώστια του, να κλάψει στην αποτυχία, να το τιμωρήσει όταν παραβεί το σωστό και φυσικά όλα αυτά κάτω από την συνεχή φροντίδα και στοργή της (Νοβίκοβα, Γιαζικόβα, Γιανκοβα, 1986).

Εν κατακλείδι, ο ρόλος της μητέρας είναι τεράστιος και δεν σταματά να προσφέρει μέχρι το τέλος της ζωής της. Η δική της ψυχική, συναισθηματική και σωματική υγεία παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο τόσο στην σωστή ανάπτυξη του παιδιού όσο και στην μετέπειτα ζωή του. Αυτό, όμως δεν θα πρέπει να μειώνει την σημασία του ρόλου του πατέρα στην ανατροφή και την διαπαιδαγώγηση των παιδιών.

2.4 Η γυναίκα ως σύζυγος.

Κατά την μετάβαση των κοριτσιών από την εφηβική στην ενήλικη ζωή αρχίζει και η διαδικασία λήψης σημαντικών αποφάσεων για το μέλλον τους. Σ' αυτή τη φάση έρχονται και αντιμέτωπες με ένα πλήθος από συγκρούσεις που αφορούν τη σφαίρα της παραγωγής και τη σφαίρα της αναπαραγωγής. Δυσκολεύονται να επιλέξουν κυρίως λόγω των αντιφατικών απαιτήσεων που έχει γι' αυτές η κοινωνία και τις μεταφέρει μέσα από τους θεσμούς και οι ίδιοι με τα σειρά τους από τις στερεοτυπικές αντιλήψεις όπως αυτός του παραδοσιακού ρόλου της νοικοκυράς. Έτσι οι γυναίκες αδυνατούν να έρθουν σε σύγκρουση με όσα η κοινωνία

μεταδίδει καθώς θεωρείται ως κάτι πάγιο και ότι όντως υπάρχει ένας διαχωρισμός ανάμεσα στους ανδρικούς και τους γυναικείους ρόλους.

Είναι σαφώς δύσκολο να κατανοήσουν και να κάνουν τις επιλογές τους που ίσως να χαρακτηριστούν ριζοσπαστικές. Η σχέση των κοριτσιών με την επαγγελματική ζωή και σταδιοδρομία αποκτά διαφορετική σημασία απ'ότι των αγοριών γιατί συνδέεται με την οικιακή και οικογενειακή απασχόληση η οποία εξακολουθεί να αποτελεί προτεραιότητα. Η προτεραιότητα αυτή που θέτουν οι γυναίκες δεν έγκειται πάντα στις δικές τους επιλογές και προσδοκίες αλλά στις ανάγκες του κοινωνικού περιγύρου που δεν αλλάζουν από τη μια στιγμή στην άλλη.

Η έννοια του γάμου και τα όσα ο γάμος συνήθως συνεπάγεται (συμβίωση, απόκτηση παιδιών, μοίρασμα υποχρεώσεων, εξόδων κ.α.) θεωρείται ένας ουδέτερος παράγοντας όσον αφορά την επαγγελματική πορεία των ανδρών, όμως για τις γυναίκες είναι ένας ανασταλτικός συνήθως παράγοντας για τη σταδιοδρομία τους. Αυτό συμβαίνει καθώς τα όσα εσωκλείει η έννοια του γάμου είναι αποκλειστική ευθύνη των γυναικών εκτός από την οικονομική στήριξη της οικογένειας που συνήθως είναι ανδρικό προνόμιο. Η γυναίκα αναλαμβάνει ως επί των πλείστων τη φροντίδα των παιδιών αλλά και το νοικοκυριό με αποτέλεσμα ο χρόνος της να είναι περιορισμένος και κατ'αποκλειστικότητα συνδεδεμένος με την οικογενειακή εστία.

Ακόμη και σήμερα που θεωρείται πολύ φυσικό να εργάζονται και οι δύο σύζυγοι πολλές οικογένειες όπου μπορούν να ανταπεξέλθουν οικονομικά μόνο με το εισόδημα του συζύγου προτιμούν η γυναίκα να μένει στο σπίτι. Ωστόσο, ακόμα και όταν επιλέξει να βγει στην αγορά εργασίας, ιδιαίτερα αν είναι παντρεμένη και με παιδιά συγκεντρώνεται στις χαμηλότερες θέσεις, παραμένει στάσιμη ή προάγεται με αργότερο ρυθμό απ'ότι ένας άνδρας. Κάτι τέτοιο όμως δεν έχει παρατηρηθεί στους άνδρες εργαζόμενους που έχουν αποκτήσει οικογένεια και παιδιά. Η γυναίκα είναι αυτή που τίθεται μπροστά στο δίλημμα να επιλέξει ανάμεσα στο επάγγελμα και στην οικογένεια (Ηλίου Μ. στο Δεληγιάννη & Ζιώγου, 1999 σελ.439).

Από την άλλη πλευρά, η έναρξη της εργασίας δυσχεραίνει το ρόλο της γυναίκας ως συζύγου. Η είσοδος των γυναικών στο χώρο της εργασίας, αλλάζει την θέση τους μέσα στην παραδοσιακή οικογένεια και τους δίνει την δυνατότητα να καθυστερήσουν ή ακόμα και να αρνηθούν ένα γάμο. Χαρακτηριστικό άλλωστε, είναι και το γεγονός πως, η οικονομικά μη ενεργή γυναίκα ρέπει εντονότερα προς έναν πρόωρο γάμο ενώ αντίθετα, η άγαμη δυσκολεύεται να παραμείνει οικονομικά μη ενεργή μετά τα είκοσι χρόνια.

Επιπλέον, η υψηλή εκπαίδευση έχει σαν αποτέλεσμα και υψηλά εισοδήματα και έτσι η σχέση μεταξύ «αγαμίας» και οικονομικής επιτυχίας είναι σαφής και αναμφισβήτητη. Η επιτυχημένη γυναίκα, είναι κατά κύριο λόγο εκείνη που εργάστηκε αδιάκοπα και γι' αυτό

άλλωστε οι περισσότερες γυναίκες αυτής της κατηγορίας είναι εκείνες που δεν έχουν οικογενειακά βάρη. «Η σημασία λοιπόν, της κατηγορίας αυτής, των άγαμων γυναικών, δεν έγκειται στο μέγεθος της αλλά στην κοινωνική της θέση, η οποία της επιτρέπει να βλέπουν τον γάμο ως επιλογή και όχι ως πρωταρχικό στόχο» (Μουσούρου, 1984, σελ. 121).

Τέλος, ένα άλλο πολύ ενδιαφέρον ζήτημα είναι και η επίδραση της γυναικείας απασχόλησης στη γονιμότητα. Η επαγγελματική απασχόληση των γυναικών, είναι ένας από τους κυριότερους λόγους μείωσης της γεννητικότητας. Πιο συγκεκριμένα, έχει παρατηρηθεί πως σε χώρες με υψηλό δείκτη γονιμότητας, το ποσοστό των οικονομικά ενεργών γυναικών είναι χαμηλό και το αντίθετο.

Το θέμα ωστόσο, είναι ιδιαίτερα πολύπλοκο. Αυτό συμβαίνει για δύο κυρίως λόγους: Ο πρώτος λόγος είναι ότι η οικονομική ανάπτυξη, ευνοεί την γυναικεία εργασία και η άνοδος του εκπαιδευτικού επιπέδου την επιτείνει. Η άνοδος του εκπαιδευτικού αλλά και του βιοτικού επιπέδου, αποτελούν παράγοντες μείωσης του επιθυμητού αριθμού παιδιών. Ο δεύτερος λόγος είναι ότι μορφωμένες γυναίκες, έχουν περισσότερα κίνητρα να εργαστούν. Αυτό συμβαίνει καθώς, οι γυναίκες αυτές έχουν περισσότερες πιθανότητες, όχι μόνο καλοπληρωμένης αλλά και ενδιαφέρουσας απασχόλησης με ευχάριστες συνθήκες εργασίας κα καλές προοπτικές (Μουσούρου, 1984).

Όλα τα παραπάνω λοιπόν, δικαιολογούν την αντίληψη πως η επαγγελματική απασχόληση των γυναικών, συνιστά λόγο μείωσης της γεννητικότητας. Οι γυναίκες λοιπόν, που θέλουν να εργαστούν, είναι γεγονός πως δεν μπορούν να δημιουργήσουν μια πολυμελή οικογένεια. Έτσι είτε δημιουργούν ολιγομελής οικογένειες, είτε δεν κάνουν καθόλου οικογένειες.

Συμπερασματικά, σε αυτό το κεφάλαιο αναφερθήκαμε στους ρόλους που αναλαμβάνει συνήθως μια γυναίκα. Αναλύσαμε τον ρόλο της ως εργαζομένης, ως μητέρας αλλά και ως συζύγου, καθένα χωριστά. Επιπλέον, αναλύσαμε τα προβλήματα, με τα οποία έρχεται αντιμέτωπη, καθώς τα στερεότυπα και οι υποχρεώσεις, που επωμίζεται, λόγω του φύλου της, είναι πολλές και βαραίνουν αποκλειστικά και μόνο την ίδια. Στο επόμενο κεφάλαιο (3), θα ασχοληθούμε με τις θεωρίες για τις διαφορές των δύο φύλων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : Θεωρίες για τις διαφορές των δύο φύλων.

3.1 «Το φύλο».

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί (3), μετά από μια αναφορά στην έννοια του φύλου, αναλύονται οι θεωρίες που αναφέρονται στα δύο φύλα και στις διαφορές τους καθώς και που αυτές στηρίζουν το περιεχόμενο τους με βάση τις απόψεις επιστημόνων και φιλοσόφων πολλές φορές.

«Το φύλο είναι φυσικό σύμβολο. Οι εννοιολογήσεις του φύλου συνήθως επικεντρώνονται στη ανθρώπινη φυσιολογία, στην οικολογική βάση του είδους μας και εμφανίζονται ως αντανάκλαση της ανατομίας ανδρών και γυναικών.» (Παπαταξιάρχης, 1992 σελ. 24) Αυτό είναι που προσδίδει το χαρακτήρα του φυσικού και ενισχύει τη συμβολική τους λειτουργία. Το φύλο λοιπόν εδραιώνει την ανθρώπινη δράση στη φύση και αποτελεί μια προϋπόθεση κοινωνικών σχέσεων καθώς επενεργεί και οργανώνει τις κοινωνικές κατηγορίες «άνδρας» «γυναίκα». Έτσι θέτει τους κανόνες της μεταξύ τους επικοινωνίας, τα όρια, καθορίζει το περιεχόμενο της σχέσης τους και διευθετεί την κατανομή των κοινωνικών ρόλων. Έτσι οι σχέσεις μεταξύ των κοινωνικών φύλων είναι σχέσεις που βασίζονται στις πολιτισμικές σημασίες του αρσενικού και του θηλυκού. Το φύλο είναι αυτό που νομιμοποιεί ιεραρχίες και το ιεραρχικό περιεχόμενο των σχέσεων. Είναι κριτήριο συμπεριφοράς, είναι φυσικό και αναμενόμενο οι άνδρες και οι γυναίκες να συμπεριφέρονται σύμφωνα με έμφυτες ιδιότητες και ικανότητες, αυτές που το φύλο τους προσδιορίζει. Η «κανονική» συμπεριφορά είναι κατά φύλο διαχωρισμένη, άλλα δηλαδή είναι αυτά που πρέπει να κάνουν οι γυναίκες και άλλα αυτά που πρέπει να κάνουν οι άνδρες. Η κανονικότητα συναρτάται με τη διασφάλιση του φυλετικού ορίου, αυτού που χωρίζει την ανδρική από τη γυναικεία συμπεριφορά. Η αρχή αυτή ισχύει για όλες τις όψεις της συμπεριφοράς για την σεξουαλική έκφραση ως την πολιτική εκπροσώπηση. Όλα όσα υποστηρίζονται παραπάνω και είναι συνήθως κοινωνικά ισχύοντα αλλά και αποδεκτά αποτελούν έναν κοινό τόπο, το ότι τα αγόρια και τα κορίτσια είναι αντικείμενο διαφορετικής μεταχείρισης τόσο από την οικογένεια όσο από το εκπαιδευτικό σύστημα και την κοινωνία γενικότερα. Οι ρόλοι που επιφυλάσσονται για τα αγόρια και για τα κορίτσια είναι συγκεκριμένοι και σαφώς διαφορετικοί. Αυτός λοιπόν, ο διαφορετικός τρόπος αντιμετώπισης ανάλογα με το φύλο, είναι κάτι που ωθεί τα παιδιά στο να ακολουθήσουν συγκεκριμένα επαγγέλματα αλλά και τρόπους συμπεριφοράς ως ενήλικες αργότερα. Ο αποκλεισμός των γυναικών από δημόσιους χώρους και ρόλους και η δημόσια επίδειξη σεβασμού και υποταγής προς τους άνδρες σαφώς είναι αποτέλεσμα μάθησης και μίμησης προτύπων είναι αποτέλεσμα

αυτού που τους υποδεικνύεται ότι πρέπει να ακολουθήσουν που φυσικά διαφέρει για κάθε φύλο και οδηγεί στον άνισο καταμερισμό της εργασίας εντός και εκτός σπιτιού.

Τα άτομα τώρα που ως ενήλικες άνδρες ή γυναίκες, εκδηλώνουν σταθερή προτίμηση για ιδιαίτερα ακαδημαϊκά ενδιαφέροντα, εμφανίζονται να μην έχουν ανατραφεί σύμφωνα τον παραδοσιακό τρόπο διαπαιδαγώγησης τον τυπικό δηλαδή για το φύλο τους σύμφωνα με έρευνα του Turiel (1978 στην Μπακαλάκη 1994) . Κορίτσια που στην ενήλικη ζωή τους έχουν προσήλωση σε πνευματικά ενδιαφέροντα, είχαν συνήθως μητέρες εργαζόμενες που δεν τα διαπαιδαγόησαν σύμφωνα με τον συμβατικό ρόλο του φύλου. Οι άνδρες με ανάλογα ενδιαφέροντα αναφέρουν ότι στην παιδική τους ηλικία είχαν ιδιαίτερη σχέση με το γονέα, συνήθως τη μητέρα, και είχαν σημαντικά ενθαρρυνθεί σημαντικά από εκείνη στον τομέα της ακαδημαϊκής επίδοσης (Μπακαλάκη, 1994).

3.2 Η θέση της γυναίκας.

Υπάρχουν δυο απόψεις σχετικά με τη θέση της γυναίκας. Η πρώτη υποστηρίζει σύμφωνα με το Freud και τη Simone de Beauvoir ότι η θέση των γυναικών αναφέρεται κυρίως στις συμβολικές σημασίες και τις αξίες που αποδίδονται στις γυναίκες ως μητέρες. Η δεύτερη επικαλείται το έργο του Engels και επισημαίνει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους στο επίπεδο των κοινωνικών σχέσεων και στη σφαίρα της παραγωγής. Η Michelle Rosaldo (Μπακαλάκη,1994) που υποστηρίζει ότι ο βαθμός της γυναικείας υποτέλειας και οι τρόποι με τους οποίους εκφράζεται είναι συνάρτηση της διαφορετικής εμπλοκής των γυναικών και των ανδρών στον «οικιακό» ή «ιδιωτικό» χώρο και στο «δημόσιο». Η ασυμμετρία στις σχέσεις των δυο φύλων είναι ανάλογη προς την ασυμμετρία που υπάρχει ανάμεσα στον δημόσιο χώρο που θεωρείται ότι υπερβαίνει τον οικιακό, καθώς η συλλογική δραστηριότητα των ανδρών που αντιπροσωπεύουν τον δημόσιο προϋποθέτει τον έλεγχο πάνω στις γυναίκες και τα παιδιά. Σύμφωνα με τη Rosaldo οι παράγοντες που συμβάλλουν ώστε οι γυναίκες να είναι το δεύτερο φύλο είναι καταρχάς το γεγονός ότι οι γυναίκες έχουν περιορισμένες συναλλαγές έξω από την οικογενειακή εστία καθώς επίσης έχουν περιορισμένη πρόσβαση σε τομείς που αποφέρουν κύρος και κοινωνική αναγνώριση. Επίσης ότι οι γυναίκες προσδιορίζονται κοινωνικά περισσότερο με βάση το φύλο τους και την ιδιότητα της μητέρας ή συζύγου και όχι με βάση τα όσα έχουν πετύχει είτε κοινωνικά είτε προσωπικά. Ακόμα η καταχώρηση των γυναικών στον τομέα της φύσης σε αντίθεση με αυτή των ανδρών που καταχωρούνται στον τομέα του πολιτισμού. Τέλος, σημαντικότερος παράγοντας είναι ο περιορισμένος και ιδιωτικός χαρακτήρας των γυναικείων παραγωγικών ασχολιών (Μπακαλάκη,1994).

Η Rosaldo αρνείται ότι η ασυμμετρία των φύλων προκύπτει από κάποια βιολογικά αίτια. Υποστηρίζει ότι προέρχεται από τον τρόπο με τον οποίο βιολογικά δεδομένα προσλαμβάνονται, ταξινομούνται, ερμηνεύονται και αξιολογούνται σε διάφορες κοινωνίες. Το ότι οι γυναίκες λοιπόν είναι αυτές που γεννούν, θηλάζουν κτλ δεν συνεπάγεται αναγκαστικά με την υποβάθμισή τους, αλλά είναι αυτό που θεμελιώνει την κατηγοριοποίησή τους σε μητέρες και συζύγους. Αντίθετα η Ortner (στην Μπακαλάκη, 1994) υποστηρίζει πως οι γυναίκες λόγω της ανατομίας τους, που συνδέεται με την αναπαραγωγή, είναι περισσότερο δέσμιες της βιολογίας τους απ'ότι οι άνδρες. Υποστηρίζει ότι λόγω της μητρότητας, του κοινωνικού αυτού ρόλου που ανταποκρίνεται στις βιολογικές λειτουργίες τους, οι γυναίκες ταυτίζονται με τη σφαίρα του ιδιωτικού και θεωρούνται κατώτερες. Η Nancy Chodorow (στην Μπακαλάκη, 1994) ανάγει την κατά φύλο ασυμμετρία στη δομή που έχει η γυναικεία προσωπικότητα, καθώς οι γυναίκες είναι αυτές που αναλαμβάνουν συνήθως εξ' ολοκλήρου την ανατροφή των παιδιών και συμπεριφέρονται με διαφορετικό τρόπο κορίτσια και στα αγόρια. Συνήθως ταυτίζονται με τις κόρες τους και τους ενδιαφέρει πολύ η κοινωνικοποίησή τους ενώ τονίζουν την αρσενικότητα των αγοριών. Έτσι αυτή η συμπεριφορά διαιώνίζεται από γενιά σε γενιά και αγόρια και κορίτσια λειτουργούν με βάση αυτά τα πρότυπα που καταλήγουν σε στερεοτυπικές συμπεριφορές. Η ταύτιση λοιπόν των κοριτσιών με τις μητέρες τους είναι αναπόφευκτη με αποτέλεσμα τα όρια του γυναικείου «εγώ» να είναι περισσότερο ασαφή απ'ότι του ανδρικού. Η ταύτιση των αγοριών με τον πατέρα προωθεί την εξατομίκευσή τους. «Το γεγονός ότι το αγόρι περνά λιγότερο χρόνο με τον πατέρα και έχει αποσπασματική εικόνα των ανδρικών δραστηριοτήτων, σημαίνει ότι η ταύτιση μαζί του απαιτεί αφενός αφαιρετικές νοητικές λειτουργίες και αφετέρου άρνηση του δεσμού με τη μητέρα και της θηλυκότητας γενικότερα» (Μπακαλάκη, 1994 σελ. 21). Το ανδρικό δηλαδή ορίζεται ως αυτό που δεν θεωρείται γυναικείο. Έτσι τα αγόρια δημιουργούν γρηγορότερα σχέσεις εκτός των ορίων της οικογένειας. Η Sacks (στην Μπακαλάκη, 1994) θεωρεί ότι οι πρώτες γυναίκες ορίζονται κυρίως ως σύζυγοι και αδελφές. Τα δικαιώματα που αποκτούν ως σύζυγοι δεν είναι ποτέ ισότιμα μ'εκείνα των συζύγων τους και υπόκεινται πάντοτε στον έλεγχό τους αλλά και σε αυτόν των αδελφών τους. Κατά βάση λοιπόν ο γυναικείος ψυχισμός και η γυναικεία προσωπικότητα έτσι όπως διαχρονικά έχει διαμορφωθεί αποτελούν τους παράγοντες που στοιχειοθετούν τη γυναικεία υποτέλεια. Εφόσον σχεδόν σε όλες τις γνωστές κοινωνίες οι γυναίκες, οι δραστηριότητές τους και τα αποτελέσματα της εργασίας τους υποβαθμίζονται και αποφεύγουν το γόητρο και την εξουσία, η γυναικεία υποτέλεια αντιπροσωπεύει μια οικουμενική πραγματικότητα (Μπακαλάκη, 1994).

3.3 Οι θεωρίες που εξηγούν τις διαφορές των δύο φύλων.

Οι διαφορές που υπήρξαν αλλά και συνεχίζουν να υπάρχουν ανάμεσα στα φύλα παρά το πέρας των χρόνων και την αλλαγή κάποιων δεδομένων καταστάσεων τροφοδοτούν το ενδιαφέρον για διατύπωση θεωριών. Μέσα από αυτές τις θεωρίες προσπάθησαν να ερμηνευτούν οι αιτίες οι οποίες ωθούν τόσο τους άνδρες όσο και τις γυναίκες να υιοθετούν έναν διαφορετικό τρόπο συμπεριφοράς αλλά και να συμπεριφέρονται διαφορετικά μεταξύ τους και στις μεταξύ τους σχέσεις. Θεωρίες για τις διαφορές των δυο φύλων είχαν διατυπωθεί και πριν την εμφάνιση της ψυχολογίας και της κοινωνιολογίας ως επιστημών από φιλοσόφους (Πλάτωνα, Αριστοτέλη). Βλέπουμε λοιπόν ένα υπαρκτό ενδιαφέρον για το θέμα και την ανάλυσή του πολλούς αιώνες πριν που θα μπορούσε κάτι τέτοιο να θεωρηθεί ως προάγγελος κα αφετηρία όσων ακολούθησαν και επηρέασαν τις επιστήμες να ασχοληθούν με το θέμα των διαφορών και των συμπεριφορών του κάθε φύλου. Όσον αφορά τη θέση κάποιων θεωρητικών για το θέμα η απόψεις τους ήταν ανάλογες της μειονεκτικής θέσης που κατείχε η γυναίκα σε όλες της κοινωνίες της εποχής. Ανέπτυξαν θεωρίες μέσα από τις οποίες προσπαθούσαν να εξηγήσουν αυτό που τόσο φυσιολογικό ήταν γι' αυτούς εκφράζοντας απόλυτα την εποχή τους. Περνώντας στη σύγχρονη βιβλιογραφία οι διάφορες θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί προσπαθούν να εξηγήσουν τις διαφορές που παρουσιάζονται στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά, τη συμπεριφορά και την κοινωνική θέση των δύο φύλων. Οι θεωρίες προκύπτουν από επιστήμες όπως η βιολογία, η ψυχολογία, η ανθρωπολογία και η κοινωνιολογία. Κάποιες από τις θεωρίες ασχολούνται με τον τρόπο που αναπτύχθηκαν τέτοιου είδους διαφορές ανάμεσα στα δυο φύλα και μερικές με τις διαδικασίες που κατευθύνουν τους άνδρες και τις γυναίκες να υιοθετούν ίδιες ή διαφορετικές μορφές συμπεριφοράς (Δεληγιάννη στο Ζιώγου και Δεληγιάννη, 1999).

Πρώτη η ψυχαναλυτική θεωρία βασίζεται στην ιδέα ότι η γυναίκα είναι ένας «ατελής άνδρας» σύμφωνα με το Freud και ότι η ύπαρξη ενός συγκεκριμένου γεννητικού οργάνου είναι η βασική αιτία διαίρεσης των δυο φύλων. Έτσι λοιπόν η ψυχαναλυτική θεωρία του Freud είναι μια ανδροκεντρική θεωρία. Κατά τη διάρκεια λοιπόν του φαλλικού σταδίου (3-6 ετών) παρατηρείται μια απόκλιση στην μέχρι τώρα κοινή αναπτυξιακή πορεία που υπήρχε για τα αγόρια και τα κορίτσια, της οποίας επακόλουθο είναι η απόκτηση της ταυτότητας του φύλου που είναι διαφορετική για το κάθε φύλο. Πριν από την εμφάνιση αυτής της απόκλισης τα αγόρια όσο και τα κορίτσια δεν ήταν ικανά να διακρίνουν τις διαφορές τους ως προς τη θηλυκότητα και τον ανδρισμό, θεωρούσαν ότι δεν υπάρχουν διαφορές μεταξύ τους και είναι ίδιοι σε όλα τα επίπεδα. Αυτό που οδηγεί στη διαμόρφωση των αρσενικών χαρακτηριστικών

της προσωπικότητας για το αγόρι και των θηλυκών για το κορίτσι είναι ο γενετήσιος ερωτισμός και η σημασία που δίνει το παιδί στις διαφορές που παρατηρεί στα γεννητικά όργανα. Ενεργά σε αυτή τη διαδικασία εμπλέκεται και το Οιδιπόδειο σύμπλεγμα για το αγόρι όπου γύρω στα 3-4 χρόνια του αναπτύσσει έναν ερωτικό σύνδεσμο με τη μητέρα του. Σε αυτή τη φάση τα αγόρια βλέπουν τον πατέρα ως αντίζηλο και επιθυμεί να πάρει τη θέση του. Έτσι αναπτύσσει αρνητικά συναισθήματα προς αυτόν καθώς δεν μπορεί να πάρει τη θέση του και πιστεύει ότι ο πατέρας θα τον τιμωρήσει με ευνουχισμό για αυτή του την επιθυμία (να συνδεθεί ερωτικά με τη μητέρα του). Αυτούς τους φόβους ενισχύει το γεγονός ότι τα γεννητικά όργανα των κοριτσιών διαφέρουν από τα δικά του, είναι κάτι που άρχισε τώρα να δίνει σημασία, και έτσι ο φόβος του ότι υπάρχουν ευνουχισμένοι άνθρωποι επιβεβαιώνεται. Για να ξεπεράσει αυτό το φόβο ταυτίζεται ασυναίσθητα με τον πατέρα του και τις «αρσενικές» αξίες που ο ίδιος αντιπροσωπεύει. Όσον αφορά τα κορίτσια και αυτά η κατανόηση της ταυτότητά τους (θηλυκή) συνδέεται με την συνειδητοποίηση της διαφοράς του γεννητικού τους οργάνου όταν το συγκρίνουν με το ανδρικό. Αυτό σύμφωνα πάντα με τον Freud είναι κάτι που τις κάνει να νιώθουν κατώτερες αλλά τους δημιουργεί και αισθήματα περιφρόνησης του φύλου τους (Δεληγιάννη στο Ζιώγου και Δεληγιάννη, 1999).

Όπως λοιπόν τα αγόρια εμπλέκονται ερωτικά με τη μητέρα και χαρακτηρίζονται από το Οιδιπόδειο σύμπλεγμα, έτσι και τα κορίτσια στη φάση της κατανόησης της ταυτότητά τους αλλά και του αισθήματος κατωτερότητας ως προς τα αγόρια εμπλέκονται στο σύμπλεγμα της Ηλέκτρας και στρέφονται προς τον πατέρα ο οποίος αποτελεί ερωτικό αντικείμενο και έτσι αναγκάζεται να ταυτιστεί με τη μητέρα αλλά και να την συγχωρήσει αφού ως τώρα την θεωρούσε υπεύθυνη για την γεννητική διαφορά της από τα αγόρια.

Το άγχος του ευνουχισμού κάνουν τους άνδρες επιθετικούς, καταπιεστικούς και αποκτούν ισχυρότερο υπereγώ, λόγω του φόβου. Ο φθόνος απέναντι στο πέος κάνει τις γυναίκες εξαρτημένες, αδύναμες, με πιο αδύναμο υπereγώ και αίσθημα κατωτερότητας.

Η θεωρία αυτή του Freud δέχτηκε μεγάλη κριτική από το φεμινιστικό κίνημα. Η βασική τους αντίθεση έγκειται στην αναφορά του Freud ότι οι ψυχολογικές διαφορές ανάμεσα στα δυο φύλα προέρχονται από την ιδέα που διαμορφώνουν τα παιδιά για την ανωτερότητα του ανδρικού οργάνου σε σχέση με το γυναικείο, κάτι που καθιστά κατώτερες τις γυναίκες και υποδεέστερες.

Οι βιολογικές θεωρίες για τις διαφορές των δύο φύλων ερμηνεύουν τις διαφορές μεταξύ των ανδρών και των γυναικών ως αποτέλεσμα της γενετικής κληρονομιάς που διαφέρει ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες. Σύμφωνα με τη φονξιοναλιστική σχολή (βιολογική θεωρία) οι γυναίκες είναι από τη φύση τους πολύ καλύτερα εξοπλισμένες αλλά και

προετοιμασμένες να φροντίζουν και να μεγαλώνουν παιδιά, παρά οι άνδρες, γιατί πολύ απλά είναι αυτές που τα γεννούν και άρα διαθέτουν το «μητρικό φίλτρο» που δεν κατέχουν και ούτε ποτέ θα αποκτήσουν οι άνδρες. Επίσης η ικανότητα αυτή των γυναικών για φροντίδα των παιδιών οφείλεται, σύμφωνα πάντα με την φονξιοαναλιστική σχολή και σε μια ορμόνη των γυναικών που ονομάζεται οξυτοκίνη και την οποία φυσικά δεν έχουν οι άνδρες. Αντίθετα οι άνδρες και τα αγόρια εξαιτίας των ανδρογενών ορμονών τους, διαθέτουν αυξημένη ετοιμότητα για επιθετικότητα και τους προετοιμάζουν για τον ανταγωνισμό της επαγγελματικής ζωής.

Σύμφωνα τώρα με την κοινωνιοβιολογία, κύριος στόχος τόσο των ανδρών αλλά και των γυναικών είναι να φτάσουν σε ένα επίπεδο σεξουαλικής ωριμότητας και να αποκτήσουν υγιείς απογόνους και έτσι όλες οι ενέργειές τους αποσκοπούν αποκλειστικά σε αυτό. Αυτή η άποψη βασίζεται στη θεωρία του Δαρβίνου, σύμφωνα με την οποία τα άτομα συμπεριφέρονται έτσι για να αυξήσουν τις ευκαιρίες επιβίωσης των γονιδίων τους, προνοώντας για την απόκτηση όμοιων τους. «Οι διαφορές των δύο φύλων οφείλονται σε στρατηγικές που έχουν γενετική βάση και αναπτύχθηκαν από άνδρες και γυναίκες για να αυξήσουν την αναπαραγωγική τους ικανότητα, αλλά και από κοινωνικούς κανόνες που έχουν γενετική βάση. Τέτοιες στρατηγικές και κοινωνικοί κανόνες είναι η σεξουαλική επιθετικότητα των ανδρών, ο κατά φύλο καταμερισμός της εργασίας που αναθέτει τη φροντίδα των παιδιών αποκλειστικά στις γυναίκες και προσδίδει μια τάση στους άνδρες για ποικιλία στη σεξουαλική ζωή» (Δεληγιάννη στο Ζιώγου και Δεληγιάννη, 1999 σελ.49).

Βέβαια οι βιολογικές αυτές θεωρίες έγιναν αντικείμενο κριτικής που κυρίως επικεντρώνεται στην έλλειψη αποδείξεων για το ότι ορισμένες κοινωνικές συμπεριφορές συνδέονται με συγκεκριμένα γονίδια και στην άποψη ότι μια συμπεριφορά διατηρείται από γενιά σε γενιά, είναι γενετική και θα εξακολουθήσει να διατηρείται

Αυτή λοιπόν η βιολογική προσέγγιση για τις διαφορές των δύο φύλων καθόρισε σε μεγάλο βαθμό τις τύχες των γυναικών, διαμορφώνοντας και υπαγορεύοντας κοινωνικές αντιλήψεις αλλά και πολιτικές αποφάσεις, όσον αφορά τη διαφορετική μεταχείριση, εις βάρος των γυναικών. Αυτό που δικαιολόγησε τις διακρίσεις ανάμεσα στα φύλα ήταν ότι η ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών θα ήταν επιβλαβής για για την αναπαραγωγική ικανότητα των γυναικών.

Εις βάρος της ισότητας των φύλων οι τομείς της εκπαίδευσης και της εργασίας έπαιξαν σπουδαίο ρόλο. Ειδικότερα όσον αφορά την εκπαίδευση, όπως αναφέρεται και στο κεφάλαιο 4 της εργασίας μας, δεν ήταν δυνατόν να επιτραπεί στα κορίτσια να παρακολουθούν αντίστοιχο εκπαιδευτικό πρόγραμμα με τα αγόρια, αφού ο προορισμός τους ήταν διαφορετικός άρα και το περιεχόμενο της εκπαίδευσης θα έπρεπε να συμβάλει στην προετοιμασία για τους

διαφορετικούς ρόλους των αγοριών και των κοριτσιών. Στις θεωρίες λοιπόν αυτές, οι βιολογικού τύπου διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα επηρέασαν αλλά και εξακολουθούν να επηρεάζουν τις ερμηνείες για τις διαφορές των δύο φύλων και να βασίζονται στα γενετικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων για να καθορίσουν μορφές συμπεριφοράς δράσεις αλλά και κατευθύνσεις (Δεληγιάννη στο Ζιώγου και Δεληγιάννη, 1999).

Η θεωρία της κοινωνικής μάθησης, υποστηρίζει ότι «τα παιδιά διαμορφώνουν την ταυτότητα του φύλου και το σχετικό ρόλο μέσα από μια διαδικασία μάθησης που απαιτεί παρατήρηση, μίμηση και ενίσχυση» (B. Δεληγιάννη στις Σ. Ζιώγου και B. Δεληγιάννη, 1999 σελ. 51). Τα παιδιά μέσα από την παρατήρηση, μίμηση και ενίσχυση διαμορφώνουν τον κατάλληλο ρόλο και αποκτούν την ταυτότητα του φύλου. Τα κορίτσια μαθαίνουν μέσα από την παρατήρηση της μητέρας τους να μιμούνται τη συμπεριφορά της και αντίστοιχα και τα αγόρια τη συμπεριφορά του πατέρα τους. Αυτό που τα αγόρια και τα κορίτσια μαθαίνουν και υιοθετούν με βάση την παρατήρηση του προτύπου της μητέρας για τα κορίτσια και του πατέρα για τα αγόρια είναι και αυτό που θεωρείται τυπικό και φυσιολογικό. Η τυπική λοιπόν συμπεριφορά είναι αυτή που επιβραβεύεται από το περιβάλλον άρα και ενισχύεται, ενώ η μη τυπική συμπεριφορά τιμωρείται ή αγνοείται άρα και αποβάλλεται.

Σύμφωνα με το Mischel τα παιδιά μιμούνται ευκολότερα άτομα που ανήκουν στο ίδιο φύλο με αυτά , καθώς είναι ένα πιο αποτελεσματικό πρόσωπο για να καθορίσει τη συμπεριφορά του και πιο οικείο μοντέλο στο παιδί. Το περιβάλλον θυμίζει διαρκώς στο παιδί ότι είναι αγόρι ή κορίτσι και αυτόματα το ενισχύει να ασχολείται με τα τυπικά «γυναικεία» ή «ανδρικά» πράγματα. Ο Lynn υποστηρίζει ότι επειδή ο πατέρας ασχολείται πολύ λιγότερο με την ανατροφή των παιδιών απ' ότι η μητέρα, τα αγόρια έχουν ένα πιο ασαφές πρότυπο για να μιμηθούν απ' ότι τα κορίτσια. Έτσι τα αγόρια μαθαίνουν και υιοθετούν την τυπική για το φύλο τους συμπεριφορά, όχι μέσω της παρατήρησης του πατέρα τους αλλά από διηγήσεις και περιγραφές της μητέρας των δασκάλων και γενικά του περιβάλλοντος και έτσι δεν ταυτίζονται με τον πατέρα αλλά με τον στερεότυπο ανδρικό ρόλο. Σύμφωνη με τον Lynn είναι και η Chodorow η οποία διαπιστώνει ότι η δομή της οικογένειας και η παραδοσιακή κατανομή των ρόλων επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τη διαμόρφωση της ταυτότητας του φύλου αλλά και των διαφορών που υπάρχουν ανάμεσα στα αγόρια και τα κορίτσια (Δεληγιάννη στο Ζιώγου και Δεληγιάννη, 1999).

Οι Bussey και Bandura διαπίστωσαν ότι τα αγόρια ενδιαφέρονται περισσότερο απ' όσο ενδιαφέρονται τα κορίτσια να παίζουν το ρόλο που ταιριάζει στο φύλο τους. Μιμούνται άτομα και συμπεριφορές που αρμόζουν σε άτομα του ίδιου φύλου και απορρίπτουν κάθε συμπεριφορά η οποία συνδέεται με το αντίθετο φύλο. Η στάση αυτή προφανώς οφείλεται στο

ότι τα αγόρια δέχονται πολύ μεγαλύτερη πίεση από το περιβάλλον ώστε να μην παρεκκλίνουν απ' την τυπική για το φύλο τους συμπεριφορά (Δεληγιάννη στο Ζιώγου και Δεληγιάννη, 1999).

Όπως και στις υπόλοιπες έτσι και σε αυτή τη θεωρία παρατηρούνται κάποιες αδυναμίες. Η θεωρία αδυνατεί να ορίσει την προέλευση των στερεοτύπων και τις αιτίες για τις οποίες κάποιες δραστηριότητες θεωρήθηκαν τυπικές για το ένα φύλο ή το άλλο. Αντιμετωπίζει τα παιδιά ως παθητικούς δέκτες ενώ η κοινωνικοποίηση είναι μια διαδικασία σύνθετη και αλληλεπιδραστική σε μεγαλύτερο βαθμό από αυτόν που η θεωρία αφήνει να εννοηθεί. Τέλος εκφράστηκαν αμφιβολίες για το εάν και πόσο οι γονείς διαφοροποιούν τη συμπεριφορά τους ανάλογα με το φύλο των παιδιών τους αλλά και αν η συμπεριφορά των παιδιών ακολουθεί πιστά τα πρότυπα που προέρχονται από το περιβάλλον τους.

Ο κύριος εκπρόσωπος της θεωρίας της γνωστικής ανάπτυξης, της τελευταίας αναφερόμενης θεωρίας, είναι ο Lawrence Kohlberg. Σύμφωνα λοιπόν με αυτή τη θεωρία και όσον αφορά τον τρόπο που διαμορφώνονται οι αλλαγές των δύο φύλων, το παιδί από μόνο του δημιουργεί τις δικές του αξίες για τους ρόλους των δύο φύλων. Αρνείται λοιπόν να υιοθετήσει αυτό που οι άλλες θεωρίες προτείνουν, ότι δηλαδή οι αξίες σχετικά με τους ρόλους των φύλων αποκτώνται μέσα από μια διαδικασία εσωτερικοποίησης των εξωτερικών πολιτισμικών αξιών αλλά και υιοθέτησης δραστηριοτήτων συγκεκριμένων προτύπων. Η βασική αρχή που χαρακτηρίζει τη θεωρία της γνωστικής ανάπτυξης είναι η ταυτότητα του φύλου για το κάθε άτομο, δηλαδή η ένταξη του ατόμου στην κατηγορία «αγόρι» ή «κορίτσι» είναι το βασικό στοιχείο που οργανώνει αλλά και καθορίζει τις στάσεις απέναντι στο ρόλο των δύο φύλων. Επίσης η δημιουργία της ταυτότητας του φύλου είναι αποτέλεσμα μιας διαδικασίας αλλά και κρίσης του παιδιού, που συμβαίνει στην πρώιμη αναπτυξιακή του φάση, που όμως μένει ανεπηρέαστη από το περιβάλλον (κοινωνικό, οικογενειακό, σχολικό κτλ). Τέλος από τη στιγμή που το παιδί μπαίνει στη διαδικασία της αυτοκατηγοριοποίησης και το ίδιο κατηγοριοποιεί τον εαυτό του σε αγόρι ή κορίτσι, αξιολογεί με θετικό τρόπο ενέργειες που έχουν σχέση με το φύλο το οποίο εκπροσωπεί (Δεληγιάννη στο Ζιώγου και Δεληγιάννη, 1999).

Σύμφωνα με τον Kohlberg τα παιδιά πριν από τα 3 τους χρόνια γνωρίζουν μεν ότι υπάρχουν άνδρες και γυναίκες, και ότι οι άνθρωποι χωρίζονται σε αυτές τις δύο κατηγορίες. Όμως προσπαθώντας να κατατάξουν τους εαυτούς τους ή τους άλλους σε μια από τις δύο κατηγορίες κάνουν συχνά λάθη καθώς πιστεύουν ότι μπορούν να υπάρξουν αλλαγές στην κατάταξη αυτή. Η σταθερότητα του φύλου έρχεται στην ηλικία των 3-5 ετών και κατανοούν ότι το φύλο των ανθρώπων δεν αλλάζει. Ο ίδιος υποστηρίζει ότι «από τη στιγμή που το παιδί θα κατατάξει τον εαυτό του σε μια από τις δύο κατηγορίες, θα αξιολογεί θετικά ότι σχετίζεται

με τη δική του κατηγορία. Αποδίδοντας μεγαλύτερη αξία σε μορφές συμπεριφοράς που είναι κατάλληλες για το φύλο του, βρίσκει τις συμπεριφορές αυτές πιο ενισχυτικές απ' τις μη κατάλληλες. Αυτές οι «κατάλληλες» συμπεριφορές αποκτούν ένα συγκεκριμένο νόημα και έτσι μετατρέπονται από μόνες τους σε ενισχυτικούς μηχανισμούς που ωθούν το παιδί να τις επαναλάβει διαρκώς, αντίστοιχα οι «μη κατάλληλες» συμπεριφορές αποκτούν αρνητική σημασία και αποφεύγονται» (Δεληγιάννη στο Ζιώγου και Δεληγιάννη, 1999, σελ.55).

Το παιδί νιώθει την ανάγκη να διατηρήσει σταθερή την ταυτότητα του φύλου του, να επιλέγει μορφές συμπεριφοράς που ταιριάζουν στο φύλο που εκπροσωπεί, αποφεύγοντας τις άλλες αλλά και να κατακρίνει και να αποφεύγει κάθε παρέκκλιση που βλέπει στα άλλα παιδιά γύρω του. Έτσι εξηγείται και ο έντονος σεξισμός που παρατηρείται σε παιδιά μικρής ηλικίας. « Η θεωρία λοιπόν της γνωστικής ανάπτυξης επεξεργάζεται την εικόνα ενός παιδιού ενεργητικού και δραστήριου που διαπλάθει αυτενεργώντας την προσωπικότητά του, και όχι την εικόνα ενός παθητικού δέκτη των επιδράσεων που προέρχονται από τον κοινωνικό περίγυρο» (Δεληγιάννη στο Ζιώγου και Δεληγιάννη, 1999, σελ.56).

Και αυτή όμως η θεωρία δέχτηκε κριτική που έγκειται στο ότι παραλείπει να ερμηνεύσει τις ατομικές διαφορές στην ανάπτυξη του φύλου, δεν δίνεται ικανοποιητική εξήγηση για την πρώιμη έκφραση στερεότυπης συμπεριφοράς ως προς το φύλο από μικρής ηλικίας άτομα και ότι ο Kohlberg δεν εξηγεί τις αιτίες απόκτησης ταυτότητας του φύλου αλλά ούτε και γιατί είναι τόσο σημαντική για την ανάπτυξη και την εξέλιξη του παιδιού.

Συμπερασματικά, καμιά θεωρία δεν είναι ικανή να ερμηνεύσει με ασφάλεια ότι υπάρχουν ουσιαστικές αλλά και βάσιμες διαφορές μεταξύ των δύο φύλων. Οι αιτίες δεν παρουσιάζονται με σαφήνεια, αλλά και δεν θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν επαρκής. Το γεγονός ότι άνδρες και γυναίκες διαθέτουν διαφορετικά βιολογικά χαρακτηριστικά δεν θα έπρεπε να αποτελεί αιτία για τις κοινωνικές διακρίσεις ανάμεσά τους. Ένα και μόνο βιολογικό χαρακτηριστικό όπως είναι η γέννα, προνόμιο των γυναικών αλληλεπιδρά με κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες και έχει ως αποτέλεσμα την παγίωση ενός συγκεκριμένου τρόπου λειτουργίας της οικογένειας, αλλά και της κοινωνίας γενικότερα, τοποθετώντας τις γυναίκες σε κλασικές στερεότυπες θέσεις και προσφέροντας προνόμια ανέλιξης αποκλειστικά στους άνδρες. Έτσι ενισχύεται και η διάκριση μεταξύ των φύλων, διαχωρίζοντας ρόλους και είδη απασχόλησης για το καθένα από αυτά. Μέσα λοιπόν από τις θεωρίες τονίζεται η διάκριση στους ρόλους των φύλων οι οποίοι παγιώνουν λειτουργίες και συμπεριφορές βασισμένες σε μίμηση προτύπων που διαιωνίζονται από γενιά σε γενιά και ακολουθούν έναν κοινότυπο ρυθμό εις βάρος των γυναικών.

Συμπερασματικά, σε αυτό το κεφάλαιο αναφερθήκαμε, στις θεωρίες σχετικά με τις διαφορές των δύο φύλων, που συνήθως καθιστούν τον άνδρα σε ισχύουσα θέση. Στο επόμενο κεφάλαιο (4) θα ασχοληθούμε με την εκπαίδευση γενικότερα αλλά και με την γυναικεία εκπαίδευση στη χώρα μας, ειδικότερα. Όπως θα δούμε η ισχύουσα θέση των ανδρών, έναντι των γυναικών υπάρχει και εδώ. Αυτό διαιωνίζει την διαφορετικότητα των ρόλων τόσο στην κοινωνία όσο και στην οικογένεια αλλά και επηρεάζει συμπεριφορές και αποφάσεις.

Κεφάλαιο 4: Η γυναικεία εκπαίδευση στην Ελλάδα.

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί(4),θα γίνει μια εκτενής αναφορά, στην εκπαίδευση των γυναικών στην Ελλάδα, αλλά και στις διαφορές που υφίσταντο η γυναικεία από την ανδρική εκπαίδευση τον περασμένο κυρίως αιώνα αλλά και πως εξελίχθηκε. Η εκπαίδευση έδινε έμφαση στους καθαρά «γυναικείους» ρόλους, τόσο μέσα από τα πρότυπα της εκπαίδευσης (δάσκαλοι) όσο και από το περιεχόμενο των μαθημάτων αλλά και τον διαχωρισμό των σχολείων σε αποκλειστικά αρρένων ή θηλέων.

Το 19^ο αιώνα επικρατεί η αντίληψη η οποία διαχωρίζει τους ρόλους μεταξύ άνδρα και γυναίκας και προσδίδει διαφορετικές ιδιότητες σε κάθε φίλο. Το φύλο των μαθητών αποτέλεσε σημαντική μεταβλητή στη διαδικασία της εκπαίδευσης. Αυτές οι αντιλήψεις επηρέασαν και μορφοποίησαν τόσο την πολιτική όσο και την εκπαίδευση στη διάρκεια του 19^ο αιώνα αλλά και αποτέλεσαν το επίκεντρο για τις παιδαγωγικές συζητήσεις, που επηρέασαν την εκπαιδευτική πολιτική και μορφοποίησαν την εκπαιδευτική πράξη. Εκείνη την εποχή είχαν ιδρυθεί και λειτουργούσαν 19 δημοτικά σχολεία κορασίων. Από τα 19 αυτά σχολεία τα 8 ήταν ιδιωτικά γεγονός που περιορίζει τον αριθμό των μαθητριών, τα 9 δημοτικά και τα 2 διδασκαλεία. Δύο μόνο σχολεία ιδρύονται και επιχορηγούνται από την Κυβέρνηση το ένα στο Άργος και το άλλο στο Ναύπλιο.

Το δικαίωμα να φοιτούν τα κορίτσια σε διάφορες εκπαιδευτικές βαθμίδες δεν κατακτήθηκε αμέσως αλλά σταδιακά. Ενώ η δημοτική, μέση και ανώτατη εκπαίδευση των αγοριών ρυθμίζεται νομοθετικά από το 1836, η εκπαίδευση των κοριτσιών ρυθμίζεται νομοθετικά έναν αιώνα αργότερα με τη μεταρρύθμιση του Ελ. Βενιζέλου το 1929. Το χάσμα λοιπόν όσον αφορά τις ισότιμες ευκαιρίες εκπαίδευσης είναι εμφανές εις βάρος των κοριτσιών (Ζιώγου στο Δεληγιάννη και Ζιώγου, 1999).

Στις αρχές του 19^ο αιώνα αρχίζουν να υπερισχύουν στη χώρα μας ιδέες του ευρωπαϊκού διαφωτισμού όσον αφορά τη γενίκευση της εκπαίδευσης. Ο Αδαμάντιος Κοραής επισημαίνει το 1825 « και οι άνδρες και οι γυναίκες επίσης πρέπει να παιδεύονται την παιδείαν ταύτην χωρίς πρόφασιν καμιάν», αλλά και πολλοί άλλοι λόγιοι της εποχής επηρεασμένοι από τις Ευρωπαϊκές απόψεις υποστηρίζουν την εκπαίδευση των κοριτσιών. Οι προτάσεις αυτές αρχίζουν να υλοποιούνται από τα χρόνια του Αγώνα και με το διάταγμα της 6/18 Φεβρουαρίου 1834 κατοχυρώνεται νομοθετικά το δικαίωμα της Ελληνίδας για συμμετοχή στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση όπου η Δημοτική εκπαίδευση καθίσταται υποχρεωτική.

Τα ποσοστά φοίτησης μαθητριών στο Δημοτικό παραμένουν ως το τέλος του 19^ο αιώνα σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Το 1879 ο αναλφαβητισμός των γυναικών φτάνει το 93%. Συχνά επισημαίνεται η ανάγκη για σύσταση σχολείων για τα κορίτσια αλλά η αυστηρή

απαγόρευση της συνεκπαίδευσης αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα. Η οικονομική κατάσταση των κοινοτήτων και των δήμων δεν επιτρέπει τη σύσταση δευτέρων σχολείων. Όσον αφορά τα ποσοστά συμμετοχής στις αγροτικές περιοχές είναι πολύ μικρότερα καθώς τα κορίτσια βοηθούν στις αγροτικές δουλειές και στο μέγλωμα των παιδιών ή στέλνονται υπηρέτριες. Και στα αστικά κέντρα η κατάσταση δεν παρουσιάζει κάποια αλλαγή καθώς τα κορίτσια αναλαμβάνουν το ρόλο της μητέρας καθώς οι μητέρες εργάζονται οι πολλές φορές εργάζονται και οι ίδιες σε εργοστάσια κυρίως (Ζιώγου στο Δεληγιάννη και Ζιώγου, 1999).

Αυτοί που πρωτοστάτησαν για την ίδρυση σχολείων για τα κορίτσια ήταν επιφανείς πολίτες και πρόκριτοι της εκάστοτε πόλης. Στην Τρίπολη ιδρύθηκε σχολείο με ιδιαίτερη φροντίδα των προκρίτων της πόλης. Στο Αίγιο πρωτοστάτησε ο Δήμαρχος της πόλης, στην Καλαμάτα πρωτοστάτησαν τόσο ο Δήμαρχος όσο και το δημοτικό συμβούλιο, όλοι μέλη προκρίτων οικογενειών. Στην Πάτρα πρωτοστάτησαν τέσσερις γυναίκες μέλη προκρίτων οικογενειών (μοναδική περίπτωση) και στην Σπάρτη τρεις επιφανείς πολίτες μέλη της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρίας. Όμως εξακολουθεί να υπάρχει προβληματισμός για την αναγκαιότητα εκπαίδευσης των κοριτσιών. Έτσι γίνεται λόγος σχετικά με την «ανατροφή των κορασίδων» και με την «δημόσια εκπαίδευση των αγοριών». Τα κορίτσια λοιπόν σύμφωνα με αυτή την άποψη ανατρέφονται στο σπίτι και η δημόσια εκπαίδευση αφορά αποκλειστικά και μόνο τα αγόρια. Πιο έντονος παρουσιάζεται ο φόβος για τον κίνδυνο που απειλεί την οικογένεια ως θεσμό αν τα κορίτσια ακολουθήσουν το δρόμο της εκπαίδευσης καθώς όπως διαπιστώνει ο «γίνονται κακαί μητέρες οικογενείας» Οι υπέρμαχοι της οικιακής ανατροφής για τα κορίτσια στηρίζουν τις απόψεις τους σε επιχειρήματα που έχουν να κάνουν με τον τομέα της ηθικής, την απειλή της οικογένειας σε περίπτωση που οι γυναίκες σπουδάσουν και βγουν στην αγορά εργασίας καθώς και στον παραδοσιακό ρόλο και προορισμό της γυναίκας.

Έτσι υποστηρίζεται ότι η δημόσια εκπαίδευση απομακρύνει τις μαθήτριες από τον προορισμό τους, που είναι το σπίτι και η δημιουργία οικογένειας. Η αντίληψη λοιπόν ότι η μαθήτρια προετοιμάζεται αποκλειστικά για τι ρόλο της μητέρας και της συζύγου είναι φυσικό το πρόγραμμα των μαθημάτων και το περιεχόμενο των βιβλίων να είναι ανάλογο. Το 1894 το μάθημα της Γεωμετρίας και της Φυσικής διαγράφονται από τα σχολεία θηλέων και το μάθημα της γυμναστικής αντικαθίσταται από την ραπτική και τα εργόχειρα. Αυτή η αντιμετώπιση σκοπεύει στις απλούστερες γνώσεις και προετοιμάζει τη μαθήτρια για ένα και μόνο ρόλο(Ζιώγου στο Δεληγιάννη και Ζιώγου, 1999).

Στο επίπεδο της Δημοτικής εκπαίδευσης παρατηρούμε σχετική διαφοροποίηση στο πρόγραμμα των μαθημάτων (απλούστευση γνώσεων, σημασία σε «γυναικείες» ασχολίες),

μικρά ποσοστά φοίτησης και μεγαλύτερα ποσοστά αναλφαβητισμού κυρίως στα κορίτσια και στα άτομα χαμηλών κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων (Ζιώγου - Καραστεργίου, 2006).

Όσον αφορά τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση των κοριτσιών, υπάρχουν προτάσεις των αρμόδιων υπουργών της εποχής (Ν. Θεοχάρη 1840, Ι. Ρίζου- Νερουλού 1842) για την ίδρυση δημόσιων σχολείων αλλά είναι κάτι που δεν υλοποιείται. Στην πράξη αναλαμβάνει η ιδιωτική πρωτοβουλία την ευθύνη για την υλοποίηση και τη διαμόρφωση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης των κοριτσιών. Κυριότεροι φορείς που αντικαθιστούν την Πολιτεία σ' αυτόν τον τομέα, είναι η Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία, είναι Έλληνες επιχειρηματίες και ξένοι ιεραπόστολοι.

Τα κυριότερα χαρακτηριστικά της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης των κοριτσιών τον 19^ο (1830- 1893) αιώνα είναι τα εξής: (Ζιώγου- Καραστεργίου, 2006).

Είναι διαφοροποιημένη από την αντίστοιχη μέση εκπαίδευση των αγοριών (παρθεναγωγεία για την εκπαίδευση των κοριτσιών γυμνάσια για την αντίστοιχη των αγοριών).

Είναι υποβαθμισμένη και στα χρόνια φοίτησης και στο περιεχόμενο των σπουδών καθώς χρονική διάρκεια των σπουδών στα παρθεναγωγεία είναι μικρότερη από τη διάρκεια των σπουδών των αγοριών.

Είναι διαμορφωμένη με βάση την αντίληψη ότι ο ρόλος της γυναίκας είναι διαμορφωμένος ώστε να γίνει μια καλή σύζυγος, μητέρα και νοικοκυρά.

Οι μεταρρυθμιστικές προσπάθειες που έγιναν τις τρεις τελευταίες δεκαετίες του 19^ο αιώνα, τα νομοσχέδια του Μίληση το 1877, του Αυγερινού το 1880, του Θεοτόκη το 1889 και του Ευταξία το 1899, προσδίδουν ένα ενδιαφέρον της πολιτείας για οργάνωση και βελτίωση της μέσης εκπαίδευσης των κοριτσιών αλλά τονίζουν και τον διαφορετικό σκοπό της εκπαίδευσης τους από την αντίστοιχη των αγοριών.

Την περίοδο εκείνη υπήρχαν τρεις τύποι σχολείων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Τα Παρθεναγωγεία, τα επαγγελματικά τμήματα και το Διδασκαλείο.

Τα παρθεναγωγεία ιδρύθηκαν με σκοπό την εκπαίδευση αποκλειστικά των κοριτσιών. Για την αντίστοιχη εκπαίδευση των αγοριών υπήρχαν τα γυμνάσια. Τα παρθεναγωγεία είναι ιδιωτικά σχολεία, ενώ τα σχολεία των αγοριών είναι δημόσια. Προετοιμάζουν τα αγόρια επίσης και για την εισαγωγή τους στα πανεπιστήμια κάτι που δεν συμβαίνει και δεν παρέχεται από τα παρθεναγωγεία. Σκοπός των σχολείων ήταν να εξελιχθούν σε καλούς πολίτες οι μαθητές και σε φρόνιμες δεσποινίδες και καλές μητέρες τα κορίτσια. Γι'αυτό ανάλογο ήταν φυσικά και το περιεχόμενο των μαθημάτων. Στα ιδιωτικά παρθεναγωγεία οι μαθήτρες διδάσκονται οικιακή οικονομία, θεωρητικές δηλαδή γνώσεις που σχετίζονται με τα καθήκοντα της γυναίκας, η οποία διαχειρίζεται το οικογενειακό εισόδημα

αλλά και ασχολείται με τις οικιακές εργασίες. Έτσι το μεγαλύτερο μέρος από τα προγράμματα μαθημάτων των Παρθεναγωγείων καταλαμβάνουν δραστηριότητες που προετοιμάζουν τη μητέρα και την οικοδέσποινα. (Καραστεργίου, 2006) και (Δεληγιάννη και Ζιώγου, 1999). Στα σχολεία αυτά, φοιτούσαν αποκλειστικά κορίτσια εύπορων οικογενειών που μπορούσαν να ανταπεξέλθουν στα δίδακτρα. Οπότε αν η Πολιτεία θεωρούσε σημαντική την εκπαίδευση των κοριτσιών και όχι απλώς την προετοιμασία για το ρόλο της μητέρας και της νοικοκυράς θα είχε φροντίσει στην ίδρυση δημόσιων σχολείων όπως φρόντισε και στην περίπτωση της εκπαίδευσης των κοριτσιών. Η μόρφωση λοιπόν όσων κοριτσιών φοιτούσαν στα Παρθεναγωγεία, περιλάμβανε ξένες γλώσσες, μουσική, εργόχειρα, παιδαγωγική, οικιακή οικονομία και αρχαία ελληνικά. Τα εγχειρίδια που χρησιμοποιούσαν ανέφεραν τους τίτλους «Συζύγου καθήκοντα προς χρήση των μαθητριών των Παρθεναγωγείων και Χρηστομάθεια κορασιακή» που φανερώνουν για άλλη μια φορά το γενικό προσανατολισμό της Εκπαίδευσης των κοριτσιών. Οι ώρες που αφιερώνονται στα μαθήματα των μαθηματικών και τις φυσικής είναι πολύ λίγες σε σχέση με τα σχολεία των αγοριών και στις τελευταίες τάξεις αρχίζουν να μειώνονται αισθητά καθώς όπως αναφερόταν τα κορίτσια δεν μπορούσαν να ανταπεξέλθουν στην δύσκολη πνευματική εργασία. Η διάρκεια σπουδών στα Παρθεναγωγεία είναι μικρότερη από αυτήν των γυμνασίων όπου φοιτούν αγόρια.

Τα παραπάνω γεγονότα φανερώνουν την υποβαθμισμένη καθ' όλη τη διάρκεια του 19^ο αιώνα εκπαίδευση των κοριτσιών σε σχέση με την αντίστοιχη των αγοριών με σημαντικότερο σταθμό το γεγονός ότι δεν δίνεται στις απόφοιτες των Παρθεναγωγείων η δυνατότητα εγγραφής τους στα Πανεπιστήμια. Επίσης ο ιδιωτικός χαρακτήρας, τα ακριβά δίδακτρα των Παρθεναγωγείων και το γεγονός ότι συγκεντρώνονταν στις 3-4 μεγαλύτερες πόλεις φανερώνει ότι η γενική εκπαίδευση αποτελεί προνόμιο ενός μικρού πληθυσμού (Δεληγιάννη και Ζιώγου, 1999).

Η μορφή που παίρνει η εκπαίδευση για τις γυναίκες του 19^ο αιώνα είναι πολύ υποβαθμισμένη σε σχέση με ότι προσφέρεται στα αγόρια. Υπάρχουν διάφορα εργαστήρια όπως ραφτάδικα, καπελάδικα χωρίς ωστόσο κανένα συμπληρωματικό μορφωτικό πρόγραμμα. Οι πρώτες προσπάθειες για επαγγελματική εκπαίδευση των κοριτσιών περιλαμβάνουν ειδικεύσεις όπως κέντημα, ράψιμο, αργαλειός στη σχολή Χιλλ από το 1833 όπως και μαγείρεμα, πλύσιμο, διακόσμηση στο Αμαλείο Ορφανοτροφείο από το 1855. Οι απόφοιτες του Ορφανοτροφείου έχουν τη δυνατότητα από το 1886 να αποκτούν ύστερα από εξετάσεις το πτυχίο της «διδασκαλίσσης των εργόχειρων» ή να προσλαμβάνονται σε σπίτια πλουσίων ως «παιδαγωγοί». Ακόμη υπήρχε η εκπαίδευση υπηρετριών στη «Σχολή Υπηρετριών» που ιδρύεται το 1889 αλλά και η εκπαίδευση νοσοκόμων. Επίσης την εκπαίδευση των κοριτσιών

αναλαμβάνει με πρωτοβουλία της Καλλιρρόης Παρέν και η Οικοκυρική και Επαγγελματική Σχολή στην Αθήνα τον Πειραιά και την Πάτρα από την «Ένωση Ελληνίδων» όπου στόχος ήταν η πρακτική άσκηση στα καθήκοντα του νοικοκυριού. Η σχολή περιλαμβάνει τα πρώτα χρόνια τμήματα μαγειρικής, κοπτικής-ραπτικής κ.α. όπου στόχος είναι η πρακτική άσκηση στις εργασίες και τα καθήκοντα του νοικοκυριού. Μετά το 1880 γίνονται κάποιες προσπάθειες για ίδρυση επαγγελματικών τμημάτων και στα ιδιωτικά Παρθεναγωγεία (Ζιώγου στο Δεληγιάννη και Ζιώγου, 1999).

Πλεονεκτήματα των επαγγελματικών τμημάτων είναι το ότι η νέα προετοιμάζεται για να διεκπεραιώσει τα καθήκοντα της μητέρας και της συζύγου και ότι υπάρχει ένα ποσοστό καλά εκπαιδευμένων υπηρετριών που μπορεί και γνωρίζει πώς να ανταπεξέλθει στις ανάγκες του νοικοκυριού. Τα επαγγελματικά τμήματα προσφέρουν απλά πρόσβαση σε εργασίες που έχουν σχέση με τον παραδοσιακό, στερεότυπο ρόλο της γυναίκας και δεν προσφέρουν ουσιαστικές δυνατότητες για κοινωνική άνοδο.

Για όσα από τα κορίτσια ανήκαν σε χαμηλότερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα και δεν είχαν την δυνατότητα να πληρώνουν τα ακριβά δίδακτρα των ιδιωτικών παρθεναγωγείων, τη μόνη δυνατότητα για εκπαίδευση και κοινωνική άνοδο προσέφερε η φοίτηση στα διδασκαλεία της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρίας και το δίπλωμα της δασκάλας.

Το επάγγελμα της δασκάλας ήταν το μόνο κοινωνικά αποδεκτό επάγγελμα για μια γυναίκα εκείνη την εποχή καθώς θεωρούνταν ως μια προέκταση των όσων μια γυναίκα αναλαμβάνει αλλά και ο παιδαγωγικός ρόλος που είναι κάτι που μια μητέρα αναλαμβάνει. Έτσι το διδασκαλείο ήταν πόλος έλξης για τις άπορες μαθήτριες που επιθυμούσαν να σπουδάσουν με τα έξοδα των δήμων ή της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρίας. Η εκπαίδευση όμως που λαμβάνουν οι δασκάλες είναι σαφώς πιο υποβαθμισμένη από αυτή των δασκάλων από την άποψη της χρονικής διάρκειας, το επίπεδο των σπουδών και κυρίως σε θέματα επαγγελματικής κατάρτισης αλλά και πρακτικής άσκησης. Όσες δηλαδή μαθήτριες την εποχή αυτή επιθυμούσαν απλώς μια γενική μόρφωση φοιτούσαν στο ίδιο σχολείο με τις υποψήφιες δασκάλες ακολουθώντας κοινό πρόγραμμα μαθημάτων αφού ο όρος Διδασκαλείο και Παρθεναγωγείο χρησιμοποιούνταν για να χαρακτηρίσουν το ίδιο σχολείο. Η σύνθεση αυτή επηρέασε τον προσανατολισμό του σχολείου με σημαντικές επιπτώσεις στην εκπαίδευση της δασκάλας (Ζιώγου - Καραστεργίου, 2006).

Σχετικά με τη διάρκεια των σπουδών παρατηρούμε ότι οι δάσκαλοι σπούδαζαν επτά χρόνια μετά το Δημοτικό (3 χρόνια στο Ελληνικό, 1 χρόνο στο γυμνάσιο, και 3 χρόνια στο Διδασκαλείο) ενώ οι δασκάλες 4-6 χρόνια στο Διδασκαλείο της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας. Ο αριθμός των μαθητριών που παίρνουν δίπλωμα δασκάλας αυξάνεται με ρυθμό που δείχνει

την επικράτηση του εκπαιδευτικού ιδανικού για τις γυναίκες. Στο δεύτερο μισό του 19^ο αιώνα σχεδόν όλα τα ιδιωτικά Παρθεναγωγεία προσθέτουν στο Πρόγραμμά τους τον «Οδηγό Αλληλοδιδασκτικής» με στόχο να προετοιμάσουν τις μαθήτριες για το δίπλωμα της δασκάλας. Το 1892 παραχωρείται το δικαίωμα για εκπαίδευση της δασκάλας σε όλα τα ιδιωτικά Παρθεναγωγεία με αποτέλεσμα να υπάρχει πολύ έντονος κορεσμός και πληρότητα του «ιδανικού» γυναικείου επαγγέλματος.

Το επάγγελμα της δασκάλας αποτελούσε για εκείνη την εποχή τη μοναδική διέξοδο για τα κορίτσια που είχαν κάποιες φιλοδοξίες και έτσι ο αριθμός όσων επιδιώκουν να αποκτήσουν το δίπλωμα της δασκάλας αυξάνεται σημαντικά. Ως το 1886 αποφοιτούν 2004 δασκάλες.

Η μεγάλη αύξηση του αριθμού των δασκάλων γίνεται το έναυσμα για να δοθούν νέες κατευθύνσεις στην εκπαίδευση των κοριτσιών και νέες δυνατότητες εκπαίδευσης. Σε ορισμένα παρθεναγωγεία αρχίζει να διαφαίνεται μια τάση για την επαγγελματική κατεύθυνση των κοριτσιών. Σταδιακά αρχίζουν να διαμορφώνονται και οι πρώτες τάξεις για αλλαγές στον μέχρι τότε προσανατολισμό της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης των κοριτσιών. Παύει λοιπόν η δευτεροβάθμια εκπαίδευση των κοριτσιών να έχει αποκλειστικό και μόνο στόχο την εκπαίδευσή τους με σκοπό να γίνουν ηθικές δεσποινίδες, καλές μητέρες και νοικοκυρές. Τώρα πια προβάλλει την ανάγκη για μια μέση εκπαίδευση που θα μπορεί να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις, επειδή οι υποψήφιοι για τα πανεπιστήμια θα έπρεπε να είναι εξοπλισμένες και με ανάλογες γνώσεις. Έτσι κοντά στα πρότυπα της δασκάλας και της «φρόνιμης και ηθικής δεσποινίδας» κάνει την εμφάνισή του στα τέλη του 19^ο αιώνα και ένα νέο πρότυπο, αυτό της επιστημόνισσας που το ζητούμενο είναι εκπαίδευση αντίστοιχη αυτής των αγοριών. Οι νέες όμως αυτές κατευθύνσεις όσων αφορά τις γυναικείες σπουδές ήταν πολύ φυσικά να αποκτήσουν και ένθερμους επικριτές που τις χαρακτήρισαν ως ριζοσπαστικές, πρωτοπόρες ή ακόμα και επικίνδυνες. Γνωστοί παιδαγωγοί και διανοούμενοι της εποχής υποστηρίζουν την διαφοροποιημένη εκπαίδευση των κοριτσιών από αυτή των αγοριών και ουσιαστικά την πιο υποβαθμισμένη (Ζιώγου- Καραστεργίου, 2006).

Γύρω στο 1879 έχουμε τις πρώτες απόπειρες μαθητριών για εγγραφή στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας. Οι αιτήσεις απορρίπτονται αλλά γίνονται αφορμή για να συζητηθεί το θέμα στη Βουλή. Η συζήτηση φέρνει στην επιφάνεια τα τυπικά εμπόδια της εγγραφής των γυναικών στο Πανεπιστήμιο, που έχουν σχέση με τον υποδεέστερο χαρακτήρα της εκπαίδευσης των κοριτσιών. Την εποχή αυτή υπάρχει λοιπόν αισθητή διαφορά ανάμεσα στο πρόγραμμα των μαθημάτων των Παρθεναγωγείων και των Γυμνασίων. Η υποψήφια φοιτήτρια λοιπόν χρειαζόταν πολύ μεγαλύτερη προετοιμασία ώστε να διδαχτεί κλάδους που δεν

διδάσκονταν στα Παρθεναγωγεία και να φτάσουν σε ισάριθμο επίπεδο με τα αγόρια υποψηφίους. Η προετοιμασία αυτή απαιτούσε πολύ χρόνο και χρήμα και οπότε ήταν κάτι που πολύ σπάνια συνέβαινε.

Με τις εγγραφές λοιπόν στα Πανεπιστήμια του εξωτερικού, οι περιπτώσεις των μαθητριών που επιδιώκουν την είσοδό τους στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας αυξάνονται. Το 1886 γράφτηκε για πρώτη φορά φοιτήτρια στην Ιατρική Σχολή όμως το 1887 απορρίπτεται και πάλι αίτημα με το αιτιολογικό ότι τα ιδιωτικά Παρθεναγωγεία δεν αναγνωρίζονται από το κράτος. Στις αποφάσεις αυτές των πανεπιστημίων οι οποίες παραγκωνίζουν τα κορίτσια παίζει ρόλο το γεγονός ότι θεωρείται πολύ πρόωρο για τη χώρα μας η συμφοίτηση φοιτητών και φοιτητριών.

Οι πρώτες αποτυχημένες προσπάθειες των Ελληνίδων για εισαγωγή τους στα Πανεπιστήμια κάνουν γνωστά τα εμπόδια αυτού του εγχειρήματος. Την πρώτη θέση κατέχει η αντίσταση της κοινής γνώμης που σχετίζεται με τις αντιλήψεις για το ρόλο και τις δραστηριότητες των δυο φύλων. Έπεται το περιεχόμενο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης των κοριτσιών που είναι ελλιπές σε σχέση με αυτό των αγοριών άρα η εισαγωγή στα Πανεπιστήμια είναι ανέφικτη καθώς το επίπεδο μόρφωσης διαφέρει. Επίσης τα Παρθεναγωγεία, Διδασκαλία που αναλαμβάνουν το ρόλο της εκπαίδευσης δασκάλων ως μοναδική επαγγελματική διέξοδο για τα κορίτσια, είναι ιδιωτικά άρα λίγοι είναι αυτοί που μπορούν να συμμετάσχουν. Τέλος η συμφοίτηση αγοριών και κοριτσιών στα πανεπιστήμια θεωρείται πρόωρη για τα ελληνικά δεδομένα (Ζιώγου και Κελεσίδου στο Ζιώγου και Δεληγιάννη, 1999).

Τα επιχειρήματα που χρησιμοποιούν για να υποστηρίξουν πως τα κορίτσια δεν μπορούν να ακολουθήσουν πανεπιστημιακή εκπαίδευση, αναφέρονται στον τομέα της ηθικής. Γίνονται νύξεις για την ηθική των κοριτσιών που φοιτούν στα παρθεναγωγεία και την όχι άμεμπτη συμπεριφορά τους όταν αποφοιτούν από αυτά. Επίσης αναφέρονται στους κινδύνους που διατρέχει ο θεσμός της οικογένειας αν η γυναίκα βγει στην αγορά εργασίας και σπουδάσει αφού ο γάμος και οι οικογενειακές υποχρεώσεις δεν μπορούν να συμβιβαστούν με τις επαγγελματικές δραστηριότητες μιας γυναίκας. Στις περιπτώσεις που το επάγγελμα της γυναίκας που σχεδόν πάντα ήταν δασκάλα είχε γίνει αποδεκτό, αυτό είχε την κοινωνική ανοχή μόνο ως την ημέρα του γάμου. Με βάση λοιπόν αυτήν την επιχειρηματολογία φαίνεται καθαρά ότι προορισμός της κοπέλας είναι τα «οικιακά έργα».

Ο ιδρυτικός νόμος της μέσης εκπαίδευσης (1836) δεν προβλέπει σχολεία για τις μαθήτριες και ως το 1893 δεν έγινε καμία σχετική νομοθετική ρύθμιση. Την ευθύνη για την διαμόρφωση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης των κοριτσιών αποποιείται η Πολιτεία και

αναλαμβάνει η ιδιωτική πρωτοβουλία. Βέβαια η μέση εκπαίδευση των κοριτσιών είναι σε όλα τα νομοσχέδια έντονα διαφοροποιημένη και υποβαθμισμένη σε σχέση με την αντίστοιχη των αγοριών, όπως προαναφέραμε «προορισμός» επομένως και η «φύση» των γυναικών είναι αυτά που καθορίζουν και το περιεχόμενο της εκπαίδευσης των κοριτσιών που περιλαμβάνει μαθήματα όπως το ευαγγέλιο, τα εργόχειρα, τα οικοκυρικά κ.α.

Από υπουργικές εγκυκλίους της εποχής όπου για πρώτη φορά θεσμοθετήθηκε η εκπαίδευση των κοριτσιών, φαίνεται ότι ο σκοπός της εκπαίδευσής τους έχει άμεση σχέση με τον κοινωνικό ρόλο που της προσδίδεται και περιορίζεται στη βελτίωση του ρόλου της γυναίκας ως θυγατέρας, συζύγου, μητέρας και νοικοκυράς. Ο περιορισμός της σε αυτούς τους ρόλους αποκλειστικά και η κινητικότητα του άνδρα και μόνο στο δημόσιο χώρο θεωρείται από τους εκπροσώπους της Πολιτείας ως φυσική διαίρεση των ρόλων και των αρμοδιοτήτων. Η αντίληψη λοιπόν ότι η μαθήτρια του δημοτικού σχολείου προετοιμάζεται για το ρόλο της συζύγου και της μητέρας επηρεάζει και το πρόγραμμα των μαθημάτων καθώς και το περιεχόμενο των βιβλίων. Αυτή η αντιμετώπιση της εκπαίδευσης των κοριτσιών που προϋποθέτει απλούστερες γνώσεις και τις προετοιμάζει για έναν πιο ειδικό και καθορισμένο ρόλο από τον αντίστοιχο των αγοριών έχει άμεσες επιπτώσεις και στην εκπαίδευση της δασκάλας. Αποτελεί δηλαδή παράγοντα που συντελεί στο να είναι η εκπαίδευση της δασκάλας υποβαθμισμένη τον 19^ο αιώνα σε σχέση με αυτή του δασκάλου. Η οικονομική κατάσταση των μικρών κοινοτήτων την εποχή αυτή δεν επιτρέπει την ίδρυση δεύτερου σχολείου (αρρένων-θηλέων) έτσι οι προτεραιότητες των γονέων για το ποιο από τα παιδιά θα σπουδάσει περιορίζονται στα αγόρια, επηρεασμένοι βέβαια από τις προκαταλήψεις και τις αντιλήψεις που επικρατούν σχετικά με την αναγκαιότητα των κοριτσιών να σπουδάσουν. Στο επίπεδο της δημοτικής εκπαίδευσης λοιπόν παρατηρείται διαφοροποίηση στο πρόγραμμα μαθημάτων, μικρά ποσοστά φοίτησης και μεγαλύτερα αναλφαβητισμού. (Ζιώγου στο Δεληγιάννη και Ζιώγου, 1999).

Στα τέλη του 19^ο αιώνα και στις αρχές του 20^ο η θέση της γυναίκας αρχίζει σταδιακά να βελτιώνεται με την συμμετοχή της στην οικονομική, κοινωνική και πνευματική κίνηση του τόπου. Μορφωμένες Ελληνίδες, γυναικείοι σύλλογοι, γυναικείες εφημερίδες αγωνίζονται και πετυχαίνουν βελτίωση της γυναικείας εκπαίδευσης, την ίδρυση σχολείων, την έκδοση βιβλίων. Η είσοδος των γυναικών στο Πανεπιστήμιο για πρώτη φορά το 1890, με την πρώτη γυναίκα στη φιλοσοφική Αθηνών, επιφέρει σταδιακά αλλαγές και στη Μέση Εκπαίδευση των κοριτσιών, η οποία θα πρέπει να ανταποκρίνεται στην προετοιμασία τους για ανώτατες σπουδές. (Ζιώγου και Κελεσίδου στο Ζιώγου και Δεληγιάννη 1999).

Οι μεταβολές στην οικονομία του τόπου απαιτούν πλέον τη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας. Μέσα λοιπόν σ' αυτό το κλίμα της αλλαγής κινούνται και τα εκπαιδευτικά νομοσχέδια της κυβέρνησης των Φιλελευθέρων το 1913 όσον αφορά την εκπαίδευση των κοριτσιών. Ο Δ. Γληνός μέσα σε ένα από τα νομοσχέδια τονίζει ότι η Πολιτεία είναι αυτή που οφείλει να αναλάβει την εκπαίδευση των κοριτσιών όπως και των αγοριών.

Η Μέση Εκπαίδευση των κοριτσιών δεν θα πρέπει να διαφέρει από την αντίστοιχη των αγοριών καθώς οι μορφωτικές ανάγκες δεν διαφέρουν από φύλο σε φύλο και ότι θα πρέπει να σταματήσει η μονομερής επαγγελματική κατεύθυνση των κοριτσιών προς το επάγγελμα της δασκάλας με τον περιορισμό των διδασκαλείων και τη ίδρυση επαγγελματικών σχολών που θα ανοίξουν για τις γυναίκες νέους δρόμους μόρφωσης και επαγγελματικής δράσης. Το σπουδαιότερο είναι ότι η απόφοιτος θα μπορεί μετά από ειδικότερες σπουδές που δεν διαρκούν πάνω από ένα χρόνο να προετοιμάζεται για διάφορα επαγγέλματα αλλά και για τις επαγγελματικές σχολές. Η πρόθεση λοιπόν των συντακτών του Νομοσχεδίου να εξομοιώσουν τη Μέση Εκπαίδευση των κοριτσιών με εκείνη των αγοριών έρχεται σε αντίφαση και υπονομεύεται από τις τροποποιήσεις των μαθημάτων, που και πάλι τονίζουν τη φύση και τον ιδιαίτερο ρόλο της γυναίκας αλλά και στον αριθμό των σχολείων που θα ιδρυθούν καθώς εκείνα που απευθύνονται στα κορίτσια είναι πολύ λιγότερα από τα αντίστοιχα των αγοριών (Ζιώγου και Κελεσίδου στο Ζιώγου και Δεληγιάννη, 1999).

Η Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση του 1929 αποτελεί την πρώτη ολοκληρωμένη μεταρρύθμιση στη νεοελληνική εκπαίδευση. Το 1929 θα κατατεθούν στη Βουλή από τον τότε Υπουργό Παιδείας Γόντικα και με βασικό εισηγητή τον Γ. Παπανδρέου στις εισηγητικές εκθέσεις νομοσχεδίων. Σε μια από αυτές που σχετίζεται με την μόρφωση των κοριτσιών γίνεται αναφορά στην ανυπαρξία σχολείων θηλέων που να είναι οργανωμένα και να λειτουργούν σύμφωνα με τις ανάγκες των κοριτσιών και στο υψηλό επίπεδο του γυναικείου αναλφαβητισμού 70%. Έτσι με το νόμο 4373 του 1929 προβλέπεται η ίδρυση 4τάξιων Ανώτερων Παρθεναγωγείων που σκοπός τους είναι να προσφέρουν στα κορίτσια που έχουν την οικονομική δυνατότητα να παρατείνουν το χρόνο φοίτησής τους στο σχολείο και δεν επιθυμούν να επιδοθούν σε πανεπιστημιακές σπουδές ανώτερη μόρφωση από εκείνη του Δημοτικού που θα είναι όμως πάντα σύμφωνη με τον προορισμό της Ελληνίδας μητέρας. Επίσης προβλέπετε η ίδρυση δτάξιων Γυμνασίων που σκοπός τους είναι η καλύτερη προετοιμασία των κοριτσιών για ανώτερες σπουδές στο Πανεπιστήμιο ή σε ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Όμως και σε αυτήν τη μεταρρύθμιση οι εισηγητές τονίζουν ότι παράλληλα με οποιοδήποτε έργο της γυναίκας, πρωτεύουσα θέση κατέχει ο ρόλος της ως μητέρας και παιδαγωγού. Επίσης απαγορεύει ρητά τη συνεκπαίδευση με βάση τον ΑΝ 770 του

1936 απαγορεύεται η συμφοίτηση παρά μόνο σε περιοχές που δεν υπάρχει η οικονομική δυνατότητα να ιδρυθούν γυμνάσια θηλέων, κάτι που συνέβαινε πάρα πολύ συχνά αποτέλεσμα τα κορίτσια να παραμένουν εκτός.

Αγγίζοντας τα νεότερα χρόνια και τη χρονική περίοδο 1959 και 1964 εκτός από το ότι η Πολιτεία συνεχίζει να απαγορεύει αυστηρά τη συμφοίτηση. Το περιεχόμενο των βιβλίων του εκπαιδευτικού συστήματος, κατακλύζεται από αναφορές στους άνδρες, κάτι που δεν συμβαίνει με το γυναικείο φύλο. 1974 στο πρόγραμμα του Γυμνασίου και Λυκείου παρατηρούνται κάποιες διαφορές. Τα γυναικεία μαθήματα παραμένουν αποκλειστικά γυναικεία υπόθεση και όσα αναφέρονται σε τεχνικές επιστήμες διδάσκονται κατά κόρον στα αγόρια. Καθιερώνεται λοιπόν ότι τα κορίτσια θα πρέπει να έχουν διαφορετικά ενδιαφέροντα αλλά και προσδοκίες από τα αγόρια. Με το νόμο 309 του 1976 ακολουθούν, μόλις το 1979, έξι Υπουργικές αποφάσεις με τις οποίες μετατρέπονται σε μεικτά τα αμιγή Γυμνάσια και Λύκεια της χώρας και έτσι καθιερώνεται η συνεκπαίδευση. Φτάνοντας στην εκπαιδευτική πολιτική του 1980 γίνεται προσπάθεια να μειωθούν οι ανισότητες στην εκπαίδευση των δυο φύλων με μέτρα όπως η κοινή διδασκαλία του μαθημάτων που έως τώρα διδάσκονταν ξεχωριστά. Από όλα τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι ο παράγοντας του φύλου αγνοείται στη διαμόρφωση της φιλοσοφίας και της θεωρίας για τη βάση των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων. Έτσι οι γυναίκες προσαρμόζονται σε μια εκπαιδευτική πραγματικότητα που έχει οργανωθεί με βάση τις ανάγκες αλλά και τις αξίες των ανδρών. Σε περιπτώσεις που οι απόψεις των γυναικών λήφθηκαν υπόψη, οι αξίες είχαν πάντα σχέση με τον παραδοσιακό τους ρόλο, καθώς περιορίστηκαν στα σχολεία θηλέων χωρίς να έχουν τα αντίστοιχα προνόμια με τα αγόρια. Είναι λοιπόν προφανές ότι υπάρχουν και υπήρξαν πτυχές της εκπαιδευτικής διαδικασίας που κατευθύνουν τα κορίτσια σε σπουδές παραδοσιακές και επαγγέλματα τυπικά ως προς το φύλο τους. Ακόμα και το υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα συνεχίζει να υποθάλλει τον παραδοσιακό διαχωρισμό των ρόλων και ενισχύει τους παράγοντες που γίνονται εμπόδιο στην εξίσωση της παιδείας αγοριών και κοριτσιών (Ζιώγου και Κελεσιδου στο Ζιώγου και Δεληγιάννη, 1999).

Κλείνοντας, παρουσιάσαμε την γυναικεία εκπαίδευση στην Ελλάδα, από το 1830 έως τις μέρες μας. Μπορούμε να σημειώσουμε μερικά σημαντικά στοιχεία:

- Το νομοθετικό πλαίσιο που αφορά εκπαίδευση κοριτσιών είναι αντίστοιχο προς την νοοτροπία της κοινωνίας της εποχής. Η εκπαίδευση είναι περιορισμένη, ελεγχόμενη και χαμηλή.
- Η ίδρυση των σχολείων των κορασιών οφείλεται στο ενδιαφέρον αλλά και το συμφέρον προσώπων ή οικογενειών με εξέχουσα κοινωνική θέση που έχουν επηρεαστεί από τις νέες

προοδευτικές ευρωπαϊκές ιδέες που κυρίως κυκλοφορούν στα αστικά κέντρα και τα αστικά περιβάλλοντα.

- Η ίδρυση τέτοιων σχολείων γίνεται μόνο στις σημαντικές πόλεις και κωμοπόλεις της εποχής και την πολλή αργή εξάπλωση τους στην ύπαιθρο, αντίθετα δηλαδή με ότι συνέβη με τα σχολεία αρρένων.
- Η κρατική μέριμνα για την προπαρασκευή των διδασκαλισσών προσδιορίζεται από την αντίληψη ότι αυτές προορίζονται να διδάξουν τα «κοράσια του λαού» και κατά συνέπεια η μόρφωση τους δε χρειάζεται, για πολλούς λόγους, να είναι υψηλή.
- Συμπέρασμα: φαίνεται ότι όλα λειτουργούν έτσι ώστε γενικά η γυναίκα να παραμένει και μέσω της χαμηλής και ορισμένης κατεύθυνσης της εκπαίδευσης της, υπό αυξημένο κοινωνικό έλεγχο και περιορισμό.

Κλείνοντας το κεφάλαιο το οποίο αφορά την εκπαίδευση των γυναικών, συμπερασματικά, θα μπορούσε να λεχθεί ότι οι μέθοδοι διδασκαλίας εφαρμόζονται επηρεασμένοι από στερεότυπα και προκαταλήψεις εις βάρος των φύλων, που οδηγούσε σε μεθοδευμένη και συγκεκριμένη ανάληψη ρόλων και αρμοδιοτήτων από τις γυναίκες. Στο επόμενο κεφάλαιο (5), αναφερόμαστε συνδεδετικά με τα προηγούμενα στα στερεότυπα που διαμορφώνονται μέσα από τους κοινωνικούς θεσμούς και επηρεάζουν τις επιλογές των δύο φύλων όσο και τις διαφορετικές συμπεριφορές απέναντι σε αυτά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : Στερεότυπα και επαγγελματικός προσανατολισμός.

5.1 Τα στερεότυπα.

Μέσα στην οικογένεια, την εκπαίδευση και την κοινωνία γενικότερα, όπου λειτουργούν και ως πρότυπα για τους ανθρώπους, μεταδίδονται εκτός από αξίες και ήθη, τρόποι και μορφές συμπεριφοράς. Συνήθως οι συμπεριφορές αυτές διαφέρουν ανάλογα με το φύλο , με αποτέλεσμα να μην θεωρούνται και από τα δύο (φύλα) αποδεκτές. Έτσι άνδρες και γυναίκες ξεχωριστά, υιοθετούν, επηρεασμένοι από στερεοτυπικές πράξεις και αντιλήψεις, συμπεριφορές που διαφέρουν και οδηγούν αναμφίβολα σε διαφορετικές επιλογές, επαγγελματικές και όχι μόνο.

«Τα στερεότυπα είναι η αντίληψη που δημιουργεί ένα άτομο ή μια ομάδα ατόμων για οποιοδήποτε γεγονός ή ομάδες ατόμων και σχηματίζεται σε συνάρτηση με τις στάσεις και προκαταλήψεις τους, συναισθηματικά φορτισμένες και όχι σαν αποτέλεσμα αντικειμενικής παρατήρησης» (Μακρίδου και Τεττέρη στο Ζιώγου- Καραστεργίου, 2006 σελ. 57).

Με το στερεότυπο που σχηματίζει κανείς, αποφεύγει τη σκέψη και υιοθετεί την αντίληψη χωρίς να την επεξεργαστεί ή να την κρίνει ως προς το αν είναι σωστή ή λανθασμένη. Η εμμονή λοιπόν σε ένα στερεότυπο μπορεί να υπάρξει πολύ έντονη. Τα στερεότυπα με βάση το φύλο, οι πεποιθήσεις για μια κοινωνικά αποδεκτή και επιθυμητή συμπεριφορά με τη μορφή κοινωνικού ελέγχου, ασκούν πιέσεις πάνω στα άτομα από πολύ μικρή ηλικία (νηπιακή) και προστάζουν έναν καθορισμένο τρόπο συμπεριφοράς αλλά και ρόλο αντίστοιχο με αυτόν που η κοινωνία περιμένει από αυτούς. Οι αντιλήψεις για τις ιδιότητες και τους ρόλους των δύο φύλων, όπως αυτές εκδηλώνονται κυρίως μέσα από την οικογένεια, το σχολείο, την κοινωνία, τους συνομήλικους και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, επηρεάζουν τα παιδιά και διαμορφώνουν αντίστοιχα τους ρόλους και τη συμπεριφορά τους ως αγοριών ή κοριτσιών, αλλά και ως ανδρών ή γυναικών. Ο κοινωνικός έλεγχος λειτουργεί ως ένας εσωτερικός καταναγκασμός έτσι όσοι το υφίστανται πιστεύουν ότι τον αποδέχονται αυθόρμητα και ότι αναμφίβολα είναι αυτό που τους ταιριάζει αλλά και πρέπει να ακολουθήσουν. Οι προσδοκίες για το κάθε φύλο είναι διαφορετικές με βάση τις κοινωνικές προσταγές ακόμα και σήμερα όπου επαινούνται και ενθαρρύνονται διαφορετικοί τύποι συμπεριφοράς για αγόρια και κορίτσια, άρα είναι επόμενο να εξελίσσονται διαφορετικά. Έτσι λοιπόν είναι και «φυσικό» τα κορίτσια να είναι πάντα τα τακτικά, τα καθαρά, τα ευγενικά, το φρόνιμα και τα γλυκά και τα αγόρια τα άταχτα, τα ανταγωνιστικά, τα επιθετικά, αφού αυτές είναι οι συμπεριφορές που επαινούνται ή απορρίπτονται από το κοινωνικό περιβάλλον για το κάθε φύλο αντίστοιχα, άρα

και αυτές οι οποίες υιοθετούνται από το κάθε φύλο. Η αντίστοιχη για τα δύο φύλα συμπεριφορά μαθαίνεται από πολύ μικρή ηλικία με τη θετική ή αρνητική ενίσχυση συμπεριφοράς που θεωρείται ότι αρμόζει σε κάθε φύλο, με τη μίμηση των προτύπων δηλαδή μίμηση ενεργειών ή αντιδράσεων των ατόμων που βρίσκονται στο περιβάλλον του παιδιού το οποίο παιδί αγαπά και υπολογίζει (γονείς, συγγενείς, φίλοι, δάσκαλοι) και με τα παιχνίδια είτε αναφέρονται σε αντικείμενα είτε σε δραστηριότητες. Σχεδόν πάντα τα παιχνίδια που ασχολούνται τα αγόρια και αυτά που ασχολούνται τα κορίτσια διαφέρουν (Μακρίδου και Τεττέρη στο Καραστεργίου, 2006).

Είναι γνωστό ότι τα κορίτσια ασχολούνται κατεξοχήν με κούκλες και τα είδη οικιακής χρήσης έτσι από πολύ νωρίς προδιαγράφεται ο ρόλος τους, ενώ τα αγόρια ασχολούνται με μπάλες, στρατιωτάκια, αυτοκίνητα κ.α. Ο τρόπος με τον οποίο παίζουν τα παιδιά, το είδος δηλαδή του παιχνιδιού που επιλέγουν και η αντίληψη που έχουν για το ρόλο του φύλου τους είναι στοιχεία τα οποία αναπτύσσονται μέσα από τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης. Πρώτος φορέας κοινωνικοποίησης για το παιδί είναι η οικογένεια και μεγαλώνοντας δέχεται την επίδραση μιας άλλης ισχυρής κοινωνικής ομάδας, αυτής του σχολείου και των συνομηλίκων. Τα παιδιά μαθαίνουν το ρόλο τους, χωρίς συστηματική διδασκαλία. Αυτό γίνεται είτε με τη μίμηση προτύπων, με την ταύτιση, είτε με θετική ή αρνητική ενίσχυση της συμπεριφοράς του παιδιού. Η διαφορετική λοιπόν μεταχείριση των δυο φύλων από την οικογένεια όπου ξεκίνησε συνεχίζεται και στο σχολείο. Οι εκπαιδευτικοί στις διάφορες βαθμίδες τείνουν να διαφοροποιούν τη συμπεριφορά τους στους μαθητές ανάλογα με το φύλο τους (Huston, 1983, Fagot, 1985, Oettingen, 1985 στο Δεληγιάννη και Ζιώγου, 1997).

Οι μαθητές συνήθως κάθονται σε χωριστές σειρές αφού τα κορίτσια είναι πιο ήσυχα, πιο επιμελή, πιο υπάκουα όπως τονίζουν οι δάσκαλοι, ενώ τα αγόρια πιο ατίθασα και ανέμελα. Έτσι με αυτόν τον «διαχωρισμό» επαληθεύονται οι προσδοκίες γονέων και καθηγητών καθώς και η επιδοκιμασία που συναντούν κάνει τη συμπεριφορά τους ακόμη πιο θετική στα παραπάνω. Έτσι διακρίνεται η εικόνα που έχουν οι γονείς για τα παιδιά τους και το επαγγελματικό τους μέλλον που φαίνεται να μην έχει και τόση σημασία αφού ο κύριος ρόλος του κοριτσιού γι' αυτούς είναι αυτός της συζύγου και της μητέρας. Έτσι υπάρχει και η εξέλιξη ορισμένων επαγγελμάτων σε «καθαρά γυναικεία» κάτι που καλλιεργεί ανισότητες στην κατανομή του εισοδήματος και της εξουσίας. Με τον άμεσο ή έμμεσο επαγγελματικό προσανατολισμό που γίνεται από την οικογένεια και το περιβάλλον, επηρεασμένο από τα στερεότυπα που κυριαρχούν και προβάλλονται συνδυάζει τα γυναικεία χαρακτηριστικά με το γυναικείο ρόλο, έτσι βλέπουμε τα κορίτσια να στρέφονται σε επαγγέλματα παροχής κοινωνικών υπηρεσιών και εκπαίδευσης, επαγγέλματα με λιγότερο κύρος και χρήματα και όχι

σε υψηλόβαθμες θέσεις όπως οι θέσεις διοίκησης. Η νέα επιλέγοντας το επάγγελμά της προσπαθεί να το συνδυάσει με την ύπαρξη οικογένειας. Στη σταδιοδρομία της δυσκολεύεται να παρακολουθήσει μετεκπαίδευση μακριά από την οικογενειακή εστία, δυσκολεύεται να διακριθεί σε επιστημονικούς χώρους και διοικητικούς, γιατί πάντα μέσα της λειτουργούν οι ρόλοι της εργαζόμενης από τη μια και της μητέρας-συζύγου από την άλλη, τη βάζουν σε δίλημμα καθώς είναι δύσκολο να ανταποκριθεί σε όλα το ίδιο καλά. Οι διαφορές στις επαγγελματικές επιλογές των δύο φύλων δεν θα σήμαιναν πρακτικά κάτι αν δεν είχαν αντίκτυπο στην απασχόληση των γυναικών. Οι γυναίκες τείνουν να επιλέγουν επαγγέλματα που ανήκουν σε κορεσμένους τομείς με αποτέλεσμα να πλήττονται περισσότερο από ανεργία. Η κοινωνία παρά τον εκσυγχρονισμό της και την αλλαγή του τρόπου αντιμετώπισης των δυο φύλων σε ένα βαθμό, σε σχέση με το παρελθόν, εξακολουθεί να κάνει σαφή διάκριση μεταξύ γυναικείων και ανδρικών ρόλων, διάκριση η οποία αναπόφευκτα επηρεάζει και τις στάσεις των δυο φύλων απέναντι στον τομέα των σπουδών, των επαγγελμάτων και του προσανατολισμού τους. Σύμφωνα λοιπόν με το κυρίαρχο κοινωνικό πρότυπο η γυναίκα εστιάζει περισσότερο στην οικογενειακή παρά στην επαγγελματική ζωή. Η κοινωνία τη θέλει περισσότερο μια καλή σύζυγο και στοργική μητέρα παρά μια καλή επαγγελματία. Τη θέλει αδύναμη, καθόλου φιλόδοξη, ήρεμη, ευαίσθητη, χαριτωμένη. Έχει διαπιστωθεί ότι τα κορίτσια σε σύγκριση με τα αγόρια ωθούνται στην επιλογή των σπουδών τους περισσότερο από κίνητρα που σχετίζονται με την κοινωνική προσφορά και την προσωπική καλλιέργεια, ενώ τα αγόρια αντίθετα κινούνται περισσότερο από ωφελμιστικά κίνητρα (απόκτηση χρημάτων, εξουσία) αφού κάτι τέτοιο είναι συνυφασμένο με το ρόλο που κατέχει μέσα στην οικογένεια (προστάτης) (Δεληγιάννη και Ζιώγου,1997).

Για τους παραπάνω λοιπόν λόγους το ιδανικό για επαγγελματική επιτυχία και απόκτηση χρημάτων και εξουσίας δεν φαίνεται να έχει για τη γυναίκα την ίδια βαρύτητα σε σύγκριση με εκείνη που έχει για τον άνδρα. Γι'αυτό και η επιλογή επαγγέλματος από τις γυναίκες στρέφεται προς ορισμένες ασχολίες που εναρμονίζονται πιο πολύ προς την κοινωνική αντίληψη για τη φύση και την αποστολή της γυναίκας, όπως είναι πχ η εκπαίδευση ή η παροχή κοινωνικών υπηρεσιών.

5.2 Ο ρόλος της οικογένειας στην επιλογή επαγγέλματος και στις διαφυλικές σχέσεις.

Κάθε παιδί γεννιέται μέσα σε μια οικογένεια όπου εκεί εξελίσσεται και διαμορφώνεται ως άνθρωπος και ως προσωπικότητα. Η επίδραση της οικογένειας σ'αυτό είναι καθοριστική διότι εκεί γεννιούνται και αναπτύσσονται συναισθήματα μεταξύ των μελών. Το οικογενειακό περιβάλλον ασκεί καθοριστική επίδραση στα άτομα αλλά είναι και ένας από τους βασικούς

παράγοντες διαμόρφωσης προσωπικότητας, επιλογών αλλά και των διαφυλικών σχέσεων (Βασιλικοπούλου, 1998).

Το οικογενειακό περιβάλλον επιτελεί πολλές και βασικές λειτουργίες. Μια από αυτές τις λειτουργίες είναι η μύηση του παιδιού σε διάφορα πρότυπα συμπεριφοράς. Η οικογένεια είναι μια ομάδα που αποτελείται από πρόσωπα διαφορετικού φύλου τα οποία επιτελούν διαφορετικές λειτουργίες. Οι λειτουργίες αυτών των προσώπων και κυρίως του πατέρα και της μητέρας δίνουν στο παιδί μια πρώτη γέυση του πατέρα-άνδρα και της μητέρας-γυναίκας. Από αυτές τις λειτουργίες απορρέουν οι ρόλοι που αποδίδονται για τον πατέρα και για τη μητέρα και έτσι το παιδί διαμορφώνει μια άποψη για τους ρόλους των δυο φύλων. Έτσι οι γονείς μέσα από τους ρόλους τους ως άνδρας και γυναίκας, προσφέρουν αντίστοιχα μοντέλα συμπεριφοράς ανάλογα με το φύλο. Από την πλευρά των γυναικών, η ταύτιση με τη μητέρα τους, το γεγονός ότι ανήκουν στο γυναικείο φύλο αλλά και οι υποχρεώσεις που θα πρέπει να εκπληρώσουν, ως απόρροια του ρόλου τους, έχουν ως αποτέλεσμα την απόκλιση τους από άλλες διαστάσεις κοινωνικής ύπαρξης όπως είναι οι σπουδές, η δημιουργία αυτόνομων προσωπικοτήτων και η οικονομική χειραφέτηση (Ιγγλέση, 1994).

Και οι γονείς έχουν και αυτοί μεγαλώσει σε ένα περιβάλλον το οποίο έδωσε μια προκαθορισμένη φυσιολογία στη συμπεριφορά τους επηρεασμένη από τα κοινωνικά στερεότυπα και τις αντιλήψεις για τους ρόλους των δυο φύλων. Έτσι αναπόφευκτα λειτουργώντας οι ίδιοι ως πρότυπα για τα παιδιά τους διαιωνίζουν ακούσια αυτές τις στερεότυπες αντιλήψεις. Το κοινωνικό-μορφωτικό επίπεδο από το οποίο κατάγονται οι γονείς παίζει επίσης σημαντικό ρόλο. Οι αναμνήσεις και οι εμπειρίες από την παιδική ηλικία των γονέων έχουν σχέση με την αντιμετώπιση που είχαν από τους δικούς τους γονείς. Έτσι οι ενήλικες μεταφέρουν μέσα τους δικούς τους γονείς και όλα όσα έμαθαν από αυτούς, μεταβιβάζοντας τα και στα δικά τους παιδιά. Σημασία έχουν και οι θρησκευτικές πεποιθήσεις. Στο πλαίσιο αυτό συναντάμε τις αξίες όσον αφορά τον άνδρα, την γυναίκα και την ισοτιμία των δύο φύλων που δεν είναι τόσο διακριτή ως προς τη γυναίκα και το ρόλο της.

Η σχέση των γονέων αλλά και ο τρόπος που φέρεται ή αντιμετωπίζει ο ένας τον άλλον είναι παράγοντες που θα επηρεάσουν τα παιδιά στην μετέπειτα ενήλικη ζωή τους. Μια θετική σχέση μεταξύ των γονέων θα επιδράσει θετικά στη διαμόρφωση θετικών στάσεων των παιδιών τόσο για το ένα όσο και το άλλο φύλο. Αυτό συμβαίνει διότι δίνει στο παιδί μια πρώτη πληροφορία που αφορά τη γυναίκα και τον άνδρα καθώς και το ρόλο τους, έτσι είναι σημαντικό να είναι θετική. Διευκολύνει την ταύτιση των παιδιών με το γονέα που ανήκει στο ίδιο φύλο μ' αυτά. Μαθαίνουν πως συμπεριφέρονται τα δυο φύλα το ένα απέναντι στο άλλο, πως επικοινωνούν και πως αποδέχονται το ένα το άλλο

Οι στάσεις των γονέων όσον αφορά τα παιδιά τους σε σχέση με το φύλο παίζουν επίσης σημαντικό ρόλο. Πολλές φορές η στάση και η συμπεριφορά των γονέων διαφέρει ως προς το φύλο που αντιπροσωπεύουν τα παιδιά. Συνήθως η συμπεριφορά των γονέων είναι διαφορετική ως προς τα αγόρια τονίζοντας τους την «ανδρική τους φύση» και ιδιαίτερα ο πατέρας δίνοντας έμφαση στη σεξουαλικότητα κάτι που δεν συμβαίνει με τα κορίτσια. Οι διαφοροποιημένες λοιπόν στάσεις των γονέων ως προς το αγόρι και το κορίτσι διαμορφώνει και τους ρόλους που αργότερα υιοθετούν τα άτομα και τις συμπεριφορές που ενστερνίζονται.

Από την πλευρά των γονιών, ο ρόλος τους είναι καθοριστικός, στις επιλογές παιδιών τους. Ο ρόλος αυτός είτε είναι θετικός, είτε αρνητικός. Ουσιαστικά λοιπόν η παρέμβαση των γονιών συντηρεί την συναισθηματική σχέση και διαιώνίζει τις ασυνείδητες εξαρτήσεις.

« Οι γονείς ανάλογα με τις επιδράσεις τις οποίες δέχθηκαν έχουν διαμορφώσει μια συγκεκριμένη θεωρία για την ανατροφή των παιδιών τους. Αυτή η θεωρία περιλαμβάνει στερεότυπα και μοντέλα συμπεριφοράς, ανάλογα με το φύλο, τα οποία προσδοκούν να υιοθετήσουν τα παιδιά τους. Έτσι η συμπεριφορά τους ανάλογα με το φύλο είναι αποτέλεσμα αυτής της θεωρίας. Τα παιδιά, για τα οποία σε μεγάλο βαθμό μετράει πάρα πολύ η αποδοχή τους από τους γονείς, με τη σειρά τους προσπαθούν να ανταποκριθούν σ' αυτές τις προσαρμογές και τις προσδοκίες των γονιών τους, οι οποίες σε μεγάλο βαθμό σχετίζονται και με το φύλο τους» (Βασιλικοπούλου, 1998 σελ. 528).

Μέσα στην οικογένεια υπάρχει αυστηρός και απόλυτος διαχωρισμός του φύλου και άνισος καταμερισμός της εργασίας ανάμεσα στα δυο φύλα. Αυτό έγκειται είτε στον καταμερισμό της εργασίας ανάμεσα στους γονείς είτε σε ότι τα παιδιά καλούνται να διεκπεραιώσουν κάτι μέσα στην οικογένεια, κάτι που συνήθως είναι διαφορετικό ανάλογα με το φύλο τους. Συνήθως από ένα κορίτσι καλείται να βοηθήσει τη μητέρα στο μαγείρεμα,, σιδέρωμα, πλύσιμο των πιάτων, ενώ το αγόρι τον πατέρα σε πιο «βαριές» δουλειές όπως επισκευή του αυτοκινήτου, ηλεκτρικές/οικοδομικές εργασίες και γενικά ότι έγκειται σε «ανδρικές δουλειές». Ο πατέρας παρουσιάζεται ως αυτός που λείπει πολλές ώρες από το σπίτι και το στηρίζει οικονομικά. Αυτό τον απαλλάσσει αυτόματα από ότι σχετίζεται με τις δουλειές του σπιτιού. Αντίθετα η μητέρα είναι αυτή που ασχολείται με την ανατροφή και τη φροντίδα των παιδιών αλλά και τις δουλειές του σπιτιού. Αυτά λοιπόν τα πρότυπα που έχουν περάσει από γενιά σε γενιά και διαιώνίζονται μέσα από τα σχολικά βιβλία, τις κοινωνικές απόψεις και αντιλήψεις, το εκπαιδευτικό μας σύστημα (εκπαιδευτικοί) και μέσα από τους θεσμούς (οικογένεια, θρησκεία) είναι και αυτά που διαμορφώνουν απόψεις και καθορίζουν τις αποφάσεις των ανθρώπων όπως τις επαγγελματικές. Οι γυναίκες λοιπόν λειτουργούν με το σκεπτικό της μητέρας, της τροφού, της νοικοκυράς και έτσι επιλέγουν ή ωθούνται να

επιλέξουν και αντίστοιχα επαγγέλματα όπως δασκάλα, νηπιαγωγός, βρεφονηπιοκόμος κ.α. Αντίθετα οι άνδρες έχοντας κατά νου το ρόλο του στυλοβάτη του σπιτιού, του ισχυρού της οικογένειας και του αρχηγού κατά κάποιον τρόπο επιλέγει επαγγέλματα που προσφέρουν γόητρο, εξουσία, χρήματα. Έτσι δημιουργείται ο διαχωρισμός σε ανδρικά και σε γυναικεία επαγγέλματα. Μια γυναίκα πολύ πιο εύκολα εργάζεται ως οικιακή βοηθός, μαγείρισσα, καθαρίστρια, ένας άνδρας σχεδόν ποτέ, αλλά και αν συμβεί είναι μεμπτό, κατακριτέο έως και γελοίο. Επίσης δύσκολα θα δούμε μια γυναίκα ως πολιτικό μηχανικό, οικοδόμο, οδηγό βαρέων οχημάτων καθώς αυτά θεωρούνται κατ' εξοχήν ανδρικά επαγγέλματα. Τα κορίτσια και τα αγόρια προχωρούν σε διαφορετικές επιλογές για το μελών τους. Η οικογένεια θεωρείται ως βασική πηγή ενός συνεχιζόμενου συντηρητισμού καθώς συνεχίζει να διαπαιδαγωγεί τα αγόρια και τα κορίτσια με διαφορετικό τρόπο και συνεχίζει να τρέφει διαφορετικές προσδοκίες γι' αυτά. Η ταυτότητα λοιπόν, ο τρόπος ζωής και οι πράξεις των ανθρώπων επηρεάζονται και προσδιορίζονται από κοινωνικούς παράγοντες (Δεληγιάννη και Ζιώγου, 1999).

5.3 Ο ρόλος της εκπαίδευσης στην καλλιέργεια στερεοτύπων σχετικά με τον επαγγελματικό προσανατολισμό των δύο φύλων.

Στη συμβολή και στη σημαντικότητα του σχολείου όσον αφορά την καλλιέργεια των στερεοτύπων μέσα από τα πρότυπα της εκπαίδευσης, αναφερθήκαμε διεξοδικά κάνοντας μια αναδρομή στο θέμα και σε προηγούμενο κεφάλαιο της εργασίας μας.

Πριν φτάσουν στο σχολείο, τα παιδιά έχουν ήδη λάβει μέσα από την οικογένεια κάποιες βασικές αρχές για το ρόλο του φύλου τους. Η διαδικασία όμως αυτή συνεχίζεται και κατά τη διάρκεια της σχολικής φοίτησης.

Το πρόγραμμα των μαθημάτων, ο επαγγελματικός προσανατολισμός οι απαιτήσεις των δασκάλων που σε πολλά σημεία είναι διαφορετικές για τα αγόρια και διαφορετικές για τα κορίτσια, αποτελούν ενδείξεις ότι το σχολείο υποθάλλει αλλά και διαιώνίζει το στερεότυπο για το ρόλο των δύο φύλων. Η διαίωσιση των στερεοτύπων διακρίνεται σε όλο το φάσμα της εκπαίδευσης (Α' βαθμια, Β' βαθμια και Γ' βαθμια). Το σχολείο είναι ένας φορέας κοινωνικοποίησης όπου ασκεί μια καθοριστική επίδραση στην ανάπτυξη του στερεοτύπου για το ρόλο των δύο φύλων. Μεταδίδει στους μαθητές πληροφορίες για τις κοινωνικές αντιλήψεις και απόψεις μέσα από τους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι μεταφέρουν τις δικές τους εμπειρίες και λειτουργούν με βάση τα παραδοσιακά πρότυπα, βιώματα και στερεοτυπικές η μη αντιλήψεις ανάλογα με το φύλο που αντιπροσωπεύουν.

Γεγονός είναι ότι δεν ενθαρρύνει (το σχολείο) τους ξεχωριστούς αυτούς ρόλους μόνο μέσα στα όρια της αγωγής, αλλά καθορίζει και τρόπους συμπεριφοράς και ευκαιρίες που είναι

κατάλληλες για αγόρια και για κορίτσια ξεχωριστά. Πόσες είναι οι φορές που ο δάσκαλος ζητά από αγοράκια μόνο να μεταφέρουν τις βαριές κούτες του γραφείου και από τα κοριτσάκια να τον βοηθήσουν στις φωτοτυπίες? Το σχολείο λοιπόν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένας φορέας διαφοροποιημένης κοινωνικοποίησης (Δεληγιάννη και Ζιώγου 1999).

Οι δάσκαλοι αντιπροσωπεύουν την αρχή στην τάξη και κατέχουν για τους μαθητές θέση ισχύος αλλά και μέσα από την καθημερινή τους επαφή με τα παιδιά έχουν τη δυνατότητα είτε να ενθαρρύνουν παραδοσιακούς ρόλους είτε να παρουσιάσουν στα παιδιά νέους, ανεξάρτητους από τους κοινωνικούς ορισμούς. Ο δάσκαλος θεωρείται ο παντογνώστης, αλάνθαστος εκπαιδευτικός που είναι εκεί για να μεταδώσει αυτά που ξέρει, ώστε να τα μάθουν και οι υπόλοιποι. Έτσι είναι πολύ εύκολο τα παιδιά να ενστερνιστούν το πρότυπο λειτουργίας αλλά και τις αντιλήψεις των δασκάλων τους. Από τη θέση αυτή λοιπόν είναι πολύ εύκολο οι δάσκαλοι να μπορούν να καταπιέζουν τα παιδιά που είναι θεσμικά αδύναμα και να καθορίζουν θέσεις και τρόπους συμπεριφοράς. Ο εκπαιδευτικός αντιπροσωπεύει μια ισχυρή αρχή και έτσι βρίσκεται στη θέση να επιβάλει τις αντιλήψεις του για την αρμόζουσα συμπεριφορά αγοριών και κοριτσιών. Τα παιδιά έρχονται καθημερινά σε επαφή με τον εκπαιδευτικό συνομιλούν και έτσι εξοικειώνονται με τις διαφορετικές προσδοκίες που έχουν οι ενήλικες σχετικά με τη συμπεριφορά που πρέπει να έχουν τα αγόρια και τα κορίτσια. Έτσι λοιπόν επιτυγχάνεται αυτή η μετάδοση επειδή λόγω της ισχύς τους έχουν την ελευθερία να αξιολογούν τη συμπεριφορά και την επίδοση των παιδιών. Ένας τρόπος με το οποίο εκφράζεται αυτή η ισχύς είναι το σύστημα των επαίνων και των επιπλήξεων το οποίο δείχνει στους μαθητές και τις μαθήτριες ποια είναι η αποδεκτή συμπεριφορά, η αρμόζουσα και ποια όχι. Η μεγαλύτερη συχνότητα επιπλήξεων προς τα αγόρια, από τους εκπαιδευτικούς, προφανώς οφείλεται στις προκαταλήψεις των εκπαιδευτικών για τη συμπεριφορά των δυο φύλων. Πχ, ότι τα αγόρια δείχνουν πιο ατίθασα και γενικότερα μια πιο άσχημη συμπεριφορά σε σχέση με τα κορίτσια. Αυτό οφείλεται στις προκαταλήψεις των εκπαιδευτικών. Αποτέλεσμα όλων αυτών είναι και τα ίδια τα παιδιά να διαφορετικό τρόπο στους συνομήλικους τους ανάλογα με το φύλο τους αλλά και τα ίδια να υιοθετούν έναν συγκεκριμένο τρόπο συμπεριφοράς που θεωρούν ότι είναι αυτός και μόνο που αρμόζει στο φύλο που αντιπροσωπεύουν.

Στο σχολείο οι μαθητές εκτός από τις καθιερωμένες στο πλαίσιο του μαθήματος γνώσεις που τους μεταδίδονται, στην εκπαιδευτική διαδικασία συμπεριλαμβάνεται όπως αναφέρθηκε, η στάση και η συμπεριφορά του δασκάλου, η επίδραση της ομάδας των συνομηλίκων που μεταβιβάζουν ποικίλα μηνύματα και πρότυπα στα παιδιά όπου αναφέρονται και στους ρόλους των δύο φύλων. Το σχολείο παρουσιάζει τους άνδρες και τις γυναίκες μέσα από άκαμπτους ρόλους οι οποίοι είναι συνήθως βασισμένοι στα παραδοσιακά πρότυπα που

πηγάζουν από την οικογένεια αλλά και την κοινωνία γενικότερα. Τα πρότυπα λοιπόν αυτά καθορίζουν τις απαιτήσεις αλλά και τις προσδοκίες που έχει το παιδί για τον εαυτό του ανάλογα πάντα με το φύλο του. Τα όρια όσον αφορά τη διαφορετική συμπεριφορά που πρέπει να έχουν τα αγόρια και τα κορίτσια αρχίζουν να δημιουργούνται από πολύ νωρίς στη ζωή του, ξεκινώντας από την οικογένεια και ενισχύονται με το πέρασμα των χρόνων μέσα από το σχολείο.

Καθώς λοιπόν τα παιδιά μεγαλώνουν, η διαφορετική αντιμετώπιση που υφίστανται σε σχέση πάντα με το φύλο τους, προχωρώντας στις βαθμίδες της εκπαίδευσης, η «κατάλληλη» συμπεριφορά αυξάνεται και γίνεται πιο περιοριστική και στερεότυπη. Ο W.R. Looft σε μια έρευνα που διεξήγαγε το 1971 σε ένα δείγμα παιδιών 6-8 ετών ρωτώντας τα τι θέλουν να γίνουν όταν μεγαλώσουν, ώστε να παρατηρήσει τυχόν διαφορές στις προτιμήσεις των αγοριών έναντι των κοριτσιών, βρήκε μια έντονη αντίθεση ανάμεσα στις απαντήσεις τους. Από τις απαντήσεις των κοριτσιών το 75% ήταν μοιρασμένο ανάμεσα στο επάγγελμα της δασκάλας και της νοσοκόμας ενώ οι επιλογές των αγοριών ήταν ανάμεσα στο επάγγελμα του πυροσβέστη και του ποδοσφαιριστή αλλά και άλλων «ανδρικών» επαγγελμάτων (Δεληγιάννη και Ζιώγου 1999).

Η Deem (στο Δεληγιάννη και Ζιώγου –Καραστεργίου, 1999) εκφράζει την άποψη ότι η εκπαίδευση των κοριτσιών στη σημερινή εποχή στηρίζεται ακόμα στο σεξισμό και στα στερεότυπα κάτι που θίγει εξίσου και τα δύο φύλα και περνά λανθασμένα μηνύματα για τους ρόλους και τις λειτουργίες τους. Η σεξιστική αντιμετώπιση και τα στερεότυπα επηρεάζουν με πολλούς τρόπους το παιδί. Οι επιπτώσεις γίνονται φανερές εκτός από τον τομέα της κοινωνικοποίησης και της κοινωνικής συμπεριφοράς και στον τομέα της σχολικής επίδοσης, του επαγγελματικού προσανατολισμού, της επαγγελματικής επιλογής και γενικότερα μέχρι τον τρόπο που θα ρυθμίζει τη ζωή του ως ενήλικας. Τα κορίτσια στην εφηβική ηλικία προχωρούν σε εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές, που θα τις οδηγήσουν σε επαγγέλματα που επιλέγονται κατά κόρον από γυναίκες. Ταυτόχρονα ενσωματώνουν τις επιλογές αυτές σ'ένα πλαίσιο σχεδίων για το μέλλον τους το οποίο εμπεριέχει μια σειρά από παραδοσιακούς οικογενειακούς ρόλους. Οι θεσμοί λοιπόν που πλαισιώνουν την κοινωνία είναι φορείς ενίσχυσης στερεοτύπων αλλά και παραδοσιακών προτύπων συμπεριφοράς. Στα πλαίσια της κοινωνικοποιητικής του λειτουργίας το σχολείο μεταβιβάζει στους μαθητές πληροφορίες σχετικές με τους ρόλους του φύλου, τις μορφές συμπεριφοράς και τις προσδοκίες του περιβάλλοντος που συνδέονται με το ρόλο αυτό.

5.3.1 Τα σχολικά εγχειρίδια.

Τα σχολικά βιβλία και λειτουργούν ως ένα μέσο μετάβασης κοινωνικών κανόνων και προτύπων στη νεότερη γενιά. Αποτελούν για το μαθητή και τη μαθήτριά μια σημαντική πηγή πληροφοριών που έχουν σχέση με τη συμπεριφορά αλλά και το ρόλο των δύο φύλων. Αν και η φανερό λειτουργία των αναγνωστικών έγκειται στην ανάπτυξη της γραφής και της ανάγνωσης, έμμεσα άρα και πιο αποτελεσματικά μεταβιβάζουν αρχές και αξίες που το σχολικό εκπαιδευτικό σύστημα επιδιώκει να μεταδώσει. Οι εικόνες που περιέχονται στα σχολικά βιβλία αναπαριστούν με ελκυστικό τρόπο τα μηνύματα με αποτέλεσμα να αποτυπώνονται πολύ πιο εύκολα στη μνήμη των παιδιών. Τα ιδεολογικά μηνύματα που περιέχουν τα βιβλία γίνεται εύκολα αποδεκτή από τα παιδιά καθώς επαναλαμβάνονται μέσα από τις λεκτικές ασκήσεις που ακολουθούν τα κείμενα (Δεληγιάννη στο Ζιώγου και Δεληγιάννη, 1999).

Η Bodart κάνει μια ανάλυση μεγάλου αριθμού σχολικών εγχειριδίων των δημοτικών σχολείων του Βελγίου. Από την έρευνά της αυτή διαπιστώνει ότι τα εγχειρίδια αυτά υποθάλλουν στερεότυπα. Καταλήγει λοιπόν στο συμπέρασμα ότι η πυρηνική οικογένεια παρουσιάζεται σ' ένα παραδοσιακό από άποψη ρόλων πλαίσιο. Οι γυναικείοι χαρακτήρες είναι συνδεδεμένοι με τις οικιακές ασχολίες και τα επαγγέλματα που προορίζονται για άνδρες είναι περισσότερα και υψηλότερου επιπέδου απ' αυτά που προορίζονται για τις γυναίκες. Και στην Αγγλία, σύμφωνα με τη Rose ο ανδρικός και ο γυναικείος ρόλος παρουσιάζονται ως κάτι τελείως διαφορετικό μέσα από τα εγχειρίδια πρώτης ανάγνωσης. Οι ανδρικοί χαρακτήρες εμφανίζονται να απολαμβάνουν ηγετικούς ρόλους ενώ οι γυναίκες ασχολούνται κυρίως με οικιακές ασχολίες. Το ανδρικό φύλο κυριαρχεί αφού μέσα από εικόνες των βιβλίων ο άνδρας σχετίζεται με τη συντήρηση και την προστασία των μελών ενώ η γυναίκα συνδέεται με τις οικιακές εργασίες και παρουσιάζεται ως άτομο χωρίς επαγγελματικά ενδιαφέροντα. Η παρουσία των γυναικείων προσώπων με συμμετοχή στη δημόσια σφαίρα είναι ισχνή και ελάχιστα παρουσιάζονται οι αγώνες των γυναικών. Οι γυναίκες παρουσιάζονται στους παραδοσιακούς ρόλους της μητέρας, συζύγου και νοικοκυράς(Δεληγιάννη στο Ζιώγου και Δεληγιάννη, 1999).

Είναι φανερό ότι τα επαγγέλματα που προβάλλονται μέσα από τα σχολικά εγχειρίδια είναι τα ανδρικά και για τις γυναίκες ισχύει ο παραδοσιακός ρόλος της μητέρας, της νοικοκυράς και του ατόμου χωρίς επαγγελματικές φιλοδοξίες. «Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι τα αναγνωστικά βιβλία δημιουργούν προβλήματα προσαρμογής ειδικά στις μαθήτρες. Και αυτό γιατί καθώς συγκρίνουν τον εαυτό τους με τις «ηρωίδες» των αναγνωστικών, μερικές δεν μπορούν να ταυτιστούν με το μοντέλο της «παθητικής» νοικοκυράς και άλλες είναι πιθανό να υποθέσουν ότι , για κάποιο λόγο , δεν έχουν τη

δυνατότητα να προχωρήσουν στις σπουδές τους και να γίνουν π.χ. γιατροί ή μηχανικοί» (Ζιώγου και Δεληγιάννη, 1999 σελ. 142).

Στα σχολικά χρόνια, οι διαφοροποιημένοι ρόλοι των δύο φύλων αποκτούν κοινωνικό περιεχόμενο και τα στερεότυπα των ρόλων που αφορούν τον άνδρα και τη γυναίκα γίνονται όλο και περισσότερο αυστηρά. Το σχολείο μπορεί να βοηθήσει τους μαθητές να ευαισθητοποιηθούν στις επιρροές που οι ενήλικες και η κοινωνία ασκούν επάνω τους, ώστε να τους διαμορφώνουν σύμφωνα με τους ρόλους των δύο φύλων. Το σχολείο μπορεί να τους βοηθήσει με τη βαθύτερη κατανόηση αυτών των επιρροών ενώ μπορεί να τους δώσει και μια πιο σοβαρή ιδέα της πραγματικότητας. Εκτός από το σχολικό σύστημα υπάρχει λοιπόν και το οικογενειακό τα οποία είναι πολύ στενά συνδεδεμένα και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Το σχολείο ενδυναμώνει φυσικά τα στερεότυπα αλλά δεν είναι ο βασικός συντελεστής για τη δημιουργία τους αφού υπάρχει και ο παράγοντας οικογένεια. Όμως η εκπαίδευση θα μπορούσε να είναι ο βασικός συντελεστής για την αλλαγή κάποιων από τις στερεότυπες αντιλήψεις που διαιώνίζονται και φυσικά σε συνδυασμό με όλες τις αλλαγές για μια δημοκρατική παιδεία. Όλα τα άτομα θα πρέπει να συνειδητοποιήσουν τις στερεότυπες εικόνες του άνδρα και της γυναίκας που βιώνουν αγόρια και κορίτσια μέσα στο σπίτι, στο σχολείο και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Επίσης θα πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι οι αντιλήψεις αυτές ασκούν άμεση αλλά και έμμεση επίδραση στις επαγγελματικές επιλογές τους. «Η ισότητα μεταξύ των δύο φύλων δεν περιλαμβάνει μόνο την απελευθέρωση των κοριτσιών από το στερεότυπο ρόλο τους αλλά και των αγοριών από την αυστηρή απόδοση στερεότυπων ανδρικών ρόλων που είναι εξίσου εμπόδιο στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους, όσο και η απόδοση στερεότυπων παραδοσιακών γυναικείων ρόλων στα κορίτσια» (Μακρίδου και Τεττέρη στο Ζιώγου – Καραστεργίου, 2006).

Τέλος, εξαιτίας των στερεοτύπων που φέρουν και μεταδίδουν όλοι οι φορείς κοινωνικοποίησης, αρχίζοντας φυσικά από την οικογένεια, όπου τα παιδιά αποκτούν τις πρώτες στερεοτυπικές αντιλήψεις, και διαμορφώνουν το χαρακτήρα που επιτάσσει η κοινωνία κυρίως αλλά και τα παραδοσιακά πρότυπα συμπεριφοράς. Τα αγόρια σε αντίθεση με τα κορίτσια ενθαρρύνονται από το περιβάλλον τους σχετικά με τις επαγγελματικές τους φιλοδοξίες. Τα κορίτσια αντίθετα προβάλλονται να έχουν ως κύρια φιλοδοξία να γίνουν μητέρες. Έτσι καταλήγουμε στο σημείο να υφίστανται ανδρικά και γυναικεία επαγγέλματα. Το ίδιο συμβαίνει και μέσα από την εκπαίδευση όπου οι εκπαιδευτικοί λειτουργούν και συμπεριφέροντε με βάση τις προκαταλήψεις τους και τους όσους περιορισμούς και οι ίδιοι βιώνουν ή έχουν βιώσει ανάλογα με το φύλο τους, προσφέροντας ένα λανθασμένο πρότυπο στους μαθητές. Ενεργό φυσικά ρόλο λαμβάνουν και τα σχολικά εγχειρίδια από όπου είναι

διάχυτη η απουσία του γυναικείου φύλου και όταν υπάρχει παρουσιάζεται ως μητέρα, σύζυγος και νοικοκυρά. Συνέπεια αυτών των αντιλήψεων και των κοινωνικών στερεοτύπων του οικογενειακού, σχολικού και του ευρύτερου περιβάλλοντος είναι να εμποδίζουν τη διαφοροποίηση των επιλογών, των ενδιαφερόντων, των στάσεων και των κλίσεων. Τα παιδιά εσωτερικεύουν τις προσδοκίες και πιέσεις των δικών τους και του κοινωνικού τους περίγυρου και προσανατολίζονται στους ρόλους τους οποίους οι άλλοι θεωρούν κατάλληλους για το φύλο τους.

Κλείνοντας, αναφερθήκαμε στο κεφάλαιο αυτό, στα στερεότυπα που προβάλλονται μέσα από τους θεσμούς και διαιωνίζονται επηρεάζοντας μεταξύ των άλλων και τις επαγγελματικές επιλογές των ανθρώπων. Στο επόμενο κεφάλαιο που ακολουθεί (6) παραθέτουμε έρευνες που αναφέρονται στο πως και το γιατί οι στερεοτυπικές αντιλήψεις επηρεάζουν το κοινωνικό σύνολο, αποκλείουν τον γυναικείο πληθυσμό από την πλειοψηφία των θέσεων διοίκησης και τις κατατάσσουν ως τις πλέον αρμόδιες του νοικοκυριού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Έρευνες.

Πριν παραθέσουμε τη δική μας έρευνα, παραθέτουμε ύστερα από μελέτη, παρόμοιες έρευνες που έχουν γίνει και αναφέρονται στα στερεότυπα, στις ιδεολογίες και στις διακρίσεις που προβάλλει και ενισχύει η κοινωνία για τα δυο φύλα (συνήθως εις βάρος των γυναικών) χρησιμοποιώντας διάφορα μέσα.

Ο αποκλεισμός των γυναικών από τη διοικητική ιεραρχία είναι απόληξη ιδεολογιών και κοινωνικών όρων. Ερμηνευτικές προσεγγίσεις στη σχετική βιβλιογραφία μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970 εξηγούσαν τη μη ανάληψη διοικητικών θέσεων από τις γυναίκες με όρους ατομικής επιλογής και ευθύνης των ίδιων των γυναικών όπως έλλειψη φιλοδοξιών και ενδιαφέροντος αλλά και αφοσίωση στην οικογένεια και στη γαλούχηση των παιδιών με αποτέλεσμα να μην υπάρχει χρόνος για ανάληψη θέσεων ευθύνης (Δεληγιάννη και Ζιώγου, 1997 σελ. 270).

Όσον αφορά τις έμφυλες διακρίσεις στη διοίκηση η θέση της γυναίκας ιστορικά αλλά και πολιτισμικά περιορίστηκε στην ιδιωτική σφαίρα αντίθετα από αυτή του άνδρα. Έτσι τα εμπόδια για τη συμμετοχή των γυναικών στη διοίκηση παραπέμπουν στην πατριαρχική οργάνωση της κοινωνίας όπου οι άνδρες έχουν περισσότερα προνόμια και δικαιώματα από τις γυναίκες με σκοπό αυτές να αμφισβητούνται και να διακρίνονται ως κατώτερες. Συγκεκριμένα οι έμφυλες διακρίσεις στη διοίκηση αποτυπώνονται σε ένα διοικητικό στερεότυπο, διοικητής = άνδρας και στο κυρίαρχο διοικητικό στυλ (Στρατηγάκη, 1996 σελ. 204).

Η έρευνα των Βουρτσάκη, Χατζηθεοδώρου, Μυλωνά και Παπαγεωργίου σε περιοχές της Θεσσαλονίκης και στο νομό Ημαθίας καταδεικνύει ότι υποβάλλονται πολύ λίγες αιτήσεις από γυναίκες για την ανάληψη διοικητικών θέσεων. Οι γυναίκες αποτρέπονται από πρόσωπα, καταστάσεις, ιδεολογίες και συγκυρίες όπως ο άνισος καταμερισμός των ρόλων στην οικογένεια, εις βάρος των γυναικών, με αποτέλεσμα ο χρόνος τους να μειώνεται καθώς και οι φιλοδοξίες τους. Διαμαρτυρίες από οικογενειακά πρόσωπα για λιγοστή παρουσία των γυναικών εκεί, πατριαρχικές οικογένειες (προώθηση και ενθάρρυνση των αγοριών), ανασταλτική λειτουργία αντιλήψεων για το γυναικείο φύλο όπως ότι αυτοσκοπός της γυναίκας είναι η απόκτηση οικογένειας (Μαραγκουδάκη 1997, σελ. 233).

Παρά τις αλλαγές που έχουν σημειωθεί όσον αφορά τη θέση της γυναίκας, τα στερεότυπα για τους ρόλους των φύλων συνεχίζουν να κυριαρχούν στην κοινή αντίληψη αλλά και να εμφανίζονται σε διάφορους τύπους κουλτούρας με αποτέλεσμα να είναι ένα από τα βασικά εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες στην εξέλιξη της καριέρας τους. Η αναγωγή της γυναίκας ως σημαντική στο χώρο της οικογενειακής εστίας και στη φροντίδα της και αυτή

του άνδρα στη θέση της διοίκησης, διαχρονικά μέσα στη κοινωνία και την οικογένεια έχει ως αποτέλεσμα έλλειψη προτύπων στη γυναικεία διοίκηση και υποτίμηση των ικανοτήτων της. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να υποεκπροσωπούνται σε θέσεις διοίκησης αλλά και να μην εμπιστεύονται τις ικανότητές της καθώς δεν συναντώνται συχνά με σκοπό να μην έχουν υποδείξει ίσως το απαραίτητο έργο. Το ίδιο συμβαίνει και στον χώρο της εκπαίδευσης, όπου σύμφωνα με τη Διεύθυνση Προσωπικού Α/βάθμιας και Β/βάθμιας Εκπαίδευσης του ΥΠΕΠΘ, είναι πολύ λίγες οι θέσεις διοίκησης των σχολείων όπου καταλαμβάνουν οι γυναίκες σε οποιαδήποτε βαθμίδα (σύμβουλοι, διευθύντριες, υποδιευθύντριες) με αποτέλεσμα και εδώ τα πρότυπα που συναντώνται και οι αντιλήψεις που δημιουργούνται να είναι οι ανάλογες. Σύμφωνα άλλωστε με την ίδια πηγή, οι γυναίκες εκπαιδευτικοί ενδιαφέρονται κατ'αποκλειστικότητα για τη διδασκαλία μέσα στην τάξη και την επαφή με τους μαθητές/μαθήτριες, παρά για τη διεκπεραίωση διοικητικών ζητημάτων κάτι που εκφράζουν οι άνδρες. Οι γυναίκες προσανατολίζονται στο να γίνουν περισσότερο αποτελεσματικές στη διδασκαλία παρά να ασκούν διοικητικά καθήκοντα (Μαραγκουδάκη στο Δεληγιάννη και Ζιώγου, 1997 σελ 259).

« Έτσι λοιπόν κορίτσια και αγόρια, κατά τη διάρκεια της γενικής τους εκπαίδευσης δεν έχουν την ευκαιρία να βλέπουν γυναίκες σε θέσεις εξουσίας σε σχέση με τους άνδρες και το δέχονται ως κάτι το σύνηθες. Τα κορίτσια έτσι δεν διδάσκονται να συμπεριλάβουν στους στόχους τους τη διεκδίκηση διοικητικών θέσεων αλλά αυτό που η κοινωνία και η οικογένεια προστάζει, τη γυναίκα νοικοκυρά, σύζυγο και μητέρα.» (Δεληγιάννη και Ζιώγου, 1997 σελ. 267).

Με βάση τις διαπιστώσεις αυτές παραπάνω θα μπορούσαμε να καταλήξουμε ότι ο αποκλεισμός των γυναικών από τη διοικητική ιεραρχία αντανακλά και συμβάλλει στην αναπαραγωγή των εξουσιαστικών σχέσεων ανάμεσα στα φύλα.

Σε συγκριτική έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε Ελλάδα και Γαλλία με σκοπό να διερευνηθεί η θέση της γυναίκας στην παραγωγική διαδικασία είχε τα εξής αποτελέσματα: θεωρώντας ότι η εργασία αποτελεί για τις γυναίκες ουσιαστικό παράγοντα για την εισοδό τους στην οικονομική και κοινωνική ζωή ίσως μπορεί να ειπωθεί ότι το μεγαλύτερο πρόβλημα των νέων γυναικών είναι η επαγγελματική τους αποκατάσταση. Το γυναικείο δυναμικό στην Ελλάδα ανέρχεται στο 36,9% και στη Γαλλία το 43,5%. Στο σύνολο των απασχολημένων γυναικών στη χώρα μας το 36,9% είναι γυναίκες ενώ στους άνεργους οι γυναίκες καλύπτουν το ποσοστό του 56%. Ανάλογα συντριπτικά ποσοστά εις βάρος των γυναικών προκύπτουν και για τη Γαλλία όπου εκεί το ποσοστό ανεργίας των γυναικών ανέρχεται στο 51,2% (Βασιλικοπούλου, 1998 σελ. 40).

Έτσι λοιπόν βλέπουμε να καταπατούνται οι οδηγίες του Συμβουλίου Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων που αφορούν τις ίσες δυνατότητες πρόσβασης στην εργασία και για τα δυο φύλα. Οι γυναίκες λοιπόν εξακολουθούν να βρίσκονται σε δυσμενή θέση όσον αφορά την αγορά εργασίας. Σύμφωνα με έρευνα της ΕΣΥΕ αλλά και του ινστιτούτου INSEE συνάγεται το συμπέρασμα ότι η συμμετοχή της γυναίκας περιορίζεται σε ορισμένους κλάδους και ειδικότητες. Οι γυναίκες ακολουθούν συνήθως επαγγέλματα που είναι συνυφασμένα με τη φροντίδα των άλλων καθώς και προέκταση των ασχολιών τους στο σπίτι. Ενδεικτικά το ποσοστό σε ορισμένα επαγγέλματα παραδοσιακά γυναικεία όπως παιδοκόμος, μαία, κοινωνική λειτουργός, αισθητικός φτάνει το 75%. Μια σημαντική εξέλιξη στην αγορά εργασίας για το γυναικείο φύλο είναι η αύξηση των άτυπων μορφών απασχόλησης όπου σε ποσοστό 90% καλύπτεται από γυναίκες. Οι άτυπες μορφές απασχόλησης είναι εργασίες μερικής απασχόλησης με πενιχρό μισθό και δεν παρέχουν κοινωνική ασφάλιση. Η εργασία αυτής της μορφής επιλέγεται κατά βάση από το γυναικείο πληθυσμό καθώς το μικρό ωράριο εργασίας τους επιτρέπει την ασχολία με τις δουλειές του σπιτιού και τη φροντίδα των παιδιών. Έτσι λοιπόν αναστέλλεται συνήθως επ' αόριστων μια τυχόν επαγγελματική ανέλιξη των γυναικών και περιορίζονται στο ρόλο που τους προσδίδει η κοινωνία αυτόν της μητέρας, της νοικοκυράς και της συζύγου (Βασιλικοπούλου, 1998 σελ. 58).

Το μήνυμα που δέχονται μαθητές και μαθήτριες για τις διαφυλικές διακρίσεις και για τον κοινότυπο ρόλο των γυναικών αλλά και την υπεροχή των ανδρών στην οικογένεια και στο χώρο εργασίας αποκτά ιδιαίτερη σημασία αφού ενισχύεται και μέσα από το περιεχόμενο των σχολικών εγχειριδίων. Όπως είναι γνωστό με βάση μελέτες που έχουν γίνει στα σχολικά εγχειρίδια η θέση του γυναικείου φύλου στην αγορά εργασίας προβάλλεται περιθωριακή και υποδεέστερη εκείνης του ανδρικού. Ανάλογη επίσης τάση παρουσιάζεται και στα βιβλία για παιδιά προσχολικής ηλικίας που χρησιμοποιούνται στο νηπιαγωγείο (Δεληγιάννη και Ζιώγου, 1997 σελ.303).

Σε έρευνα σχετική με τα εγχειρίδια του νηπιαγωγείου και τι προβάλλεται μέσα από αυτά που διεξήχθη στον νομό Ιωαννίνων παρατηρήθηκε να εγγράφεται ευρέως η διαφοροποίηση των φύλων κατά τα παραδοσιακά κοινωνικά πρότυπα. Ενδεικτικά εγγράφεται αυστηρός η πατριαρχική δομή της οικογένειας και ο καταμερισμός των ρόλων ανάμεσα στα φύλα καταμερισμός και διαχωρισμός ο οποίος παρατηρείται και στις οικογένειες των ζώων στα παραμύθια. Ο πατέρας αναλαμβάνει το ρόλο του οικονομικού συντηρητή και ποτέ αυτόν που φροντίζει για τις δουλειές του σπιτιού, πλύσιμο, καθάρισμα, μαγείρεμα, ασχολίες όπου αποκλειστικά αναλαμβάνει η μητέρα. Η μητέρα δεν εμφανίζεται σχεδόν πουθενά ως

εργαζόμενη παρά σε ελάχιστες περιπτώσεις ως καθαρίστρια, μαγείρισσα ,παιδοκόμος ή υπηρέτρια.

Έτσι προβάλλεται ένας ανδροκρατούμενος χώρος εργασίας και μια πάγια θέση της γυναίκας θέση και οποία υιοθετούν αναπόφευκτα. Η μητέρα παρουσιάζεται να μην βγαίνει από το σπίτι παρά μόνο αν πρόκειται για ψώνια, είτε για την ανάγκες κάποιων άλλων όπως τη συνοδεία των παιδιών. Τα αγόρια προβάλλονται να προσφέρουν βοήθεια κυρίως στον πατέρα σε αγροτικές δουλειές και να εκφράζονται για το τι επιθυμούν να ακολουθήσουν επαγγελματικά και τα κορίτσια να βοηθούν αποκλειστικά τη μητέρα στις δουλειές του σπιτιού, στο μαγείρεμα στο νοικοκυριό και να εκφράζουν ότι θέλουν να γίνουν μαμάδες. Οι αρσενικοί χαρακτήρες παρουσιάζονται ως επιθετικοί, σίγουροι, ανυπάκουοι, δημιουργικοί ενώ οι θηλυκοί προβάλλονται στοργικοί, δειλοί, θρησκώληπτοι. Τέλος τα είδη παιχνιδιών που τα αγόρια και τα κορίτσια προβάλλονται να παίζουν αντικατοπτρίζουν τον παραδοσιακό διαχωρισμό σε αγορίστικα και κοριτσίστικα (Βασιλικοπούλου, 1998 σελ 70).

Για παράδειγμα τα κορίτσια επιλέγουν να παίζουν μόνο με κούκλες που δηλώνει ότι προορίζονται για μητέρες. Οι Παντίσκα κα (1997) μελέτησαν στο βιβλίο της φυσικής της Β' Γυμνασίου την συχνότητα που εμφανίζονται άνδρες και γυναίκες και τους ρόλους που αποδίδονται στα δύο φύλα. Καταλήγουν λοιπόν στο συμπέρασμα ότι οι άνδρες παρουσιάζονται δυνατοί, ισχυροί, ενεργητικοί, ενώ οι γυναίκες σε ασχολίες όπως το νοικοκυριό και η ανατροφή των παιδιών.

Όσα λοιπόν γράφονται στα βιβλία σχετικά με τα φύλα και τους ρόλους επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τις αντιλήψεις που διαμορφώνουν τα παιδιά σχετικά με ότι θεωρείται αποδεκτό τις οποίες αντιλήψεις υιοθετούν και στη μετέπειτα ζωή τους. Όσον αφορά λοιπόν τους ρόλους των φύλων στο χώρο της οικογένειας αυτό που εκτίθεται μέσα από το περιεχόμενο των βιβλίων είναι η απόλυτη διαφοροποίηση των ρόλων των δυο φύλων

Στη μελέτη Φρειδερίκου και Φολερού (1991) συμπεραίνεται ότι η άνιση κατανομή της εργασίας στο χώρο του σχολείου, οφείλεται στις στάσεις και στις αντιλήψεις των καθηγητών και των δασκάλων, που ως αποτέλεσμα είναι να τις ενισχύουν και να υιοθετούνται από τα παιδιά. Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τους Huston, (1983), Fagot(1985). Oettingen (1985), διαπιστώθηκε ότι τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες εκπαιδευτικοί κάνουν διακρίσεις εις βάρος των μαθητών ανάλογα με το φύλο τους (Δεληγιάννη και Ζιώγου, 1997 σελ 305).

Σε έρευνα των Σιδηροπούλου- Δημάκου (2003) διαπιστώθηκε ότι το 43.6% των εκπαιδευτικών θεωρεί πως η δουλειά γραφείου είναι καταλληλότερη για μια γυναίκα. Το 67.4% ότι μια γυναίκα δεν μπορεί να εργαστεί σε τεχνικό επάγγελμα. Το 27% συμφωνεί ότι η

γυναίκα δεν διαθέτει την απαιτούμενη σωματική δύναμη για τεχνικό επάγγελμα και το 25% θεωρεί την γυναικεία εργασία ως βοηθητική στα οικογενειακά έξοδα και όχι ως βασικά. Όπως προκύπτει από τα συμπεράσματα των ερευνών οι απόψεις των καθηγητών επηρεάζουν τις επαγγελματικές επιλογές των μαθητών, οι οποίες τις περισσότερες φορές είναι στερεοτυπικές. Η Μαραγκουδάκη, (2003) κατέγραψε την κατανομή των φοιτητών στα ΤΕΙ κατά φύλο και σχολή. Ο πληθυσμός των ΤΕΙ το έτος 2001-2002 ανέρχονταν στο ποσοστό του 54% για τα κορίτσια και στο 46% για τα αγόρια. Η έρευνα κατέληξε στο ότι τα αγόρια πλειοψηφούν στις σχολές της μηχανολογίας, πληροφορικής ηλεκτρολογίας ενώ τα κορίτσια πλειοψηφούν στις σχολές Υγείας και Πρόνοιας. Όσον αφορά τα κοινωνικά στερεότυπα, αυτά δίνουν στα αγόρια έναν ανδρικό ρόλο από πολύ μικρή ηλικία μέσα από την οικογένεια και το σχολείο μετέπειτα. Όσον αφορά τα αγόρια τα κοινωνικά αυτά στερεότυπα αναφέρονται στην κυριαρχία, αυτοπεποίθηση και ανυπακοή. Στα κορίτσια αντίστοιχα ο ρόλος πρότυπο που προσδίδουν τα κοινωνικά αυτά στερεότυπα αναφέρεται στην υπακοή, στην καλοσύνη, στην ευγένεια κ.α συναφή.

Σε έρευνα που πραγματοποίησε το Open University, σε συνεργασία με την ILEA (Inner London Education Authority) αναφέρεται στα αποτελέσματα ότι αυτά τα κοινωνικά στερεότυπα που διακρίνουν τη διάκριση των ρόλων μεταξύ των δυο φύλων, υιοθετούν δυστυχώς και οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί. Οι ίδιοι όπως προκύπτει εκ του αποτελέσματος δεν είχαν ιδέα ότι εξαιτίας αυτών των στερεοτυπικών αντιλήψεων που και οι ίδιοι υιοθετούν, απωθούνται ή και αποτρέπονται τα κορίτσια να κινηθούν σε περιοχές μελέτης αλλά και απασχόλησης παραδοσιακά προσανατολισμένες στα αγόρια. Η έρευνα επίσης έδειξε ότι οι εκπαιδευτικοί τείνουν να έχουν διαφορετικές προσδοκίες για τα αγόρια και τα κορίτσια κάτι που αρχικά είχαν αρνηθεί (Βασιλικοπούλου, 1998 σελ. 82).

Κατ'επέκταση εξακολουθούν να υφίστανται ουσιαστικές διαφορές ανάμεσα στην ανδρική και τη γυναικεία απασχόληση, τόσο στην κλαδική κατανομή των θέσεων απασχόλησης όσο και τη θέση που κατέχουν στην επαγγελματική ιεραρχία. Αυτές οι διαφορές είναι εμφανής και σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης ωστόσο στην Ελλάδα είναι ακόμη πιο έντονες. Σύμφωνα με την πηγή LFS 2002 οι γυναίκες αποτελούν το 63% του συνολικού αριθμού ανέργων, το 34,7% των μισθωτών και μόνο το 13 % των εργοδοτών. Στην Ελλάδα, η διερεύνηση της επιχειρηματικότητας των γυναικών επιβεβαίωσε τις χαμηλές συμμετοχές αλλά και την γενικευμένη αντίληψη ακόμη και των γυναικών ότι η επιχειρηματική δραστηριότητα δύσκολα συμβιβάζεται με τις οικογενειακές υποχρεώσεις. Ο διαχωρισμός λοιπόν των επαγγελμάτων κατά φύλα είναι ακόμη έκδηλος. Παρά την έξοδο των γυναικών από την κλειστή πατριαρχική οικογένεια λόγω σπουδών η ελληνική κοινωνία παραμένει συντηρητική

όπως στον τρόπο κοινωνικοποίησης των παιδιών, στην επιλογή επαγγέλματος και την απόδοση συζυγικού και μητρικού ρόλου στα κορίτσια (Στρατηγάκη, 2005 σελ. 55).

Το φύλο λοιπόν είναι ένα παράγοντας επαγγελματικών επιλογών. Οι κατά φύλο επαγγελματικές επιλογές βασίζονται στην κοινωνικοποιητική διαδικασία, στις αντιλήψεις, στις προσδοκίες και τις στάσεις των ανθρώπων όπως προκύπτει και από τις έρευνες που παρατέθηκαν στο κεφάλαιο που ακολούθησε. Η προσκόλληση στα στερεότυπα διαμορφώνει τις αντίστοιχες ταυτότητες με συγκεκριμένα αποτελέσματα.

Σύμφωνα με στοιχεία της Διεύθυνσης Προγραμμάτων Σπουδών του ΥΠΕΠΘ για το σχολικό έτος 200-2001 έγιναν οι εξής διαπιστώσεις για την επιλογή σπουδών:

- Το φύλο εξακολουθεί να αποτελεί ένα από τους πιο βασικούς παράγοντες διαφοροποίησης σπουδών του μαθητικού πληθυσμού.
- Η διαφοροποίηση ως προς την επιλογή κατεύθυνσης σπουδών συνεχίζει τα καθιερωμένα παραδοσιακά πρότυπα.

Συμπερασματικά λοιπόν με βάση τα στατιστικά στοιχεία που αναφορικά παρατέθηκαν , σχετικά με την κατανομή των φύλων στις διοικητικές θέσεις, καταλήγουμε στο ότι οι γυναίκες εκπαιδευτικοί αλλά και γενικότερα διάφορων επαγγελμάτων αποτελούν την αποκλεισμένη μειοψηφία από τη διοικητική ιεραρχία του συστήματος. Τα ουσιαστικότερα αίτια του αποκλεισμού τους από τη διοικητική ιεραρχία έχουν άμεση σχέση με τον καπιταλιστικό τρόπο οργάνωσης της οικονομίας μας, την πατριαρχική διάρθρωση των δυτικών κοινωνιών, τις υποχρεώσεις τους στα πλαίσια ενός παραδοσιακά προσδιορισμένου ρόλου και την ταύτιση των θέσεων διοίκησης με το ανδρικό πρότυπο.

Έτσι λοιπόν διεκπεραιώνοντας την ερευνά μας σε εκπαιδευτικούς θελήσαμε να μάθουμε το λόγο για τον οποίο επιλέγουν το επάγγελμα άνδρες και γυναίκες αντίστοιχα αλλά και το λόγο που επιλέγουν ή όχι μια ανώτερη διοικητική θέση στην εκπαίδευση. Κλείνοντας έχουμε παραθέσει ενδεικτικά έρευνες σχετικές με την ακόλουθη δική μας, που αποτελεί το δεύτερο και τελευταίο μέρος της εργασίας μας. Κατά πλειοψηφία αποδεικνύεται η σημαντική συμβολή των κοινωνικών στερεοτύπων στην διαφορετική αντιμετώπιση των φύλων. Στερεότυπα που προβάλλονται με διάφορους τρόπους και μέσα.

ΜΕΡΟΣ Β: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Μεθοδολογία έρευνας.

Εισαγωγή.

Ο σκοπός της συγκεκριμένης έρευνας είναι να καταγραφούν οι απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τη διοικητική θέση της γυναίκας στην εκπαίδευση στη χώρα μας σήμερα. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε σχολεία των Νομών Αχαΐας και Ηλείας και σκοπεύει να καταγράψει και τυχόν διαφορές στις απόψεις των εκπαιδευτικών ανάλογα με το φύλο τους.

Ειδικότερα, η έρευνα αποσκοπεί στην διερεύνηση των αιτίων στις οποίες αποδίδουν οι εκπαιδευτικοί το γεγονός ότι ελάχιστες γυναίκες εκπροσωπούνται στις ανώτερες διοικητικές βαθμίδες της εκπαίδευσης. Θα προσπαθήσουμε να διερευνήσουμε εάν αυτό οφείλεται σε ατομικούς παράγοντες ή σε κοινωνικούς, όπως είναι οι οικογενειακές υποχρεώσεις, τα στερεότυπα για το φύλο, κλπ. Επιπλέον θα επιχειρήσουμε να διερευνήσουμε το ρόλο των σχολικών εγχειριδίων και της εκπαίδευσης γενικότερα στη μικρή παρουσία των γυναικών στην διοίκηση της εκπαίδευσης.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε το δίμηνο Νοέμβριος – Δεκέμβριος 2009.

7.1 Είδος της έρευνας.

Είχαμε να αντιμετωπίσουμε το δίλημμα αν θα κάνουμε ποιοτική ή ποσοτική έρευνα. Αφού επισκοπήσαμε τη σχετική βιβλιογραφία κατανοήσαμε ότι η φύση του αντικειμένου της έρευνάς μας προσδιόριζε και το είδος της έρευνας (Cohen, Manion, & Morrison, 2008).

Η έρευνα που θα παρουσιάσουμε είναι ποσοτική. Στην ποσοτική έρευνα τα συνηθέστερα εργαλεία είναι τα ερωτηματολόγια, τα τεστ, οι μετρήσεις και τα ερευνητικά σχέδια, τα οποία επιτρέπουν τον προσδιορισμό των σχέσεων μιας ή περισσότερων μεταβλητών. Ο πιο συνηθισμένους στόχος των ποσοτικών μεθόδων είναι η ερμηνεία και ο εντοπισμός αιτιωδών σχέσεων μεταξύ ανεξάρτητων και εξαρτημένων μεταβλητών οι οποίες μελετώνται.

Η ποσοτική έρευνα είναι σχετικά εύκολη και με χαμηλό κόστος, ακριβής και αξιόπιστη. Επίσης, δίνει τη δυνατότητα στον ερευνητή να προσεγγίσει το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού – στόχου άμεσα. Η ευκολία προσέγγισης του πληθυσμού και το δείγμα είναι το πιο βασικό στοιχείο για την προτίμηση που δείχνουν οι ερευνητές προς τις ποσοτικές μεθόδους όταν πρόκειται για τον έλεγχο της θεωρίας. Η ποσοτική έρευνα έχει βέβαια και μειονεκτήματα εάν ο ερευνητής φροντίσει να ακολουθήσει τους κανόνες δεοντολογίας, όπως οφείλει. Ακόμα, η σταθερή της δομή δεν μας επιτρέπει παρά ελάχιστες αλλαγές εφόσον η

έρευνα έχει ξεκινήσει. Γι' αυτό χρειάζεται προσεκτικό σχεδιασμό (Cohen, Manion, & Morrison, 2008).

Θα χρησιμοποιήσουμε το ερωτηματολόγιο ως εργαλείο της έρευνας, όπως θα αναφέρουμε αναλυτικά παρακάτω. Κατόπιν οι απαντήσεις θα κωδικοποιηθούν και θα αναλυθούν με το στατιστικό πρόγραμμα S.P.S.S.

7.2 Ερευνητικές υποθέσεις.

Η επισκόπηση της βιβλιογραφίας και των σχετικών ερευνών στην Ελλάδα και το εξωτερικό μας οδήγησε να διαπιστώσουμε τα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα :

- Ποια είναι η πιο συνηθισμένη θέση της διοικητικής ιεραρχίας για τη γυναίκα δασκάλα;
- Γιατί δεν εκπροσωπούνται αρκετά οι γυναίκες στη διοίκηση της εκπαίδευσης;
- Υπάρχουν κάποια εμπόδια που της ανακόπτουν την πορεία;
- Ποια είναι αυτά τα εμπόδια;
- Ποιος ο ρόλος της εκπαίδευσης στη διαμόρφωση στερεοτύπων;
- Διαφοροποιούνται οι απόψεις ανδρών και γυναικών εκπαιδευτικών;

7.3 Πληθυσμός, δείγμα.

Ο ερευνητής πρέπει αρχικά να αποφασίσει σχετικά με τον πληθυσμό στον οποίο απευθύνεται η έρευνα. Ο ορισμός του πληθυσμού θα μας βοηθήσει να αποφασίσουμε και για το δείγμα στο οποίο θα απευθυνθούμε, ώστε εάν είναι αντιπροσωπευτικό να αναγάγουμε τα αποτελέσματα στον συνολικό πληθυσμό. Σύμφωνα με τη Σαχίνη- Καρδάση (2004:115) «πληθυσμός μιας μελέτης είναι όλα τα μέλη της ομάδας που θα μελετηθεί, τα οποία ικανοποιούν ορισμένα κριτήρια». Εδώ χρειάζεται να κάνουμε την εξής διάκριση. Ο πληθυσμός-στόχος αναφέρεται σε όλα τα άτομα που ενδιαφέρουν τον ερευνητή, ενώ ο προσβάσιμος πληθυσμός αναφέρεται σε εκείνα τα άτομα που ικανοποιούν τα κριτήρια που τίθενται και παρέχουν την δυνατότητα πρόσβασης στον ερευνητή. Από τον προσβάσιμο πληθυσμό συνήθως επιλέγεται το δείγμα (Σαχίνη - Καρδάση, 2004).

Ο καθορισμός του πληθυσμού δεν μπορεί πάντοτε να γίνει με ασφάλεια εκ των προτέρων γιατί εξαρτάται από:

α) το αντικείμενο της έρευνας: ο πληθυσμός μπορεί να οριστεί συγχρόνως με το αντικείμενο, π.χ.: οι διατροφικές συνήθειες των γυναικών ηλικίας 18 - 25 ετών

β) τις υποθέσεις εργασίας: αν το αντικείμενο έρευνας είναι οι διατροφικές συνήθειες των γυναικών ηλικίας 18 - 25 ετών μια υπόθεση εργασίας είναι π.χ. να μελετήσουμε τη σχέση μεταξύ της ηλικίας των γυναικών και της εκπαίδευσής τους. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να αναζητήσουμε γυναίκες με διαφορετικό επίπεδο εκπαίδευσης (π.χ. Δημοτικό, Γυμνάσιο Λύκειο, Πανεπιστήμιο)

γ) τον τύπο του δείγματος: ανάλογα με τα στοιχεία που διαθέτουμε που είναι απαραίτητα για την κατασκευή του δείγματος καθορίζουμε και τον πληθυσμό.

δ) τα διάφορα υλικο -τεχνικά εμπόδια: για λόγους οικονομίας, χρόνου ή χρήματος ή και εξαιτίας απρόβλεπτων εμποδίων ο ερευνητής πολλές φορές αναγκάζεται να περιορίσει τον αρχικό πληθυσμό σε ένα μέρος του πληθυσμού περισσότερο προσιτό. Π.χ. στην έρευνά μας το φετινό Νοέμβρη και Δεκέμβρη ένα απρόβλεπτο εμπόδιο ήταν η αναστολή λειτουργίας των σχολείων λόγω της γρίπης

Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα στους Νομούς Αχαΐας και Ηλείας. Απευθυνθήκαμε σε εκπαιδευτικούς της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης που υπηρετούν σε σχολεία του Δήμου Πατρέων και των Δήμων Πύργου.

Σύμφωνα με τους Cohen & Manion, 2008; Κυριαζή, 2005; Σαχίνη- Καρδάση, 2004; Φίλια, 2007, υπάρχουν δύο βασικές μέθοδοι δειγματοληψίας:

α) αυτές που δίνουν *δείγματα πιθανοτήτων* και

β) αυτές που δίνουν *δείγματα μη πιθανοτήτων* οι οποίες δεν έχουν σκοπό να γενικεύσουν

Στην πρώτη περίπτωση αναφέρονται οι εξής δειγματοληπτικές μέθοδοι:

1α. απλή τυχαία δειγματοληψία: ο αριθμός των υποκειμένων επιλέγεται στην τύχη με κλήρωση μέσα από ένα κατάλογο του πληθυσμού με πίνακα τυχαίων αριθμών. Αυτό είναι πολύ δύσκολο, γιατί χρειάζεται να γνωρίζουμε όλο τον πληθυσμό

2α. συστηματική δειγματοληψία: τα υποκείμενα επιλέγονται πάλι από το συνολικό δείγμα του πληθυσμού με έναν περισσότερο συστηματικό τρόπο. Για παράδειγμα θέλουμε να πάρουμε ένα δείγμα 20 εκπαιδευτικών από ένα σύνολο 400. Ταξινομούμε π.χ. αλφαβητικά όλα τα σχολεία των Νομών. Επιλέγουμε ένα σχολείο στην τύχη, το (42^ο) και κατόπιν διαλέγουμε τις υπόλοιπες ως εξής: Διαιρούμε τον πληθυσμό με τον αριθμό του δείγματος (400:20=20) και μετράμε: 42^ο, 62^ο 82^ο, κλπ.

3α. δειγματοληψία κατά στρώματα: διαιρούμε τον πληθυσμό, ιδιαίτερα όταν είναι ανομοιογενής, σε ομοιογενείς ομάδες (στρώματα) οπότε πρέπει να επιλεγούν στην τύχη

υποκείμενα από όλα τα στρώματα. Π.χ. αν θέλω να ερευνήσω κάτι σχετικό με τα σχολεία της Πάτρας, μπορώ να τα χωρίσω σε σχολεία Κέντρου και Περιφέρειας, και κατόπιν να πάρω το δείγμα μου από αυτά τα στρώματα

4α. δειγματοληψία κατά δεσμίδες: επιλέγουμε στην τύχη ένα αριθμό ομάδων και υποβάλλουμε τα άτομα σε δοκιμασία. Π.χ. αντί να ρωτήσουμε ένα δείγμα 200 εκπαιδευτικών της Πάτρας και του Πύργου, χωρίζουμε τις πόλεις σε δημοτικά διαμερίσματα (βόρειο, νότιο, δυτικό, ανατολικό) και ρωτάμε πάλι 200 άτομα, 100 από κάθε πόλη 25 από κάθε διαμέρισμα

5α. σταδιακή δειγματοληψία: το δείγμα επιλέγεται σταδιακά, δηλαδή λαμβάνονται δείγματα από τα δείγματα. Σε μια έρευνα π.χ. με μαθητές επιλέγουμε στην τύχη έναν αριθμό σχολείων, από αυτά επιλέγουμε έναν αριθμό σχολικών τμημάτων και από αυτά επιλέγουμε έναν αριθμό μαθητών.

Στη δεύτερη περίπτωση αναφέρονται οι εξής δειγματοληπτικές μέθοδοι:

1β. βολική δειγματοληψία: επιλέγονται τα άτομα που είναι πιο εύκολο, πιο βολικό να βρούμε. π.χ. θέλω να μάθω τη γνώμη των εκπαιδευτικών για κάποιο ζήτημα. Επισκέπτομαι τα σχολεία στα οποία έχω γνωστούς εκπαιδευτικούς και τους δίνω τα ερωτηματολόγια.

2β. ποσοστιαία δειγματοληψία: ομοιάζει με τη δειγματοληψία κατά στρώματα. Θέλω π.χ. να μελετήσω τις διατροφικές συνήθειες των κατοίκων μιας πόλης σε σχέση με την πολιτική τους τοποθέτηση. Γνωρίζοντας το ποσοστό των κομμάτων στις τελευταίες εκλογές φροντίζω αυτό να αντιπροσωπεύεται και στο δείγμα μου.

3β. δειγματοληψία σκοπιμότητας: οι ερευνητές συμπεριλαμβάνουν στο δείγμα τις τυπικές περιπτώσεις

4β. δειγματοληψία κατά διαστάσεις: εμπεριέχει τον εντοπισμό των παραγόντων που παρουσιάζουν ενδιαφέρον μέσα στον πληθυσμό

5β. δειγματοληψία χιονοστιβάδα: οι ερευνητές αφού εντοπίσουν έναν αριθμό ατόμων με τα χαρακτηριστικά που απαιτούνται, τους χρησιμοποιούν έπειτα ως πληροφοριοδότες για να εντοπίσουν κι άλλα άτομα

Το μέγεθος του δείγματος και η επιλογή της δειγματοληπτικής μεθόδου εξαρτάται από το στόχο της μελέτης, το πεδίο έρευνας, τη φύση του υπό διερεύνηση πληθυσμού, τις μεταβλητές που χρησιμοποιούνται, το βαθμό ομοιογένειας του πληθυσμού, το βαθμό της επιθυμητής ακρίβειας, αλλά και τα υλικά μέσα που έχουμε στη διάθεσή μας (χρόνο, χρήματα, άτομα, κ.λ.π.).

Για την παρούσα έρευνα, πιο συγκεκριμένα, η επιλογή του δείγματος έγινε με βάση τη βολική δειγματοληψία. Αυτό σημαίνει ότι τα αποτελέσματα της έρευνας δεν μπορούν να γενικευτούν. Όμως ελπίζουμε ότι θα δώσουν αφορμή για περαιτέρω έρευνα, η οποία θα είναι

περισσότερο εστιασμένη αλλά και εις βάθος. Είχαμε σχεδιάσει το δείγμα μας με βάση τη συστηματική δειγματοληψία, αλλά ένας αστάθμητος παράγοντας, η αναστολή πολλών σχολείων λόγω κρουσμάτων γρίπης δε μας το επέτρεψε.

Συνολικά συγκεντρώσαμε 100 ερωτηματολόγια.

7.4 Εργαλείο της έρευνας.

Στις ποσοτικές έρευνες χρησιμοποιείται πάρα πολύ συχνά η συμπλήρωση ερωτηματολογίων. Το ερωτηματολόγιο απαιτεί σχετικά μικρό κόστος, λίγο χρόνο απασχόλησης του ερευνητή, του ερωτώμενου αλλά και για την ανάλυση των απαντήσεων. Η έρευνα με ερωτηματολόγιο είναι ένα διαγνωστικό μέσο «το οποίο δεν προσφέρεται παρά μόνο για μελέτες που είναι εύκολα μετρήσιμες και διαχρονικά συγκρίσιμες» (Javeau: 33). Η έρευνα με ερωτηματολόγιο χρησιμοποιείται στη μελέτη συλλογικών φαινομένων, επειδή λαμβάνει μέρος σε αυτή ένας μεγάλος αριθμός ατόμων. Ο ερευνητής οφείλει να γνωρίζει ότι δεν είναι εξασφαλισμένη η ειλικρίνεια, η αξιοπιστία, η αντιληπτική κατανόηση και η ικανότητα όσων απαντούν, γι' αυτό το λόγο οι έρευνες με ερωτηματολόγιο πρέπει να χρησιμοποιούνται για να αποκαλύψουν κυρίως αντικειμενικά γεγονότα.

Ένα μειονέκτημα του ερωτηματολογίου είναι ότι παίρνει ως δεδομένα τα πράγματα που θα πρέπει να αντιμετωπιστούν ως προβλήματα σε μία εκπαιδευτική μελέτη, δηλαδή τα φαινόμενα που θα έπρεπε να βρίσκονται στο κέντρο του ενδιαφέροντος αποτελούν το σημείο εκκίνησης.

Δεν μπορούμε εύκολα να αποδώσουμε σχέση αιτίας - αποτελέσματος, επίδραση ή και συνάφεια μεταξύ δύο μεταβλητών. Πρέπει να είμαστε προσεκτικοί όταν χρειάζεται να γενικεύσουμε. Μπορούμε όμως να πούμε ότι παρατηρούμε δύο ή και περισσότερες μεταβλητές οι οποίες συσχετίζονται, αλλά όχι ότι η μια εξηγεί την άλλη, αφού συνήθως παρεμβαίνουν και λανθάνουσες μεταβλητές ή τα ατομικά χαρακτηριστικά των ερωτώμενων.

Όταν διερευνούμε έννοιες όπως απόψεις, στάσεις, κίνητρα, φιλοδοξίες πρέπει να είμαστε ιδιαίτερα επιφυλακτικοί. Η δημιουργία του ερωτηματολογίου είναι μια χρονοβόρα διαδικασία και απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή στην διατύπωση των ερωτήσεων (Σαχίνη- Καρδάση, 2004· Κυριαζή, 2005).

Ένα άλλο μειονέκτημα του ερωτηματολογίου είναι ότι υπάρχει δυσπιστία και μια στάση άμυνας των ανθρώπων απέναντι σε αυτό, η οποία προέρχεται τόσο από το φόβο της «δέσμευσης», όσο και από την «κόπωση» εξαιτίας της συχνής επαφής με αυτό τον τρόπο συλλογής στοιχείων.

Επίσης αν το μέγεθος του ερωτηματολογίου είναι υπερβολικά μεγάλο αρκετοί δεν θα το απαντήσουν και κάποιοι άλλοι θα προσπαθήσουν να είναι σύντομοι οπότε υπάρχει ο κίνδυνος να δώσουν βιαστικές απαντήσεις, ή να αφήσουν κάποιες αναπάντητες.

Συμπερασματικά, είναι καλό να μην αρχίζουμε ένα ερωτηματολόγιο με ερωτήσεις που υποβάλλουν απαντήσεις ή που μπορούν να οδηγήσουν σε επιφανειακές απαντήσεις, σε ερωτήσεις που καταλήγουν σε προσωπική τοποθέτηση του ερωτώμενου ή απαιτούν μεγάλη προσπάθεια σκέψης ή θίγουν ευαίσθητα ζητήματα. Πρέπει ακόμα να λάβουμε υπόψη μας τη δομή του ερωτηματολογίου. Δηλαδή να υπάρχει ομαλή μετάβαση από την μια ενότητα ερωτήσεων στην άλλη. Ακόμα είναι απαραίτητο ένα σαφές κείμενο εισαγωγής που θα προετοιμάζει τον ερωτώμενο να δει με θετική ματιά το ερωτηματολόγιο (Σαχίνη- Καρδάση, 2004, Κυριαζή, 2005)

Το ερωτηματολόγιο που χορηγήσαμε αποτελείται από 22 ερωτήσεις. Οι 9 ήταν ερωτήσεις που αφορούσαν σε κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά των ερωτώμενων (φύλο, ηλικία, σπουδές, οικογενειακή και επαγγελματική κατάσταση, κλπ). Από τις υπόλοιπες δεκατρείς (13) οι τέσσερις ήταν «ανοικτές» ερωτήσεις και οι εννέα (9) «κλειστές». Από αυτές, οι επτά (7) ζητούσαν από τον ερωτώμενο να επιλέξει ανάμεσα σε δύο επιλογές και οι υπόλοιπες δύο (2) ζητούσαν είτε να βάλει σε ιεραρχική σειρά κάποιες επιλεγμένες απαντήσεις είτε να επιλέξει περισσότερες από μία απαντήσεις.

Οι ανοικτού τύπου ερωτήσεις χρησιμοποιούνται περισσότερο σε έρευνες ποιοτικού χαρακτήρα γιατί επιτρέπουν να διεισδύσουμε εις βάθος και αν αποκτήσουμε πλούσιο υλικό. Αντίθετα, όταν η έρευνα αποσκοπεί να συγκεντρώσει ποσοτικά στοιχεία πιο χρήσιμες είναι οι ερωτήσεις κλειστού τύπου, οι οποίες μας δίνουν επίσης τη δυνατότητα συγκριτικής ανάλυσης των απαντήσεων (Σαχίνη- Καρδάση, 2004, Κυριαζή, 2005).

Οι απαντήσεις των εκπαιδευτικών κωδικοποιήθηκαν ώστε να μπορούν να καταχωρηθούν εύκολα σε ηλεκτρονικό υπολογιστή για να τις επεξεργαστούμε. Παραδείγματος χάριν στη μεταβλητή φύλο ορίσαμε ότι οι γυναίκες θα παίρνουν την τιμή (0), ενώ οι άνδρες την τιμή (1). Σε μια απάντηση που θα περιλαμβάνει το ΝΑΙ - ΟΧΙ ορίσαμε ως τιμή της απάντησης «ΝΑΙ» το (1) και ως τιμή της απάντησης «ΟΧΙ» το (0). Προβλέψουμε και για όσους δεν απάντησαν την τιμή (9) που σημαίνει «Δεν απαντώ». Η επεξεργασία των απαντήσεων στις ανοικτές ερωτήσεις έγινε με το στατιστικό πρόγραμμα SPSS 13.

Στις ανοικτές ερωτήσεις κατηγοριοποιήσαμε τις απαντήσεις σε κάποιες ευρύτερες κατηγορίες και έπειτα τις κωδικοποιήσαμε. Η επεξεργασία των απαντήσεων στις ανοικτές ερωτήσεις έγινε με το EXCEL.

7.5 Η διαδικασία της έρευνας.

Αφού συγκεκριμενοποιήσαμε τον πληθυσμό, το δείγμα, την μέθοδο δειγματοληψίας και το εργαλείο συλλογής δεδομένων, διενεργήσαμε μια πιλοτική έρευνα σε δείγμα 20 εκπαιδευτικών ώστε να διαπιστώσουμε εάν υπήρχαν ασάφειες στο ερωτηματολόγιο και εάν ήταν έγκυρο, δηλαδή εάν μετρούσε αυτό για το οποίο είχε σχεδιαστεί. Επίσης, υπολογίσαμε τον απαιτούμενο χρόνο για την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου. Η πιλοτική έρευνα μας οδήγησε στο συμπέρασμα ότι δεν χρειάζονταν σημαντικές αλλαγές στο ερωτηματολόγιο και ότι η χρονική διάρκεια συμπλήρωσής του δεν ήταν περισσότερο από τα 10 λεπτά, δεδομένου ότι οι ερωτήσεις αποσκοπούσαν σε αυθόρμητες απαντήσεις.

Στην συνέχεια σχεδιάστηκε και πραγματοποιήθηκε η κυρίως έρευνα, η οποία έλαβε χώρα στο διάστημα Νοεμβρίου - Δεκεμβρίου 2009. Προκειμένου να συμπληρωθούν τα ερωτηματολόγια, αποφασίστηκε να διανεμηθούν σε Διευθυντές σχολείων οι οποίοι θα τα διακινούσαν στους ερωτώμενους εκπαιδευτικούς. Επισκεφθήκαμε δωδεκαθέσια σχολεία και αφήσαμε τα ερωτηματολόγια στο Διευθυντή. Όποτε υπήρχε η δυνατότητα ενημερώναμε εμείς και τους εκπαιδευτικούς για το ερωτηματολόγιο. Μετά από πέντε εργάσιμες ημέρες, επισκεπτόμαστε το σχολείο και παίρναμε τα συμπληρωμένα ερωτηματολόγια. Η μέθοδος αυτή συνέβαλε στην συντόμευση της διαδικασίας συγκέντρωσης των ερωτηματολογίων και στην μείωση του κόστους της έρευνας (Κυριαζή, 2005). Στην φάση προσέγγισης των συμμετεχόντων, λάβαμε υπόψη μας τον κώδικα ηθικής και δεοντολογίας της έρευνας, προκειμένου να διευκολυνθεί η προσέγγιση και η επικοινωνία μαζί τους και να διασφαλιστεί η αποτελεσματικότητα και η εγκυρότητα της έρευνας. Σχετικά θα αναφερθούμε σε επόμενο κεφάλαιο. Κατά την επικοινωνία μας με τους εκπαιδευτικούς διαπιστώσαμε ότι οι περισσότεροι ήταν πρόθυμοι να συμμετάσχουν, γιατί θεώρησαν πολύ ενδιαφέρον το αντικείμενο της έρευνας.

7.6 Ηθικοί Προβληματισμοί και Δεοντολογία.

Κατά τον σχεδιασμό και την εκπόνηση μιας έρευνας οι ερευνητές συχνά έρχονται αντιμέτωποι με διάφορα δεοντολογικά και ηθικά ζητήματα τα οποία πηγάζουν τόσο από το αντικείμενο της έρευνας όσο και από τις μεθόδους που χρησιμοποιούνται. Ο ερευνητής πρέπει να λαμβάνει υπόψη του αυτά τα ηθικά ζητήματα κατά το σχεδιασμό της έρευνας, η οποία είναι μια κοινωνική διαδικασία (Cohen – Manion, & Morrison 2008). Τα ζητήματα ηθικής προκύπτουν από το είδος των προβλημάτων τα οποία ερευνώνται από τους κοινωνικούς επιστήμονες και από τις μεθόδους που χρησιμοποιούν για να εξασφαλίσουν αξιόπιστα και

έγκυρα δεδομένα (Cohen & Manion, & Morrison 2008). Μπορεί να προκύψουν σε κάθε στάδιο, όπως για παράδειγμα κατά την διαδικασία συλλογής των δεδομένων, την φύση των συμμετεχόντων και των τρόπου χρήσης των στοιχείων που συλλέξαμε. Συνήθως αφορούν τη συγκατάθεση των υποκειμένων, τη διαφύλαξη της ανωνυμίας τους, την μη εκμετάλλευση και πρόκληση βλάβης στα υποκείμενα (Cohen & Manion, & Morrison 2008), Javeau, 1996:34-43, Miles & Huberman, 1994:288-297. Σε κάθε δίλημμα απαιτείται ο ερευνητής να ισορροπήσει ανάμεσα στην υποχρέωση για μια αυστηρά επιστημονική μελέτη που θα οδηγήσει στην αλήθεια και στην υποχρέωση για φρούρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των υποκειμένων. Το συγκεκριμένο δίλημμα οι Frankfort–Nackmias και Nackmias το ονομάζουν αναλογία κόστους – οφέλους (Cohen & Manion, & Morrison 2008· Σαχίνη- Καρδάση, 2004).

Στην έρευνά μας τα υποκείμενα συμφώνησαν να συμμετέχουν αφού τους πληροφορήσαμε για τους σκοπούς και τους στόχους της έρευνας και τους υποσχεθήκαμε διατήρηση της ανωνυμίας. Τα ερωτηματολόγια συνοδεύονταν από μία επιστολή στην οποία τους πληροφορούσαμε επίσης για το σκοπό της έρευνας και την αξία της συμμετοχής τους. Δε γνωρίζαμε τα ονόματα των εκπαιδευτικών οι οποίοι συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο γιατί παίρναμε τα συμπληρωμένα ερωτηματολόγια όλα μαζί σε κλειστό φάκελο. Τέλος, υποσχεθήκαμε σε όσους συμμετείχαν στην έρευνα ότι θα τους πληροφορήσουμε για τα αποτελέσματά της.

7.7 Πρόσβαση.

Η πρόσβαση στο δείγμα είναι πολύ σημαντική υπόθεση για τη διεξαγωγή μιας έρευνας. Οι ερευνητές δεν πρέπει να θεωρούν την πρόσβαση στο χώρο του σχολείου, αλλά οπουδήποτε αλλού, ως δικαίωμά τους (Cohen & Manion, & Morrison 2008). Εμείς δεν αντιμετωπίσαμε δυσκολίες. Σημαντικό ρόλο έπαιξε το γεγονός ότι ο επιβλέπων Καθηγητής ήταν ο κ. Μάνεσης και αρκετοί διευθυντές και δάσκαλοι τον γνώριζαν προσωπικά ή ως επιμορφωτή και τον εμπιστεύονταν. Αυτό βοήθησε να ξεπεράσουν τις όποιες αμφιβολίες τους.

Σχεδιάσαμε την έρευνα ώστε να μην ενοχλήσουμε τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές την ώρα του μαθήματος.

Ενημερώναμε τους δασκάλους και τους διευθυντές σχετικά με το ερωτηματολόγιο το οποίο καλούνταν να συμπληρώσουν είτε το πρωί, πριν την πρωινή προσευχή, είτε στα διαλείμματα.. Εξηγούσαμε στους δασκάλους το σκοπό της έρευνας και ότι δεν απαιτείται πολύς χρόνος για να το συμπληρώσουν. Αυτή ήταν και η μοναδική αιτίαση που ανέφεραν. Ότι δηλαδή δεν πρέπει τα ερωτηματολόγια να είναι «μεγάλα» σε μήκος. Για να διευκολύνουμε τη διαδικασία συλλογής των ερωτηματολογίων ζητήσαμε από τους διευθυντές να μας βοηθήσουν.

Παραλάμβαναν οι ίδιοι τα συμπληρωμένα ερωτηματολόγια και εμείς τα παίρναμε από αυτούς. Δεν θα μπορούσε με τον τρόπο αυτό να έρθει σε δύσκολη θέση κάποιος δάσκαλος ο οποίος δεν θα ήθελε να απαντήσει, χωρίς όμως αυτό να γίνει γνωστό.

Επίσης δεν απασχολούσαμε τους δασκάλους σε ώρα μαθήματος ώστε να χάνουν χρόνο από την ώρα διδασκαλίας τους.

Η προσεκτική προετοιμασία της έρευνας συντέλεσε ώστε να μην αναφερθεί κανένα παράπονο, από δασκάλους ή γονείς. Επίσης, δεν παρουσιάστηκε κάποιο πρόβλημα τόσο κατά τη διαδικασία χορήγησης όσο και κατά τη διαδικασία συλλογής των ερωτηματολογίων που επεστράφησαν.

ΜΕΡΟΣ Γ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: Παρουσίαση ευρημάτων - συζήτηση

8.1 Παρουσίαση Ευρημάτων.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε τα αποτελέσματα της έρευνάς μας. Θα παρουσιάσουμε πρώτα τα κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος, δηλαδή τις απαντήσεις σχετικά με το φύλο, την ηλικία, την οικογενειακή και επαγγελματική κατάσταση, τις σπουδές, και τη συμμετοχή τους σε διάφορα σεμινάρια, δηλαδή τις ειδικές τους σπουδές.

Κατόπιν για κάθε ερώτηση θα παρουσιάζουμε πρώτα τα συνολικά ποσοστά των απαντήσεων των ερωτώμενων κι έπειτα θα παρουσιάσουμε τη σχέση της μεταβλητής «Φύλο» με κάθε ερώτηση του ερωτηματολογίου, ώστε να διαπιστώσουμε εάν υπάρχουν διαφοροποιήσεις στις απαντήσεις των εκπαιδευτικών.

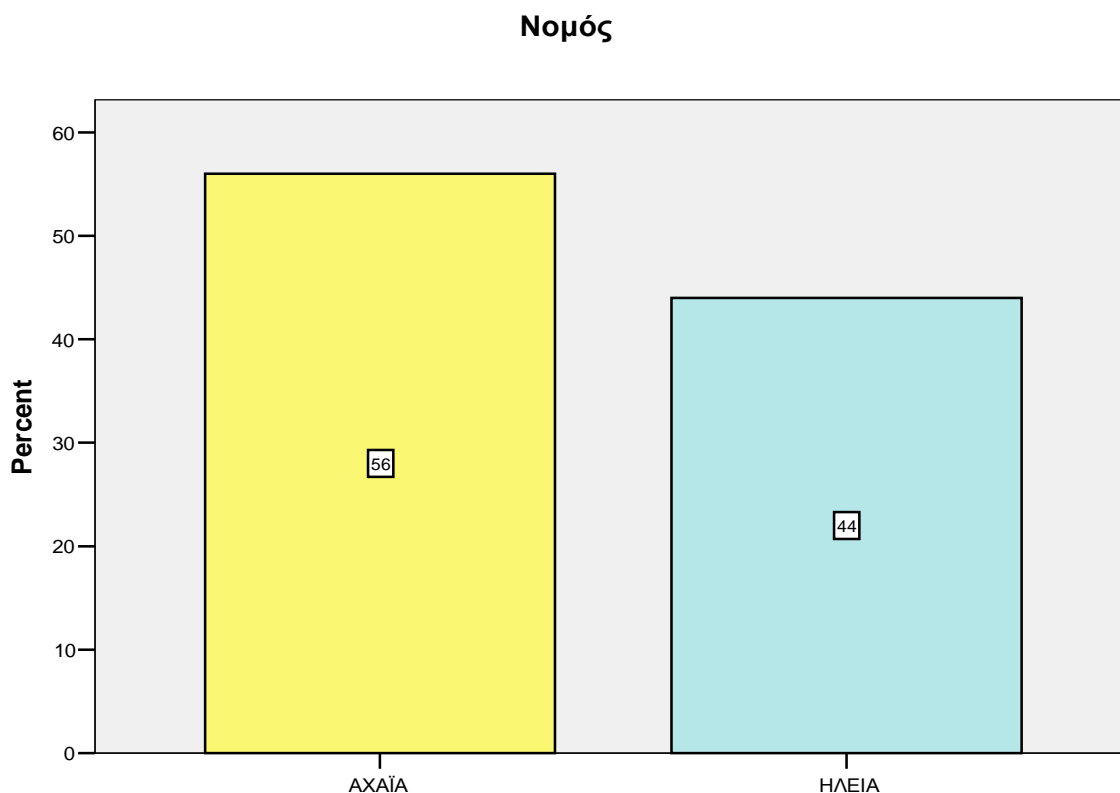
I. Κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά

Όπως προκύπτει από το πρώτο πίνακα και το αντίστοιχο γράφημα το συνολικό δείγμα μας αποτέλεσαν 100 εκπαιδευτικοί. Από αυτούς οι 56 (56%) εργάζονται στον Νομό Αχαΐας και συγκεκριμένα στην πόλη της Πάτρας και οι 44 (44%) εργάζονται στο Νομό Ηλείας, στην πόλη του Πύργου. Προσπαθήσαμε ο ίδιος ερωτηματολογίων να είναι ανάλογος με τον αριθμό των εκπαιδευτικών που υπηρετούν στις δύο πόλεις, περισσότεροι στην Πάτρα, λιγότεροι στον Πύργο.

Πίνακας 1

		Νομός			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΑΧΑΪΑ	56	56,0	56,0	56,0
	ΗΛΕΙΑ	44	44,0	44,0	100,0
	Total	100	100,0	100,0	

Γράφημα 1

Σχετικά με το φύλο όσων συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο, παρατηρούμε ότι οι 68 (68%) είναι γυναίκες και οι 32 (32%) άνδρες. Γνωρίζουμε ότι στην εκπαίδευση γενικά υπηρετούν περισσότερες γυναίκες από άνδρες. Μια εξήγηση μπορεί να είναι το γεγονός ότι η εκπαίδευση, όπως και η υγεία και πρόνοια θεωρούνται «γυναικεία» επαγγέλματα (Δεληγιάννη & Αθανασιάδου, 1997, Δεληγιάννη & Ζιώγου, 1999).

Θα ήταν ενδιαφέρον όμως να μπορούσαμε να εξηγήσουμε γιατί οι γυναίκες ενδιαφέρθηκαν περισσότερο από τους άνδρες εκπαιδευτικούς να συμπληρώσουν τα ερωτηματολόγια.

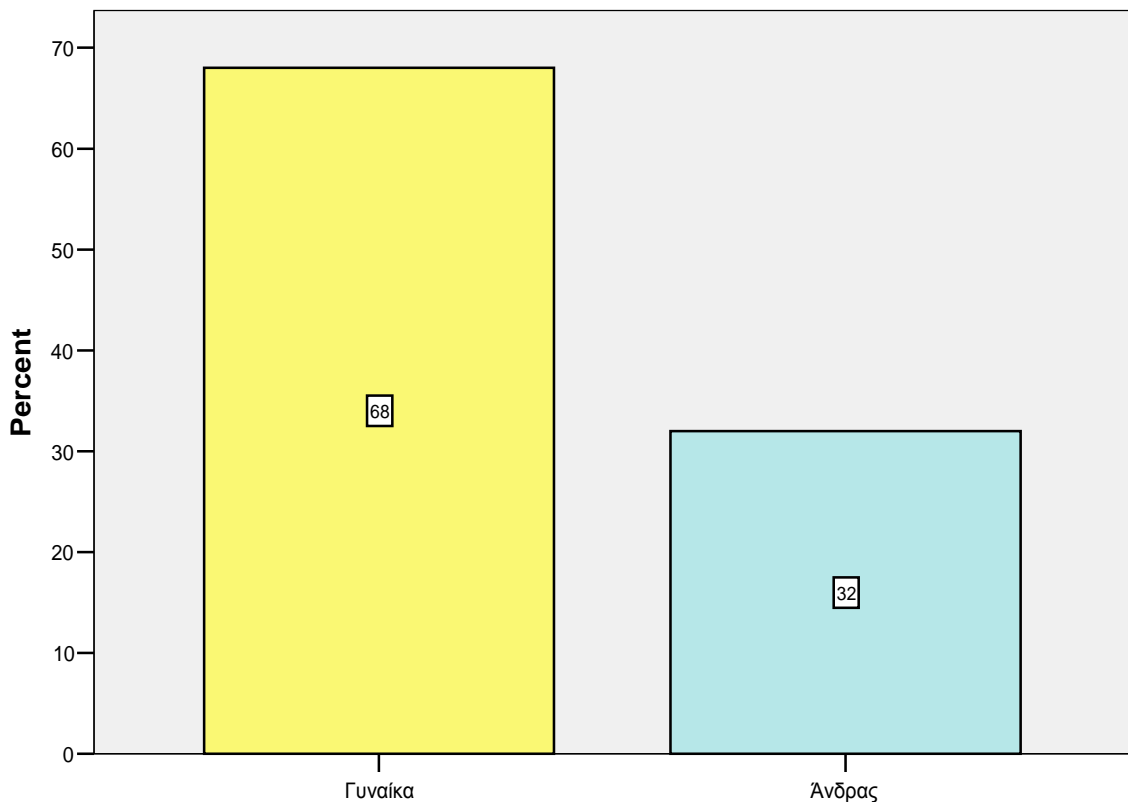
Πίνακας 2

ΦΥΛΟ

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Γυναίκα	68	68,0	68,0	68,0
	Άνδρας	32	32,0	32,0	100,0
	Total	100	100,0	100,0	

Γράφημα 2

ΦΥΛΟ

Στο επόμενο γράφημα (3) παρουσιάζουμε τα στοιχεία σχετικά με την ηλικία όσων συμμετείχαν στην έρευνα. Όπως προκύπτει οι 25 (25.3%) είναι ηλικίας 25-35 ετών, οι 42 (42.4%) ηλικίας 36-45 ετών, οι 26 (26.3%) 46-55 ετών και μόνο οι 6 (6.1%) είναι 56 ετών και άνω. Αυτοί που συμπλήρωσαν με ιδιαίτερο ενδιαφέρον το ερωτηματολόγιο είναι αυτοί που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 36-45 ετών.

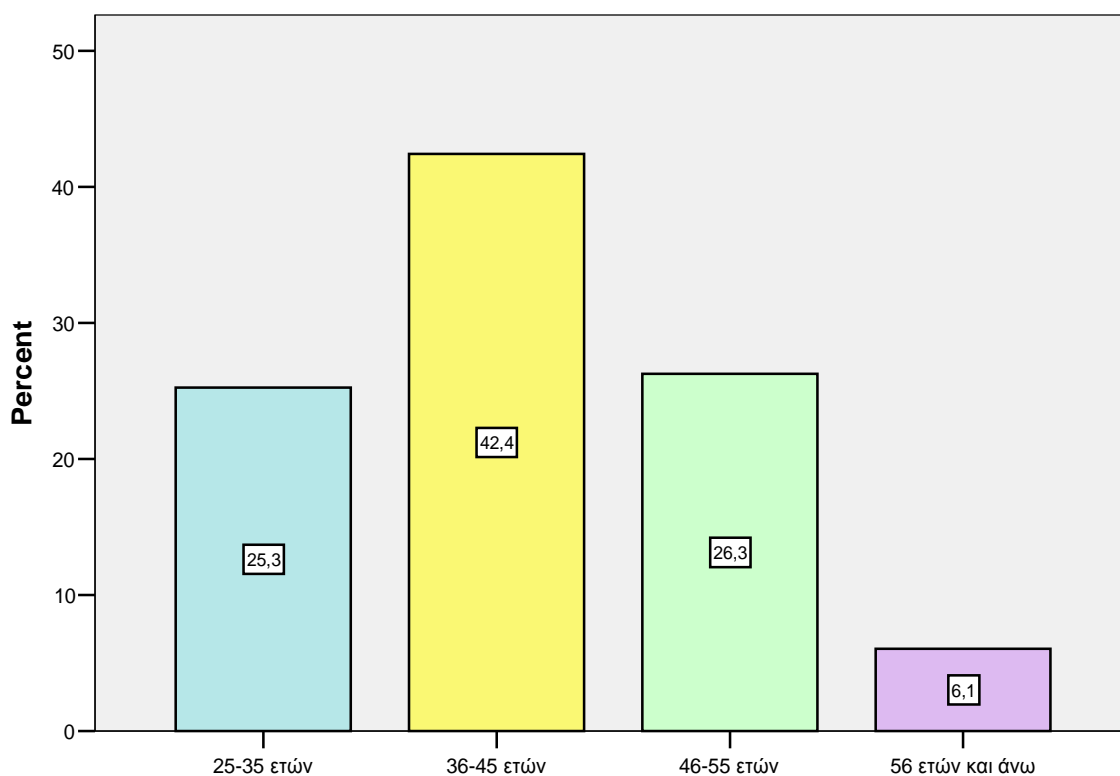
Πίνακας 3

ΗΛΙΚΙΑ

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	25-35 ετών	25	25,0	25,3	25,3
	36-45 ετών	42	42,0	42,4	67,7
	46-55 ετών	26	26,0	26,3	93,9
	56 ετών και άνω	6	6,0	6,1	100,0
	Total	99	99,0	100,0	
Missing	System	1	1,0		
Total		100	100,0		

Γράφημα 3

ΗΛΙΚΙΑ

Στον επόμενο Πίνακα και Γράφημα παρουσιάζουμε τα σχολεία από τα οποία προήλθε το δείγμα μας. Για λόγους δεοντολογίας έχουν αλλάξει οι αριθμοί των σχολείων με ονόματα. Παρατηρούμε ότι πήραμε σχεδόν ίσο αριθμό ερωτηματολογίων από τα σχολεία της Πάτρας. Υπήρχαν όμως δύο σχολεία του Πύργου τα οποία ήταν συστεγαζόμενα και οι εκπαιδευτικοί συμπλήρωσαν μαζί τα ερωτηματολόγια, έτσι δεν μπορούμε να τα ξεχωρίσουμε. Αυτά έχουν την ονομασία Α Πύργου.

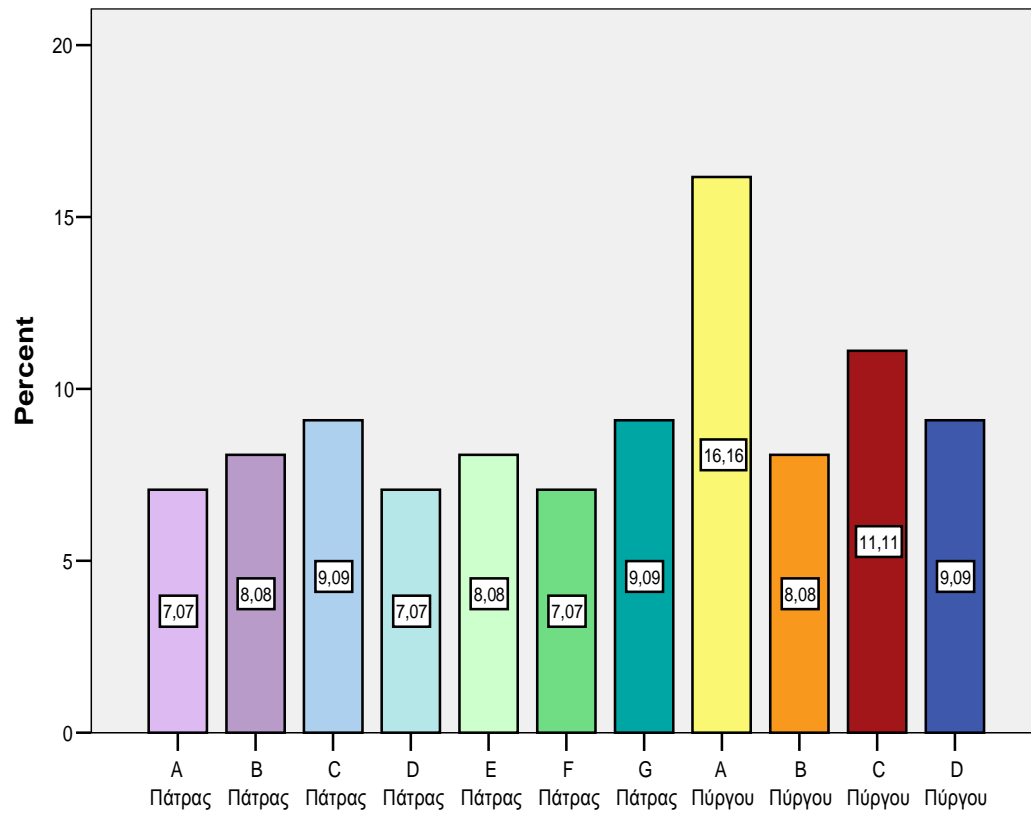
Πίνακας 4

Σχολείο

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	A Πάτρας	7	7,0	7,1	7,1
	B Πάτρας	8	8,0	8,1	15,2
	C Πάτρας	9	9,0	9,1	24,2
	D Πάτρας	7	7,0	7,1	31,3
	E Πάτρας	8	8,0	8,1	39,4
	F Πάτρας	7	7,0	7,1	46,5
	G Πάτρας	9	9,0	9,1	55,6
	A Πύργου	16	16,0	16,2	71,7
	B Πύργου	8	8,0	8,1	79,8
	C Πύργου	11	11,0	11,1	90,9
	D Πύργου	9	9,0	9,1	100,0
	Total		99	99,0	100,0
Missing	System	1	1,0		
Total		100	100,0		

Γράφημα 4

Σχολείο

Σχετικά με την οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων, οι περισσότεροι 73 (73.7%) είναι έγγαμοι, οι 23 (23.2%) δηλώνουν άγαμοι και οι 3 (3%) είναι χήροι/ες ή διαζευγμένοι.

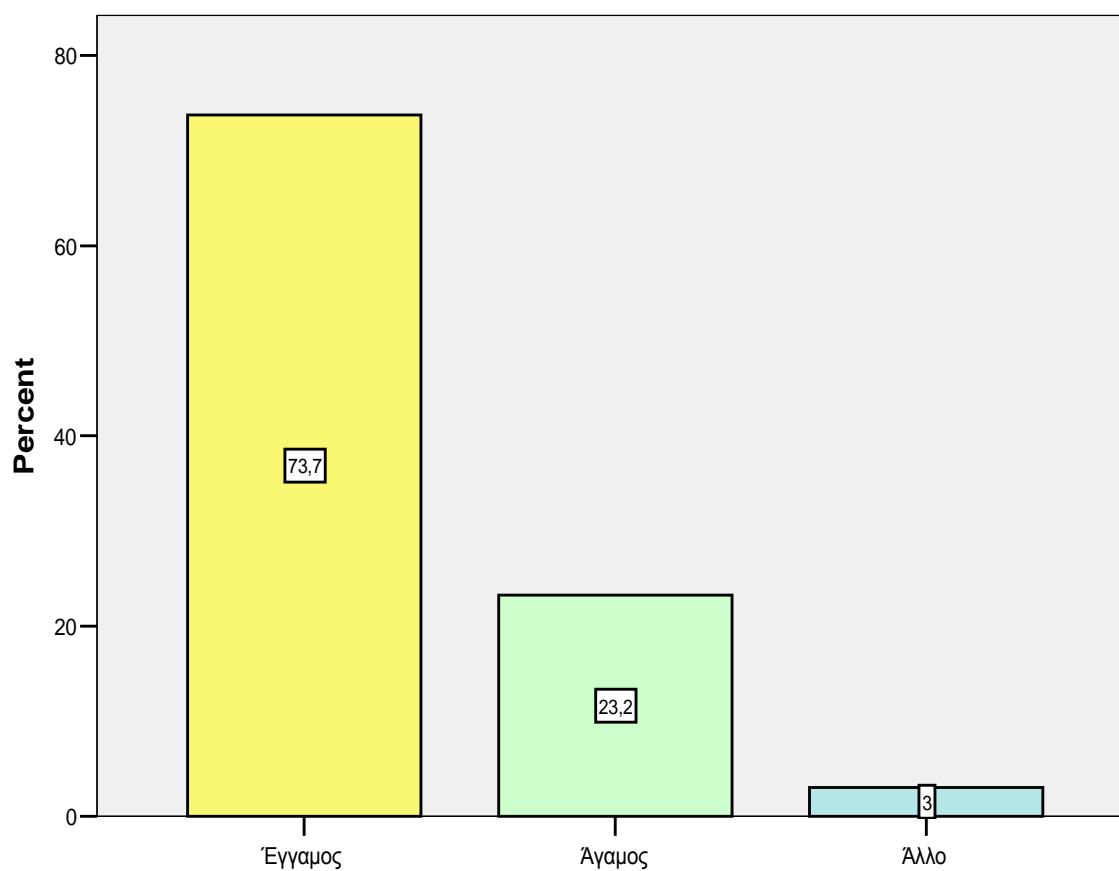
Πίνακας 5

Οικογένεια

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Άγαμος	23	23,0	23,2	23,2
	Έγγαμος	73	73,0	73,7	97,0
	Άλλο	3	3,0	3,0	100,0
	Total	99	99,0	100,0	
Missing	System	1	1,0		
Total		100	100,0		

Γράφημα 5

Οικογένεια

Στην ερώτηση εάν έχουν παιδιά, οι 66 (67.3%) απάντησαν ότι έχουν παιδιά, ενώ οι 32 (32.7%) απάντησαν ότι δεν έχουν παιδιά.

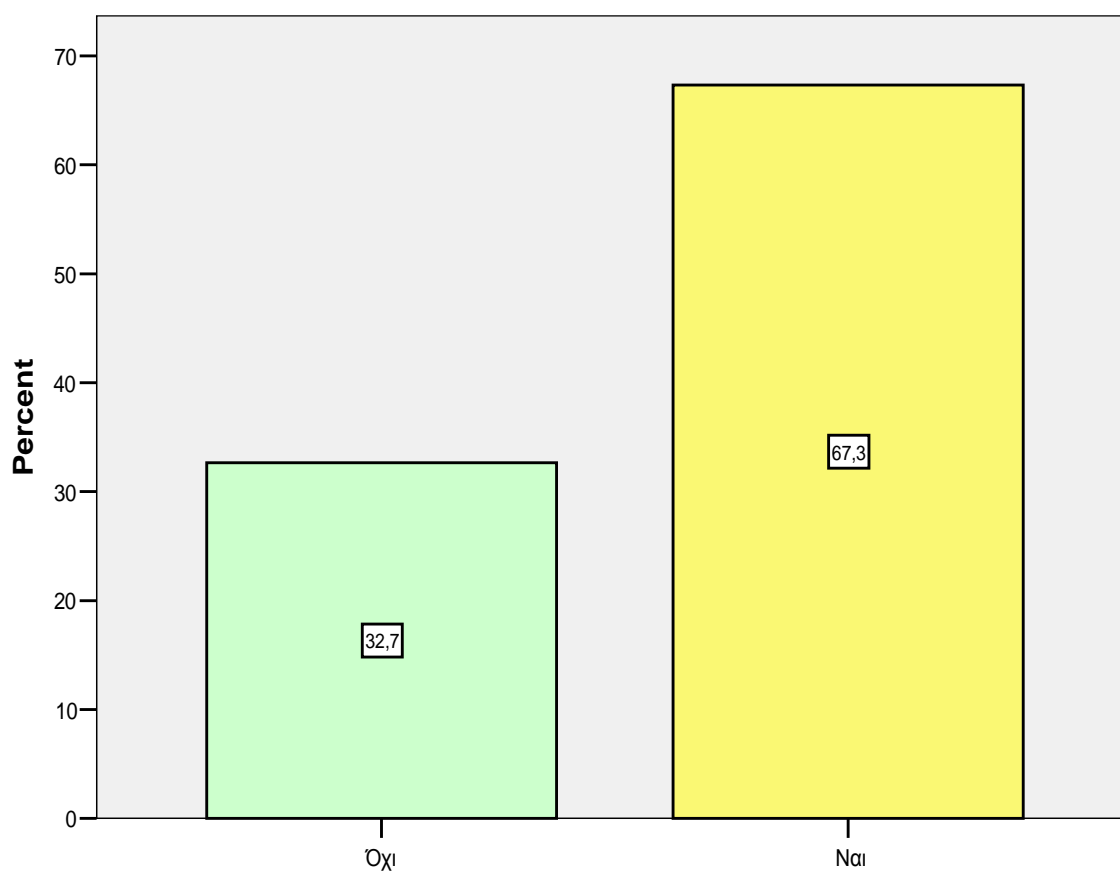
Πίνακας 6

Παιδιά

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Όχι	32	32,0	32,7	32,7
	Ναι	66	66,0	67,3	100,0
	Total	98	98,0	100,0	
Missing	System	2	2,0		
Total		100	100,0		

Γράφημα 6

Παιδιά

Ζητήσαμε από τους εκπαιδευτικούς να μας δώσουν πληροφορίες σχετικά με τις βασικές τους σπουδές. Σχεδόν τα ίδια ποσοστά απάντησαν ότι είναι απόφοιτοι Παιδαγωγικού Τμήματος (31%) και απόφοιτοι μόνο Παιδαγωγικής Ακαδημίας (30%). Οι 13 (13%) έχουν παρακολουθήσει και ολοκληρώσει το Πρόγραμμα εξομοίωσης των πτυχίων των Παιδαγωγικών Ακαδημιών με το αντίστοιχο των Παιδαγωγικών Τμημάτων. Αρκετοί 13 (13%) είναι κάτοχοι Μεταπτυχιακού Διπλώματος, δύο (2%) είναι κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος ενώ 11 (11%) έχουν και άλλες σπουδές.

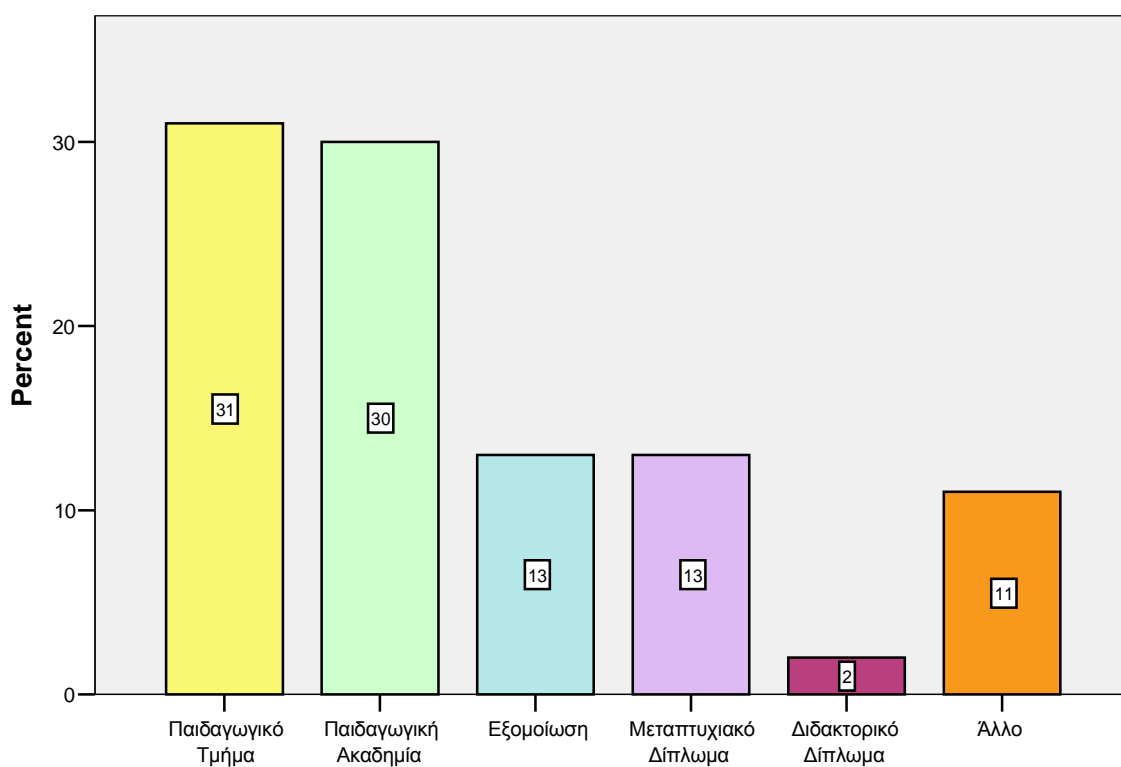
Πίνακας 7

Σπουδές

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Παιδαγωγική Ακαδημία	30	30,0	30,0	30,0
Εξομοίωση	13	13,0	13,0	43,0
Παιδαγωγικό Τμήμα	31	31,0	31,0	74,0
Μεταπτυχιακό Δίπλωμα	13	13,0	13,0	87,0
Διδακτορικό Δίπλωμα	2	2,0	2,0	89,0
Άλλο	11	11,0	11,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

Γράφημα 7

Σπουδές

Τους ρωτήσαμε ποιες επιπλέον σπουδές έχουν πραγματοποιήσει. Εάν δηλαδή έχουν παρακολουθήσει κάποια σεμινάρια σχετικά με την Ψυχολογία, τη Συμβουλευτική και τις Κοινωνικές επιστήμες. Αρκετοί 75 (53.3%), απάντησαν ότι δεν έχουν παρακολουθήσει κάποιο εξειδικευμένο σεμινάριο. Από τους υπόλοιπους, οι 26 (26.3%) έχουν παρακολουθήσει σεμινάρια Ψυχολογίας, οι 10 (9.5%) σεμινάρια Συμβουλευτικής και οι 7 (7.1%) σεμινάρια στις Κοινωνικές Επιστήμες.

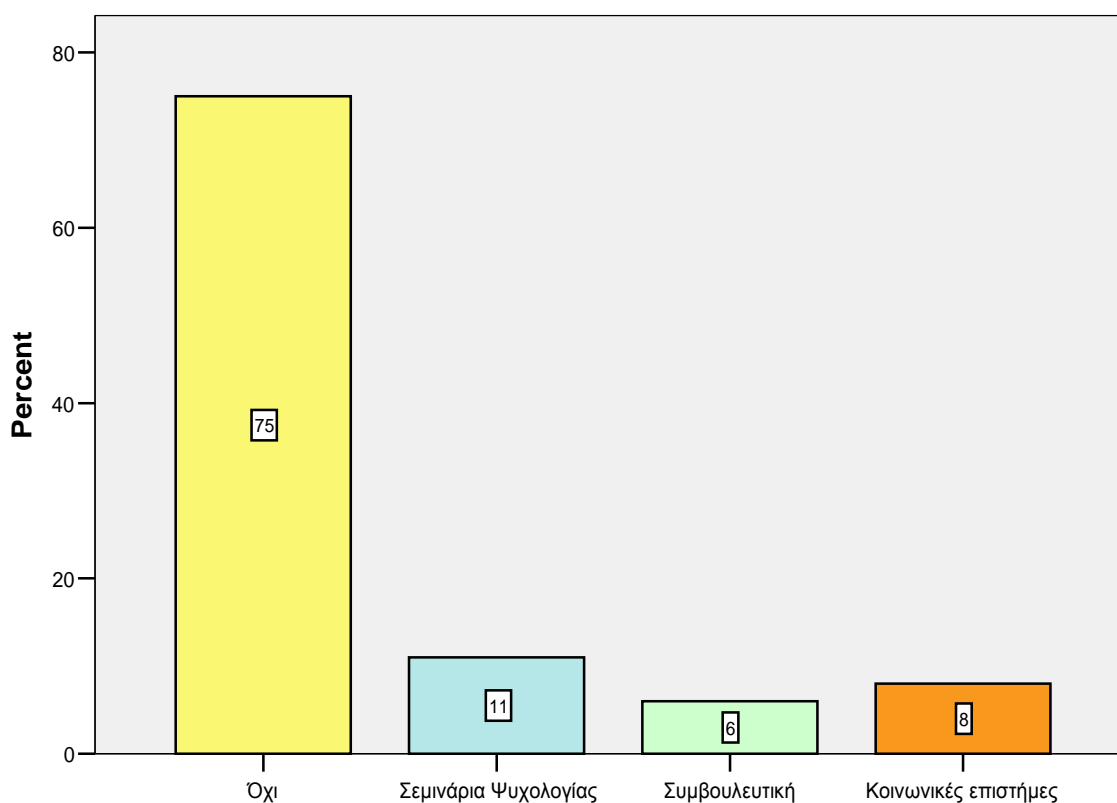
Πίνακας 8

Συμμετοχή σε Σεμινάρια

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Σεμινάρια Ψυχολογίας	11	11,0	44,0	44,0
	Συμβουλευτική	6	6,0	24,0	68,0
	Κοινωνικές επιστήμες	8	8,0	32,0	100,0
	Total	25	25,0	100,0	
Missing	System	75	75,0		
Total		100	100,0		

Γράφημα 8

Συμμετοχή σε Σεμινάρια

Ρωτήσαμε έπειτα να μας πουν τη θέση που κατέχουν στην υπηρεσία τους. Οι 12 είναι διευθυντές, διευθύντριες και οι 88 δάσκαλοι, δασκάλες.

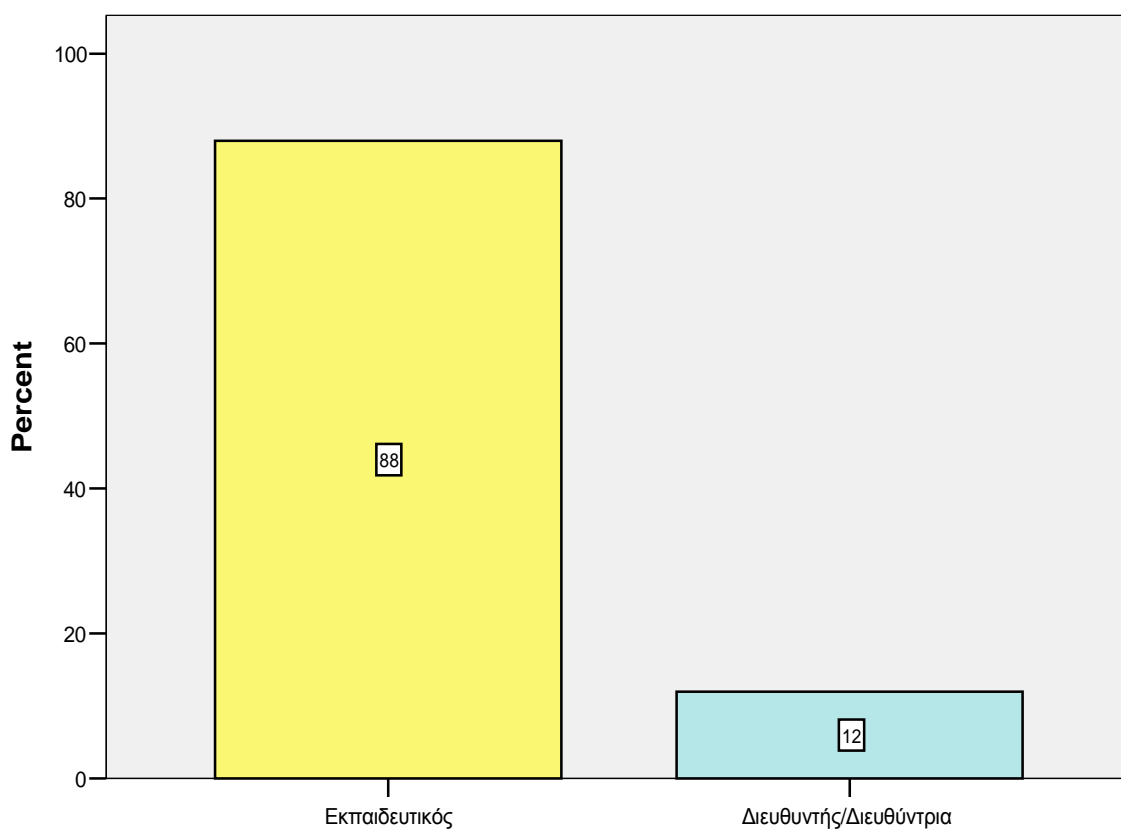
Πίνακας 9

Θέση στην Υπηρεσία

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Διευθυντής/Διευθύντρια	12	12,0	12,0	12,0
	Εκπαιδευτικός	88	88,0	88,0	100,0
	Total	100	100,0	100,0	

Γράφημα 9

Θέση στην Υπηρεσία

II. Γενικά Στοιχεία

Θα παρουσιάσουμε στη συνέχεια τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών στις ερωτήσεις που τους θέσαμε.

Η πρώτη ερώτηση ήταν ανοικτού τύπου και ζητούσε από τους εκπαιδευτικούς να απαντήσουν ποιος είναι ο λόγος ή οι λόγοι που επέλεξαν το επάγγελμα του εκπαιδευτικού. Παρουσιάζουμε τις απαντήσεις τους. Όπως προκύπτει από αυτές οι σημαντικότεροι παράγοντες που επέλεξαν οι εκπαιδευτικοί το επάγγελμα τους είναι η αγάπη προς τα παιδιά και προς το επάγγελμα, η επαγγελματική αποκατάσταση, ο ελεύθερος χρόνος, το ωράριο εργασίας, η εκπαιδευτική διαδικασία. Υπήρχαν ακόμα και κάποιοι λίγοι εκπαιδευτικοί που δήλωσαν ότι βρέθηκαν στο επάγγελμα τυχαία, λόγω του εξεταστικού συστήματος.

Ερώτηση I: Ποιος είναι ο λόγος που επιλέξατε το επάγγελμα του εκπαιδευτικού;

- *αγάπη για το επάγγελμα*
- *αγάπη προς τα παιδιά*
- *αγάπη προς τα παιδιά - επαγγελματική αποκατάσταση*
- *αγάπη στα παιδιά*
- *αγαπώ τα παιδιά*
- *αγαπώ τα παιδιά και κοντά τους γίνομαι παιδί και εγώ.*
- *στα χαμόγελά τους χρωστάω τη νιότη της ψυχής μου και την ελπίδα για ένα καλύτερο αύριο*
- *αγαπώ τα παιδιά και μου αρέσει να δουλεύω μαζί τους*
- *άμεση επαγγελματική αποκατάσταση*
- *από αγάπη στα παιδιά*
- *από ενδιαφέρον για το αντικείμενο και αγάπη και πίστη στη διαδικασία της εκπαίδευσης*
- *αποτελεί την πραγμάτωση του πεπρωμένου μου*
- *αρχικά μου άρεσε η γλώσσα - μετά με κέρδισαν τα παιδιά και ο αυθορμητισμός τους καθώς και η αίσθηση της προσφοράς*
- *βρέθηκα από τύχη στο επάγγελμα λόγω του εξεταστικού συστήματος*
- *βρέθηκα δάσκαλος λόγω των εισαγωγικών εξετάσεων*
- *για σίγουρη και γρήγορη αποκατάσταση*
- *γιατί η σχολή που έπρεπε να φοιτήσω ήταν σε κοντινή απόσταση από τον τόπο κατοικίας μου - σήμερα θα επέλεγα το ίδιο επάγγελμα γιατί το αγαπώ*

- *γιατί μου άρεσε*
- *γιατί μου άρεσε*
- *γρήγορος και σίγουρος διορισμός - ωράριο και συνθήκες εργασίας - επαφή με τα παιδιά*
- *είναι δημιουργικό επάγγελμα*
- *είχα και έχω αγάπη για τα παιδιά*
- *εκπαιδευτικός συγγενής με πλούσιο κοινωνικό και συγγραφικό έργο, μου ενέπνευσε την αγάπη προς το επάγγελμά μου*
- *επαφή με τα παιδιά και συνεχής προσπάθεια διαμόρφωσης χαρακτήρων και προσωπικοτήτων ολοκληρωμένων*
- *επειδή μου άρεσε η επαφή με τα παιδιά*
- *επέλεξα το επάγγελμα του εκπαιδευτικού γιατί αγαπώ τα παιδιά και πιστεύω ότι ο εκπαιδευτικός με το επάγγελμα - λειτούργημα που κάνει συμβάλλει στην ολόπλευρη ψυχοπνευματική ανάπτυξη του παιδιού. Ο ρόλος είναι πολύπλοκος και σημαντικός στην ανοικοδόμηση της κοινωνίας. Πλάθει ανθρώπινες ψυχές ο σωστός εκπαιδευτικός*
- *έτυχε με το σύστημα των 'δεσμών"*
- *έτυχε να περάσω στη σχολή, ήταν εύκολες οι σπουδές*
- *έχει πολλές διακοπές*
- *η αγάπη για τα παιδιά ήταν ένας από τους κύριους λόγους*
- *η όλη εκπαιδευτική διαδικασία*
- *η αγάπη για τα παιδιά και την αγωγή των παιδιών*
- *λόγοι επαγγελματικής αποκατάστασης*
- *η αγάπη μου για την εκπαιδευτική διαδικασία*
- *η αγάπη και το ενδιαφέρον μου για τα παιδιά*
- *η ενασχόληση με το ανθρώπινο δυναμικό και ειδικότερα με τα παιδιά που είναι το "ανανεωτικό κύτταρο" της κοινωνίας*
- *η επαφή με τα παιδιά*
- *το ωράριο εργασίας*
- *η αγάπη στο αντικείμενο διδασκαλίας*
- *η επαφή με τα παιδιά και η δυνατότητα μετάδοσης γνώσης σε αυτά*
- *η λατρεία μου για τα παιδιά και το αίσθημα της προσφοράς*
- *η μεγάλη μου αγάπη για τα παιδιά και για τη μάθηση*

- η προσέγγιση του παιδιού πνευματικά και ψυχικά
- ο ελεύθερος χρόνος που μου εξασφαλίζει το επάγγελμα αυτό
- ήθελα να δω εάν έχω την ικανότητα να διδάσκω και να μεταφέρω γνώσεις σε παιδιά οι οποίες να γίνονται κατανοητές από αυτά
- ήταν επιθυμητή επιλογή
- ήταν συνειδητή επιλογή
- ήταν το όνειρο μιας ζωής
- λύση ανάγκης
- μ' αρέσει η επαφή με τα παιδιά και θέλω να προσπαθώ να μεταδώσω τη γνώση και να συμβάλλω στη διαπαιδαγώγησή τους
- με γοητεύει η προσπάθεια μετάδοσης της γνώσης και η επαφή με τα παιδιά
- με ενδιαφέρει η επαφή μου με τα παιδιά
- μεγάλη αγάπη για τα παιδιά - καλό ωράριο
- μου άρεσε η διδασκαλία των μικρών παιδιών - λόγοι επαγγελματικής αποκατάστασης
- μου άρεσε να ασχολούμαι με τα παιδιά
- μου άρεσε να εργάζομαι με παιδιά
- μου αρέσει η επαφή με τα παιδιά
- μου αρέσει να ασχολούμαι με τα παιδιά - βρίσκω το επάγγελμα αυτό πολύ δημιουργικό
- μου αρέσει να ασχολούμαι με τη μόρφωση των παιδιών
- μου αρέσει να διδάσκω - έχει καλοκαιρινές διακοπές
- μου αρέσει να προσφέρω γνώση στα παιδιά
- θέλω να συμβάλλω στη σωστή διαπαιδαγώγησή τους
- μου ταιριάζει
- νόμιζα ότι μου ταιριάζει η σχέση με τα παιδιά
- ο λόγος που επέλεξα το επάγγελμα του εκπαιδευτικού ήταν τυχαίος
- ο τρόπος σκέψης κάθε ατόμου και η συμπεριφορά του είναι θέμα παιδείας. Οι άνθρωποι που εκπαιδεύονται σωστά γίνονται αξιόλογοι και απαιτούν ανάλογο επίπεδο ζωής. Γι' αυτό έγινα εκπαιδευτικός για να συμβάλλω στη μόρφωσή τους και ειδικότερα στη μόρφωση των Α.Μ.Ε.Α. γιατί η κοινωνία τα παραγκωνίζει
- οι διακοπές
- οικονομικοί οικογενειακοί λόγοι

- *μικρός χρόνος σπουδών*
- *εύρεση εργασίας*
- *πάντα μου άρεσε και με ευχαριστούσε η ενασχόληση με τα παιδιά*
- *προσφέρεις έργο, είναι ένα επάγγελμα δημιουργικό*
- *τα παιδιά*
- *ταίριαζε στα ενδιαφέροντα μου*
- *το είχα επιλέξει στο μηχανογραφικό, αλλά ήταν χαμηλά στην προτίμηση*
- *το ενδιαφέρον για τη μάθηση και η αγάπη για τα παιδιά*
- *το επάγγελμα του εκπαιδευτικού ήταν ανάμεσα στις προτιμήσεις μου*
- *το μεγαλείο της εκπαίδευσης των παιδιών*
- *το μόνο επάγγελμα που μου άρεσε και μου αρέσει*
- *τυχαία*

Ζητήσαμε έπειτα από τους εκπαιδευτικούς να μας πουν εάν έχουν διεκδικήσει κάποια διευθυντική θέση. Μόνο οι 19 (19.2%) απάντησαν ότι διεκδίκησαν κάποια θέση διευθυντή ή διευθύντριας. Οι περισσότεροι (80.8%) δε θέλησαν ή κάποια εμπόδια δεν τους επέτρεψαν να διεκδικήσουν τη θέση.

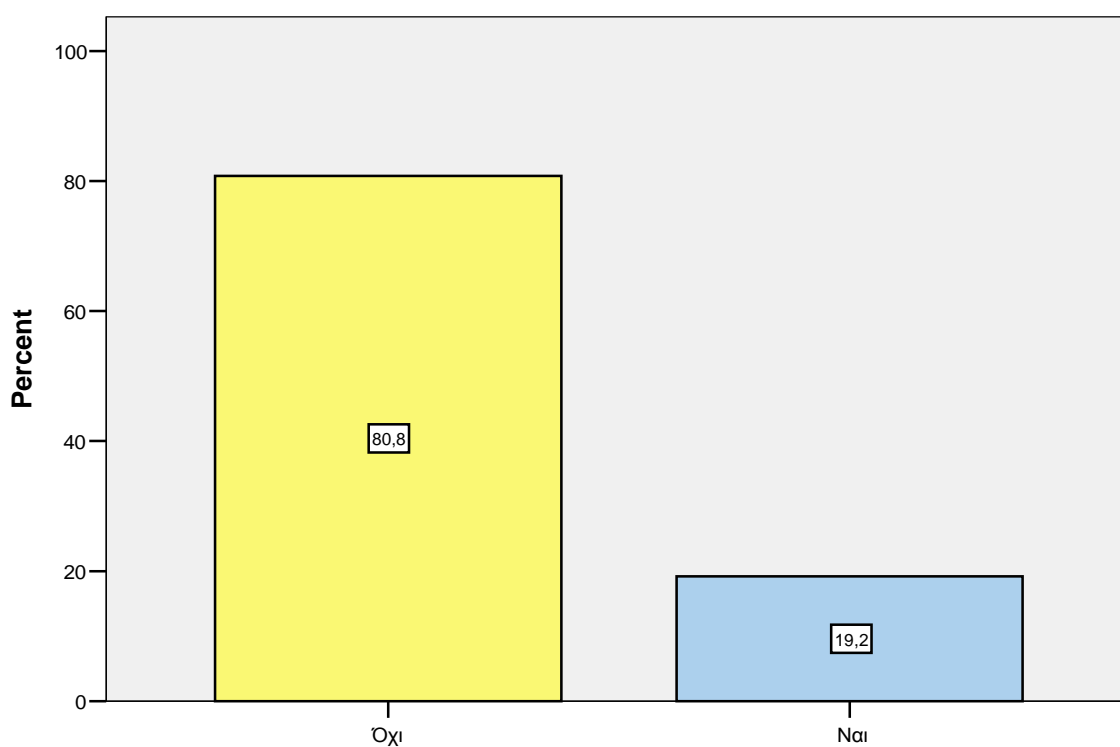
Πίνακας 10

Διεκδίκηση Διευθυντικής Θέσης

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Όχι	80	80,0	80,8	80,8
	Ναι	19	19,0	19,2	100,0
	Total	99	99,0	100,0	
Missing	System	1	1,0		
Total		100	100,0		

Γράφημα 10

Διεκδίκηση Διευθυντικής Θέσης

Η επόμενη ερώτηση ρωτούσε στο να μας αναφέρουν ποια είναι τα εμπόδια που τους απέτρεψαν από τη διεκδίκηση της θέσης του διευθυντή ή της διευθύντριας. Το σημαντικότερο εμπόδιο είναι οι οικογενειακές υποχρεώσεις (36.2%). Άλλο σημαντικό εμπόδιο είναι η έλλειψη χρόνου (20.3%). Είναι σημαντικό το γεγονός ότι οι εκπαιδευτικοί αναφέρουν ως εμπόδια την έλλειψη τυπικών προσόντων (13%) και ικανοτήτων (9%). Τέλος υπάρχουν και αρκετοί (23.2%) που έδωσαν άλλες απαντήσεις. Τις απαντήσεις αυτές τις παρουσιάζουμε παρακάτω.

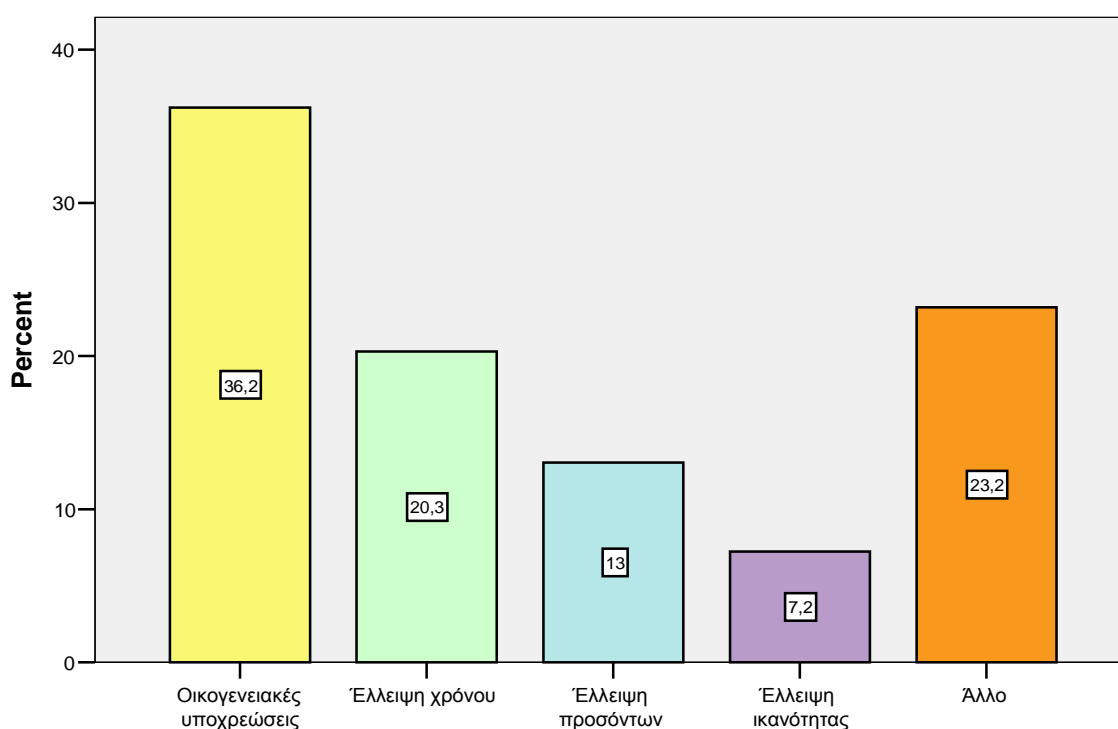
Πίνακας 11

Εμπόδια

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Οικογενειακές υποχρεώσεις	25	25,0	36,2	36,2
	Έλλειψη χρόνου	14	14,0	20,3	56,5
	Έλλειψη προσόντων	9	9,0	13,0	69,6
	Έλλειψη ικανότητας	5	5,0	7,2	76,8
	Άλλο	16	16,0	23,2	100,0
	Total	69	69,0	100,0	
Missing	System	31	31,0		
Total		100	100,0		

Γράφημα 11

Εμπόδια

Όπως προαναφέραμε 16 εκπαιδευτικοί (23.2%) ανέφεραν άλλες αιτίες που αποτέλεσαν εμπόδια τα οποία δεν τους επέτρεψαν να διεκδικήσουν μια διευθυντική θέση. Παρουσιάζουμε τις απαντήσεις τους.

Παρατηρούμε ότι αναφέρουν διάφορες αιτίες όπως ότι «δεν τους αρέσει», «δεν έχουν εμπειρία», «διαφωνούν ιδεολογικά με τον τρόπο που ασκείται η διοίκηση» και άλλα.

Ερώτηση II: Τι πιστεύετε ότι αποτελεί εμπόδιο στην ανάληψη μιας διοικητικής θέσης

- *αποφυγή ευθυνών*
- *αποφυγή προστριβών*
- *δε με ενδιαφέρει ακόμη*
- *δε μου αρέσει*
- *δεν μου αρέσει*
- *έλλειψη αξιοκρατίας κατά την επιλογή*
- *ευθύνες*
- *η αξιολόγηση των στελεχών με κομματικά κριτήρια*
- *η διοικητική θέση στηρίζεται σε στερεότυπα που δεν τα θεωρώ αποδεκτά*
- *ιδεολογικοί λόγοι, δηλαδή ποιο σχολείο θα υπηρετήσω; Ποια εκπαιδευτική πολιτική;*
- *μια διοικητική θέση είναι πιο στείρα από το εκπαιδευτικό έργο μέσα στην τάξη*
- *η μικρή μου ηλικία*
- *η έλλειψη εμπειρίας*
- *ο τρόπος που λειτουργεί η διοίκηση*
- *όλα τα παραπάνω*
- *όλοι οι παραπάνω παράγοντες*
- *τα κοινωνικά δεδομένα που αφήνουν "έξω" τις γυναίκες*
- *το παράδειγμα όσων κατέχουν διοικητικές θέσεις*
- *το σύστημα και ο τρόπος επιλογής γιατί δεν είναι σύμφωνος με την ιδεολογική μου τοποθέτηση για το θέμα*
- *υπηρετεί την κυβερνητική πολιτική*

Κατόπιν, ζητήσαμε να μας απαντήσουν εάν υπήρξε κάποιος ή κάποια που τους απέτρεψε από το να διεκδικήσουν μια διευθυντική θέση. Μόνο τρεις απάντησαν ότι κάποιος τους εμπόδισε από το να διεκδικήσουν μια τέτοια θέση.

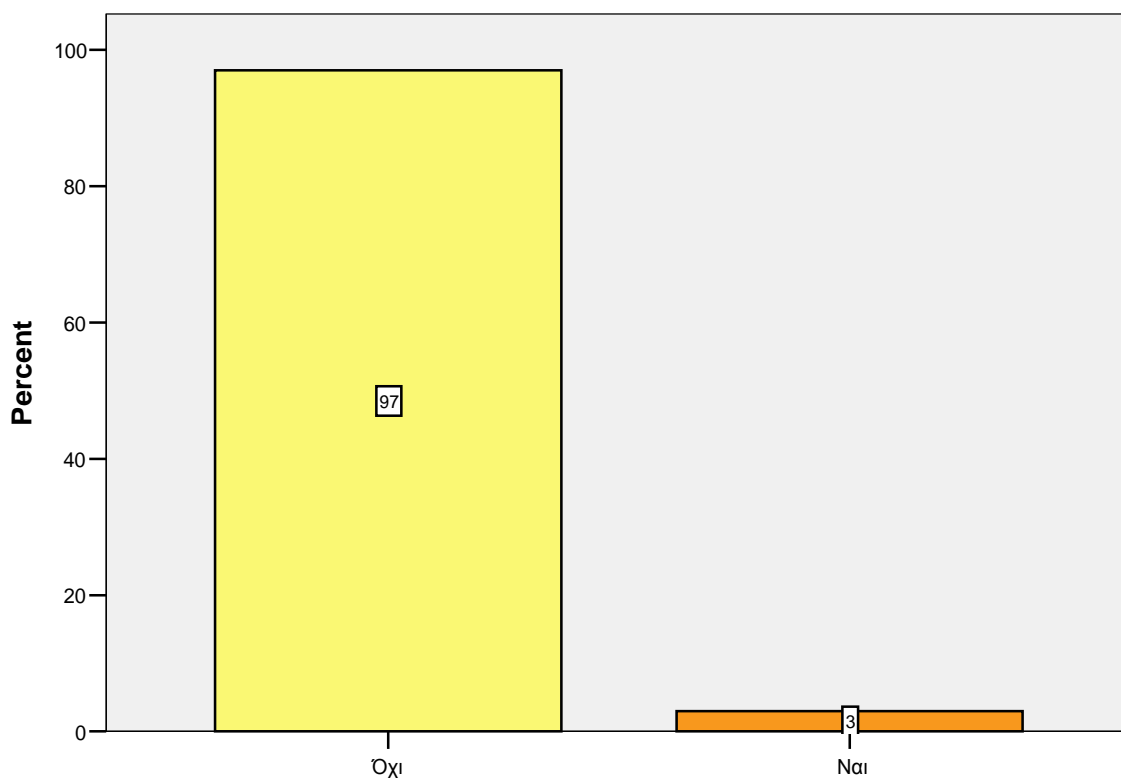
Πίνακας 12

Αποτροπή

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Όχι	97	97,0	97,0	97,0
	Ναι	3	3,0	3,0	100,0
	Total	100	100,0	100,0	

Γράφημα 12

Αποτροπή

Άραγε έχουν αμφισβητηθεί οι επαγγελματικές τους ικανότητες λόγω του φύλου τους; Μόνο 2 απάντησαν Ναι. Και οι δύο είναι εκπαιδευτικοί που υπηρετούν σε σχολεία του Πύργου, ηλικίας 25-35, απόφοιτοι Παιδαγωγικού Τμήματος. Ο ένας είναι άνδρας και η άλλη γυναίκα. Ίσως η ηλικία τους είναι ο παράγοντας που τους αμφισβήτησαν οι συνάδελφοί τους.

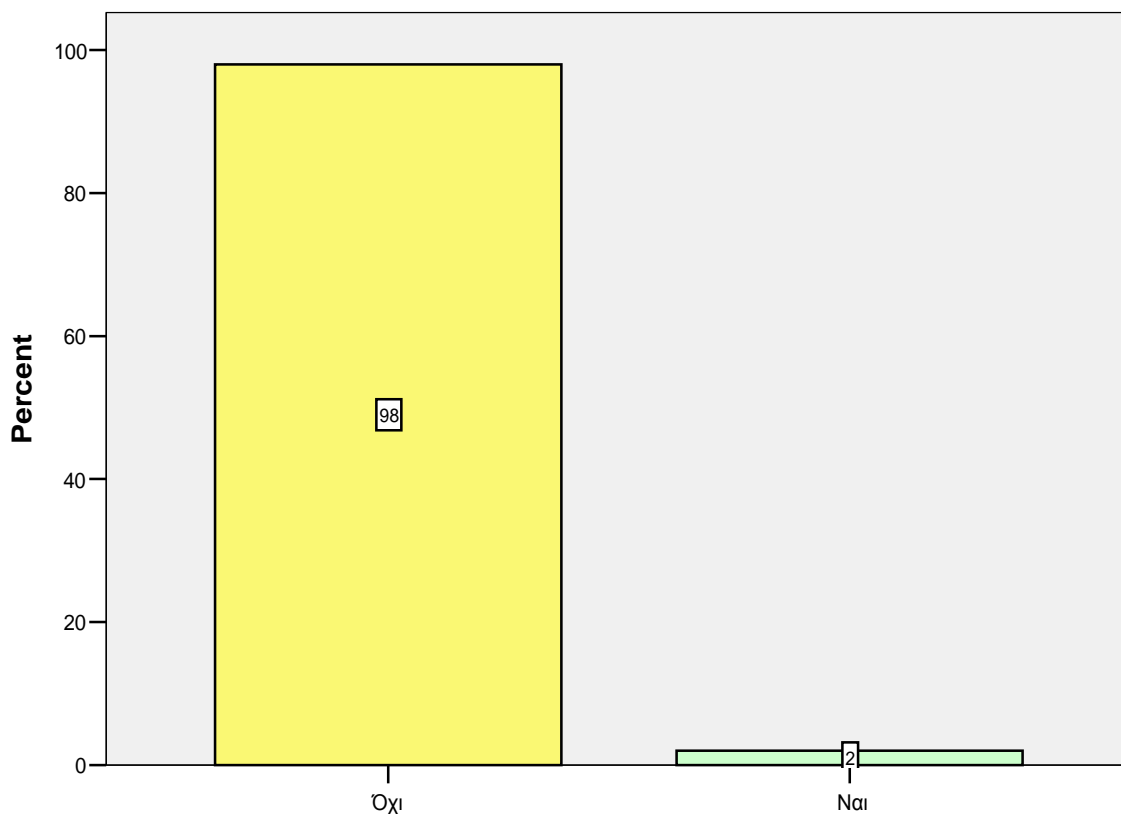
Πίνακας 13

Αμφισβήτηση επαγγελματικών ικανοτήτων

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Όχι	98	98,0	98,0	98,0
	Ναι	2	2,0	2,0	100,0
	Total	100	100,0	100,0	

Γράφημα 13

Αμφισβήτηση επαγγελματικών ικανοτήτων

Τους ρωτήσαμε κατόπιν εάν πιστεύουν ότι ένας άνδρας είναι πιο αποδοτικός ως διοικητικό στέλεχος σε σχέση με μια γυναίκα. Θέλαμε να διαπιστώσουμε εάν υπάρχουν στερεότυπα σχετικά με τις ικανότητες του φύλου σε θέσεις διοικητικής ευθύνης. Οι περισσότεροι (87.9%) απάντησαν ότι ο άνδρας δεν είναι πιο αποδοτικός από μια γυναίκα. Υπήρχαν όμως και 12 εκπαιδευτικοί (12.1%) οι οποίοι απάντησαν θετικά στο ερώτημα.

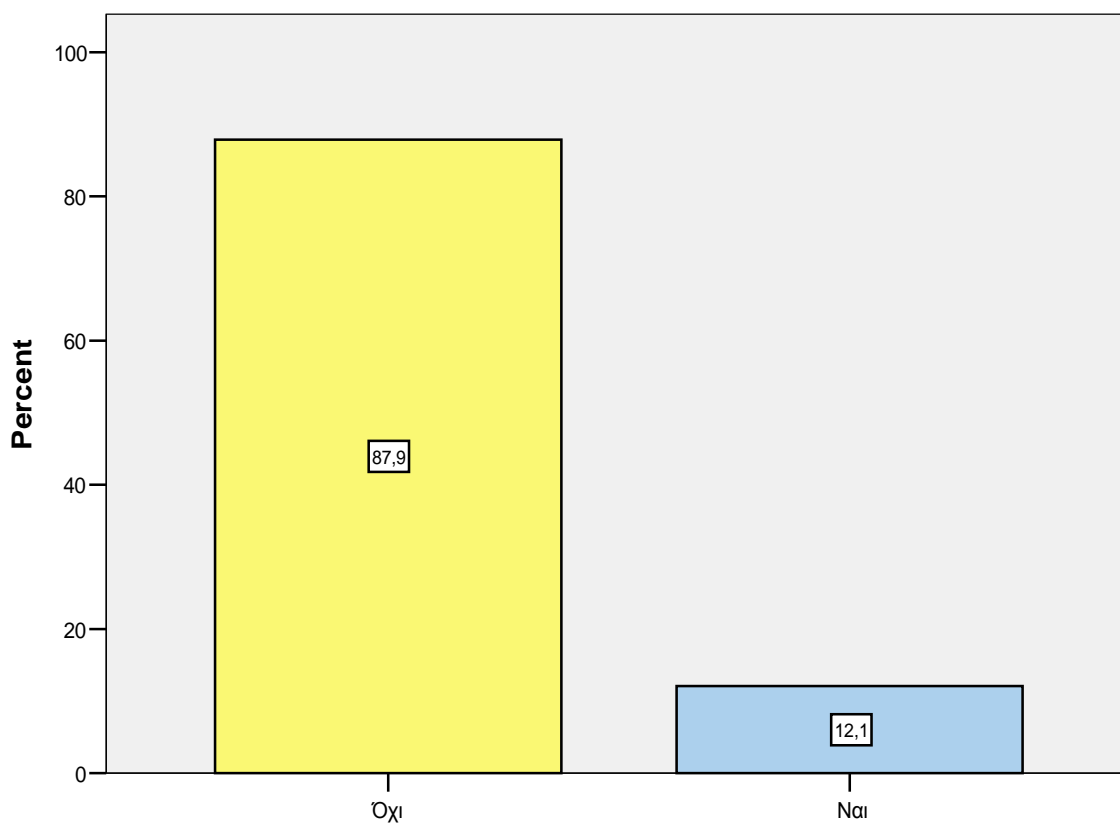
Πίνακας 14

Ο άνδρας είναι πιο αποδοτικός από την γυναίκα

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Όχι	87	87,0	87,9	87,9
	Ναι	12	12,0	12,1	100,0
	Total	99	99,0	100,0	
Missing	System	1	1,0		
Total		100	100,0		

Γράφημα 14

Ο άνδρας είναι πιο αποδοτικός από την γυναίκα

Ενδιαφέρον έχουν οι απαντήσεις όσων απάντησαν είτε θετικά ότι ναι ο άνδρας είναι πιο αποδοτικός από μια γυναίκα που κατέχει μια διευθυντική θέση, είτε αρνητικά. Τις παρουσιάζουμε αναλυτικά. Όσοι υποστηρίζουν ότι οι άντρες είναι πιο αποδοτικοί ως διοικητικά στελέχη το αποδίδουν κυρίως στη δυναμική τους παρουσία και στην ικανότητα να παίρνουν δύσκολες αποφάσεις. Ακόμα, υπάρχουν και άλλες απαντήσεις που σχετίζονται με τον ελεύθερο χρόνο και λιγότερες υποχρεώσεις που τους επιτρέπουν να ασχοληθούν με τις επαγγελματικές υποχρεώσεις.

Ερώτηση III: Συμφωνείτε ότι ένας άνδρας είναι πιο αποδοτικός ως διοικητικό στέλεχος σε σχέση με μια γυναίκα;

- *ναι, γιατί μπορεί να πάρει πιο εύκολα δύσκολες αποφάσεις. Αντέχει στην πίεση*
- *ναι, γιατί μπορεί όταν χρειαστεί να "χτυπήσει τη γροθιά στο μαχαίρι"*
- *ναι, γιατί οι άνδρες έχουν πιο δυναμική παρουσία*
- *ναι, δεν έχει άλλες υποχρεώσεις*
- *ναι, δυστυχώς οι άντρες στην πράξη έχει αποδειχτεί ότι χειρίζονται τα διοικητικά θέματα με μεγαλύτερη ευελιξία. Ίσως οι γυναίκες προσπαθώντας να αποδείξουν την επάρκειά τους, που για χρόνια ολόκληρα σε όλες τις πατριαρχικές κοινωνίες αμφισβητήθηκε, στέκονται στο γράμμα του νόμου και όχι στο πνεύμα του. Αδυνατούν έτσι να ελιχθούν και να διαχειριστούν συνήθως με επιτυχία μια κρίση.*
- *ναι, είναι καλύτερος στη διοίκηση*
- *ναι, έχει περισσότερο χρόνο*
- *ναι, λειτουργεί περισσότερο συναισθηματικά*

Αλλά και όσοι ή όσες απάντησαν ότι διαφωνούν πως το φύλο παίζει κάποιο ρόλο στην αποδοτικότητα ενός στελέχους τόνισαν πως οι ικανότητες, οι γνώσεις και οι δεξιότητες του ατόμου είναι αυτές που το καθιστούν ικανό άρα και αποδοτικό ως διοικητικό στέλεχος.

- *όχι γιατί η απόδοση δεν είναι θέμα φύλου, αλλά ικανοτήτων*
- *όχι είναι το ίδιο αποδοτικοί*
- *όχι, γιατί δεν εξαρτάται από το φύλο η απόδοση στον επαγγελματικό τομέα*
- *όχι, γιατί δεν έχει σημασία το φύλο, αλλά οι ικανότητες και η προσωπικότητα*

- *όχι, γιατί δεν πιστεύω γενικά ότι το φύλο συμβαδίζει με τις ικανότητες ενός ανθρώπου*
- *όχι, γιατί η φαλλοκρατική αυτή αντίληψη στη σημερινή κοινωνία με το μεταβιομηχανικό οικονομικό μοντέλο ανάπτυξης έχει ξεπεραστεί*
- *όχι, γιατί οι γυναίκες έχουν τις ίδιες διοικητικές και οργανωτικές ικανότητες*
- *όχι, δεν παίζει ρόλο το φύλο, αλλά οι ικανότητες του ατόμου*
- *όχι, δεν πιστεύω ότι διαθέτει ιδιαίτερες ικανότητες στη διοίκηση που να τον καθιστούν αποδοτικότερο των γυναικών*
- *όχι, είναι θέμα γνώσεων, ικανοτήτων και δεξιοτήτων*
- *όχι, είναι θέμα ικανότητας*
- *όχι, είναι θέμα προσωπικότητας*
- *όχι, έχει αλλάξει ο τρόπος σκέψης των ανθρώπων ως προς την ικανότητα των γυναικών*
- *όχι, η απόδοση εξαρτάται από τα προσόντα του καθενός και όχι από το φύλο*
- *όχι, η απόδοση κάθε ατόμου ως διοικητικό στέλεχος είναι ανάλογη με τα προσόντα του (π.χ. εάν είναι οργανωτικός, έξυπνος, δυναμικός). Το φύλο δεν παίζει καμία σημασία*
- *όχι, η αποδοτικότητα δεν έχει σχέση με το φύλο*
- *όχι, η αποδοτικότητα είναι θέμα προσωπικότητας και προσόντων*
- *όχι, η γυναίκα είναι πιο προσγειωμένη και εύστοφη, αλλά δεν μπορεί να αφιερώσει το χρόνο που θα ήθελε κάποιες φορές στα επαγγελματικά*
- *όχι, η διοίκηση δεν έχει να κάνει με το φύλο, αλλά με την ικανότητα του ατόμου*
- *όχι, η διοικητική ικανότητα δεν έχει σχέση με το φύλο*
- *όχι, οι γυναίκες διοικητικά στελέχη υιοθετούν ένα δημοκρατικό, συμμετοχικό μοντέλο διοίκησης το οποίο δεν επιτρέπει την κριτική, την ανάπτυξη πρωτοβουλιών, τη συλλογική αναζήτηση λύσεων που δεν έχει σχέση με το κυρίαρχο γραφειοκρατικό αντρικό μοντέλο*
- *όχι, οι γυναίκες είναι πιο ευαισθητοποιημένες στο λειτούργημα του παιδαγωγού και μπορούν να διοικήσουν ουσιαστικότερα*

Ρωτήσαμε έπειτα ποιανού τις υποδείξεις εμπιστεύονται περισσότερο, ενός άνδρα ή μιας γυναίκας. Παρατηρούμε ότι οι περισσότεροι (41.8%) απάντησαν ότι εμπιστεύονται περισσότερο τις υποδείξεις και των δύο. Αρκετοί απάντησαν ότι εμπιστεύονται τις υποδείξεις ενός άνδρα διευθυντή (30.4%). Ελάχιστα μικρότερο είναι και το ποσοστό όσων απάντησαν ότι εμπιστεύονται τις ικανότητες των γυναικών (27.8%).

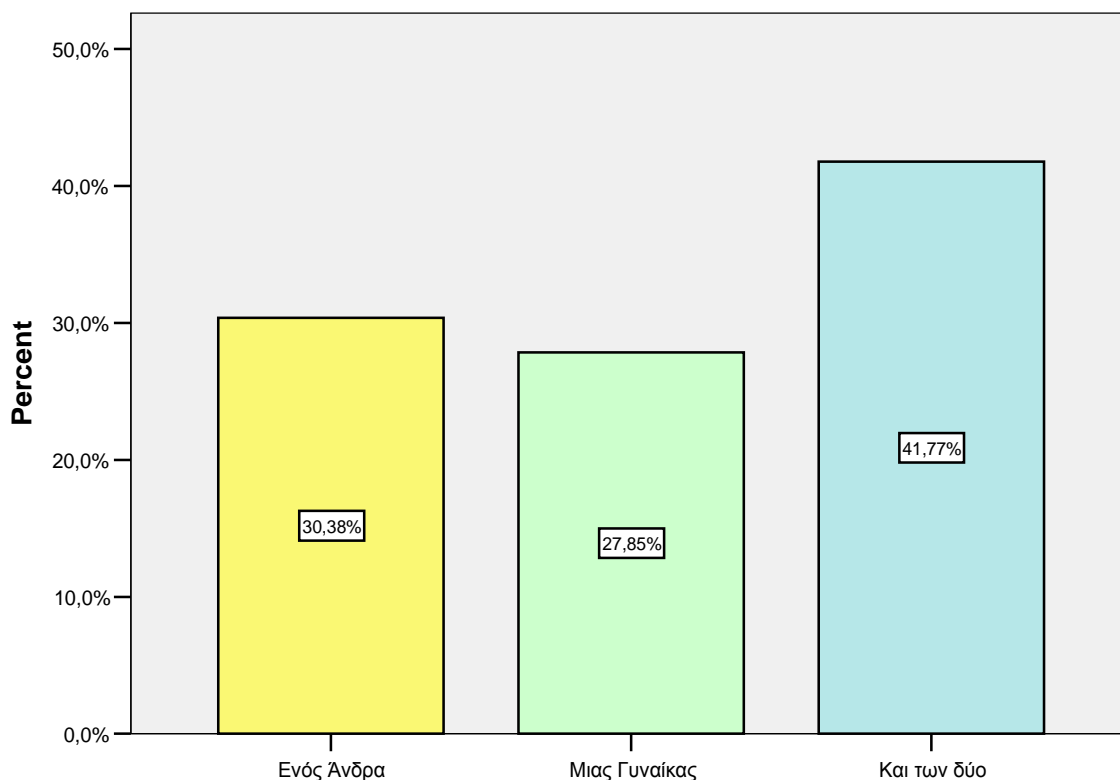
Πίνακας 15

Εμπιστοσύνη στις ικανότητες

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ενός Άνδρα	24	24,0	30,4	30,4
	Μιας Γυναίκας	22	22,0	27,8	58,2
	Και των δύο	33	33,0	41,8	100,0
	Total	79	79,0	100,0	
Missing	System	21	21,0		
Total		100	100,0		

Γράφημα 15

Εμπιστοσύνη στις ικανότητες

Προσπαθώντας να διερευνήσουμε εάν υπάρχει κάποιο στερεότυπο για τη θέση που κατέχει η γυναίκα στην εκπαιδευτική ιεραρχία ζητήσαμε από τους δασκάλους να μας πουν εάν μέχρι τώρα έχουν συναντήσει ως μαθητής/τρια ή ως εκπαιδευτικός σε θέσεις διοικητικής ευθύνης κυρίως άνδρα ή γυναίκα. Τα αποτελέσματα των απαντήσεων δεν μας εξέπληξαν. Σχεδόν όλοι, 95.6% απάντησαν ότι συναντούν κυρίως άνδρες. Μόλις τέσσερις εκπαιδευτικοί, δύο άνδρες και δύο γυναίκες απάντησαν ότι έχουν συναντήσει κυρίως γυναίκες διευθύντριες. Προκύπτει ότι συνήθως ο διευθυντής του σχολείου είναι άνδρας.

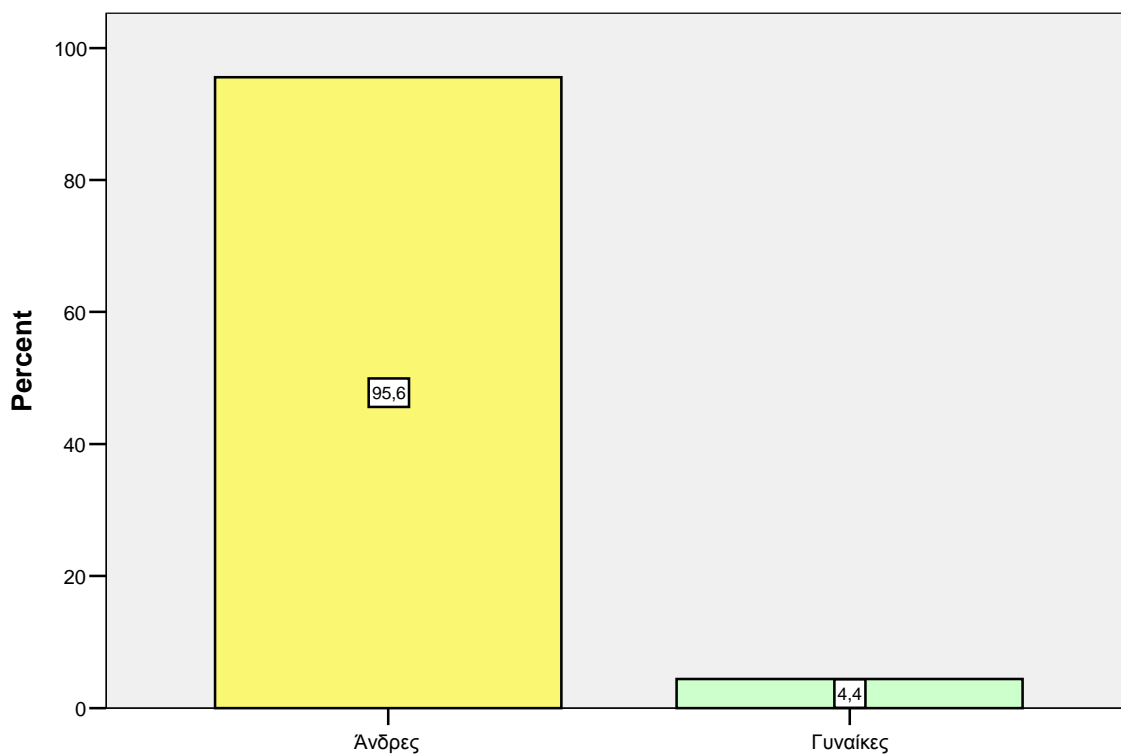
Πίνακας 16

Συναντάς σε θέσεις ευθύνης

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Άνδρες	87	87,0	95,6	95,6
	Γυναίκες	4	4,0	4,4	100,0
	Total	91	91,0	100,0	
Missing	System	9	9,0		
Total		100	100,0		

Γράφημα 16

Συναντάς σε θέσεις ευθύνης

Ιδιαίτερη αξία έχουν οι απαντήσεις τους στην ανοικτή ερώτηση που τους θέσαμε, γιατί πιστεύουν ότι συμβαίνει αυτό. Όπως προκύπτει από τις απαντήσεις που συγκεντρώσαμε πάρα πολλοί θεωρούν ως αιτίες τα κοινωνικά στερεότυπα για τους ρόλους των φύλων σύμφωνα με τα οποία οι άντρες επιδιώκουν να έχουν θέσεις ευθύνης, ενώ αντίθετα οι γυναίκες το αποφεύγουν. Ακόμα, οι γυναίκες λόγω των πολλών υποχρεώσεων (οικογενειακών και επαγγελματικών) δε βρίσκουν τον απαραίτητο χρόνο για να ασχοληθούν με τις αυξημένες επαγγελματικές υποχρεώσεις που έχει μια θέση ευθύνης.

Ερώτηση IV: Για ποιον λόγο πιστεύετε ότι συναντάτε έναν άνδρα ή μια γυναίκα σε θέσεις διοικητικής ευθύνης;

- *αιτία είναι τα κοινωνικά στερεότυπα*
- *αντιπροσωπεύει την κοινωνική πραγματικότητα*
- *αρέσει πιο πολύ*
- *αρκετές γυναίκες βολεύονται με το μικρό ωράριο της δασκάλας*
- *αυξημένες υποχρεώσεις γυναικών εκτός σχολείου*
- *γιατί από παλιά ο άνδρας είχε πρωτεύοντα ρόλο σε αυτό, ενώ η γυναίκα ενδιαφερόταν για τις οικογενειακές υποχρεώσεις*
- *γιατί οι γυναίκες λόγω οικογενειακών υποχρεώσεων δεν επιδιώκουν τις διοικητικές θέσεις*
- *γιατί οι γυναίκες λόγω σημαντικών υποχρεώσεων, βάζουν σε δεύτερη μοίρα την καριέρα τους και συνήθως δέχονται το βοηθητικό ρόλο ως εργαζόμενες*
- *δε θεωρούν τη γυναίκα ικανή να κατέχει τέτοιες θέσεις*
- *δεν ενδιαφέρονται οι γυναίκες*
- *δεν το επιδιώκουν οι γυναίκες*
- *δυστυχώς στην κοινωνία μας θεωρείται σωστό μια γυναίκα να αναλαμβάνει τη φροντίδα της οικογένειας και όταν συμβαίνει το αντίθετο αποδοκιμάζεται. Ένας άντρας έχει περισσότερο ελεύθερο χρόνο να αναλάβει διοικητικές θέσεις, αφού δεν έχει τέτοιες υποχρεώσεις όπως η γυναίκα*
- *είναι ένα κοινωνικό κατεστημένο που με την πάροδο του χρόνου καταρρίπτεται με την ισότητα των δύο φύλων υπάρχει ισοτιμία στον εργασιακό χώρο*
- *είναι θέμα προσόντων*
- *είναι λίγες οι γυναίκες που διεκδικούν τέτοιες θέσεις*
- *ελάχιστες γυναίκες διεκδικούν θέσεις*
- *έλλειψη χρόνου*

- επειδή έχει ικανότητες
- επειδή οι άνδρες το επιδιώκουν περισσότερο
- επειδή οι γυναίκες αποφεύγουν να αναλάβουν διοικητικές θέσεις
- επειδή οι γυναίκες δε διεκδικούν τέτοιες θέσεις λόγω έλλειψης χρόνου, οικογενειακών υποχρεώσεων
- επειδή οι γυναίκες χρειάζονται περισσότερο χρόνο για το σπίτι και την οικογένειά τους, ειδικά όταν υπάρχει γάμος και μικρά παιδιά
- έχει περισσότερο ελεύθερο χρόνο
- έχουν περισσότερο ελεύθερο χρόνο
- έχουν περισσότερο ελεύθερο χρόνο να ασχοληθούν με άλλες σπουδές προκειμένου να αυξήσουν τη μοριοδότησή τους και περισσότερο χρόνο για τις υποχρεώσεις της θέσης ευθύνης
- έχουν περισσότερο χρόνο
- ζούμε σε ανδροκρατούμενη κοινωνία
- η γυναίκα από την παιδική της ηλικία ενθαρρύνεται μόνο για την ανεύρεση εργασίας και όχι για να καταζιωθεί μέσω της καριέρας της
- η ελληνική κοινωνία στον επαγγελματικό τομέα είναι προσανατολισμένη και εθισμένη σε άνδρες σε θέσεις διοικητικής ευθύνης
- η κοινωνία μας εξακολουθεί να είναι ανδροκρατούμενη
- η κοινωνία παρά τις αλλαγές εξακολουθεί να είναι ανδροκρατούμενη
- η μητρότητα αποτελεί τροχοπέδη για τη σταδιοδρομία μιας γυναίκας - η γυναίκα πρέπει να προσπαθήσει διπλά να αποδείξει την αξία της. Έχει να εναντιωθεί σε προκαταλήψεις του παρελθόντος που θέλουν τη γυναίκα σε δύο χώρους, την κουζίνα και την κρεβατοκάμαρα
- ίσως γιατί οι γυναίκες δεν τολμούν τόσο να διεκδικήσουν υψηλόβαθμες θέσεις
- ίσως επειδή οι γυναίκες έχουν περισσότερες υποχρεώσεις ως μητέρες
- ίσως οι γυναίκες να μην επιδιώκουν διοικητικές σχέσεις
- ίσως οι οικογενειακές υποχρεώσεις εμποδίζουν μια γυναίκα, παρά τις ικανότητές της να αναλάβει μια θέση ευθύνης
- ίσως στην άρνηση των γυναικών να αναλάβουν διοικητικές θέσεις - ίσως στο φόβο και το άγχος που σχετίζεται με διοικητικές ευθύνες
- κοινωνικά στερεότυπα

- λόγω οικογενειακών υποχρεώσεων οι γυναίκες δεν ασχολούνται με άλλα πράγματα
- λόγω των στερεότυπων για το φύλο
- λόγω των στερεοτύπων και του περισσότερου χρόνου που μπορεί να διαθέσει ο άντρας στις επαγγελματικές υποχρεώσεις, άρα και στην επαγγελματική του εξέλιξη
- λόγω των στερεοτύπων που υπάρχουν ακόμα στην οικογενειακή και κοινωνική ζωή και του ταξικού χαρακτήρα της εκπαίδευσης και γενικότερα της εργασίας
- μέχρι πριν λίγα χρόνια ήταν περισσότεροι άντρες στο επάγγελμα
- μπορεί να συνεργαστεί με τους εκπαιδευτικούς πιο εύκολα
- ο άντρας έχει περισσότερο χρόνο για να αποκτήσει τα προσόντα που απαιτούνται
- οι άνδρες δεν έχουν άμεσες υποχρεώσεις φροντίδας παιδιών
- οι άνδρες δίνουν περισσότερη αξία στην καριέρα
- οι άνδρες είναι περισσότερο φιλόδοξοι και έτσι διεκδικούν συχνότερα τις θέσεις αυτές
- οι άνδρες έχουν λιγότερες οικογενειακές υποχρεώσεις - περισσότερο χρόνο
- οι άντρες ασχολούνται μόνο με τα επαγγελματικά τους και σχεδόν καθόλου με άλλου είδους ενασχολήσεις
- οι άντρες διεκδικούν θέσεις διοικητικής ευθύνης λόγω προσωπικής βούλησης και διαθέσιμου χρόνου
- οι άντρες είναι πιο φιλόδοξοι
- οι άντρες ίσως έχουν περισσότερα προσόντα λόγω λιγότερων υποχρεώσεων
- οι άντρες, επειδή ακριβώς έχουν περισσότερο χρόνο από τις γυναίκες μπορούν να ασχοληθούν με θέσεις διοικητικής ευθύνης, να ασχοληθούν με την επιμόρφωσή τους και την απόκτηση επιπλέον προσόντων
- οι αυξημένες οικογενειακές υποχρεώσεις δεν επιτρέπουν στη γυναίκα να αναλάβει διοικητικά καθήκοντα, αν και τα τελευταία χρόνια έχουν αλλάξει τα δεδομένα
- οι γυναίκες αποφεύγουν συνήθως διευθυντικές θέσεις λόγω έλλειψης οικογενειακών υποχρεώσεων ή έλλειψης εμπιστοσύνης στις ικανότητές τους
- οι γυναίκες αποφεύγουν συνήθως διευθυντικές θέσεις λόγω έλλειψης χρόνου και οικογενειακών υποχρεώσεων
- οι γυναίκες δε διεκδίκησαν τέτοιες θέσεις

- *οι γυναίκες δεν προτιμούν αυτές τις θέσεις γιατί δίνουν προτεραιότητα στην οικογένεια*
- *οι γυναίκες είναι περισσότερο νομοταγείς και ευθυνόφοβες*
- *οι γυναίκες έχουν περισσότερες οικογενειακές υποχρεώσεις - οι θέσεις αυτές είναι κομματικές και όχι αξιοκρατικές γι' αυτό προτιμώνται άντρες που συμμετέχουν πιο ενεργητικά στην πολιτική*
- *οι γυναίκες έχουν πολλές οικογενειακές υποχρεώσεις*
- *οι γυναίκες λόγω οικογενειακών υποχρεώσεων επιλέγουν πιο σπάνια να αναλάβουν θέσεις ευθύνης*
- *οι θέσεις διοικητικής ευθύνης έχουν μεγαλύτερες υποχρεώσεις και περισσότερες ώρες εργασίας και οι γυναίκες επιλέγουν να αφιερώνουν τις ώρες αυτές στην οικογένειά τους*
- *οι οικογενειακές υποχρεώσεις που συνήθως βαρύνουν τις γυναίκες τις εμποδίζουν στο να διεκδικήσουν ανώτερες θέσεις*
- *οι περισσότερες γυναίκες δε θέλουν να αναλάβουν τέτοιες θέσεις - οι θέσεις αυτές ταιριάζουν περισσότερο στην ιδιοσυγκρασία του άντρα*
- *οι πολλές υποχρεώσεις της γυναίκας δεν της επιτρέπουν να ασχοληθεί με την επαγγελματική της εξέλιξη*
- *όταν ήμουν μαθήτρια οι άνδρες που έκαναν μεταπτυχιακά ήταν περισσότεροι από τις γυναίκες*
- *όχι, έχει αλλάξει ο τρόπος σκέψης των ανθρώπων ως προς την ικανότητα των γυναικών*
- *πιστεύω ότι δεν ενδιαφέρονται ιδιαίτερα να αναλάβουν θέσεις διοικητικής ευθύνης λόγω και των οικογενειακών υποχρεώσεων*
- *στη σύγχρονη εποχή και οι γυναίκες όπως και οι άνδρες έχουν πρόσβαση σε ανώτατη εκπαίδευση, σε μεταπτυχιακά προγράμματα, επομένως όλοι εζ' ίσου διαθέτουν προσόντα για στελέχωση της εκπαίδευσης*

Μια άλλη ερώτηση που θέσαμε ήταν εάν αισθάνονται ότι είχαν από τους εκπαιδευτικούς τους ως μαθητές/τριες ή ως φοιτητές/τριες κάποια διαφορετική αντιμετώπιση λόγω του φύλου τους. Ευτυχώς η συντριπτική πλειοψηφία (94.8%) απάντησε ότι δεν είχαν ποτέ διαφορετική αντιμετώπιση λόγω του φύλου τους, δηλαδή δε βίωσαν ρατσιστική συμπεριφορά.

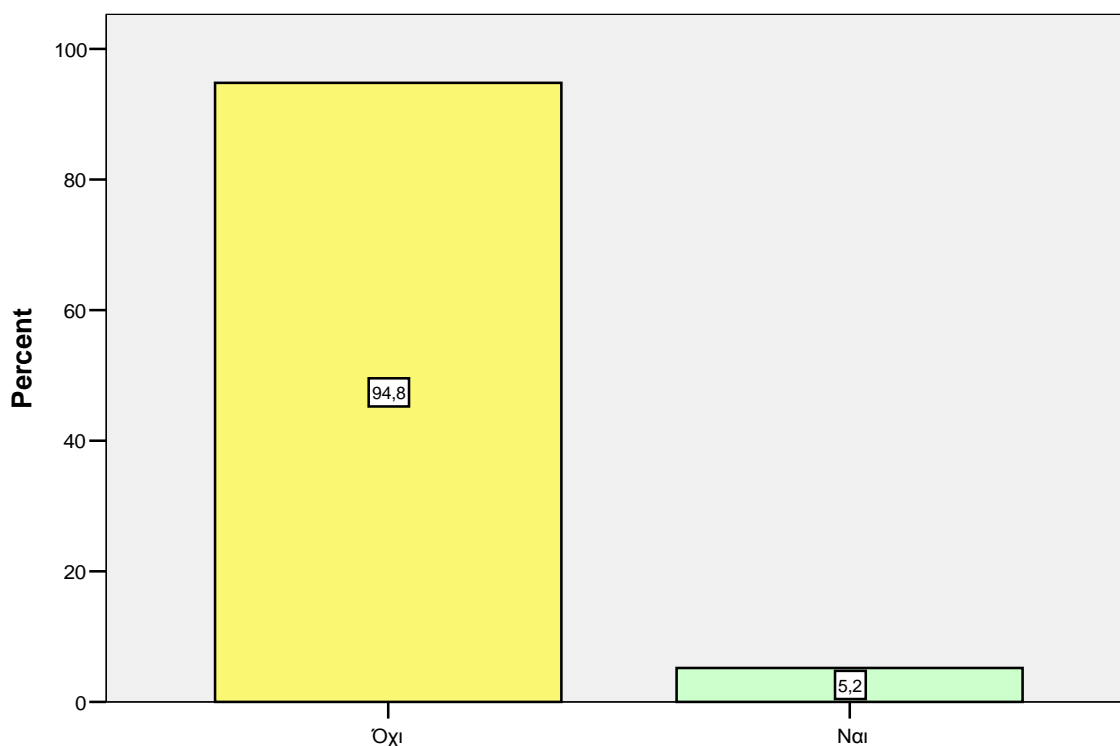
Πίνακας 17

Διαφορετική αντιμετώπιση ως μαθητής λόγω του φύλου

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Όχι	91	91,0	94,8	94,8
	Ναι	5	5,0	5,2	100,0
	Total	96	96,0	100,0	
Missing	System	4	4,0		
Total		100	100,0		

Γράφημα 17

Διαφορετική αντιμετώπιση ως μαθητής λόγω του φύλου

Στην ίδια κατεύθυνση ήταν και η επόμενη ερώτηση. Ζητήσαμε την άποψη των εκπαιδευτικών για το εάν πιστεύουν ότι τα βιβλία συμβάλλουν στη διαμόρφωση στερεότυπων για το φύλο. Οι απόψεις είναι μοιρασμένες. Λίγο περισσότεροι από τους μισούς εκπαιδευτικούς (54.7%) απάντησαν ότι δε συμφωνούν πως τα βιβλία συμβάλλουν στη διαμόρφωση στερεότυπων για το φύλο. Όμως, υπάρχουν και πάρα πολλοί εκπαιδευτικοί (45.3%) που υποστηρίζουν το αντίθετο, ότι δηλαδή τα βιβλία συμβάλλουν στη διαμόρφωση στερεότυπων για το φύλο.

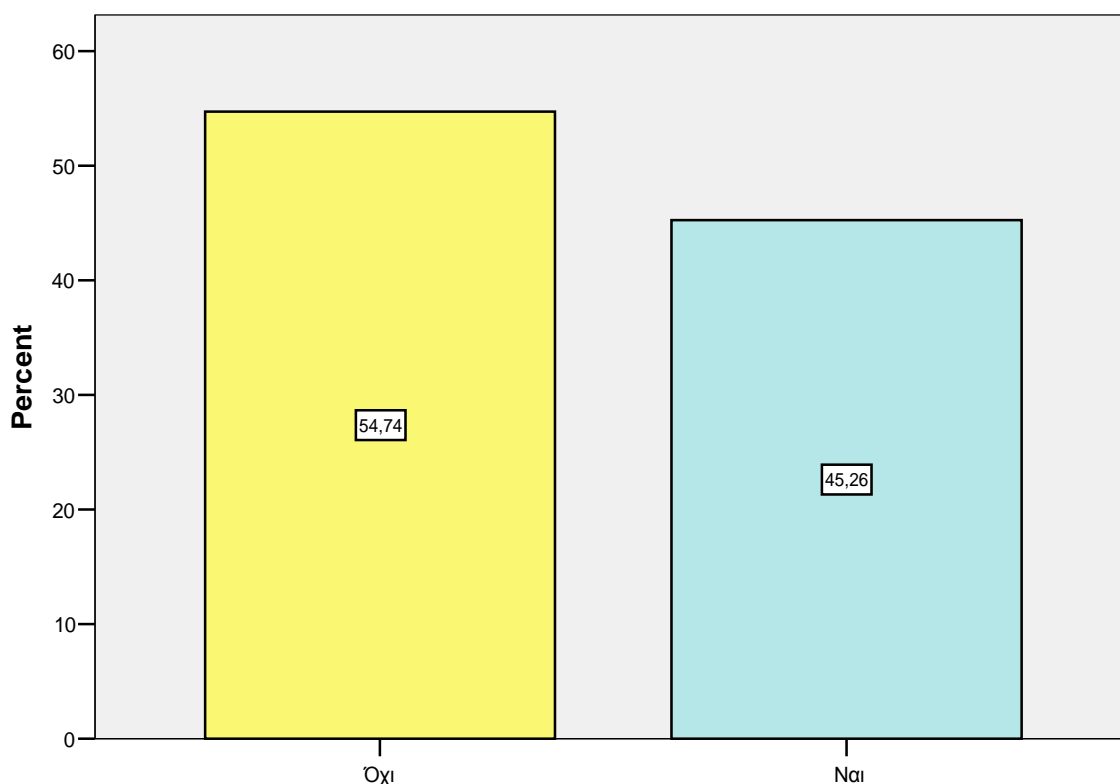
Πίνακας 18

Συμβολή των βιβλίων στη διαμόρφωση στερεοτύπων

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Όχι	52	52,0	54,7	54,7
	Ναι	43	43,0	45,3	100,0
	Total	95	95,0	100,0	
Missing	System	5	5,0		
Total		100	100,0		

Γράφημα 18

Συμβολή των βιβλίων στη διαμόρφωση στερεοτύπων

Οι απαντήσεις αυτές μας οδήγησαν στο να ρωτήσουμε τους εκπαιδευτικούς να μας αναλύσουν σε μια ανοικτή ερώτηση τους λόγους για τους οποίους πιστεύουν ότι υποεκπροσωπείται το γυναικείο φύλο σε θέσεις διοικητικής ευθύνης.

Πήραμε πάρα πολλές απαντήσεις στην ανοικτή αυτή ερώτηση. Όσοι απάντησαν τόνισαν ότι η έλλειψη χρόνου κυρίως εξαιτίας των πολλών οικογενειακών υποχρεώσεων δεν επιτρέπει στις γυναίκες να αναλάβουν διοικητικές θέσεις ευθύνης. Επίσης τόνισαν ότι ίσως και οι ίδιες οι γυναίκες να αποφεύγουν να αναλάβουν αυτές τις θέσεις.

Ερώτηση V: γιατί πιστεύετε ότι υποεκπροσωπείται το φύλο σε θέσεις ευθύνης;

- *αντιπροσωπεύει την κοινωνική πραγματικότητα*
- *απλά δεν τις επιλέγει!!!*
- *αυξημένες οικογενειακές υποχρεώσεις*
- *για λόγους οικογενειακούς, έλλειψη χρόνου, δε γνωρίζουν απ' αυτή τη θέση τι να προσφέρουν*
- *για λόγους οικογενειακών υποχρεώσεων ή χαμηλής αυτοεκτίμησης*
- *γιατί ξεκινά με χαμηλούς επαγγελματικούς στόχους και γιατί στη δημιουργία της δικής της οικογένειας επωμίζεται το μεγαλύτερο φορτίο*
- *γιατί οι άνδρες έχουν το φόβο ότι οι γυναίκες ίσως φανούν ικανότερες από αυτούς*
- *γιατί υπάρχουν ακόμα στερεοτυπικές απόψεις γι' αυτές τις θέσεις*
- *δε διαθέτουν αρκετό χρόνο - αποφεύγουν την ανάληψη ευθύνης*
- *δεν εμπιστεύονται - δε θεωρούν ικανές τις γυναίκες να καταλαμβάνουν διοικητικές θέσεις*
- *δεν έχει εμπιστοσύνη στις δυνατότητές της*
- *δεν έχουν υποστήριξη και βοήθεια στις υποχρεώσεις από τους άντρες τους*
- *δεν το επιδιώκουν*
- *διότι λόγω αυξημένου φόρτου εργασίας δεν το επιδιώκουν*
- *έλλειψη εμπιστοσύνης για τις ικανότητές της από το άλλο φύλο - ιεράρχηση των προτεραιοτήτων της με βάση την οικογένεια*
- *έλλειψη πρωτοβουλίας για ανάληψη διοικητικών ευθυνών*
- *έλλειψη πρωτοβουλίας και ευθύνης προσωπικής - το γράμμα του νόμου δεν είναι λύση*
- *έλλειψη χρόνου - οικογενειακές υποχρεώσεις*

- έλλειψη χρόνου - προτεραιότητα στις οικογενειακές υποχρεώσεις - λιγότερες φιλοδοξίες
- εξαιτίας της μητρότητας και των οικογενειακών υποχρεώσεων
- Εξαιτίας των κοινωνικών ευθυνών που βαραίνουν περισσότερο τις γυναίκες και εξαιτίας της κοινωνικής προκατάληψης
- εξαιτίας των κοινωνικών στερεοτύπων έχει πολλαπλές υποχρεώσεις - ρόλους στις οποίες πρέπει να ανταποκριθεί αποτελεσματικά. Έτσι επιλέγει σε ποιες μπορεί να ανταποκριθεί καλύτερα ή με ελάχιστο κόστος - κόπο- ευθύνη
- έχει περισσότερες οικογενειακές υποχρεώσεις
- έχει περισσότερο τους ρόλους γυναίκας και μητέρας
- έχουν οικογενειακές υποχρεώσεις, αλλά λιγότερο χρόνο
- η άποψη αυτή είναι επιστημονικά μη έγκυρη, αφού κοινωνικές έρευνες καταδεικνύουν ότι αυξάνεται την τελευταία δεκαετία η επαγγελματική εξέλιξη των γυναικών σε χώρες της Ε.Ε.
- η δομή της κοινωνίας ήταν και είναι ανδροκρατούμενη και κατανέμει ρόλους υποδεέστερους στη γυναίκα. Η γυναίκα θεωρείται υπεύθυνη για την ανατροφή των παιδιών. Τα τελευταία χρόνια όλο και περισσότερες γυναίκες κατακλύζουν την αγορά εργασίας, έτσι θα αποτελέσει μύθο ότι η γυναίκα είναι υποδεέστερη σε θέσεις διοικητικής ευθύνης
- η ίδια η γυναίκα δεν έχει πιστέψει ακόμα στις δυνατότητές της καθώς επίσης είναι επιφορτισμένη με περισσότερες υποχρεώσεις ως σύζυγος, μητέρα, νοικοκυρά, εργαζόμενη
- η κοινωνία παρά τις αλλαγές εξακολουθεί να είναι ανδροκρατούμενη
- η πατριαρχική οργάνωση της κοινωνίας στηρίζεται σε ένα σύστημα σχέσεων εξουσίας ανάμεσα στα φύλα στο οποίο οι άντρες έχουν τα περισσότερα προνόμια, δικαιώματα και προσβάσεις στην εξουσία
- ίσως αποφεύγουν και οι ίδιες οι γυναίκες τις πολλές ευθύνες
- ίσως γιατί δεν τις θεωρούν ικανές
- κοινωνικά στερεότυπα
- λίγες γυναίκες ενδιαφέρονται για τέτοιες θέσεις γιατί η κοινωνία τους πέρασε αυτή την νοοτροπία. Ακόμα και σήμερα κάποιοι άντρες θεωρούν ότι η γυναίκα είναι καλή μόνο στο ρόλο της νοικοκυράς
- Λόγω ανδροκρατούμενης κοινωνίας

- *λόγω αυξημένων οικογενειακών ευθυνών και λόγω του ότι διαλέγει να βρίσκεται περισσότερο κοντά στην οικογένεια και τα παιδιά ή να ασχολείται με συνδικαλιστικά ή κοινωνικά ή πολιτιστικά θέματα θεωρώντας αυτό πρωτεύον ή δημιουργικό*
- *λόγω αυξημένων οικογενειακών υποχρεώσεων*
- *λόγω κοινωνικής δομής, στερεοτύπων, χαμηλής αυτοεκτίμησης*
- *λόγω οικογενειακών υποχρεώσεων*
- *λόγω οικογενειακών υποχρεώσεων*
- *λόγω οικογενειακών υποχρεώσεων που την κρατούν καθηλωμένη και δεν μπορεί να σπουδάσει και να αποκτήσει προσόντα*
- *λόγω οικογενειακών υποχρεώσεων δεν ασχολείται με άλλες "κοινωνικές" δραστηριότητες*
- *λόγω προκατάληψης*
- *λόγω των αυξημένων υποχρεώσεων και των πολλαπλών ρόλων που καλείται να παίζει η γυναίκα στη σημερινή κοινωνία*
- *ο συμβιβασμός και το κατεστημένο είναι δύο έννοιες υπερτιμημένες και δύσκολα ανατρέψιμες. Όταν παραγκωνιστούν θα φέρουν στην επιφάνεια τις πραγματικές δυνατότητες των δύο φύλων*
- *οι άντρες είναι περισσότερο φιλόδοξοι και επιδιώκουν αυτές τις θέσεις ενώ οι γυναίκες λόγω αυξημένων υποχρεώσεων και έλλειψης χρόνου τις αποφεύγουν*
- *οι άντρες εκπαιδευτικοί έχουν περισσότερο χρόνο και ίσως προσόντα λόγω λιγότερων υποχρεώσεων*
- *οι γυναίκες αποφεύγουν να φορτωθούν επιπλέον ευθύνες από αυτές που ήδη έχουν (οικογενειακές, ανατροφή παιδιών, οικιακές εργασίες)*
- *οι γυναίκες ασχολούνται με πολλά πράγματα*
- *οι γυναίκες ασχολούνται με τα οικιακά*
- *οι γυναίκες δεν διεκδικούν τις θέσεις*
- *οι γυναίκες έχουν περισσότερες οικογενειακές υποχρεώσεις - οι θέσεις αυτές είναι κομματικές και όχι αξιοκρατικές γι' αυτό προτιμώνται άντρες που συμμετέχουν πιο ενεργητικά στην πολιτική*
- *οι γυναίκες λόγω οικογενειακών υποχρεώσεων δε διεκδικούν θέσεις με διοικητικές ευθύνες, δεν έχουν χρόνο*
- *οι θέσεις αυτές διεκδικούνται λιγότερο από τις γυναίκες λόγω αυξημένων υποχρεώσεων (επαγγελματικές, οικογενειακές κλπ)*

- *οικογενειακές υποχρεώσεις*
- *οικογενειακές υποχρεώσεις*
- *οικογενειακές υποχρεώσεις*
- *οικογενειακές υποχρεώσεις*
- *οικογενειακές υποχρεώσεις - έλλειψη χρόνου*
- *οικογενειακές υποχρεώσεις - έλλειψη χρόνου*
- *περισσότερες ευθύνες εκτός εργασίας*
- *πιθανόν η ύπαρξη πολλαπλών υποχρεώσεων δεν επιτρέπει στις γυναίκες την ανάληψη επιπρόσθετων ευθυνών*
- *πιστεύω ότι δεν ισχύει αυτό*
- *πιστεύω ότι εξαρτάται από τις επιλογές του καθενός*
- *τις περισσότερες φορές οι γυναίκες φορτώνονται το βάρος του σπιτιού, των παιδιών, της απασχόλησης του διαβάσματός τους και δεν μπορούν να αφιερωθούν αποκλειστικά στα καθήκοντα θέσεων διοικητικής ευθύνης*

Τέλος ρωτήσαμε τους εκπαιδευτικούς να μας πουν ποια είναι η συνηθέστερη θέση που κατέχει μια γυναίκα στη διοικητική ιεραρχία. Οι απαντήσεις δεν μας εξέπληξαν. Περισσότεροι από τους μισούς εκπαιδευτικούς (52.5%) απάντησαν ότι η συνηθέστερη θέση για μια γυναίκα είναι η θέση της υποδιευθύντριας. Αρκετοί θεωρούν ότι είναι διευθύντρια (21.3%), ή Σχολική Σύμβουλος (9.2%). Ελάχιστοι, μόνοι πέντε εκπαιδευτικοί (6.3%) απάντησαν ότι η συνηθέστερη διοικητική θέση για μια γυναίκα είναι Προϊσταμένη Γραφείου.

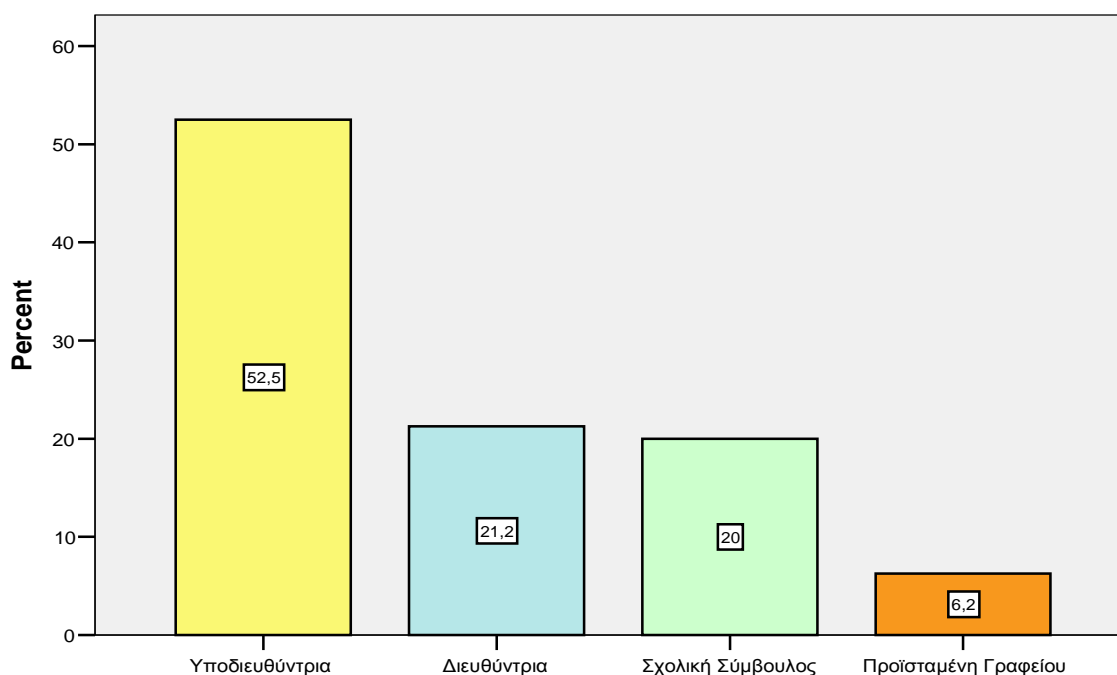
Πίνακας 19

Συνήθης διοικητική θέση των γυναικών

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Προϊσταμένη Γραφείου	5	5,0	6,3	6,3
Διευθύντρια	17	17,0	21,3	27,5
Υποδιευθύντρια	42	42,0	52,5	80,0
Σχολική Σύμβουλος	16	16,0	20,0	100,0
Total	80	80,0	100,0	
Missing System	20	20,0		
Total	100	100,0		

Γράφημα 19

Συνήθης διοικητική θέση των γυναικών

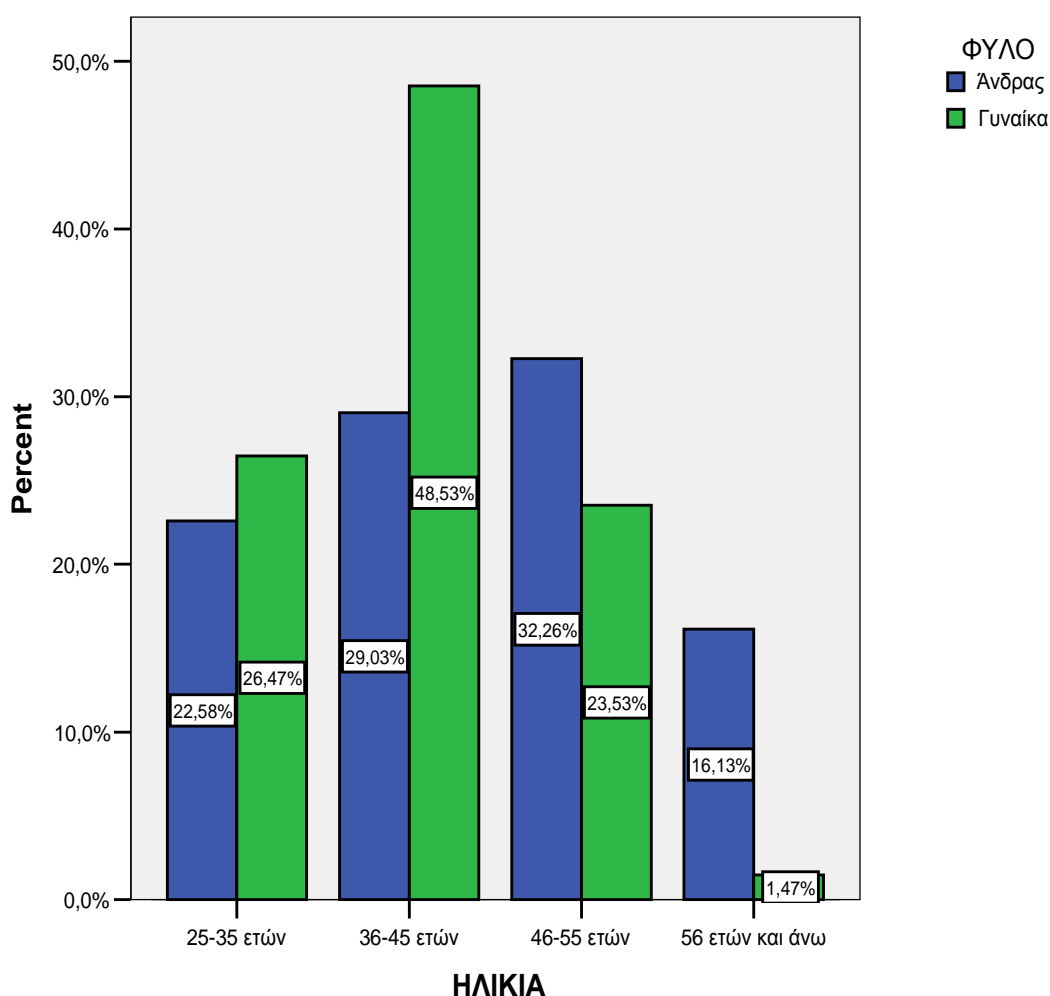

III. Ειδικά στοιχεία

Στην ενότητα αυτή θα παρουσιάσουμε τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών του δείγματος ανάλογα με τη μεταβλητή φύλο. Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να παρατηρήσουμε εάν οι απόψεις ανδρών και γυναικών εκπαιδευτικών διαφοροποιούνται με βάση το φύλο τους.

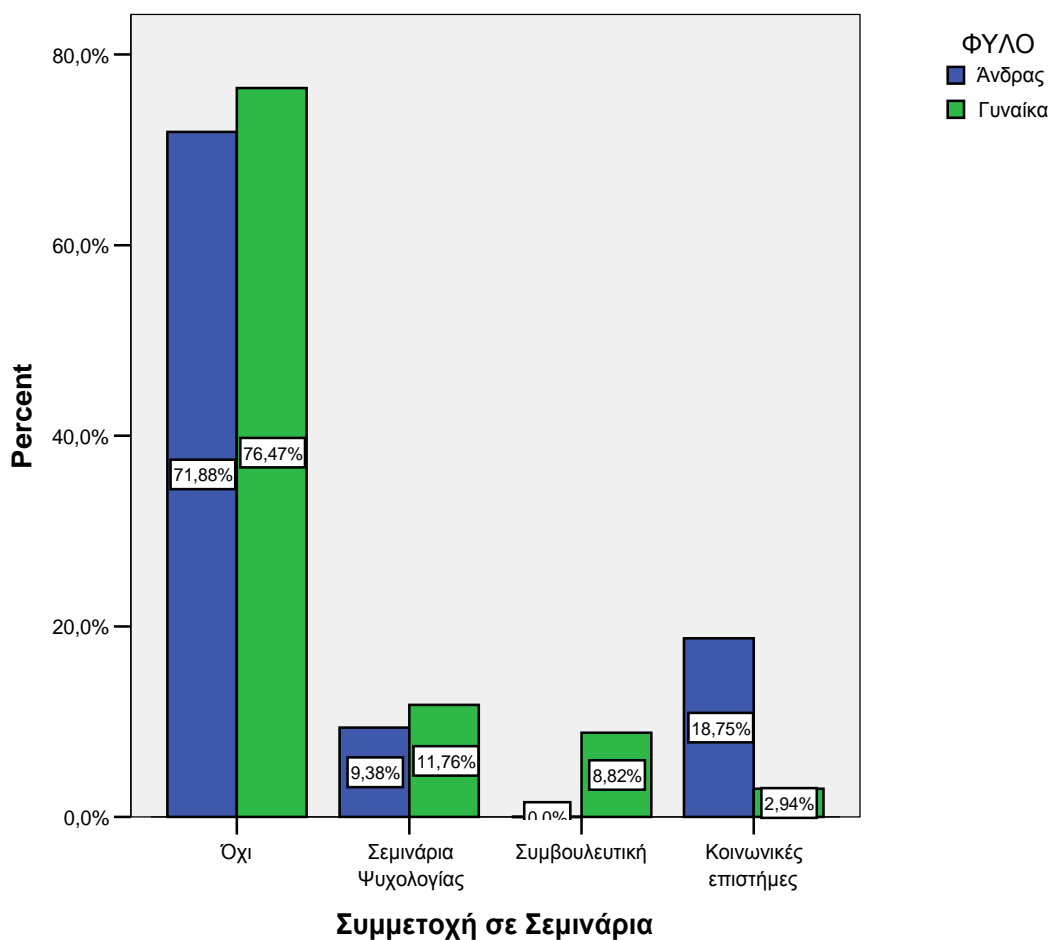
Καταρχήν παρατηρούμε ότι οι περισσότερες γυναίκες που απάντησαν το ερωτηματολόγιο ήταν ηλικίας 36-45 ετών (48.53%) ενώ οι περισσότεροι άνδρες ήταν ηλικία 46-55 ετών.

Γράφημα 20

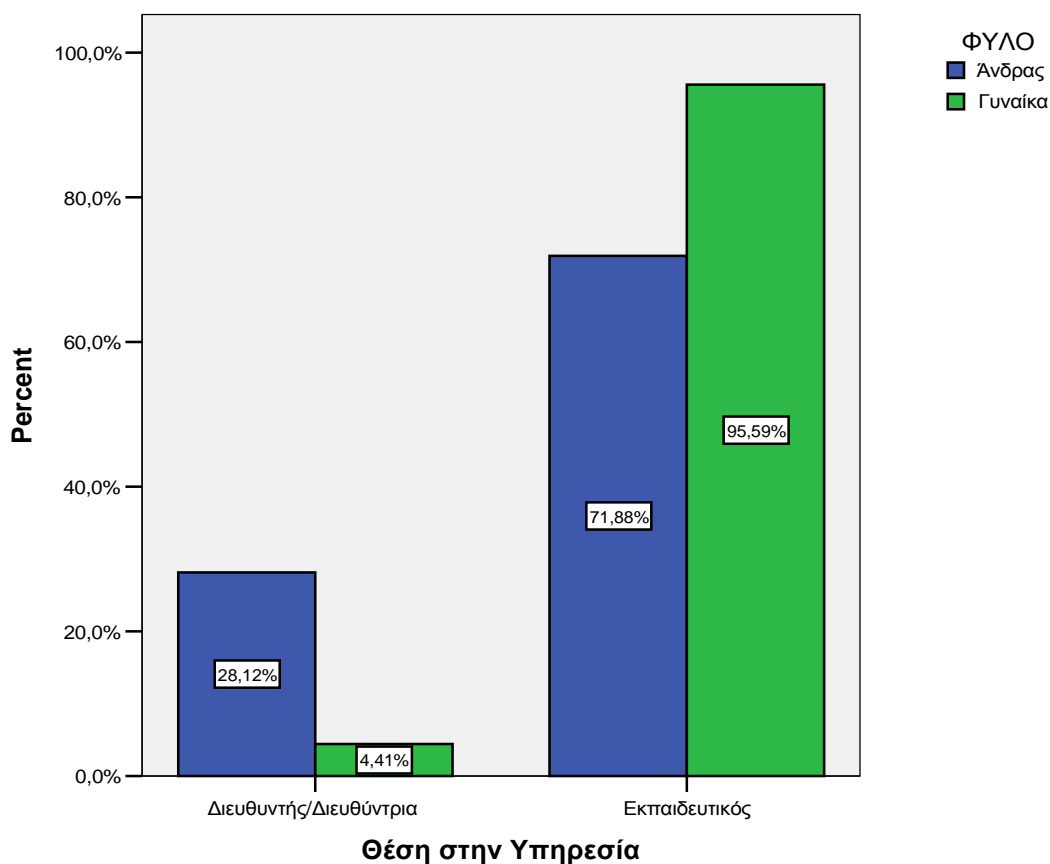
Σχετικά με το ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών να συμμετάσχουν σε σεμινάρια παρατηρούμε ότι οι γυναίκες παρακολουθούν περισσότερο τα σεμινάρια Ψυχολογίας (11.8% έναντι 9.4% των αντρών). Μόνο οι γυναίκες δήλωσαν ότι παρακολουθούν σεμινάρια Συμβουλευτικής (9.8%), ενώ οι άντρες παρακολουθούν πολύ περισσότερο σεμινάρια Κοινωνικών επιστημών (18.8% έναντι 2.9% των γυναικών).

Γράφημα 21

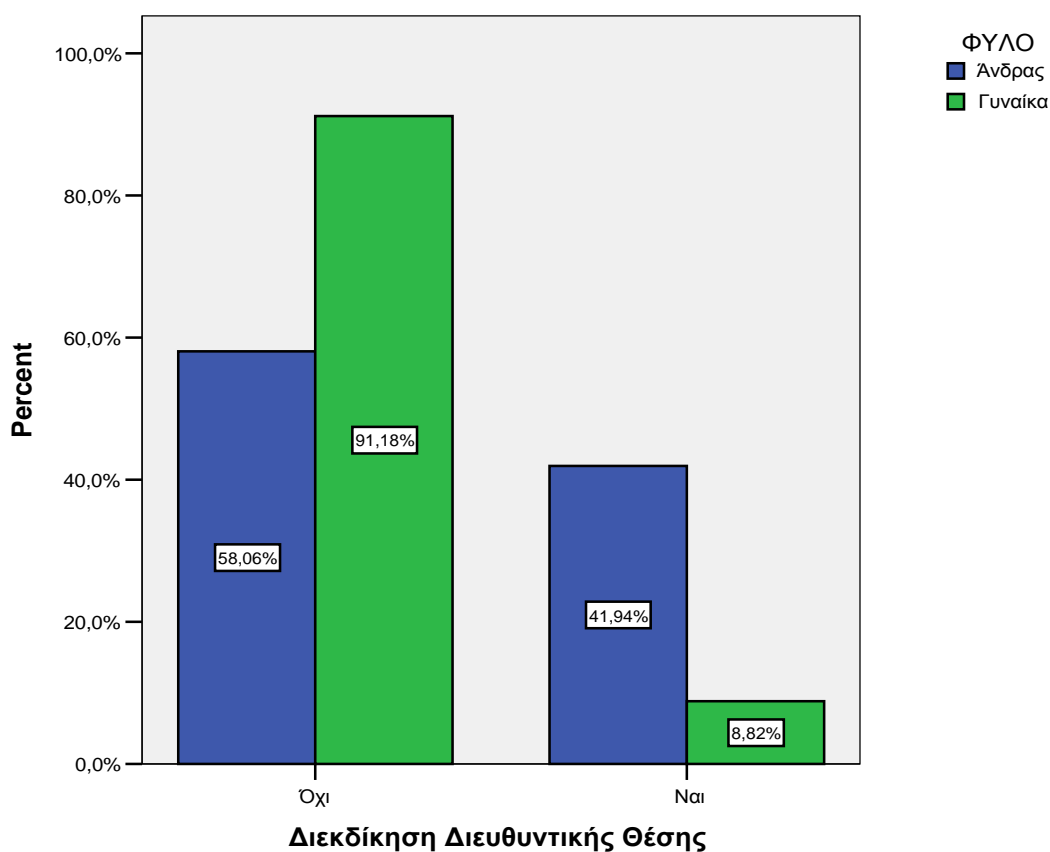
Ρωτήσαμε έπειτα τους εκπαιδευτικούς να μας απαντήσουν ποια θέση κατέχουν στην εκπαιδευτική ιεραρχία. Παρατηρούμε ότι και στην έρευνά μας επιβεβαιώνονται τα ευρήματα άλλων ερευνών που δείχνουν ότι οι άντρες είναι αυτοί κυρίως που βρίσκονται στις θέσεις αυτές. Στα συνολικά ποσοστά είναι συντριπτική η διαφορά. Θέση διευθυντή κατέχει το 28.12% των ανδρών και μόνο το 4.41% των γυναικών.

Γράφημα 22

Ενδιαφέρον έχουν οι απαντήσεις στην επόμενη ερώτηση. Εννέα στις δέκα γυναίκες (91.18%) απάντησαν ότι δε θέλησαν ποτέ να διεκδικήσουν μια διοικητική θέση. Πραγματικά είναι ένα εντυπωσιακό εύρημα. Αντίστοιχα, μόνο το 58,06% των ανδρών απάντησε ότι δε θέλησε ποτέ να διεκδικήσει μια τέτοια θέση.

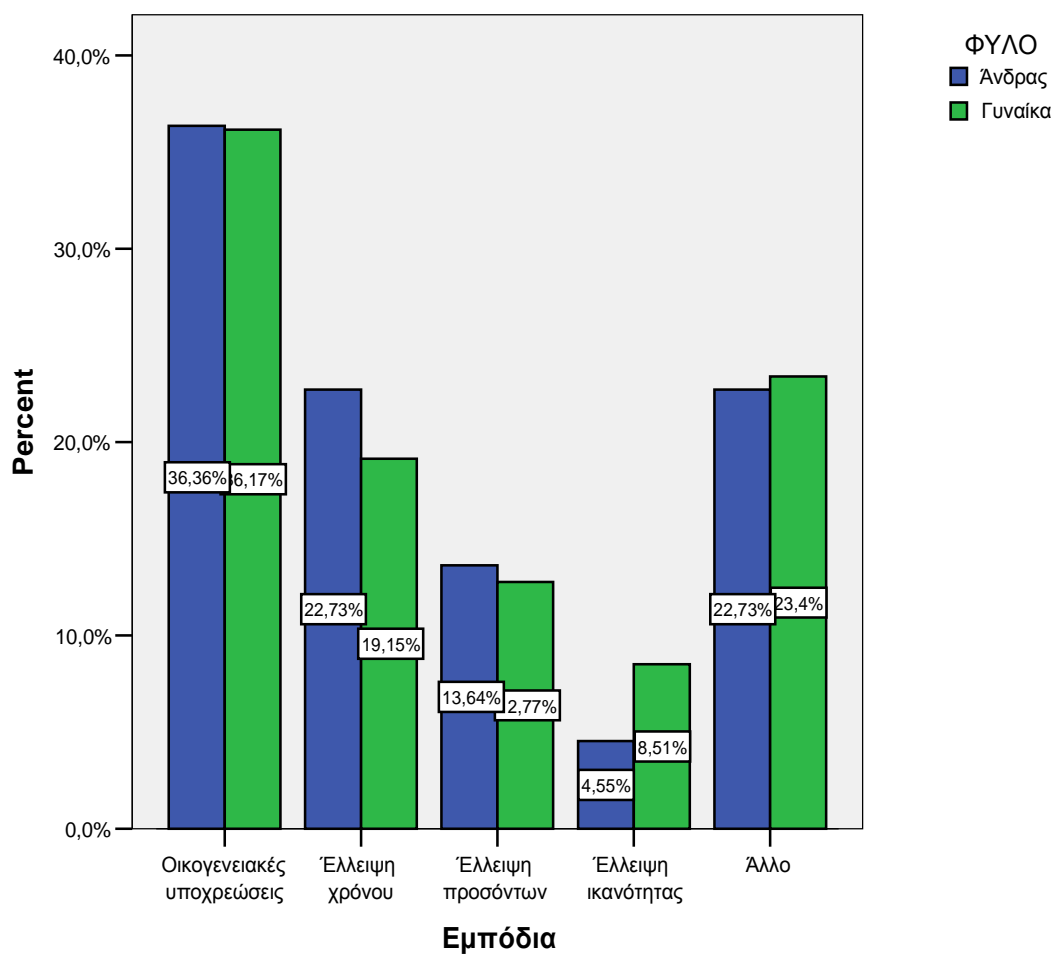
Γράφημα 23

Ποιος να είναι άραγε ο σημαντικότερος λόγος που δεν παίρνουν μια τέτοια απόφαση; Αυτό παρουσιάζουμε με το επόμενο γράφημα.

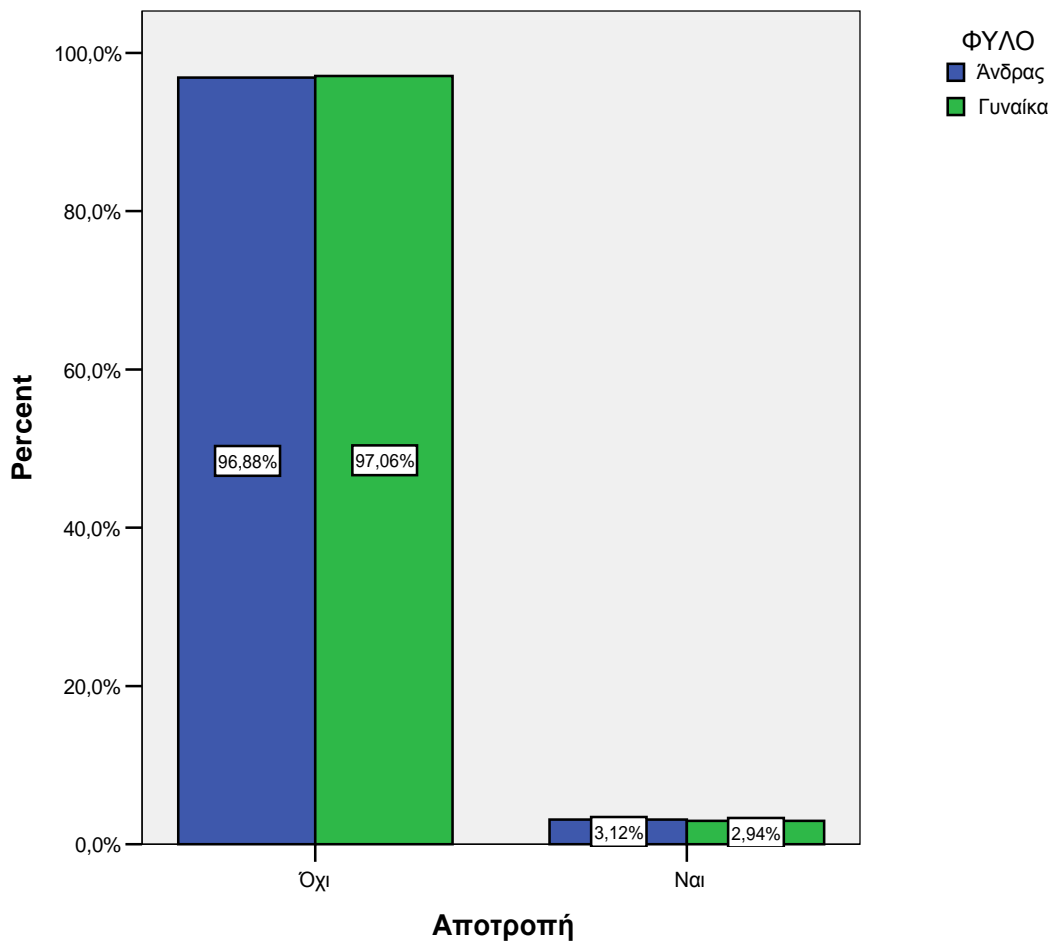
Όπως φαίνεται από τις απαντήσεις τους οι οικογενειακές υποχρεώσεις εμποδίζουν τις γυναίκες από το να διεκδικήσουν τις θέσεις ευθύνης (36.17%). Γενικά δεν υπάρχουν μεγάλες διαφορές στις απαντήσεις ανδρών και γυναικών. Οι οικογενειακές υποχρεώσεις εμποδίζουν και τους άντρες (36.36%). Ο χρόνος αποτελεί εμπόδιο περισσότερο για τους άντρες (22.73% έναντι 19.15%).

Γράφημα 24

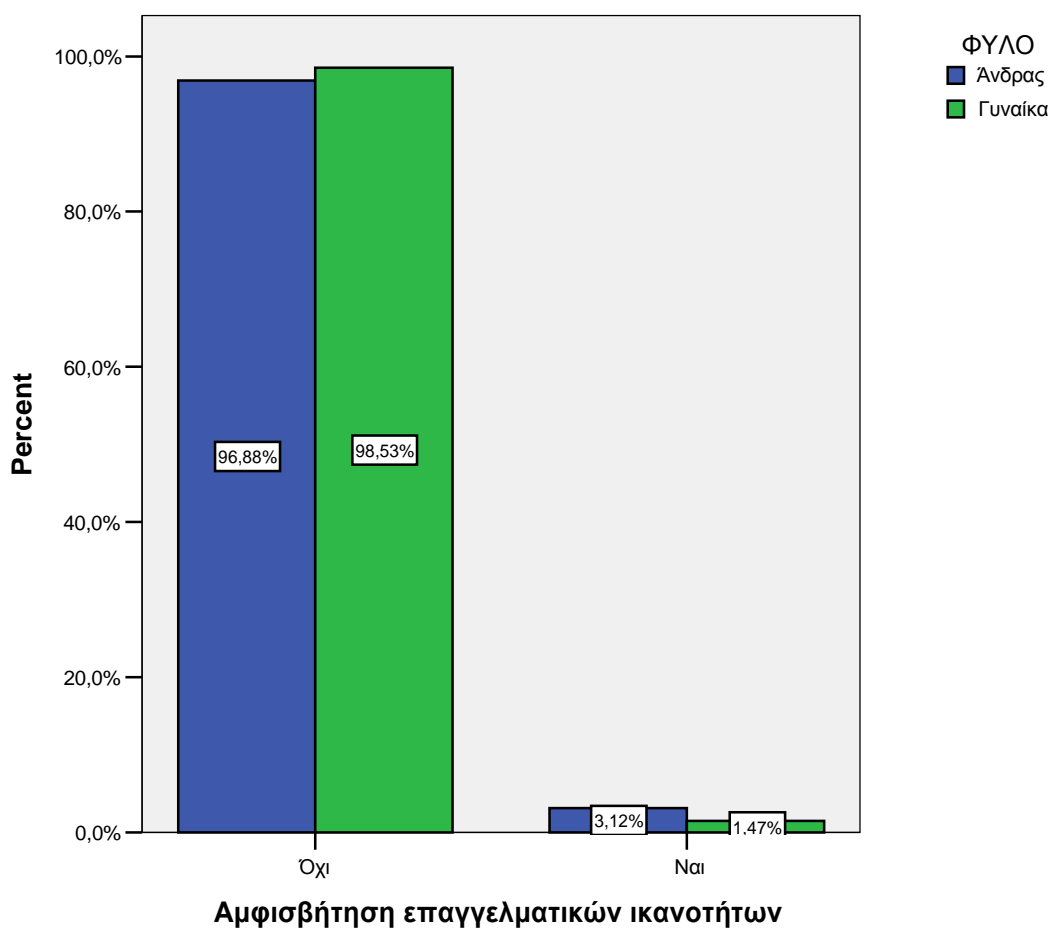
Ρωτήσαμε έπειτα τους εκπαιδευτικούς εάν κάποιος τους απέτρεψε από το διεκδικήσουν μια διοικητική θέση. Τόσο οι άντρες (96.88%) όσο και οι γυναίκες (97.06%) απάντησαν ότι ποτέ κάποιος δεν τους απέτρεψε από τη διεκδίκηση μιας θέσης ευθύνης.

Γράφημα 25

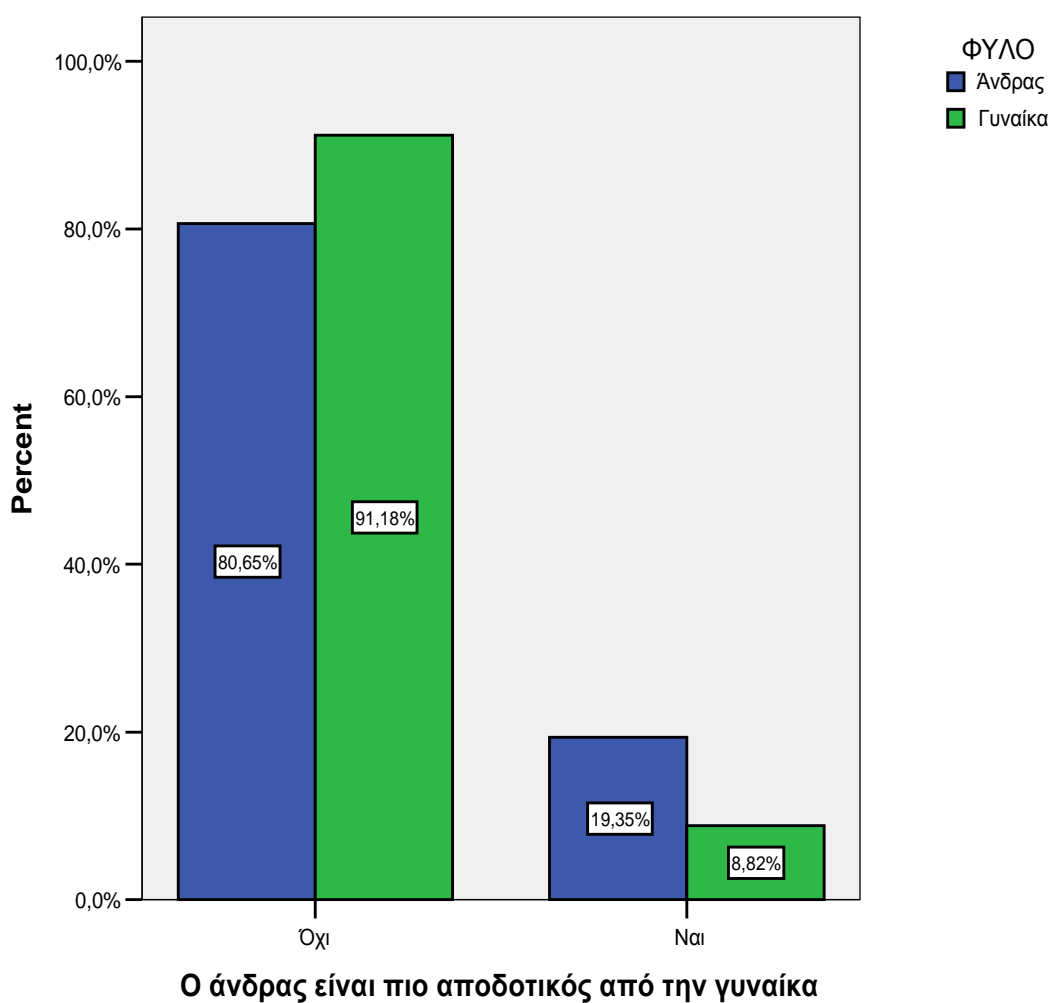
Θελήσαμε κατόπιν να διευκρινίσουμε εάν έχουν αμφισβητηθεί οι επαγγελματικές ικανότητες των ανδρών και γυναικών εκπαιδευτικών. Τόσο οι άνδρες (96.88%) όσο και οι γυναίκες (95.53%) απάντησαν σε πολύ μεγάλο ποσοστό ότι ποτέ μέχρι τώρα δεν έτυχε να αμφισβητηθούν οι ικανότητές τους. Ήταν έκπληξη ότι περισσότερο οι άντρες (3.12%) από τις γυναίκες (1.47%) αμφισβητούνται. Ίσως αυτό να συμβαίνει γιατί οι άντρες περισσότερο αναλαμβάνουν διοικητικές θέσεις, άρα έρχονται σε ρήξη και αντιπαράθεση με τους συναδέλφους τους. Ίσως πάλι αυτό να συμβαίνει γιατί οι γυναίκες είναι αρκετά ικανές.

Γράφημα 26

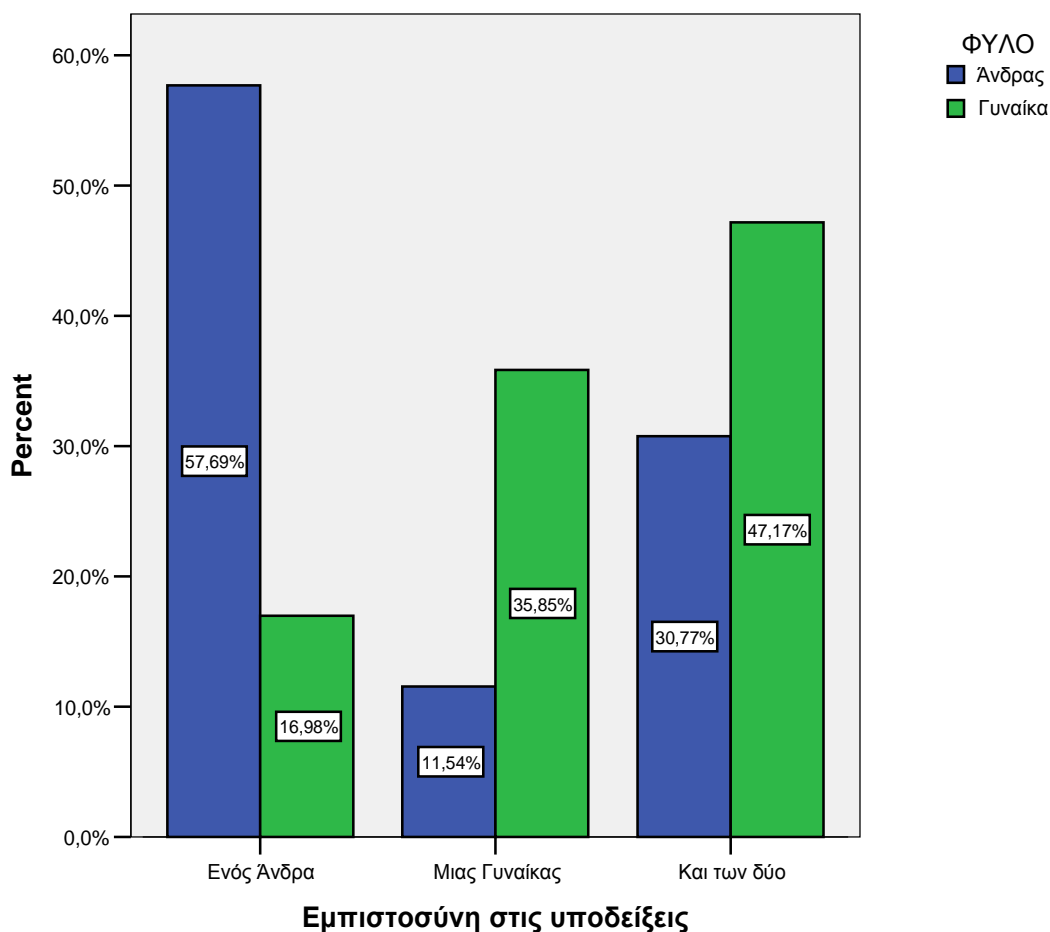
Κατόπιν ζητήσαμε από τους εκπαιδευτικούς να μας απαντήσουν εάν θεωρούν ότι ο άντρας είναι πιο αποδοτικός από μια γυναίκα όταν αναλαμβάνει θέσεις διοικητικής ευθύνης. Οι άντρες σε υπερδιπλάσιο ποσοστό από τις γυναίκες (19.35% έναντι 8.82%) θεωρούν ότι είναι πιο αποδοτικοί. Η απάντηση αυτή συμβαδίζει και με τα στερεότυπα που θέλουν το ανδρικό φύλο να κυριαρχεί στο χώρο έξω από το σπίτι, π.χ. στο επάγγελμα, στην πολιτική, στη δημόσια κοινωνική ζωή.

Γράφημα 27

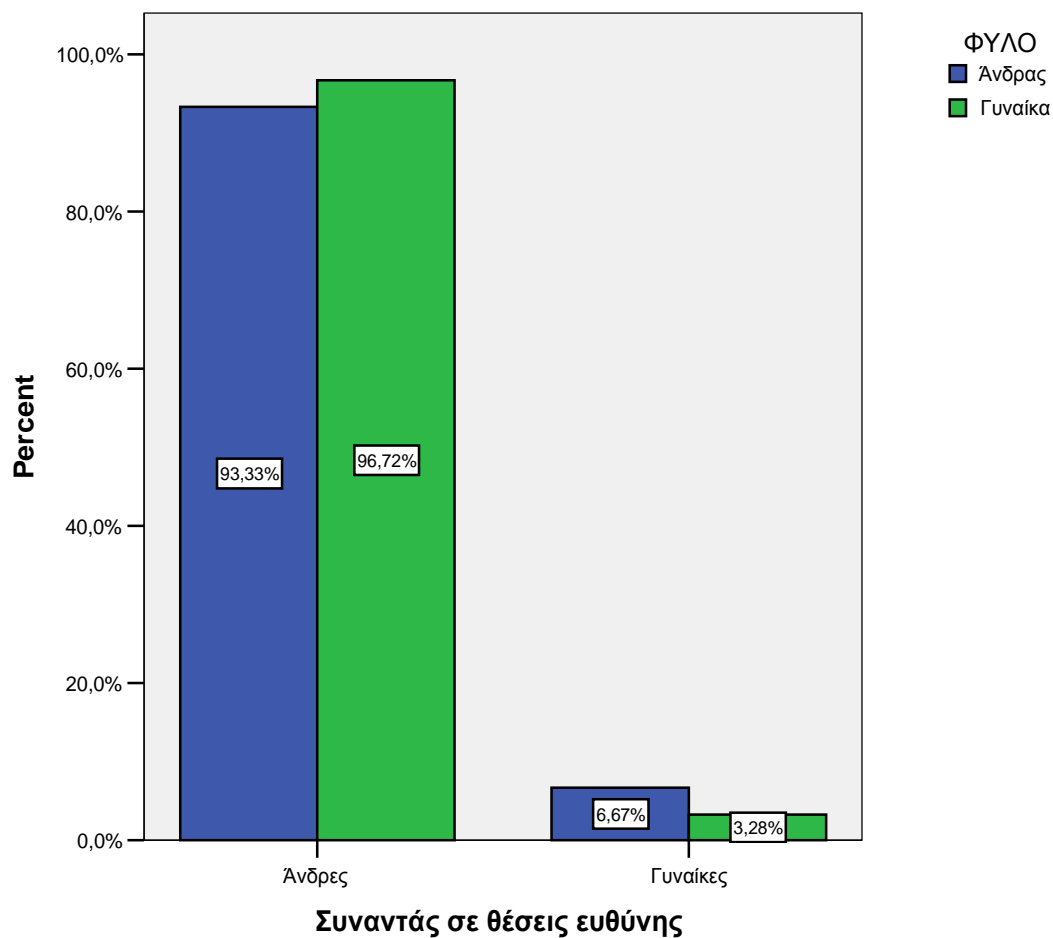
Ποιον εμπιστεύονται άραγε περισσότερο οι εκπαιδευτικοί για να αναλάβει κάποια διοικητική θέση ευθύνης. Οι απαντήσεις τους ήταν πολύ ενδιαφέρουσες. Οι άντρες απάντησαν ότι εμπιστεύονται κυρίως τις υποδείξεις ενός άνδρα διευθυντή (57.69%). Έπειτα απάντησαν ότι εμπιστεύονται τις ικανότητες και των δύο (30.77%). Λίγοι σχετικά, ένας στους δέκα, απάντησαν ότι εμπιστεύονται τις ικανότητες μιας γυναίκας. Αντίθετα, οι γυναίκες απάντησαν κυρίως ότι εμπιστεύονται τις ικανότητες και των δύο (47.17%). Κατόπιν ότι εμπιστεύονται τις ικανότητες μιας γυναίκας (35.85%). Λίγες είναι και οι γυναίκες (16.98%) που εμπιστεύονται τις ικανότητες ενός άνδρα. Παρατηρούμε δηλαδή ότι τα δύο φύλα έχουν εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις για τις διοικητικές ικανότητες όσων αναλαμβάνουν θέσεις ευθύνης.

Γράφημα 28

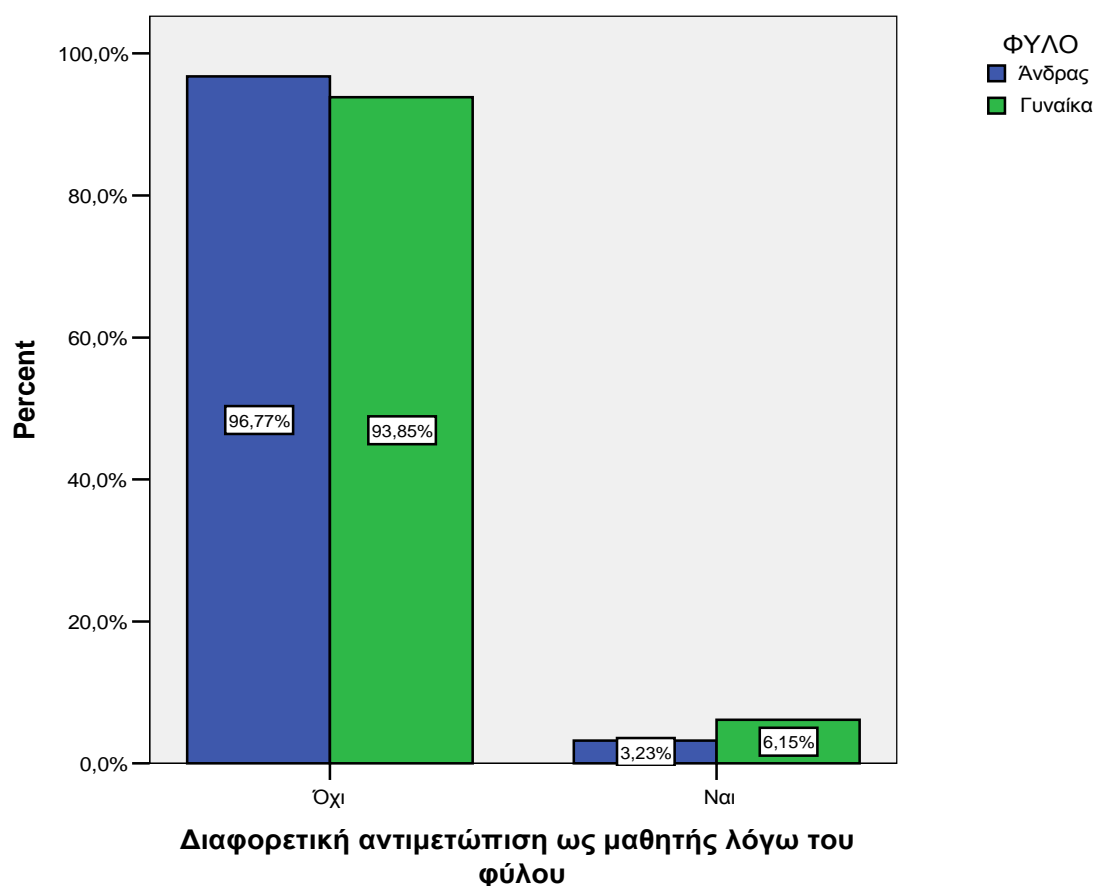
Η επόμενη ερώτηση που θέσαμε στους εκπαιδευτικούς ήταν ποιους μέχρι τώρα έχουν συναντήσει κυρίως ως μαθητές/τριες ή ως εκπαιδευτικοί σε θέσεις διοικητικής ευθύνης. Τόσο οι γυναίκες (96.62%) όσο και οι άνδρες (93.33%) απάντησαν ότι η συνηθέστερη φιγούρα που αντικρίζουν είναι αυτή του άνδρα.

Γράφημα 29

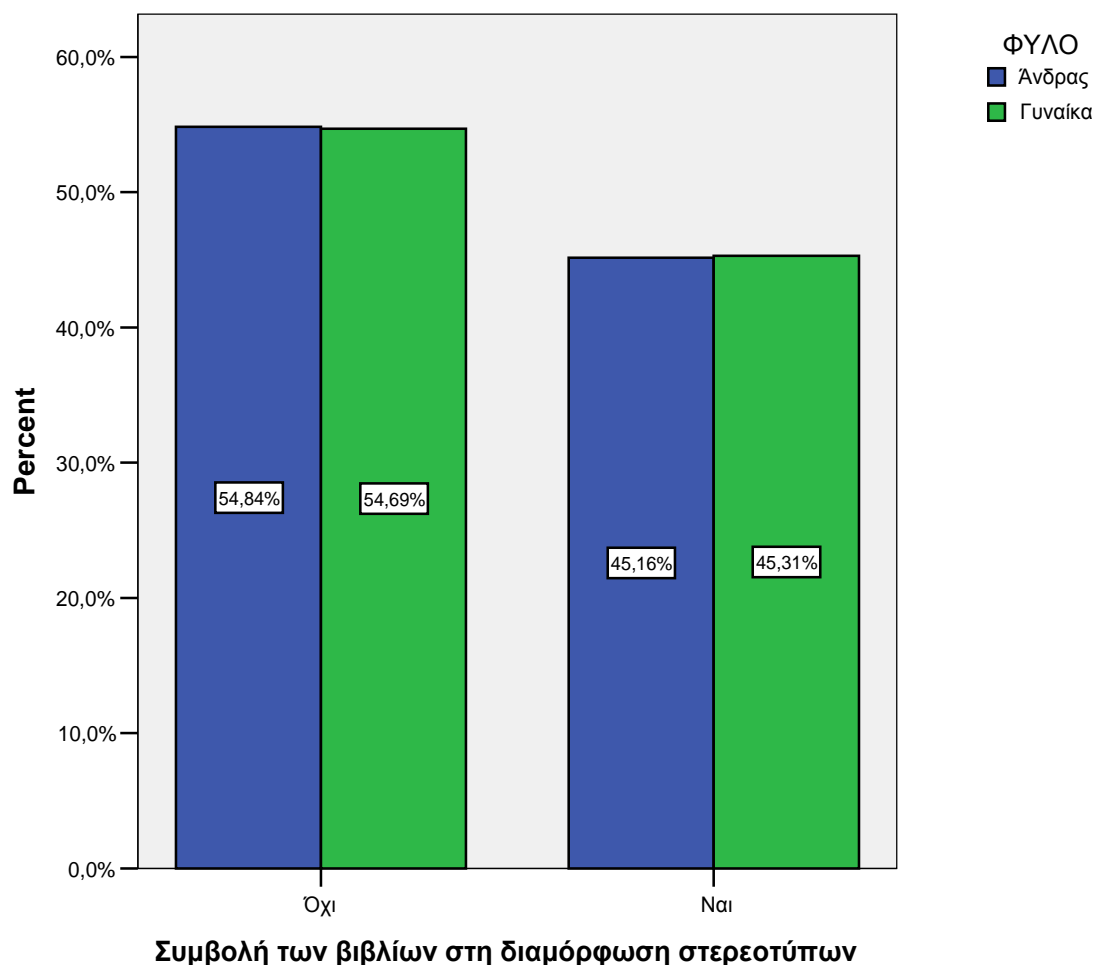
Μια ακόμα ερώτηση που απευθύνουμε στους εκπαιδευτικούς ήταν εάν έχουν ή είχαν κατά το παρελθόν ως μαθητής/τρια ή ως φοιτητής/τρια διαφορετική αντιμετώπιση από κάποιον εκπαιδευτικό λόγω του φύλου τους; Σχεδόν όλοι απάντησαν όχι. Συγκεκριμένα το 96.77% των ανδρών και το 93.85% των γυναικών απάντησαν ότι δεν είχαν τύχει κάποιας διαφορετικής αντιμετώπισης λόγω του φύλου. Οι γυναίκες λίγο περισσότερο από τους άντρες (6.15% έναντι 3.23%) απάντησαν θετικά. Όμως τα ποσοστά είναι πολύ μικρά και δεν δείχνουν κάτι σημαντικό.

Γράφημα 30

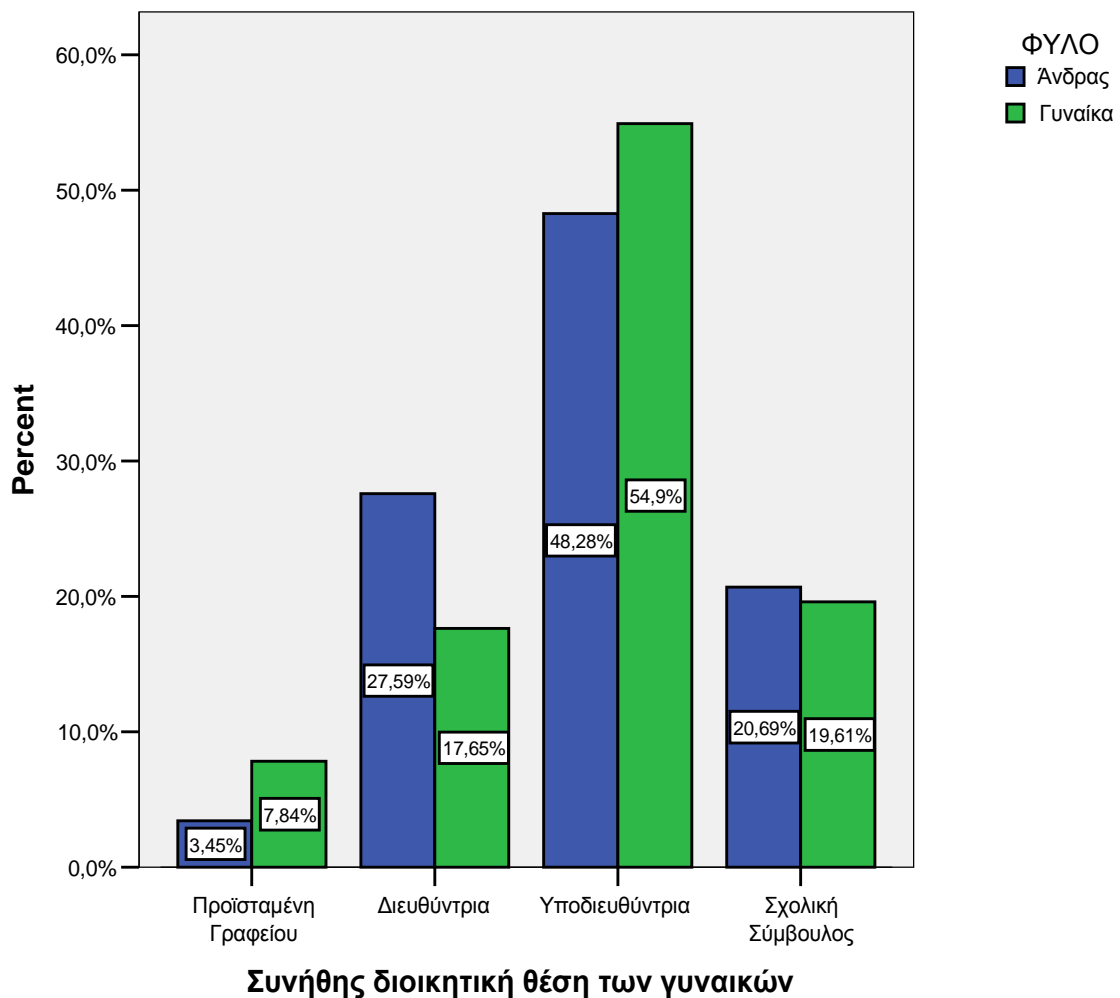
Ποια να είναι άραγε η συμβολή των βιβλίων στη διαμόρφωση στερεοτύπων; Τι πιστεύουν οι εκπαιδευτικοί. Μας παραξένεψε το γεγονός ότι λίγο λιγότεροι από τους μισούς απάντησαν θετικά ότι μέσα στα βιβλία του σχολείου υπάρχουν στερεότυπα για τους ρόλους των φύλων. Πάντως τα δύο φύλα δεν εμφανίζουν σημαντικές διαφορές στις απαντήσεις τους. Πιο συγκεκριμένα καταφατικά απάντησαν το 46.16% των ανδρών και το 46.31% των γυναικών.

Γράφημα 31

Η τελευταία ερώτηση ήταν ποια είναι η συνηθέστερη διοικητική θέση στην οποία συναντούν μια γυναίκα. Παρατηρούμε ότι υπάρχουν διαφοροποιήσεις στις απαντήσεις των εκπαιδευτικών. Οι γυναίκες βλέπουν περισσότερο από τους άντρες συναδέλφους τους ότι η γυναίκα κατέχει κυρίως τη θέση της υποδιευθύντριας (54.9%). Ακόμα, οι γυναίκες περισσότερο από τους άντρες θεωρούν ότι η γυναίκα κατέχει θέση προϊσταμένης (7.84%). Οι άντρες έχουν διαφορετική άποψη. Ναι μεν και αυτοί θεωρούν ότι η γυναίκα είναι κυρίως υποδιευθύντρια (48.28%), αλλά τη βλέπουν επίσης ως διευθύντρια (27.59%, έναντι 17.65% των γυναικών) ή και Σχολική Σύμβουλο (20.69%), όπως βέβαια και οι γυναίκες εκπαιδευτικοί (19.61%).

Γράφημα 32

8.2 Συζήτηση.

Από τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών στα ερωτηματολόγια που χορηγήσαμε μπορούμε να παρατηρήσουμε τα εξής στοιχεία.

Αν και γνωρίζουμε ότι στην εκπαίδευση γενικά υπηρετούν περισσότερες γυναίκες από ότι άνδρες, η θέση που συνήθως κατέχουν οι άνδρες είναι αυτή του διευθυντή, σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό από τις γυναίκες. Από τους 12 που συμμετείχαν στην έρευνα μόνο τρεις (3) ήταν οι διευθύντριες, ενώ οι άνδρες συνάδελφοί τους ήταν εννέα (9).

Οι περισσότεροι απάντησαν ότι επέλεξαν το επάγγελμα του δασκάλου κυρίως γιατί αγαπούν τα παιδιά, το επάγγελμα του εκπαιδευτικού, αλλά και την ίδια την εκπαιδευτική διαδικασία, δηλαδή τη μετάδοση της γνώσης και την κοινωνικοποίηση των παιδιών. Αρκετοί είπαν ότι σημαντικό ρόλο στην απόφασή τους έπαιξε η επαγγελματική τους αποκατάσταση. Μερικοί επίσης τόνισαν ότι κάποιες ευκολίες του επαγγέλματος όπως ο ελεύθερος χρόνος και το ωράριο εργασίας τους επηρέασαν στην απόφαση που πήραν.

Γενικά, οι περισσότεροι μας απάντησαν ότι δεν θέλησαν ποτέ να διεκδικήσουν θέση διευθυντή. Το σημαντικότερο εμπόδιο που συνάντησαν ήταν οι οικογενειακές τους υποχρεώσεις. Αυτό τους αναγκάζει να μη διαθέτουν αρκετό χρόνο για να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους. Αναφέρουν ακόμα ως εμπόδιο την έλλειψη τυπικών προσόντων και ικανοτήτων. Κάποιοι απάντησαν ότι απλά δεν τους ενδιαφέρει μια τέτοια θέση ή και ότι διαφωνούν με το ρόλο και τη θέση του διευθυντή. Πάντως δεν υπήρξαν διαφοροποιήσεις στις απαντήσεις ανδρών και γυναικών.

Σχεδόν όλοι οι άντρες και οι γυναίκες απάντησαν ότι ποτέ κάποιος δεν τους απέτρεψε από τη διεκδίκηση μιας θέσης ευθύνης. Δηλαδή, είναι προσωπική τους επιλογή ή συνέπεια εμποδίων το γεγονός ότι δε διεκδικούν τις θέσεις αυτές.

Παρόμοια απάντηση πήραμε όταν τους ρωτήσαμε εάν έτυχε μέχρι τώρα να αμφισβητηθούν οι επαγγελματικές τους ικανότητες. Τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες σε πολύ μεγάλο ποσοστό απάντησαν αρνητικά, ότι δηλαδή ποτέ κάποιος δεν τους αμφισβήτησε.

Όμως οι άντρες υποστηρίζουν σε πολύ υψηλό ποσοστό (διπλάσιο σε σχέση με τις γυναίκες - 19.35% έναντι 8.82%) ότι είναι πιο αποδοτικοί. Πώς άραγε μπορούμε να εξηγήσουμε τις απαντήσεις αυτές. Σύμφωνα με το Μάνεση (2007) οι μαθητές της Γ' τάξης πιστεύουν ότι μια γυναίκα μπορεί να ασκήσει μόνο συγκεκριμένα επαγγέλματα. Αναπαράγουν τη δημόσια εικόνα που έχουν για τον άνδρα και την γυναίκα, σύμφωνα με τον κοινωνικό καταμερισμό: ο άνδρας στο δημόσιο χώρο (επάγγελμα, πολιτική, δημόσια ζωή) και η γυναίκα στο εσωτερικό. Ο τρόπος κοινωνικοποίησης των αγοριών δίνει ιδιαίτερη σημασία σε

χαρακτηριστικά όπως η σωματική δύναμη και το θάρρος. Έτσι είναι πιθανόν οι άνδρες να αισθάνονται πιο αποδοτικοί και πιο χρήσιμοι.

Ρωτήσαμε ακόμα να μας πουν ποιον εμπιστεύονται περισσότερο για να αναλάβει κάποια διοικητική θέση ευθύνης. Οι απαντήσεις τους ήταν πολύ ενδιαφέρουσες. Η εμπιστοσύνη είναι ένας πολύ σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει τόσο το διευθυντή και τις αποφάσεις του όσο και τους συναδέλφους του. Ένας διευθυντής που αισθάνεται ότι αμφισβητούνται οι ικανότητές του και οι αποφάσεις του δεν αποκλείεται να κάνει λάθη προσπαθώντας να ικανοποιήσει αυτούς που είναι δυσαρεστημένοι. Οι άντρες εμπιστεύονται κυρίως τις υποδείξεις ενός άνδρα διευθυντή. Μόνο ένας στους δέκα άνδρες απάντησε ότι εμπιστεύεται τις ικανότητες μιας γυναίκας. Αντίθετα, οι γυναίκες απάντησαν ότι εμπιστεύονται τις ικανότητες και των δύο. Παρατηρούμε δηλαδή ότι τα δύο φύλα έχουν τελείως διαφορετικές απόψεις για τις διοικητικές ικανότητες όσων αναλαμβάνουν θέσεις ευθύνης.

Όλοι συμφωνούν ότι η συνηθέστερη φιγούρα που αντικρίζουν στη θέση του διευθυντή ενός σχολείου είναι ένας άνδρας. Αυτό είναι λογικό. Για πάρα πολλά χρόνια οι γυναίκες δεν κατείχαν θέση διευθύντριας. Μόλις πρόσφατα, τα τελευταία 8-10 χρόνια αρχίζουν και είναι περισσότερες οι γυναίκες διευθύντριες. Στα συμπεράσματα αυτά καταλήγουμε και εάν ερμηνεύσουμε τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών στην τελευταία ερώτηση που ήταν ποια είναι η συνηθέστερη διοικητική θέση στην οποία συναντούν μια γυναίκα. Οι περισσότεροι απάντησαν ότι η συνηθέστερη θέση είναι αυτή της υποδιευθύντριας. Κατόπιν, της διευθύντριας και της Σχολικής Συμβούλου και ελάχιστοι της Προϊσταμένης Γραφείου. Υπάρχουν διαφοροποιήσεις στις απαντήσεις των εκπαιδευτικών. Οι γυναίκες βλέπουν περισσότερο από τους άντρες συναδέλφους τους ότι η γυναίκα κατέχει κυρίως τη θέση της υποδιευθύντριας. Ακόμα, οι γυναίκες περισσότερο από τους άντρες θεωρούν ότι η γυναίκα κατέχει θέση προϊσταμένης. Οι άντρες τη βλέπουν ως διευθύντρια ή και Σχολική Σύμβουλο όπως βέβαια και οι γυναίκες εκπαιδευτικοί. Παρατηρούμε κάποιες μικρές διαφοροποιήσεις στις απαντήσεις ανδρών και γυναικών.

Ελάχιστοι απάντησαν ότι έτυχε να βιώσουν κάποια ρατσιστική συμπεριφορά εξαιτίας του φύλου τους από κάποιο καθηγητή ή καθηγήτριά τους στο γυμνάσιο, στο λύκειο ή από κάποιο καθηγητή ή καθηγήτριά τους στο Πανεπιστήμιο. Από αυτούς τους λίγους που απάντησαν θετικά, οι περισσότερες ήταν γυναίκες.

Πάντως αρκετοί συμφώνησαν ότι το γυναικείο φύλο υποεκπροσωπείται σε θέσεις διοικητικής ευθύνης. Μας εξέπληξε το γεγονός ότι πάρα πολλοί εκπαιδευτικοί απάντησαν στην ανοικτή αυτή ερώτηση. Η κυριότερη αιτία θεωρούν ότι είναι η έλλειψη χρόνου κυρίως

εξαιτίας των πολλών οικογενειακών υποχρεώσεων. Αυτό πιστεύουν ότι είναι η αιτία που δεν επιτρέπει στις γυναίκες να αναλάβουν διοικητικές θέσεις ευθύνης. Την απάντηση αυτή την έδωσαν κυρίως οι γυναίκες. Αισθάνονται ότι έχουν πολλές οικογενειακές υποχρεώσεις και δεν μπορούν να «φορτωθούν» και με άλλες. Αρκετοί απάντησαν ότι ίσως και οι ίδιες οι γυναίκες να αποφεύγουν να αναλάβουν αυτές τις θέσεις. Την απάντηση αυτή την έδωσαν κυρίως άνδρες. Φαίνεται δηλαδή ότι διαφοροποιούνται οι απόψεις ανδρών και γυναικών.

Πάρα πολλοί, σχεδόν οι μισοί, τόσο άνδρες όσο και γυναίκες ήταν αυτοί που απάντησαν ότι τα βιβλία έχουν και αυτά ευθύνη για τη διαμόρφωση των στερεοτύπων σχετικά με τους ρόλους των φύλων.

Σύμφωνα με τις Δεληγιάννη & Ζιώγου, (1999: 129-170) στα Αναγνωστικά Βιβλία πριν το 1980 υπάρχουν συνολικά 15 αναφορές σε γυναικεία επαγγέλματα: εργάτρια (3), κορδελιάστρα (1), μοδίστρα (1), βοηθός καφετζή (1), υπάλληλος σε μουσείο (1), σε κατάστημα (1), σε τυπογραφείο (1), φουρνάρισσα (1), δασκάλα – διευθύντρια (1), μουσικός (1), υπηρέτρια (1), υφάντρα (1), πλύστρα (1). Στα Βιβλία «Η Γλώσσα μου», τα οποία αντικαταστάθηκαν το 2006, υπάρχουν 24 αναφορές σε γυναικεία επαγγέλματα: δασκάλα (5), γιατρός (2), αγρότισσα (2), εργάτρια (4), δημοσιογράφος (2), οδοντίατρος (2), αρχαιολόγος (1), υφάντρια (1), πλανόδια πωλήτρια στη λαϊκή (1), συγγραφέας (1), νοσοκόμος (1), μυλωνού (1), γαλατού (1). Στο καινούριο εκπαιδευτικό υλικό (σχολικά εγχειρίδια και ευρύτερο αναγνωστικό υλικό) της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι σαφείς οι προσπάθειες και προθέσεις των σχεδιαστών να υπερβούν τα έμφυλα στερεότυπα, τα οποία δημιουργούν ταυτότητες του φύλου και επομένως κοινωνικούς ρόλους και να προωθήσουν την ιδέα της ισότητας μεταξύ των φύλων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9: Συμπεράσματα.

Η μελέτη μας προσπάθησε να διερευνήσει ιστορικά και συγχρονικά τη διαμόρφωση του ρόλου της γυναίκας στη χώρα μας.

Μετά την ιστορική επισκόπηση, θελήσαμε να μελετήσουμε ένα επάγγελμα στο οποίο η παρουσία των γυναικών είναι πολύ σημαντική. Αυτό είναι το επάγγελμα της δασκάλας. Θελήσαμε να διερευνήσουμε τις αιτίες που οι δασκάλες δεν αναλαμβάνουν θέσεις αυθύνης.

Πιο συγκεκριμένα, η εργασία της προσπάθησε να απαντήσει της εξής ερευνητικές υποθέσεις

- Ποια είναι η πιο συνηθισμένη θέση της διοικητικής ιεραρχίας για τη γυναίκα δασκάλα;
- Γιατί δεν εκπροσωπούνται αρκετά οι γυναίκες στη διοίκηση της εκπαίδευσης;
- Υπάρχουν κάποια εμπόδια που της ανακόπτουν την πορεία;
- Ποια είναι αυτά τα εμπόδια;
- Ποιος ο ρόλος της εκπαίδευσης στη διαμόρφωση στερεοτύπων;
- Διαφοροποιούνται οι απόψεις ανδρών και γυναικών εκπαιδευτικών;

Από τα στοιχεία που παραθέσαμε μπορούμε να καταλήξουμε σε μερικά βασικά συμπεράσματα:

✓ Οι άνδρες κυρίως, είναι αυτοί που κατέχουν διοικητικές θέσεις, στην εκπαιδευτική ιεραρχία, συγκριτικά με τις γυναίκες.

✓ Οι οικογενειακές υποχρεώσεις, είναι αυτές, που κατά κύριο λόγο εμποδίζουν τις γυναίκες, να διεκδικήσουν μια διοικητική θέση. Το ίδιο αναφέρει και η Μαραγκουδάκη(1997), η οποία υποστηρίζει πως η ανατροφή των παιδιών και οι οικογενειακές υποχρεώσεις, είναι αυτές που αναγκάζουν τις γυναίκες να αναστείλουν τις φιλοδοξίες τους.

✓ Τα βιβλία, αναπαράγουν τα στερεότυπα σχετικά με τους ρόλους των δύο φύλων, με αποτέλεσμα να οδηγούν στο διαχωρισμό των επαγγελμάτων, σε ανδρικά και γυναικεία.

✓ Ένας άνδρας είναι πιο αποδοτικός από μια γυναίκα(ως διοικητικό στέλεχος)και αυτό επειδή έχει περισσότερο ελεύθερο χρόνο και λιγότερες υποχρεώσεις μέσα στο σπίτι.

✓ Οι άνδρες ακολουθούν και εμπιστεύονται πιο πολύ, τις υποδείξεις ενός άνδρα διευθυντή. Αυτό συμβαίνει καθώς, οι άνδρες χαρακτηρίζονται από σκληρότητα, δυναμική παρουσία και ικανότητα να παίρνουν δύσκολες αποφάσεις, ενώ οι γυναίκες είναι πιο ευαίσθητες και διαλλακτικές.

▼ Οι γυναίκες υποεκπροσωπούνται στην διοίκηση της εκπαίδευσης και αυτό γιατί ακολουθούν στερεότυπα για τους ρόλους των φύλων, σύμφωνα με το οποίο οι άνδρες επιδιώκουν θέσεις ευθύνης ενώ οι γυναίκες τις αποφεύγουν. Το ίδιο αναφέρει και η Δεληγιάννη και Ζιώγου(1997) , η οποία υποστηρίζει πως οι γυναίκες αποφεύγουν τις διοικητικές θέσεις καθώς δεν μπορούν να επωμιστούν επιπλέον ευθύνες.

▼ Η πιο ανώτερη θέση που παίρνει η γυναίκα στην εκπαίδευση είναι κυρίως, εκείνη της υποδιευθύντριας.

Δυστυχώς στην κοινωνία την οποία ζούμε οι άνδρες και οι γυναίκες έχουν αναλάβει διαφορετικές λειτουργίες. Έτσι οι αποκτημένοι εξαιτίας του φύλου ρόλοι έχουν θεσμοθετηθεί και κατά πολύ επηρεάσει τη συμμετοχή των ανδρών και των γυναικών στην οικογενειακή ζωή, την εργασία, στον ελεύθερο χρόνο και στην κοινωνική ζωή γενικότερα. Οι άνδρες επικρατούν στο δημόσιο χώρο και οι γυναίκες στο σπίτι και την ανατροφή των παιδιών.

Η «κανονική» συμπεριφορά, το τι πρέπει δηλαδή να κάνει ένα αγόρι και τι ένα κορίτσι είναι κατά φύλο διαχωρισμένη. Όλα όσα υποστηρίζονται είναι κοινωνικά ισχύοντα αλλά και αποδεκτά και καταλήγουν στο ότι τα αγόρια και τα κορίτσια είναι αντικείμενο διαφορετικής μεταχείρισης τόσο από την οικογένεια όσο και από το εκπαιδευτικό σύστημα και την κοινωνία γενικότερα. Οι ρόλοι που επιφυλάσσονται για τα αγόρια και για τα κορίτσια είναι συγκεκριμένοι και σαφώς διαφορετικοί. Αυτό λοιπόν, ο διαφορετικός τρόπος αντιμετώπισης ανάλογα με το φύλο είναι κάτι που ωθεί τα παιδιά να ακολουθήσουν συγκεκριμένα επαγγέλματα αλλά και τρόπους συμπεριφοράς ως ενήλικες αργότερα.

Τέλος, αυτό που θα μπορούσαμε να πούμε είναι ότι, παρά το γεγονός ότι βρισκόμαστε στον 21^ο αιώνα, η θέση της γυναίκας στην κοινωνία και την εργασία, εξακολουθεί να είναι μειονεκτική σε σχέση με τον άνδρα. Η βελτίωση της θέσης της γυναίκας στην αγορά εργασίας, δεν υπήρξε ανάλογη με την αύξηση του ποσοστού συμμετοχής της στο εργατικό δυναμικό. Όλα αυτά λοιπόν, θα πρέπει κάποτε να αντιμετωπιστούν ουσιαστικά και να επανέλθει η πραγματική ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών, όχι μόνο στον τομέα της εργασίας αλλά σε όλους τους τομείς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10: Προτάσεις.

Τελειώνοντας την εργασία μας, θα θέλαμε να παραθέσουμε κάποιες προτάσεις:

Η αύξηση του πολιτιστικού επιπέδου μιας κοινωνίας διαφαίνεται, εκτός των άλλων από την αντιμετώπιση της γυναίκας και την γενικότερη θέση της, στον εργασιακό χώρο, στο πλαίσιο της οικογένειας, στην πολιτική και κοινωνική ζωή.

Καταρχάς, για να αναβαθμιστεί η θέση της γυναίκας, είναι ανάγκη να υπάρξει πραγματική ισοτιμία μεταξύ των δύο φύλων, αφού παρά την θεσμοθέτηση της, στην ουσία δεν υπάρχει. Η επίτευξη της πραγματικής ισοτιμίας απαιτεί αρχικά τη συνειδητή αντιμετώπιση του θέματος από την ίδια την γυναίκα. Επιβάλλεται γι' αυτό η ίδια να προσδιορίσει τις αιτίες που υποβιβάζουν το ρόλο της στην κοινωνική και πολιτική ζωή και περιορίζουν τις δυνατότητες της.

Επιπλέον, η γυναίκα πρέπει να διαλύσει κάθε αντίληψη για αδυναμίες ή γνωρίσματα υποτιμητικά σχετικά με το φύλο της. Η γυναίκα λοιπόν, θα πρέπει να διαμορφώσει μια ενεργητική διεκδικητική στάση σε όλα τα επίπεδα. Δεν πρέπει να δέχεται παθητικά την κοινωνική της υποβάθμιση, ούτε να εναποθέτει ευθύνες μόνο στην πολιτεία, γιατί αυτό έχει σαν αποτέλεσμα τη διαιώνιση του προβλήματος.

Εκτός όμως από τα παραπάνω, κρίνεται αναγκαία η συμμετοχή της σε συλλογικές δραστηριότητες. Τέτοιες είναι, τα κινήματα απελευθέρωσης της γυναίκας, τα οποία αποβλέπουν στην κατάκτηση συγκεκριμένων δικαιωμάτων αλλά και τη συμμετοχή της στα κοινά, κυρίως στα κέντρα όπου λαμβάνονται αποφάσεις που αφορούν τη ζωή της. Η μη συμμετοχή της σε αυτά διατηρεί το δευτερεύοντα ρόλο της.

Σημαντικός όμως είναι και ο διαπαιδαγωγικός ρόλος της οικογένειας. Είναι γνωστό πως η αντίληψη περί ανισότητας των δύο φύλων έχει δημιουργηθεί στο πλαίσιο της οικογένειας, μέσα στο οποίο αναπαράγονται ανδροκρατικές αντιλήψεις και στερεότυπα σχετικά με τους ρόλους των δύο φύλων. Έτσι η οικογένεια θα πρέπει να παρέχει σωστή αγωγή, για να καταπολεμήσει τέτοιου είδους αντιλήψεις.

Η παιδεία από την άλλη πλευρά, λόγω του ρόλου της για την διαμόρφωση ολοκληρωμένων προσωπικοτήτων, μπορεί να συντελέσει καθοριστικό ρόλο στην καλλιέργεια πνεύματος ισοτιμίας. Μια φιλελεύθερη παιδεία, μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην αναθεώρηση ενός συστήματος αξιών που υποβιβάζει το γυναικείο φύλο. Ο αλληλοσεβασμός και η αναγνώριση των ιδιαιτεροτήτων κάθε φύλου, πρέπει να αποτελούν τους κυριότερους στόχους, του εκπαιδευτικού συστήματος.

Τέλος, δεν θα πρέπει να αγνοηθεί και ο ρόλος της πολιτείας, η οποία πρέπει να παρέμβει δυναμικά για τον εκσυγχρονισμό του εργατικού και οικογενειακού δικαίου. Πρωτίστως, πρέπει να ενταχθεί ο έλεγχος από την πολιτεία, έτσι ώστε να εφαρμόζονται οι νομοθετικές ρυθμίσεις. Επίσης πρέπει να κάνει πράξη την προστασία της μητρότητας και να αναγνωρίζει στην γυναίκα την οικιακή απασχόληση. Πρέπει ακόμη, να της δίνει ίσες ευκαιρίες στη εργασία, γιατί μέσω αυτής μπορεί να επιτύχει την οικονομική και πνευματική ανεξαρτησία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Ελληνική βιβλιογραφία.

- Αβραμίδου Α. (2001). *Ευέλικτες μορφές απασχόλησης και ανισότητες στον εργασιακό χώρο*. Μελέτη. Αθήνα: Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (δημοσιευμένο στην ιστοσελίδα του ΚΕΘΙ: <http://www.Kethi.gr>).
- Αθανασιάδου, Χ. (2002). *Γυναίκες με πανεπιστημιακή μόρφωση και η συμφιλίωση της επαγγελματικής με την οικογενειακή ζωή*. διδακτορική διατριβή. Θεσσαλονίκη: Τμήμα ψυχολογίας.
- Αλιπράντη-Μαράτου, Λ. (1999). *Η οικογένεια στην Αθήνα: οικογενειακά πρότυπα και συζυγικές πρακτικές*. Αθήνα: ΕΚΚΕ.
- Αντωνοπούλου, Χ.(1999). *Κοινωνικοί ρόλοι των δύο φύλων*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Βαΐου, Ν., Γολέμης, Χ., Λαμπριανίδης, Λ.(1996). *Άτυπες μορφές βιομηχανικής παραγωγής-εργασίας και αστικός χώρος στο ΠΣΠ*. Αθήνα: ΓΓΕΤ.
- Βασιλικοπούλου, Α. (1998). *Διαφυλικές σχέσεις*. Τόμος 2.
- Βουλκέρη, Τ.(1986). *Η συμμετοχή της Ελληνίδας στην οικογένεια και την εργασία*. Αθήνα – Κομοτηνή: Σάκκουλα.
- Δεληγιάννη Β., Ζιώγου Σ. (1999) «Εκπαίδευση και φύλο, ιστορική διάσταση και σύγχρονος προβληματισμός». Θεσσαλονίκη :Βάνιας.
- Δεληγιάννη, Β., & Αθανασιάδου, Χ. (1997). Αναπαραστάσεις των εκπαιδευτικών για τα φύλα. Στο: Β. Δεληγιάννη & Σ. Ζιώγου (επιμ.), *Φύλο και σχολική πράξη*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 95-127.
- Δεληγιάννη Β. & Ζιώγου Σ. (1997) *Φύλο και σχολική πράξη, συλλογή εισηγήσεων*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Δήμου, Α. (1989). *Η μερική απασχόληση: Ένα γυναικείο φαινόμενο της αγοράς εργασίας*. Αθήνα: Σύγχρονα Θέματα.
- Ιγγλέση, Χ. (1994). *Πρόσωπα γυναικών-προσωπεία της συνείδησης . Συγκρότηση της γυναικείας ταυτότητας στην ελληνική κοινωνία*. Αθήνα :Οδυσσέας.
- Καραντινός, Δ., Ζιώμας, Δ., Κετσετζοπούλου, Μ., Μουρίκη, Α.(1997). *Ευέλικτη απασχόληση και ελαστικοποίηση του χρόνου εργασίας: τάσεις, εξελίξεις, προοπτικές*. Αθήνα: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας.
- Ζιώγου - Καραστεργίου, Σ. (2006). *Ισότητα των δύο φύλων και εκπαίδευση*.
- Κατάκη, Χ.(1984). *Οι τρεις ταυτότητες της Ελληνικής οικογένειας*. Αθήνα: Κέδρος.
- Κραβαρίτου, Γ. (1992). *Εργασία και δικαιώματα της γυναίκας*. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.

- Κυριαζή, Ν.(2005). *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κυριακίδης, Α.(2000). *Η οικογενειακή σχέση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μαγγανάρα, Ι. (1998). *Εργασία, Συνδικαλισμός και Ισότητα των Φύλων. Εισηγήσεις Σεμιναρίου*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Μαραγκουδάκη, Ε. (1997). *Οι γυναίκες διδάσκουν και οι άνδρες διοικούν*. Στο Β. Δεληγιάννη, & Σ. Ζιώγου (Επιμ.), *Φύλο και σχολική πράξη. Συλλογή εισηγήσεων Θεσσαλονίκη: Βάνιας*.
- Μουσούρου, Λ.(2006). *Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μουσούρου Λ. (1993). *Γυναίκα και Απασχόληση. δέκα ζητήματα*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μουσούρου, Λ.(1987). *Κοινωνιολογία της οικογένειας και του γάμου*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μουσούρου Λ. (1984) « Η Ελληνική οικογένεια» Ίδρυμα: Γουλανδρή –Χορν.
- Μουσούρου, Λ.(1984). *Γυναικεία απασχόληση και οικογένεια, στην Ελλάδα και αλλού*. Αθήνα: Εστία.
- Μπακαλάκη, Α. (επιμέλεια) (1994). *Ανθρωπολογία γυναίκες κα φύλο*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια
- Μπαμπινιώτης, Γ. (1998). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Νικολαΐδου, Μ.(1978). *Δουλειά και χειραφέτηση. Η γυναίκα στην Ελλάδα*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Νοβίκοβα, Ε., Γιαζίκοβα, Β., Γιάνκοβα, Ζ.(1986). *Γυναίκα – Δουλειά – Χειραφέτηση*. Αθήνα: Σύγχρονη εποχή.
- Παπαταξιάρχης, Ε. Παραδέλης, Θ. (1992). *Ταυτότητες και φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα*. Αθήνα :Καστανιώτης.
- Πυργιωτάκη, Ι.(1984). *Κοινωνιολογία της οικογένειας*. Αθήνα.
- Σαχίνη – Καρδάση, Α.(2004). *Μεθοδολογία έρευνας. Εφαρμογές στο χώρο της υγείας*. Αθήνα: Βήτα Ιατρικές εκδόσεις.
- Στρατηγάκη, Μ. (2005). *Επιχειρηματικότητα των γυναικών*. Αθήνα :Gutenberg.
- Στρατηγάκη,Μ.(1996).*Φύλο, εργασία, τεχνολογία*. Αθήνα: Πολίτης.
- Συμεωνίδου, Χ. (1994). *Η ασυμβατότητα της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής των γυναικών*. Αθήνα: Δίνη.
- Τσαρδάκη, Δ.(1984). *Διαστάσεις κοινωνικοποίησης*. Αθήνα: Σκαρβαβίος.
- Χατζηπαναγιώτου, Π.(1997). *Η συμμετοχή των εκπαιδευτικών σε θέματα διοίκησης και διαχείρισης της σχολικής μονάδας. Η επίδραση του παράγοντα φύλου*. Στο Δεληγιάννη, Β και Ζιώγου, Σ.(επίμ.). *Φύλο και Σχολική πράξη*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.

Ξένη Βιβλιογραφία

- Borneman, E. (1988). *Η πατριαρχία*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας.
- Cohen, L., Manion & Morrison, 2008 (μτφ Μητσοπούλου Χρ. – Φιλοπούλου Μ.) *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Dubish, J. (1986). Culture Enters through the Kitchen: Women, Food and Social Boundaries in Rural Greece'. Στο J. Dubish (επιμ.), *Gender and Power in Rural Greece*. Princeton: Princeton University Press.
- Fagenson, E. (1990). *At the heart of women in management research: theoretical and methodological approaches and their biases*. Journal of Business Ethics.
- Javeau C., (1996), *Η έρευνα με ερωτηματολόγιο*. Αθήνα: Τυπωθήτω - Δαρδανός.
- Miles, M.B. and Huberman, A.M. (1994). *Qualitative Data Analysis. A Source Book of New Methods*. Newbury Park, Ca.: Sage
- Napier, A.(1997). *Το ζευγάρι ο εύθραυστος δεσμός*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Το ερωτηματολόγιο αυτό είναι **ανώνυμο** και συμπληρώνεται σε λίγα μόνο λεπτά.

Εντάσσεται στα πλαίσια της πτυχιακής μας εργασίας στο Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας του Α.Τ.Ε.Ι. Πατρών.

Αποβλέπουμε σε συγκέντρωση πληροφοριών σχετικών με τις θέσεις ευθύνης που αναλαμβάνουν οι εκπαιδευτικοί. Είναι χρήσιμο να απαντήσετε σε όλες τις ερωτήσεις.

Σας ευχαριστούμε
Ανθη Όλγα
Αντωνοπούλου Χριστίνα

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

1) Φύλο: Άνδρας Γυναίκα

2) Ηλικία:

25-35 ετών 36-45 ετών 46-55 ετών 56 ετών και άνω

3) Οικογενειακή κατάσταση:

άγαμος/η

έγγαμος/η

Άλλο (διαζ. χηρ.)

4) Έχετε παιδιά: Ναι Όχι

5) Μόρφωση:

Πτυχίο Παιδαγωγικής Ακαδημίας

Εξομοίωση

Πτυχίο Παιδαγωγικού Τμήματος

Μεταπτυχιακό

Διδακτορικό

Άλλο

6) Ειδικές σπουδές:

Σεμινάρια Ψυχολογίας Συμβουλευτική Κοινωνικές Επιστήμες

Άλλο.....

7) Υπηρετείτε ως:

Διευθυντής / διευθύντρια

Εκπαιδευτικός

Σχολικός / ή Σύμβουλος

8) Ποιος ο λόγος που επιλέξατε το επάγγελμα του εκπαιδευτικού

.....
.....
.....

9) Θελήσατε ποτέ να διεκδικήσετε μια διοικητική θέση;

Ναι Όχι

10) Τι πιστεύετε ότι αποτελεί εμπόδιο στην ανάληψη μιας διοικητικής θέσης;

οικογενειακές υποχρεώσεις

έλλειψη χρόνου

έλλειψη προσόντων

έλλειψη ικανότητας

Άλλο.....

.....

11) Σας απέτρεψε ποτέ κάποιος από τα να διεκδικήσετε μια διοικητική θέση;

Ναι Όχι

12) Αν ναι, ποιος;

.....
.....
.....

13) Έχουν αμφισβητηθεί οι επαγγελματικές σας ικανότητες λόγω του φύλου σας;

Ναι Όχι

14) Συμφωνείτε ότι ένας άνδρας είναι πιο αποδοτικός ως διοικητικό στέλεχος σε σχέση με μια γυναίκα;

Ναι Όχι

15) Γιατί;.....

.....
.....

16) Εμπιστεύεστε περισσότερο τις υποδείξεις

ενός άνδρα διευθυντή

μιας γυναίκας διευθύντριας

17) Μέχρι τώρα έχετε συναντήσει ως μαθητής/τρια ή ως εκπαιδευτικός σε θέσεις διοικητικής ευθύνης κυρίως

άνδρα
γυναίκα

18) Για ποιο λόγο πιστεύετε ότι συμβαίνει αυτό;

.....
.....
.....

19) Ως μαθητής/τρια ή ως φοιτητής / τρια είχατε διαφορετική αντιμετώπιση από κάποιον εκπαιδευτικό λόγω του φύλου σας;

Ναι Όχι

20) Πιστεύετε ότι τα βιβλία συμβάλλουν στη διαμόρφωση των στερεότυπων για το φύλο;

Ναι Όχι

21) Για ποιους λόγους πιστεύετε ότι το γυναικείο φύλο υποεκπροσωπείται σε θέσεις διοικητικής ευθύνης;

.....
.....
.....

22) Ποια η συνηθέστερη διοικητική θέση που κατέχει μια γυναίκα στην εκπαιδευτική ιεραρχία;

Προϊσταμένη γραφείου
Διευθύντρια
Υποδιευθύντρια
Σχολική Σύμβουλος

Σας ευχαριστούμε